

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΦΕΞΗ

Ἐκδομένη ἐκ τῆν διεύθυνσιν τοῦ Δρος Ι. Ζερβού

ΓΟΥΣΤΑΥΟΥ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΧΕΡΤΣΒΕΡΓ

Δ. Φ. καὶ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπ. τῆς Χάλλης

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Ἐθν. Πανεπιστημίῳ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. ΦΕΞΗ

1916

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

220763

Τύποις, Ἀθανασίου Δεληγιάννη. — Ὀδὸς Ζήνωνος ἀριθ. 2

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

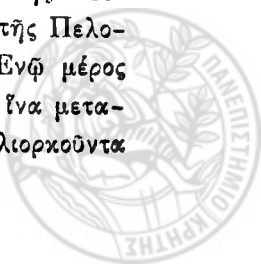
BIBLION TPITON

Ἀπὸ τῆς εἰς Μεθώνην ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραΐμ
πασσᾶ μέχρι τῆς ἐν Ναβαρίνῳ μάχης
(1825 μέχρι 1827).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Οἱ Αἰγύπτιοι διαλύουσι τὴν πολιορκίαν Πατρῶν καὶ Κορώνης.—
Ἐσπευσμένοι παρασκευαί τῶν Ἑλλήνων.—Ἦττα αὐτῶν παρὰ τὸ Κρεμ-
μύδι.—Οἱ Αἰγύπτιοι κυριεύουσι Σφακτηρίαν καὶ Ναβαρίνον.—Ἡ κατὰ
θάλασσαν νίκη τοῦ Σαχτούρη παρὰ τὴν Ἄνδρον. — Ἦττα καὶ θάνατος
τοῦ Δικαίου παρὰ τὸ Μανιάκι.—() Κολοκοτρώνης γίνεται ἀρχιστράτηγος.
— Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεύς. — Ὁ Ἰβραΐμ πασσᾶς παρὰ Δράμβαλα. —
Καταλαμβάνει τὴν Τρίπολιν.—Μάχη παρὰ τοὺς Μύλους.—Ἐποχώρησις
Αἰγυπτίων ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου.—Μάχη παρὰ τὴν Τρίπολιν καὶ ἦττα τῶν
Ἑλλήνων παρὰ τὰ Τρίκορφα.— Ὁ Ἰβραΐμ ἐν Μεθώνη. — Ἡ πειρατεία.
— Ἑλληνικά πολεμικά πλοία κατασκευαζόμενα ἐν Λονδίῳ καὶ Νέῳ
Ἰόρκῳ.

Εὐθὺς ὡς ὁ Ἰβραΐμ πασσᾶς ἐπάτησε τὸ ἔδαφος τῆς Μεσ-
σηνιας, ἔσπευσε ν' ἀσφαλίῃ τὴν πρὸς κατάκτησιν τῆς Πελο-
ποννήσου ἀναγκαίαν ἀσφαλῆ στρατηγικὴν βάσιν. Ἐνῷ μέρος
τοῦ στόλου αὐτοῦ ἐπέστρεφεν ἀμελλητι εἰς Συδύαν, ἵνα μετα-
διδάσῃ καὶ δευτέραν μοῖραν εἰς Μεθώνην ἐνῷ τὰ πολιορκουόμενα

τὴν Μεθώνην Ἑλληνικὰ στρατεύματα ταχέως ὑπεχώρουν τρεπόμενα πρὸς τὰ ὄρη¹, ὁ Ἰβραΐμ ἴδρυνεν ἐν τῷ πεδίῳ τῷ παρὰ τὴν πόλιν στρατόπεδον ὠχυρωμένον καὶ ἤρξατο νὰ ἐνεργῆ κατοπεύσεις ἐναντίον τοῦ γείτονος Ναβαρίνου. Ἀφοῦ δὲ τῇ 5)17 Μαρτίου ἀφίκετο εἰς Μεθώνην ἡ δευτέρα αὐτοῦ μοῖρα, ἡ συγκειμένη ἐξ 7000 ἀνδρῶν (ὧν οἱ 400 ἦσαν ἱππεῖς) καὶ ἔχουσα μεθ' ἑαυτῆς λίαν πολλὰ πεδιναὰ πυροβόλα, ἤρξατο τῶν πρώτων σπουδαιοτέρων ἐπιχειρήσεων. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπέμφθησαν εὐθὺς ἔνδεκα πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Χαλίλ-καπετὰν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἅτινα εὐκόλως ἐξεδίωξαν τοὺς ἐνταῦθα περιπλέοντας Ἑλληνας καὶ ἐπεσίτισαν τὸ φρούριον (τῶν Πατρῶν) διὰ νέων τροφῶν. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Χαλίλ ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπέπλευσεν αὐθις ἵνα παραλάβῃ ἀπὸ τῆς Σούδας νέα στρατεύματα καὶ ἐφόδια πολεμικὰ. Ὁ δὲ Ἰβραΐμ, πρὶν ἢ προελάσῃ εἰς τὰ ἔνδον τῆς Πελοποννήσου, ἤθελε νὰ καταστῇ κύριος τοῦ λαμπροῦ λιμένος καὶ τοῦ συστήματος τῶν φρουρίων τοῦ Ναβαρίνου. Τῇ 9)21 Μαρτίου, ἀφοῦ ἤνοιξε τὴν πρὸς τὴν Κορώνην συγκοινωνίαν καὶ ἠνάγκασεν εἰς ὑποχώρησιν τοὺς πολιορκοῦντας τὸ φρούριον Ἑλληνας, κατέλαβε θέσιν ὀχυρὰν πρὸ τοῦ Ναβαρίνου. Περὶ τὸ σημεῖον δὲ τοῦτο ἐνεργοῦνται νῦν ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον αἰ μεταξὺ τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἑλλήνων συγκρούσεις.

Οἱ Ἑλληνες ἐξεπλάγησαν ἐκ τῆς ὄλης ἀπροσδοκίτου εἰς Μεσονήϊαν κατὰ τὴν χειρίστην ὥραν τοῦ χειμῶνος εἰσβολῆς τοῦ

1. Ἴδε ἐν τούτοις Φωτάκον Β' σελ. 23: «Τὸ δυστύχημα τῆς Πελοποννήσου ἦτο ὅτι τότε δὲν εὐρέθησαν εἰς αὐτὴν οἱ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες αὐτῆς ἕνεκα τῆς καταδιώξεως τῶν ὑπὸ τῆς Διοικήσεως, διότι ἂν εὐρίσκοντο, ἤθελον κτυπήσει τὴν πρώτην κίνησιν τῶν πλοίων, ἡ ὁποία δὲν ἦτο περισσοτέρα τῶν πέντε χιλιάδων τακτικῶν, οἵτινες μάλιστα ἦσαν ζαλισμένοι καὶ ἄρρωστοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ εἰς μεγάλην ἀταξίαν, καὶ ἐπειδὴ ἐβράδυναν νὰ ἔλθουν καὶ ἄλλοι, ἔκειντο ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔξω τῆς Μεθώνης, καὶ ἐὰν ὄλους δὲν τοὺς ἐσκότωναν, τοῦλάχιστον θὰ περιώριζαν αὐτοὺς διὰ τινα χρόνον, ἕως ὅτου λάβῃ τὸ Ἐκτελεστικὸν τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα καὶ συγκεντρώσῃ περισσοτέρας δυνάμεις. Ἐβράδυναν ὁμως τὰ τῆς ἐκστρατείας καὶ διὰ τοῦτο οἱ Τούρκοι ἀδυνάμωσαν, διότι ἤλθε καὶ δευτέρα καὶ τρίτη δύναμις καὶ ἐγείναν σχεδὸν 15 χιλιάδες». Σ. Μ.

Φιλελληνικὸς Σύλλογος τῶν Παρισίων (οἱ δοῦκες δηλονότι Lagochefaucald, Choiseul καὶ Dalberg, ὁ κόμης Chateaubriand, οἱ στρατηγοὶ Σεβασσιάνι, Φέυ καὶ ἄλλοι), ὡς ὁ Στρατηγὸς Ρὸς (Roche), ὁ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Πεδεμοντίου γνωστὸς στρατηγὸς Σανταρτζας, ὁ Πεδεμόντιος ταγματάρχης τοῦ μηχανικοῦ Colegno· ἐν Ναυπλίῳ λοιπὸν τὰ ὀχυρώματα παρεσκευάσθησαν δεόντως πρὸς ἄμυναν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐγένετο φροντίς περὶ τῆς ἀμύνης τοῦ Ναβαρίνου. Εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον ἀπόδασιν τοῦ Ἰβραΐμ ἐπληρώθησαν ἐνταῦθα αἱ ἀποθήκαι, ἀνήλθον δὲ εἰς τὸ φρούριον 1500 Μανιάται, Ρουμελιῶται, Κρανιδιώται (ὑπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Πετρόμπευ Γεώργιον καὶ Ἰωάννην καὶ τοὺς Γιατράκον καὶ Μακρυγιάννην), ἔτι δὲ λόχος τακτικῶν τοῦ πυροβολικοῦ ὑπὸ τὸν Κρήτα Ἐμμανουὴλ Καλλέργην καὶ λόχος Κεφαλλήνων μαχητῶν ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανᾶν. Εἶτα δὲ ἡ Κυβέρνησις ἐπεμψε τὸν ἰκανώτατον Colegno πρὸς τεχνικὴν διεύθυνσιν τῆς ἀμύνης, ἔτι δὲ ὡς διοικητὴν τὸν τοῦ ναυάρχου Σαχτούρη ἀδελφὸν Δημήτριον. Ἐν τῇ νήσῳ Σφακτηρία ἐτοποθετήθησαν κανονιοστοιχίαι· ἐνταῦθα δὲ εὕρισκετο ὁ Ἀναγνωσταρᾶς μετὰ ἑκατοντάδων τινῶν παλληκαρίων. Τέλος δὲ καὶ τὰ ἀρχαῖα ὀχυρώματα τοῦ παλαιοῦ Ναβαρίνου κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν παλληκαρίων τοῦ ἐπισκόπου Μεθώνης Γρηγορίου καὶ τοῦ Χατζῆ Χρήστου καὶ τῶν Βουλγάρων αὐτοῦ, τὸ ὄλον χιλίων ἀνδρῶν. Ἀλλὰ πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ἦσαν ἀναγκαῖαι ἰσχυρότεραι στρατιωτικαὶ δυνάμεις. Διὰ τοῦτο πάντες οἱ ἐν τῇ χερσονήσῳ Ρουμελιῶται, ὅσοι δὲν ἔμελλον νὰ στρατεύσωσι μετὰ τοῦ Γούρα ἐναντίον τοῦ Ὀδυσσεῶς ἢ δὲν ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθῶσι ὡς φρουρὰ ἐν Ναυπλίῳ (ἐνθα ἦσαν 1200 Ρουμελιῶται) καὶ ἐν Ἀκροκροίνῳ (ἐνταῦθα ἦσαν 500 Ρουμελιῶται), διετάχθησαν νὰ μεταβῶσι ταχέως εἰς Μεσσηνίαν. Πολλοὶ ἰκανώτατοι ἀρχηγοί, ἰδίως ὁ Καρατάσος, ὁ Τζαβέλλας, ὁ Κωνσταντῖνος Βότσαρης καὶ ὁ Καραϊσκάκης (ὅστις μετὰ τὴν ἐκ Μεσολογγίου ἀπέλασιν αὐτοῦ ἐπολέμει ἐπὶ τινα χρόνον ἐν Ἀγράφοις καὶ ἐν Ἀσπροποτάμῳ ἐναντίον τῶν ἀνταγωνιστῶν αὐτοῦ καὶ προσωπικῶν ἐχθρῶν Ράγκου καὶ Στουρνάρα πολλὰς

ἐπιφέρων ζημίας εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς ποιμένας, τέλος δὲ ἤττηθεις εἶχε μετὰσχει ἐσχάτως τοῦ ἐναντίον τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἀνταρτῶν πολέμου), μετέβησαν μετὰ τῶν ἀρματολῶν αὐτῶν εἰς τὸ νέον θέατρον τοῦ πολέμου, ἵνα κωλύωσιν ἔξωθεν τὴν ὑπὸ τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων πολιορκίαν τοῦ Ναβαρίνου. Αἱ Πάτραι ἐν τῇ μεταξὺ ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τοῦ Πλαπούτα, ἔχοντος ὑφ' ἑαυτὸν 2000 ἀνδρας.

Εἰ καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ χερσαίου μέρους ἀποκλεισμός τοῦ Ναβαρίνου δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ κωλυθῇ, οὐχ ἤττον αἱ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἀπὸ τῆς 15)27 Μαρτίου συγκροτούμεναι μάχαι οὐδαμῶς ἦσαν δεινὰ καὶ καταπληκτικαὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Πιθανότητες μάλιστα ὑπῆρχον περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐπιτυχίας. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἐστεροῦντο ἀξίου ἀρχιστρατήγου. Δεινὸν δὲ σφάλμα διέπραξεν ὁ Πρόεδρος πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολέμου¹. Τῇ 16)28 Μαρτίου κατέλιπεν ὁ Πρόεδρος τὸ Ναύπλιον ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ πολλῶν Φιλελλήνων. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἐγένετο φανερὸν ὅτι δὲν ἦτο ἀνὴρ ἱκανὸς νὰ ἀντέχῃ εἰς τὰς κακουχίας τῆς στρατείας, μὴ ἔχων ἀντοχὴν μηδὲ ἐν τῇ ἰσπύειν. Μέχρι τῆς 5)17 Ἀπριλίου μόλις ἀφίκετο εἰς τὸν Πάμισον, τότε δὲ προετίμησε νὰ μείνῃ ἐν Καλάμαις καὶ ἐντεῦθεν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰδραν, χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸν ἐχθρόν. Ἄλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, ρέκτης ὢν καὶ ἀνδρείος, ἔσπευσε μετὰ τοῦ Σανταρόζα καὶ τῶν ἄλλων Φιλελλήνων καὶ ἑκατοντάδων τινῶν νεωστὶ συλλεγέντων παλληκαρίων εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἀτυχῶς ὁ Κουντουριώτης ἐν τῇ περιωρισμένῃ αὐτοῦ τοπικῇ Ἰδραϊκῇ φιλοπατρίᾳ εἶχε διαπράξει καὶ δεύτερον σφάλμα διορίζων ἀρχιστράτηγον τῶν ἐν τῇ μεταξὺ ἐναντίον τοῦ Ἰβραῖμ συνηγμένων παλληκαρίων Ἰδραϊτῶν τινα. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῆς

1. Τὸ σφάλμα τοῦτο ρίπτει ὁ Φωτάκος (Β' σελ. 25) εἰς τὸν Κωλέττην. Ὁ Μαυροκορδάτος, λέγει ὁ Φωτάκος, ἦτο ὁ ἀληθῶς διοικῶν τὰ πράγματα, ἐνῶ ὁ Κουντουριώτης εἶχε μόνον τὸ ὄνομα. Ὁ δὲ Κωλέττης ἐπιτηδες ἐσυμφώνησε καὶ ἐνήργησε διὰ τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Προέδρου, ὥστε ἐν ἀποτυχίᾳ νὰ ἐκθέσῃ τὸν Μαυροκορδάτον, ὅστις εἰς τοῦτο ἐγελάσθη καὶ δὲν ἐνόησε τὴν σκοπὸν τοῦ Κωλέττη. Σ. Μ.

ἐκλογῆς ἤδη ταύτης προῦκάλεσε τὴν βαθυτάτην ἀγανάκτησιν τῶν δεδοκιμασμένων Ρουμελιωτῶν ἀρχηγῶν, ἰδίως τοῦ Καρατάσου, μεγίστην ἐπήνεγκε ζημίαν εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν Ἑλληνικὸν διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Δημητρίου Σκούρτη. Οἱ χρόνοι τοῦ ναυάρχου Κολινῦ καὶ τῶν «ἀμφιβίων» στρατηλατῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Μέσου αἰῶνος εἶχον παρέλθει νῦν καὶ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὁμοῦ διώρισεν ὁ Πρόεδρος ἀρχιστράτηγον ἄνδρα γενναῖον μὲν εἰς τὰ ναυτικά, ἀλλ' οὐδόλως ἔμπειρον περὶ τοὺς κατὰ γῆν πολέμους. Ἄλλ' ἡ πρᾶξις αὕτη τάχιστα ἐπήνεγκε τὰ κάκιστα αὐτῆς ἀποτελέσματα. Κατὰ μικρὸν εἶχον συναχθῆ 6—7000 χιλιάδες παλληκαρίων, Ρουμελιωτῶν, Πελοποννησίων καὶ νησιωτῶν, τὸ ἄνθος τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τῆς Ἑλλάδος, ἐν τινι παρὰ τὴν κώμην Κρεμμύδι θέσει, εἰς δύο ὄρων ἀπὸ τῆς Μεθώνης ἀπόστασιν. Ἐνταῦθα λοιπὸν ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ διακόψωσι τὴν μεταξὺ Μεθώνης καὶ Ναβαρίνου συγκοινωνίαν τῶν Αἰγυπτίων. Ἄλλ' ὁ Ἰβραῖμ προλαβὼν ἐπετέθη ζωηρῶς κατ' αὐτὴν τὴν πρῶϊαν τῆς 7)19 Ἀπριλίου μετὰ 3000 πεζῶν καὶ 400 ἵππῶν. Οἱ Ἕλληνες παραταχθέντες ὑπὸ τοῦ Σκούρτη ἐν σχήματι ἡμισελήνου ἀντέσχον μὲν εὐσταθῶς ἐναντίον τοῦ πυρὸς τῶν τεσσάρων ἐχθρικῶν κανονίων· ἀλλ' ἡ Εὐρωπαϊκὴ τακτικὴ καὶ ἡ διὰ λογγῶν ἐπίθεσις τῶν Αἰγυπτίων κατίσχυσε τῆς τῶν παλληκαρίων ἀνδρείας. Τὸ ὑπὸ τοῦ Σκούρτη διοικούμενον κέντρον αὐτῶν διεσπάσθη, ἡ ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν, Καραϊσκάκην καὶ Καρατάσον μαχομένη δεξιὰ αὐτῶν πτέρυξ, ὡς καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Κων-

1. Κατὰ Φωτάκον (σελ. 24) : «Ἐνεκα τοῦ διορισμοῦ τούτου ὡς ἀρχιστρατήγου ὅλοι οἱ στρατιωτικοὶ τῆς ξηρᾶς, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἐθεώρησαν τὴν τιμὴν των προσβεβλημένην, καὶ ὁμοῦ ἐπειδὴ ὁ χρυσοὺς τότε ἦτο ἄφθονος, ὑπέφερον τὴν καταισχύνην ταύτην, τὸν ἀνεγνώρισαν καὶ ὅλοι ἔξυστράτευσαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του. Κατόπιν δὲ τοῦ ἐκατριεύσαντος Σκούρτη ἀκολουθοῦν ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ ὁ γραμματεὺς του Μαυροκορδάτος, καὶ μετὰ τούτους ἀκολουθοῦσαν πολλὰ φορτώματα ἀπὸ λίρας Ἀγγλικᾶς, πολεμοφόδια καὶ ἄλλα ἐφόδια. Πανταχοῦ δέ, ὅθεν ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπέρνα, οἱ ἄνθρωποι προὔπαντοῦσαν αὐτὸν μὲ εὐφροσύνης. Σ. Μ.

σταντῖνον Βότσαρην ἀριστερὰ ἀντέστησαν γενναίως, ἕωσοῦ οἱ Ἄραβες ἰππεῖς ὑπερβάντες δύσβατόν τινα κοιλάδα ὑπερεφαλάγγησαν τὸν Βότσαρην καὶ ἔτρεψαν αὐτὸν εἰς φυγὴν μεγάλας παθόντα ζημίας. Ἐξακόσιοι Ἕλληνες, ἐν οἷς καὶ τὸ ἄνθος τῶν Σουλιωτῶν ἔπεσαν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ.

Ἡ μάχη αὕτη διέσπειρε πανικὸν τρόμον ἐν τοῖς Ἕλλησι. Καὶ ἀπέτυχε μὲν ἡ τὴν ἐπομένην ἡμέραν γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἰβραῆμ ἐναντίον τοῦ Παλαιοῦ Ναβαρίνου ἐφοδος. Ἄλλ' οἱ Ρουμελιῶται, οὔτινες ἤρξαντο νῦν φοβούμενοι τὴν μετὰ τῶν Ἀφρικανῶν συνάντησιν, δὲν ἔκρυπτον πλέον τὴν ἐναντίον τῆς καταστάσεως τῆς στρατιωτικῆς δυσχρέσκειαν αὐτῶν. Ἰδίως δὲ ὁ εὐφυῆς καὶ δηκτικὸς Καραϊσκάκης δριμεῖας ἐξεστόμιζε κατὰ τῆς Κυβερνήσεως κατηγορίας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλὰς τότε ἐνεκα τῆς εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἀχελῷον χώρας προελάσεως τοῦ Κιουταχῆ δεινῶς ἠπειλεῖτο, Ρουμελιῶται τρισχίλιοι ἔστρεψαν ἐπὶ τέλους ὀργίλως τὰ νῶτα πρὸς τὸ ἐν Μεσσηνίᾳ στρατόπεδον καὶ, μὴ δόντες προσοχὴν εἰς τὰς ἀντιρρήσεις καὶ τὰς ἀπειλάς τοῦ Κουντουριώτου, ἀπεχώρησαν τῆς Πελοποννήσου περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου.

Ἐκ τούτου ἐματαιώθη ἐλπίς, ἣν εἶχον οἱ Ἕλληνες ν' ἀναγκάσωσι τοὺς Αἰγυπτίους, πολεμοῦντες κατ' αὐτῶν κατὰ γῆν, νὰ καταλίπωσι τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναβαρίνου. Ἀλλὰ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης ἦτο ἔτι ἐλεύθερον τὸ φρούριον, καὶ ἐνταῦθα ὁ ἐξαιρετὸς Ὑδραῖος πλοίαρχος Ἀναστάσης Τσαμαδὸς εἶχεν ἀγάγει δακτὼ βρίκια πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ φρουρίου. Ἀλλὰ καὶ

1. Ἀλλὰ οἱ Ρουμελιῶται πρὶν νὰ ἀπέλθωσιν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου ἀπήτησαν μετὰ τοῦ ἄλλου στρατοῦ τὴν ἐλευθέρωσιν τοῦ Κολοκοτρώνη. «Ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ λέγῃ ὅτι δὲν πολεμοῦμεν (λέγει ὁ Κολοκοτρώνης, σελ. 141), ἀν δὲν βγάλετε τοὺς ἀρχηγούς μας. Τὰ Ρουμελιώτικα καὶ Σουλιώτικα στρατεύματα, μάλιστα ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τσαβέλας ἐπρόβουλον διὰ νὰ μὲ βγάλουν· ἐκεῖ ἔκαμαν ὅλα τὰ στρατεύματα μίαν ἀναφορὰν καὶ ἐζήτησαν τὴν ἐλευθερίαν μας· ἐπαρουσίασαν τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸν Ἀγαγωσσεῶν, ὁποῦ ἦτο Μινίστρος τοῦ πολέμου, καὶ αὐτὸς τὴν ἔσχιε λέγοντας: «Μὴν ἀνακατώνεσθε σ' αὐταῖς ταῖς δουλειαῖς, ἀφήσετε αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν». Περὶ ἄλλων ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν ἄλλων πεφυλακισμένων γενομένων πρὸς ἐλευθέρωσιν αὐτῶν ἐνεργειῶν, ἴδε Φωτάκον Β' σελ. 28—32. Σ. Μ.

ἐνταῦθα ἔμελλον τὰ πράγματα ταχέως νὰ μεταβληθῶσιν. Ὁ κράτιστος Μιαούλης, καίπερ ἀκαταπονήτως ἐργαζόμενος ἀπὸ τῶν μέσων Ἀπριλίου, μετὰ 17 πλοίων καὶ 5 πυρπολικῶν μάτην ἠγωνίζετο νὰ κωλύσῃ τὸν ἀπὸ Σούδας εἰς Μεθώνην πλοῦν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου. Τῇ 19/1 Μαΐου ὁ στόλος οὗτος ἀπεβίβαζεν αὐθις εἰς Μεθώνην 4000 μαχητὰς καὶ νέας προμηθείας σημαντικὰς. Ἐν τῇ μεταξὺ ὁ Ἰβραΐμ καὶ ὁ Χουσεΐν συνέλαβον τὸ σχέδιον πρὸ παντὸς ἄλλου ἔργου νὰ καταλάβωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ὡς τὴν κλεῖδα τοῦ συστήματος τῶν φρουρίων τοῦ Ναβαρίνου. Οἱ Ἕλληνες ἠῤῥησαν τὴν φρουρὰν τῆς νήσου μέχρι 800 ἀνδρῶν¹. Ὁ Μαυροκορδάτος, ὁ κόμης Σανταρόζας, οἱ Ὑδραῖοι Τσαμαδὸς καὶ Σταῦρος Σαχίνης, ὡς καὶ ὁ Δημήτριος Σαχτούρης προσῆλθον βοηθοὶ τῇ γηραιῷ Ἀναγνωσταρᾷ. Ἀλλὰ μάτην ἐγένοντο ταῦτα πάντα. Τῇ 26/8 Μαΐου 52 πλοῖα πολεμικὰ Αἰγυπτιακὰ ἤρξαντο τῆς ἐπιθέσεως. Τὸ πλῆθος τῶν βρικίων ἐκανονιοδόλῃ κατὰ τῆς νήσου, ἐνῶ δέκα φρεγάται καὶ ἕξ κορβέται ἠμύνοντο ἐναντίον τοῦ Μιαούλη, ὅστις καὶ ἄλλως νηνεμίας ἕνεκα λίαν βραδέως προὔχῳρει. Τούναντίον δὲ 50 πλοῖα ἄρια Αἰγυπτιακὰ ὑπὸ τὴν σκόνιν τοῦ τὰ πάντα συγκαλύπτοντος καπνοῦ τῆς πυρίτιδος² ἤγαγον εἰς τὴν Σφακτηρίαν στίφη Ἀράβων καὶ Κρητῶν Μωαμεθανῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χουσεΐν, ὅστις ἕνεκεν ἐλλείψεως ὀχυρωμάτων κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ ἐντὸς μιᾶς ὥρας τὴν νῆσον ἐξ ἐφόδου. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐνταῦθα Ἑλλήνων ἔπεσαν μαχόμενοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαχίνης καὶ ὁ Τσαμαδός, ὡσαύ-

1. Ὁ Φωτάκος (σελ. 38) τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ ἀναβιβάζει εἰς χιλίους τριακοσίους καὶ ἐπέκεινα, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος φαίνεται πλημμελής. Σ. Μ.

2. Τὸ περὶ τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος τοῦ καλίφαντος τὴν εἰς Σφακτηρίαν ἀπόβασιν τῶν Αἰγυπτίων δὲν ἀναφέρονται οὔτε ὑπὸ τοῦ Φωτάκου οὔτε ὑπὸ τοῦ Τρικούπη. Τούναντίον ὁ Φωτάκος (σελ. 40) λέγει ὅτι τὸ πλοῖον, εἰς ὃ κατέφυγεν ὁ Μαυροκορδάτος (ὁ «Ἀρης») «ἔβαλε καπνοὺς πολλοὺς, οἱ ὅποιοι ἐπύκνωσαν τὴν θαλάσσαν καὶ τοῦτο ἐπίτηδες μετεχειρίσθησαν ὡς στρατήγημα πρὸς σωτηρίαν των, διότι τὸ πλοῖον ἐσκεπάσθη ὅλον ἀπὸ τὸν καπνὸν καὶ δὲν ἐφαίνετο, καὶ τοιοιουτρόπως φεύγον καὶ πλευριῶν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ διέσχισε τὸν Τουρκικὸν στόλον». Σ. Μ.

τως δὲ καὶ ὁ Σανταρόζας. Ὁ βουλευτὴς καὶ πρόκριτος Ἄστρους Ζαφειρόπουλος ἠχμαλωτίσθη καὶ ἀντηλλάγη ἀντὶ τοῦ πρῶην βοεβόδα τῶν Καλαβρύτων. Ὁ Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ γραμματέως αὐτῶν Grasset ἐσώθησαν ἐπὶ τοῦ βρικίου «Ἄρεως» τοῦ Τσαμαδοῦ· διέφυγον δ' ἔπειτα ἐν μέσῳ δεινῶν κινδύνων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοίου ἕνεκα τῆς τοῦ Σαχτούρη δεξιότητος τὸ πῦρ τῶν Αἰγυπτίων καὶ ἤλθον εἰς Καλάμας, ἐντεῦθεν δὲ εἰς Ναύπλιον ¹. Νῦν ἐν πρώτοις δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ ἀντέχη τὸ Παλαιὸν Ναβαρίνον ², διότι ἐκανονιοβολεῖτο ταυτοχρόνως ἀπὸ τε τῆς ξηρᾶς, ἀπὸ τῆς Σφακτηρίας καὶ ἀπὸ τοῦ στόλου, ἔπασχε δὲ ἔλλειψιν ὕδατος, ἄρτου καὶ ἐφοδίων. Ἐν τινι πρὸς διάσπασιν τῆς πολιορκίας ἀποπείρα συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι ὁ Χατζῆ Χρήστος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μεθώνης Γρηγόριος. Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος, ὃν οἱ Τούρκοι ἐθεώρουν ὡς αἴτιον τῆς πρὸ τεσσάρων ἐτῶν κατὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Ναβαρίνου σφαγῆς τῶν Τούρκων, ἐκακώθη δεινῶς ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων, καὶ ἀπέθανεν ἐν σκληρᾷ φυλακῇ. Ἄλλ' ἢ φρουρά, συγκειμένη ἔτι ἀπὸ 786 ἀνδρῶν ἀπεχώρησε (κατὰ τὰ συμφωνηθέντα μετὰ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἰβραΐμ) ἐλευθέρᾳ (28/10 Μαΐου) παραδοῦσα τὰ ὄπλα ³. Ὁ Ἰβραΐμ φερόμενος ἔτι τότε ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι ἐμελλε νὰ προσαγάγῃ τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἑαυτὸν, πολὺ δὲ φροντίζων νὰ διαθέτῃ τοὺς Εὐρωπαίους εὐμενῶς πρὸς ἑαυτὸν διὰ τοῦ εὐπρεποῦς τρόπου τοῦ πολεμεῖν, λίαν προθύμως συνωμολόγει συμβάσεις πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς φρουρὰς τῶν φρουρίων ἐντίμους, ἃς καὶ ἐπιμελῶς ἐξετέλει ⁴.

¹ Ἀλλὰ καὶ τὸ μέγα πλῆγμα, ὅπερ ὁ Μιαούλης κατήνεγκε

1. Κατὰ Φωτάκον (σελ. 41) κατέφυγον εἰς τὸ Νεόκαστρον. Σ. Μ.

2. Τὸ Παλαιοναβαρίνον ἢ Παλαιοκαστρον. Σ. Μ.

3. Εἰς χιλίους καὶ διακοσίους ἀνοβιβάζει ὁ Φωτάκος (σελ. 54) τὸν ἀριθμὸν τῶν καταθέντων τὰ ὄπλα Ἑλλήνων μοχητῶν τοῦ Παλαιοῦ Ναβαρίνου. Σ. Μ.

4. Πρὸβλ. Κολοκοτρῶνῃ σελ. 141: «Ὁ Ἰμπραϊμὸς ἐφέρθηκε μὲ γλυκὸ τρόπο εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν διὰ νὰ τραβήξῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ προσκυήσουν». Λεπτομερείας πολλὰς, τινὰς παραδοξοτάτας περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Παλαιοῦ Ναβαρίνου, ἴδε παρὰ Φωτάκῳ σελ. 49—54.

κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου τὴν ἑσπέραν τῆς 30)12 Μαΐου βοηθούμενος ὑπὸ εὐνοϊκωτάτου ἀνέμου, εἰσπλεύσας εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης ἐν μέσῳ τοῦ κατ' αὐτοῦ διευθυνομένου πυρὸς τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ μετὰ 6 πυρπολικῶν (ἄτινα νῆν πολλῶ τεχνικώτερον ἦσαν παρεσκευασμένα ἢ τὰ πρότερον ¹) καταστρέψας 20 πλοῖα ἐχθρικά (ἐν οἷς τὴν λαμπρὰν φρεγάταν «Ἀσίαν», τρεῖς κορβέτας, καὶ τρία παλαιὰ βρίκια), ἔτι δὲ ἀνατινάξας ὀλοσχερῶς ἀποθήκην τινὰ τροφίμων ἐν τῇ παραλίᾳ κειμένην, αὐτὸς δὲ ἕνα μόνον ναύτην ἀπολέσας ², οὐδ' αὐτό, λέγομεν, τὸ κατόρθωμα τοῦ Μιαούλη ἐπέσχε τὴν κτῶσιν τοῦ Ναβαρίνου ³. Οἱ Ἕλληνες ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ δεινῶς πολεμούμενοι ὑπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ στόλου καὶ τῶν νέων Αἰγυπτιακῶν κανονιστοιχιῶν, βαρέως δὲ πιεζόμενοι καὶ ὑπ' ἐλλείψεως ὕδατος, τροφίμων καὶ ἐφοδίων πολέμου ἤναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ παραδώσωσι καὶ ταύτην τὴν θέσιν. Τῇ 11)23 Μαΐου εἰσῆλθον ἐντὸς αὐτοῦ οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ δὲ Ἕλληνες, ὄντες ἔτι 1180, μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν ὄπλων ἤχθησαν εἰς Καλάμας ἐπὶ τῶν χάριν αὐτῶν ναυλωθέντων οὐδετέρων μεταγωγικῶν πλοίων. Ὁ Ἰβραῖμ ἐκράτησε μόνους τὸν Γεώργιον Μυρομιχάλην καὶ τὸν Γιατράκον, ἵνα ἀνταλλάξῃ αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἔτι ἐν Ναυπλίᾳ αἰχμαλώτους κρατούμενους πασσάδες. Ὁ δὲ στόλος τοῦ Ἰβραῖμ ἀπῆλθεν εὐθὺς πάλιν εἰς Σούδαν ἵνα μεταγάγῃ νέαν Ἀλβανικὴν ἐπικουρίαν ⁴.

Ἡ πρώτη αὕτη μεγάλη ἐπιτυχία τοῦ Αἰγυπτίου ἀρχιστρατήγου ἐκέκτητο στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς ἔκτακτον ὄλος σπουδαιότητα. Ἰδίως δὲ ἡ κατάληψις τῆς Σφακτηρίας καὶ

1. Ἀκριβετέραν περιγραφὴν τῶν πυρπολικῶν τούτων ἴδε παρὰ Gervinus, σελ. 77 κφξ.

2. Ἐν τοῖς κατορθώμασι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου μετὰ τὴν εἰς Μεθώνην ἀπόβασιν τῶν Αἰγυπτίων ἀναφέρει ὁ Φωτάκος (σελ. 28) καὶ τὴν καταβύθισιν. Σ. Μ.

3. Τοῦ Νεοκαστροῦ δηλονότι. Σ. Μ.

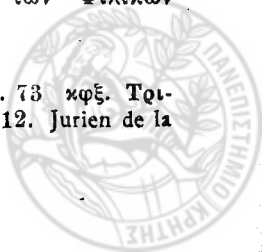
4. Gordon-Zinkeisen, σελ. 234—248, 269 κφξ. Τρικούπ. σελ. 197—201. Finlay, σελ. 62—73. Gervinus, σελ. 67—73. Ὁρλανδ. σελ. 167—200. v. Prokesch Osten. σελ. 302, 330, 331 κφξ. 346—356. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 353—356. Jurieu de la Gravière, σελ. 298—309.

τοῦ Ναβαρίνου μετὰ τοῦ λαμπροῦ καὶ μεγάλου λιμένος αὐτοῦ καθίστα τὴν ἐν Μεσσηνίᾳ στρατιωτικὴν βάσιν τοῦ Ἰβραὶμ τοσοῦτον εὐρείαν καὶ τοσοῦτον ἀσφαλῆ, ὥστε ἐνταῦθα οἱ Ἕλληγες δὲν ἠδύναντο ἀπλῶς διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων νὰ κατασταθῶσιν εἰς αὐτὸν ἐπικίνδυνοι. Τό γε νῦν οἱ Ἕλληγες περιωρίζοντο σχεδὸν ἀπλῶς εἰς τὰς θαλασσίας αὐτῶν πολεμικὰς δυνάμεις. Διότι ἐν Πελοποννήσῳ τὰ πράγματα παρεῖχον ὀφιν λίαν κακὴν. Ἡ ἀναχώρησις τῶν πλείστων Ρουμελιωτῶν κατέλιπε τὴν Κυβέρνησιν ἄνευ στρατοῦ ἀξιωμαχοῦ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ὁ Πετρόμπεϋς ὡς στρατηλάτης μικρὰν εἶχε σπουδαιότητα, οἱ δὲ Μανιάται περὶ τῶν ὀρέων αὐτῶν ὀλίγον μόνον εἶχον δικαιολογήσει τὴν πολεμικὴν αὐτῶν φήμην, οἱ δὲ πρόκριτοι καὶ οἱ γεωργοὶ ἦσαν σφόδρα δυσηρεστημένοι ἐναντίον τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἤθελον νὰ πολεμῶσι μόνον ἐὰν ἀνὴρ τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῶν, ἦτοι ὁ Κολοκοτρώνης, ἐγένετο ἀρχηγὸς αὐτῶν· ἀλλ' εἰς τοιοῦτον διάδημα οἱ ἀπηνεῖς ἐν τῇ Κυβερνήσει πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου οὐχὶ εὐκόλως ἠδύναντο νὰ προσῶσιν. Ἦτο δὲ εὐτύχημα εἶ τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν τοῦλάχιστον ἐν τινι σημείῳ ἠδυνήθη σπουδαιοτάτην νὰ νικήσῃ νίκην. Ἐνῶ δηλονότι ὁ ἀκαταπόνητος Μιαούλης, ὅστις μετὰ 34 πλοίων μένων ἐν τῇ Λακωνικῇ κόλπῳ ἐπετήρει τὸν εἰς Σούδαν πλοῦν τοῦ στόλου τοῦ Ἰβραὶμ, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐπιφέρῃ βλάβην τινὰ εἰς αὐτόν, ἐπάλαιε δεινῶς ἐναντίον τῆς δυσμενοῦς μεταβολῆς τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἧς ἕνεκα τὰ μικρὰ εἰς πολεμικὰ μεταποιηθέντα ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ πυρπολικὰ αὐτῶν δὲν ἠδύναντο μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας νὰ πολεμῶσι πρὸς τὸν δι' Εὐρωπαϊκῆς συμπράξεως καλῶς διευθυνόμενον καὶ περὶ τὰς ναυτικὰς κινήσεις ἐπιτήδειον Αἰγυπτιακὸν στόλον· ἐνῶ, λέγεμεν, πρὸς τὴν οὕτως ἀλλοιωθεῖσαν κατάστασιν πραγμάτων δεινῶς ἐπάλαιεν ὁ Μιαούλης, ὁ ὑπὸ τὸν Χοσεὲβ πασσᾶν Ὄθωμανικὸς στόλος ἀπέπλει τῇ 14)26 Μαΐου ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου. Συνέκειτο δὲ ὁ στόλος οὗτος, πλὴν πολλῶν μικρῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ μεταγωγικῶν, ἀπὸ τριῶν φρεγατῶν, ὀκτώ κερβετῶν καὶ 30

βρικήων, ἔμελλε δὲ νὰ κομίσῃ τότε εἰς Μεσολόγγιον μέγα πλῆθος πολιορκητικῶν ὀργάνων, νὰ προσβάλῃ δ' εἰ δυνατόν καὶ τὴν Σάμον καὶ τὴν Ὑδραν. Ὅτε ἔμαθε τοῦτο ἐν Σάμῳ ὁ ναύαρχος Σαχτούρης, ὅστις ἀπὸ δύο μηνῶν μετὰ 28 πλοίων (ἐν οἷς ὀκτὼ πυρπολικά) ἐφύλαττε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ὁ δραστήριος αὐτός θαλάσσιος ἤρως ἀνίχνευσεν εὐθὺς τοὺς Ὅθωμανοὺς καὶ κατέλαβεν αὐτοὺς τῇ 20)1 Ἰουνίου ἐν τῷ μεταξύ τῆς Ἀνδρου καὶ τῆς Εὐβοίας πορθμῷ. Ἐνταῦθα Σαχτούρης, Ἀνδρουτσός καὶ Ἀποστόλης ἠγωνίσαντο σφοδρῶς κατὰ τοῦ Ὅθωμανικοῦ στόλου. Τέλος οἱ Ἕλληνες διέρρηξαν τὴν δεξιάν Τουρκικὴν πτέρυγα. Δύο δὲ πυρπολικά ἀντινάξαν εἰς τὸν ἀέρα τὴν νέαν ναυαρχίδα φρεγάταν μετὰ 66 κανονίων, 800 ἀνδρῶν καὶ τοῦ πολεμικοῦ ταμείου. Ὑπεχώρησε δὲ καὶ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ διε τὸ Ὑδραῖος πυρπολητῆς Βουτίς κατέστρεψε μίαν κορβέταν. Ὁ Τουρκικὸς στόλος διεσκορπίσθη, 20 πλοῖα ἐφυγον εἰς Κάρυστον, ἄλλα εἰς Βόλον, ὁ Χοσρέθ δ' αὐτὸς ἀφίκετο περίτρομος τῇ 27)8 Ἰουνίου εἰς Σούδαν μετὰ 30 πλοίων. Ἀλλὰ πέντε μεταγωγικά πλοῖα ἀπώλοντο κατὰ τὴν φυγὴν ταύτην τοῦ Τούρκου ναύαρχου καὶ μία φρεγάτα, ἥτις ἐναυάγησε παρὰ τὴν Σῦρον, ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ ἰδίου αὐτῆς πληρώματος¹.

Ἐν τῷ μεταξύ σπουδαία ἐπῆλθεν ἐν Πελοποννήσῳ πραγμάτων μεταβολή. Ὁ Πετρόμπευς ὡς κατ' ὄνομα ἀρχιστράτηγος εἶχε καταλάβει τὰς Καλάμας, καὶ ὁ ἀρειμάνιος ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν Δικαῖος, ὅστις τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰργάζετο ἐπειγόντως πρὸς διαλλαγὴν τῆς Κυβερνήσεως μετὰ τῶν ἐν φυλακῇ διαμενόντων Πελοποννησίων ἀρχηγῶν, ἐστράτευσεν ὡσαύτως (ἄγνωστον ἐκ τίνος αἰτίου πρὸς τοῦτο ὀρμηθεῖς). Μετὰ χιλίων παλληκαρίων κατέλαβε θέσιν τινὰ παρὰ τὸ Μανιάκι καὶ Πεδιμένου ἐν τῷ Μεσσηνιακῷ ὄρει Μάλια, ἔπου εἶχεν ἔλθει περὶ τὰ μέσα Μαΐου. Ἀλλ' ὁ ἀνδρείος θιασώτης τῆς τῶν Φιλικῶν

1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 248—350. Gervinus, σελ. 73 κφξ. Τρικούπ. σελ. 213 κφξ. (205 κφξ). Ὁρλανδ. σελ. 206—212. Jurien de la Gravière, σελ. 310 κφξ.

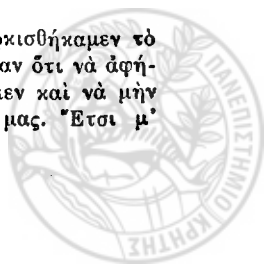

Ἐταιρείας δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῆ εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην τοῦ πασσα. Ὁ Ἰβραΐμ ἐξέπεμφεν ἀπὸ Ναβαρίνου δύο φάλαγγας στρατιωτικὰς πρὸς βορρᾶν. Ἐνῶ δὲ ἡ μία τούτων, ἡ τὸ πλεῖστον ἐξ ἰππέων συγκειμένη, προήλαυε κατὰ τὴν παραλίαν καὶ ἀμαχητὶ κατελάμβανε τὴν Ἀρκαδίαν (Κυπαρισσίαν), αὐτὸς δὲ πασσαῶς ἐπετίθετο μετὰ 6000 ἀνδρῶν ἐναντίον τῆς θέσεως τοῦ Δικαίου συγχρόνως ἀπὸ βορρᾶ καὶ ἀπὸ δυσμῶν. Ἀπειληθέντος δ' οὕτω τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοῦ κινδύνου τῆς κυκλώσεως, μέγα μέρος ἐτρέπη εἰς φυγὴν. Ἄλλ' ὁ Δικαίος μετὰ 300 τολμηρῶν παλληκαρίων ἀντέσχεν ἐν τρισὶν ὀχυρώμασι (20/1 Ἰουνίου). Ἐνταῦθα δὲ δι' ἀληθοῦς ἥρωϊκῆς ἀνδρείας καὶ ἰπποτικοῦ θανάτου ἐξήγγισε τὰ πολλὰ σφάλματα τοῦ τε πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτοῦ βίου. Μετὰ πολὺν φονικὴν μάχην, καθ' ἣν πλείονες τῶν 600 Ἀράβων εὗρον τὸν θάνατον, ἔπεσον πάντες οἱ Ἕλληνας μέχρι δύο. Ὁ Δικαίος, ὁ Κεφάλας καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ ἔπεσον μαχόμενοι ἀνδρείως. Ἡ ἀντοχὴ αὐτῶν κατέπληξε καὶ αὐτὸν τὸν πασσαῶν, καὶ διὰ τῆς ἐνδόξου καταστροφῆς αὐτῶν ἠννοήθη αὐτῶν τὸ φρόνημα τῶν Πελοποννησίων¹. Ἐν τῷ μεταξὺ ἢ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις εὗρισκετο πρὸ τοῦ ἀπαραιτήτου. Πιεζομένη αὕτη ὑπὸ τῆς ὀρμητικῆς ἐξεγέρσεως τῆς κοινῆς γνώμης, εὗρισκούσης ἡχῶ καὶ παρ' αὐτῷ τῷ λαῷ τῆς Ἰδρας², καὶ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῆς βουλῆς πεισθεῖσα ἀπέλυσε (10/22 Μαΐου) τοὺς ἐν Ἰδρα ἐν φυλακῇ κρατούμενους καὶ τῇ 18)30 Μαΐου ἐκήρυξε γενικὴν ἀμνηστειάν. Ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης ἐχαιρετίσθη ἐν Ναυπλίῳ μετ' εὐφημιῶν καὶ τιμῶν· ἐκήρυξε δὲ ὅτι ἐπανερχόμενος ἔρριψε τὴν μῆνιν εἰς τὴν θάλασσαν³. Ἐν τῷ ναφ τοῦ Ἁγίου Νικολάου

1. Πρὸβλ. Gordon-Zeinkeisen, σελ. 256 κφξ. Finlay, σελ. 74 κφξ. Ger-vinus σελ. 85 κφξ. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 356 κφξ.

2. Καὶ πρῶτον πάντων ἐν Ἰδρα. Σ. Μ.

3. Κολοκ. σελ. 142 : «Ἐρχόμενοι εἰς τὸ Ναύπλιον ὠρμισθῆκαμεν τὸ Βουλευτικόν, τὸ Ἐκτελεστικόν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὅτι νὰ ἀφήσωμεν τὰ περασμένα, νὰ τὰ λησμονήσωμεν, νὰ ἐνωθῶμεν καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν ἄλλην ἰδέαν παρὰ νὰ δουλεύσωμεν τὴν Πατρίδα μας. Ἔτσι μ' ἔκαμαν γενικὸν ἀρχηγόν». Σ. Μ.

ἐτελέσθη ἐπίσημος ἐορτὴ γενικῆς διαλλαγῆς καὶ ὁ Κολοκοτρώνης τῇ 20)1 Μαΐου διωρίσθη γενικὸς ἀρχηγὸς μετὰ εὐρείας αὐτεξουσιότητος. Καὶ ἡ μὲν πρότασις, ἣν ἐποίησεν ὁ Κολοκοτρώνης, ἵνα πρὸς ἄμυναν ἐναντίον τοῦ Ἰβραῖμ ἐρημωθῇ ἡ χώρα ἐν εὐρείᾳ ἐκτάσει, καταστραφῇ δὲ πᾶσα θέσις δυναμένη νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτὸν ὡς στήριγμα, καὶ ἰδίως ἡ Τριπολιτσά, δὲν ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως¹. Ἄλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη ἤσκησεν ἐν Πελοποννήσῳ τὴν ἐλκυστικὴν αὐτοῦ δύναμιν· καὶ αἱ διαταγαί, ἃς ἔδωκεν εἰς τοὺς φίλους πρὸς αὐτὸν ἔχοντας προκρίτους καὶ τοὺς ὄπλαρχηγούς, ἵνα συλλέγωσι πανταχοῦ στρατιώτας, ἐξετελοῦντο μετὰ προθυμίας, καὶ τὰ παλληκάρια τοῦ Μωρέως συνέρρεον εὐφροσύνως πανταχόθεν ὑπὸ τὰς σημαίας αὐτοῦ². Εἰς μόνον Ἕλληνα ὄπλαρχηγὸς εὗρεν ἀκριβῶς κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τῆς νέας ἠθικῆς ἐξάρσεως

1. Περὶ ἐρημώσεως τῆς Πελοποννήσου οὐδὲν λέγει ὁ Κολοκοτρώνης ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ αὐτοῦ. Ἐκεῖνο, ὅπερ εἶπεν ἐν Ναυπλίῳ ἐνώπιον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ, ἀνεφέρετο ἀπλῶς εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς καταστροφῆς τῆς Τριπολιτσᾶς (τῶν τειχῶν δηλονότι) στρατηγικῶς, ὅπως λέγει (σελ. 1431): «Τῆς Τριπολιτσᾶς τὸ κέντρον πρέπει νὰ τὸ χαλάσωμε, διὰ τὶ δὲν συμφέρει μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον νὰ εἶναι μία τέτοια μάνδρα, διὰ τὶ βγάνει ἀπὸ μέσα ὄλο ἐμφυλίους πολέμους, καὶ ὄχι τῶρα ὅπου ὁ Ἰμπραῖμς εἶναι μὲ πενήντα χιλιάδες στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ κρατεῖ τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας τρία, καὶ κρατεῖ καὶ τὴν Πάτραν, καὶ ἔκαμε τόσας νίκας εἰς τοὺς Ἕλληνας... θὰ ἔλθῃ καὶ στὴν Τριπολιτσά, καὶ σὰν ἔλθῃ στὴν Τριπολιτσά πιάνει καὶ τὰ κάστρα, καὶ τότε χαλάει καὶ ὅλην τὴν Πελοπόννησον, διὰ τὶ εἶναι εἰς τὸ κέντρον». Μὲ ἀποκρίθησαν: «Δὲν ἔχουν ἔξοδα». Ἀποκρίθηκα ἐγὼ: «Δότε μου τὴν ἄδειαν, καὶ μὲ τὸν λαὸν τὸ χαλῶ διὰ πέντε ἡμέραις· καὶ τότε δὲν εὐρίσκει ὁ Ἰμπραῖμς νὰ κάμῃ φωλιά· καὶ τὸν πτυλῶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Ἄν πιάσῃ τὴν Τριπολιτσά, δὲν τοῦ χρειάζεται ἄλλη φωλιά διὰ νὰ χαλάσῃ τὴν Πελοπόννησον· ἐὰν καὶ χαλάσωμε τὴν Τριπολιτσά, δὲν εὐρίσκει φωλιά καὶ τὸν κατατρέχῃ μὲ τὰ στρατεύματα τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἐνώνουνται τὰ στρατεύματα, ἀλλέως δὲν θὰ ἐνώνουνται διότι φοβοῦνται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη». Αὐτοὶ ὑποκλιθεῖσαν ὅτι ἔχουσιν μίσος νὰ χαλάσῃ ἡ Τριπολιτσά τὰ τεῖχη καὶ ἀποκρίθησαν: «Νὰ ἰδοῦμεν». Ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος, ἔκαμα ἀναφοράν, ἔκαμαν καὶ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά καὶ δὲν ἀκούσθησαν». Σ. Μ.

2. Gervinus, σελ. 85 κφξ. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 357. v. Prokesch-Osten, σελ. 362 κφξ, Finlay, σελ. 73 κφξ. Πολλοὶ τῶν ὄπλαρχηγῶν, ὡς ὁ Θεόδωρος Γρίβας, εἶχον ἐπωφεληθῆ τὴν ἐν Ὑδρῶν φυλάκισιν αὐτῶν ἵνα μάθωσι τὴν τέχνην τοῦ γράφειν.

οἰκτρὸν τέλος, καὶ οὗτος ἦν ὁ Ὀδυσσεύς. Εἶτε διότι οἱ σφοδρότατοι αὐτοῦ ἐν Ναυπλίῳ πολέμοι, ὁ Κωλέττης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, τούτου ἀκριβῶς τοῦ ἀρχηγοῦ ἐφοβοῦντο τὴν ἀπόλυσιν, εἶτε διότι ὁ Γούρας ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἐνήργησεν ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει φοβούμενος τὰ χεῖριστα εἰς ἑαυτὸν ἐξ ἐνδεχομένης νῦν ἀπολύσεως τοῦ Ὀδυσσεύς, ὅπως ἴσως τῇ πρώτῃ τῆς 5)17 Μαΐου ὁ γηραιὸς ὄπλαρχηγὸς εὐρέθη κείμενος νεκρὸς κατὰ τὴν βᾶσιν τοῦ φραγκικοῦ πύργου, ἐγγὺς τοῦ ναυδρίου τῆς Ἀπτέρου Νίκης¹. Εἶχε στραγγαλισθῆ διὰ νυκτὸς ἐν τῇ εἰρκτῇ αὐτοῦ καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐθεώρησε φρόνιμον «να κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς» ἐν τῇ ὑπόθεσιν ταύτῃ².

Ὁ Κολοκοτρώνης ἠλπίζεν ὅτι ἡδύνατο ἔτι ἐγκαίρως νὰ ἀποκλείσῃ εἰς τοὺς Αἰγυπτίους τὴν ἀπὸ τῆς ὠραίας Μεσσηνίας εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ὁδόν, καὶ διηύθυνε πάσας τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ δυνάμεις πρὸς τὸ Χάνι τὸ κείμενον κατὰ τὴν πάροδον τοῦ Μακρυπλαγίου, δι' ἧς διέρχεται ἡ μεγάλη ἀπὸ Μεσσηνίας εἰς Λεοντάριον ἄγουσα ὁδός. Ἀλλ' ἐν τῇ μεταξὺ ὁ Ἰβραὴμ πασσαῆς μετὰ 7800 περίπου στρατοῦ καὶ 4 κανονίων εἶχε στρατεύσει ἐπὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Παμίσου, καταστρέψας ἐνταῦθα τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας (27/8 Ἰουνίου), καὶ ἐρημώσας τὴν παραλίαν τῆς Μάνης μέχρι τοῦ Ἀρμυροῦ καὶ τῶν Κιτριῶν. Καταλιπὼν δ' εἶτα ἐν τῇ κάτω Μεσσηνίᾳ 2000 ἄνδρας ἐστράφη (5/17 Ἰουνίου) πρὸς τὸ Λεοντάριον. Ἀλλ' ἤδη ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε κατα-

1. Ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου ἐδάφους τοῦ ναοῦ (Τριχοῦπ. Γ. 230). Σ. Μ.

2. Gordon-Zinkeisen, σελ. 221 κφξ. Finlay, σελ. 94. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 332. Τριχοῦπ. σελ. 240 κφξ. (226 κφξ). Gervinus, σελ. 61. Εἰς πρᾶξιν ἦκιστα ἐντιμον προέβη ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπιτρέψασα κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα ἵνα ὁ Σκῶτος Φέντων (Fenton) καὶ ὁ Ἄγγλος Whitcombe ἐκτελέσωσι φονικὴν ἀπόπειραν ἐναντίον τοῦ (ὑποψίαν παρέχοντος ὅτι διεπραγματεύετο πρὸς τοὺς Τούρκους) ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ τοῦ Ὀδυσσεύς Τρελώνου, ὅστις ἐφύλαττεν ἔτι νῦν τὸ ὠχυρωμένον κατὰ τὴν Βελίτσαν φρούριον. Ὁ Τρελώνης βαρέως τραυματισθεὶς ἀνέρωσεν αἰσθητικῶς καὶ εἶτα διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ πλοιάρχου Ἀμιλτον ἐπετρέπη αὐτῷ νὰ ἀπέλθῃ μετὰ τῆς γυναίκος αὐτοῦ ἐπὶ Ἀγγλικὸν πολεμικὸν πλοῖον εἰς Κεφαλληνίαν. Τὸ σπῆλαιον παρεδόθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβερνησιν καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Ὀδυσσεύς ἔλαβεν ἀμνηστειάν. Ὁ Φέντων εἶχε φονευθῆ ἐν τῇ ἐπιπέσει ἐκεῖνῃ.

λάβει μετὰ 7000¹ περίπου παλληκαρίων τὴν πάροδον τοῦ Μακρυπλαγίου καὶ ὠχύρωσεν αὐτήν. Ἄλλ' ὁ Ἰβραῖμ ὀδηγούμενος ὑπὸ ἀργυρωνήτων καλῶς γινωσκόντων τὴν χώραν ὀδηγῶν ὑπερεφαλάργησε τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν (6/18 Ἰουνίου) μεθ' ὀλης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, διαβάς τὴν ὑψηλότερον κειμένην πάροδον τῆς «Πολιανῆς»². Καὶ ἐπεμφε μὲν νῦν ὁ Κολοκοτρώνης εὐθύς τὸν Κανέλλον Δεληγιάννην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γενναῖον εἰς τὴν ἐγγὺς κειμένην κόμην Ἄχσοβον, οὗτοι δὲ ὠχυρώθησαν ἐν τῇ ἀπέναντι τῆς θέσεως ταύτης θέσει Δραμπάλα. Ἀπὸ τοῦ Μακρυπλαγίου δὲ ἐξορμήσαντες ἦλθον ὁ Πλαπούτας, ὁ Τσιώκρης καὶ ἄλλοι ἀρχηγοί, ἀνατολικῶς δὲ τῆς Πολιανῆς ἐν Δυρραχίῳ κατέλαβον θέσιν τὰ παλληκάρια τοῦ Μιστρά. Ἡ μάχη ὑπῆρξε σφοδρά· οἱ Ἕλληνες ἀντέταξαν ἐν Δραμπάλα γενναίαν ἀντίστασιν πρὸς τοὺς Ἀραβας. Ἄλλ' οἱ ἐν Διραχίῳ Ἕλληνες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν κοιλάδα Ξηρίλλου καὶ πρὸς τὸ Λεοντάριον ἔμεινεν ἀνοικτή, οἱ δὲ ἐν Δραμπάλα μαχηταὶ δυσκόλως πλέον ἠδύναντο νὰ κρατήσωσι τὴν θέσιν αὐτῶν. Καὶ ὁμοῦ καὶ οὕτως ἀντειχον ἔτι ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Δεληγιάννης· μόνον δὲ ἀφοῦ ὁ Ἰβραῖμ τὴν ἐπαύριον (7/19 Ἰουνίου) ἀπέκρουσε τὴν ἐκ τοῦ πλαγίου ἐνεργηθεῖσαν κατ' αὐτοῦ ἐπιθεσιν τοῦ Πλαπούτα, ἠναγκάσθησαν καὶ οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς Δραμπάλας, ἐκτιθέμενοι εἰς τὸ πῦρ τῶν κανονίων αὐτοῦ, νὰ καταλίπωσι τῇ ἐπομένῃ νυκτὶ τὴν θέσιν αὐτῶν. Νῦν ὁ Κολοκοτρώνης ἀπεχώρησεν εἰς τὰ Ἀρκαδικὰ ὄρη τὰ παρὰ τὴν Στεμνίτσαν καὶ Χρυσοβίτσιον καὶ ἐπεμφε διαταγὴν εἰς Τριπολιτσὰν νὰ κατακαύσῃ τὴν πόλιν. Τοῦτο καὶ ἐξετε-

1. 3—4 χιλιάδων κατὰ Τρικούνην (Γ. Υ. 2110). Σ. Μ.

2. Ὁ Κολοκοτρώνης συνῆγε στρατὸν ἵνα καταλάβῃ καὶ ταύτην τὴν πάροδον. Ἄλλὰ προκατέλαβεν αὐτὴν ὁ ἐχθρὸς. Ἴδε Κολοκοτρώνη, σελ. 1441 : «Ἐνας Τοῦρκος Λιονταρίτης, σκλάβος εἰς τὴν Μπολιανήν, ἦτον φευγάτος εἰς τὸν Ἰμπραϊμην, εἶπεν : «Ἐγὼ ἤξεύρω ἓνα τόπον νὰ πάμε ἀπὸ ταῖς πλάταις, νὰ ἀναβοῦμεν εἰς τὸν ἀπάνω κάμπον». Ἔτσι ἐγὼ μὴν ἤξεύροντας (λέγει ὁ Κολοκοτρώνης) ὅτι θὰ περάσῃ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μονοπάτι, ὅπου ἐγὼ δὲν ἤλιπαζα ποτέ, ὁμοῦ με παρεκίνησεν ὅτι οἱ Μεσσήνιοι ἦτον τραβημένοι εἰς τὰ βουνὰ καὶ ἐκίνησα νὰ κιάσω ἐκεῖνην τὴν θέσιν, ὅπου ἐπέρασεν». Σ. Μ.

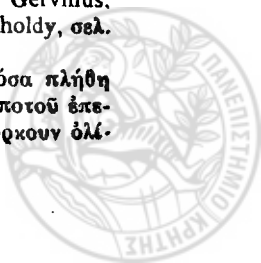
λέσθη ἐν μέρει καὶ οἱ Αἰγύπτιοι εὗρον ἐν τῇ πόλει οἰκίας καιομένας ὅτε τῇ 10)22 Ἰουνίου ἀφίκοντο εἰς τὴν κενὴν ἀνθρώπων γενομένην πόλιν¹.

Ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων καθίστατο καθ' ἐκάστην μάλλον ἀπελπισ. Διότι μετὰ δεινῆς ταχύτητος προὔχῳρει νῦν ὁ Ἰβραῖμ πασᾶς μετὰ ἀνάπαυσιν βραχεῖαν καὶ τῇ 12)24 Ἰουνίου αἱ μέλαινοι καὶ μελαφαὶ φάλαγγες τῶν Ἀφρικανῶν ὑπερέβαινον τὰ ὄρεινὰ ὑψώματα, τὰ χωρίζοντα τὴν Ἀρκαδίαν ἀπὸ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἄργους. Ὅτε ὁ Ἰβραῖμ ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τούτων ἐνήσησεν ἐν μακρᾷ κυανῇ ἀποστάσει τὰ ὀξέα διαγράμματα τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὑδρας ἀνεφώνησε τὸ περιφνημὸν λόγιον: «ὦ! Μικρὰ Ἀγγλία! ἐπὶ πόσον ἔτι χρόνον θὰ διαφεύγῃς τὰς χεῖράς μου!». Ἡ ἐπικίνδυνος κρίσις, ἣν διήρχητο ἡ Ἑλλάς, ἀφίκετο ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις εἰς τὸ κινδυνωδέστατον αὐτῆς ὕψος. Κατὰ τὴν κρίσιν Εὐρωπαίων τινῶν, οἵτινες τὸν χρόνον ἐκεῖνον διήλθον μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἕνεκα τῆς ἀδουλίαις, τῆς ἐκπλήξεως καὶ τῆς παραχῆς, τότε κατὰ τὴν πρῶτην στιγμὴν ἐπελθούσης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, καὶ αὐτὸ ἔτι τὸ Ναύπλιον ἤθελε πέσει εἰς τὰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων, ἐὰν ὁ Ἰβραῖμ ἐνόει καλῶς τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἐξηκολούθει τὴν πορείαν αὐτοῦ μεθ' ἧς μέχρι νῦν ἀστραπιαίας ταχύτητος². Ἐὰν τότε ἐσώθη τὸ κυριώτατον φρούριον τῆς Ἑλλάδος καὶ μετὰ τούτου καὶ τὸ πολιτικὸν μέλλον τῆς ἐπαναστάσεως, τούτου αἰτία ἦτο μὲν καὶ ἰδιάζουσά τις σύμπτωσις περιστάσεως, ἀλλὰ κατὰ πρῶτον λόγον καὶ ὁ ἥρωισμὸς ἀξιωματικῶν τινῶν, ὧν ἡ γενναϊότης καὶ δραστηριότης καὶ ἡ φιλοπατρία, ἰσχυρῶς ἀνέλαμψε νῦν ἀκριδῶς ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς ἀπεγνωσμένης ἀπορίας.

Οἱ ἐν Ναυπλίῳ Ἕλληνες οὐδαμῶς ἀνέμενον τσοῦτον τα-

1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 258 κφξ. Finlay. σελ. 76 κφξ. Gervinus. σελ. 86 κφξ. Prokesh-Osten, σελ. 362—362. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 359 κφξ.

2. Ἀλλὰ καὶ ὁ Τρικούπης (Γ. σ. 213) λέγει ὅτι: «Τόσα πλήθη προσφύγων ἦσαν συσσωρευμένα καὶ ἰόση σπάνις τροφῆς καὶ ποτοῦ ἐπεκράτει, ὥστε θὰ ἐκυριεύετο ἡ πόλις, ἂν οἱ ἐχθροὶ τὴν ἐπολιόρουν ὀλίγας ἡμέρας διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης». Σ. Μ.

χειαν προέλασιν τῶν Αἰγυπτίων. Διὰ τοῦτο ἔμενον ἔλως ἀφροῦρητοι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον παρὰ τοὺς Μύλους μεγά-
λαι ἀποθήκαι τροφῶν, ὧν ἡ διάσωσις ἦτο ἀκριβῶς ζήτημα
ζωῆς καὶ θανάτου ἐν περιπτώσει πολιορκίας τοῦ Ναυπλίου.
Διὰ τοῦτο, ὅτε ὁ Ἰβραῖμ τῆ 13)25 Ἰουνίου μετὰ 5000 περί-
που στρατιωτῶν κατέβη εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄργους, ἔσπευσαν
κατὰ θάλασσαν εἰς τοὺς Μύλους ὁ ἀνδρεῖος Μακρυγιάννης καὶ
ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, πρὸ πάντων δὲ ὁ Δημήτριος
Ἑψηλάντης, ὅστις πανταχοῦ ἦτο παρών, ἔνθα ἡ ἐσχάτη ἀνάγκη
τῆς πατρίδος ἀπήτει τὴν ἀπόλυτον μέχρι θανάτου αὐταπάρη-
σιν, μετὰ 350 παλληκαρίων καὶ ἀπάντων ὁμοῦ τῶν Φιλελλή-
νων, ἵνα ἐνταῦθα φρουρούμενοι ὑπὸ τοῦ ἔλους τοῦ Λερναίου,
ὑπὸ βαθείας τινὸς λίμνης καὶ λιθίνου τινὸς χώματος καὶ ὑπὸ
Ἑλληνικῶν κανονιοφόρων πλοιαρίων ὑποστηριζόμενοι, παρατα-
χθῶσιν εἰς ἄμυναν ἐναντίον τῶν Νιγρήτων καὶ τῶν Ἀράβων
τοῦ Ἰβραῖμ. Ὅτε ὁ Ἰβραῖμ παρετήρησε τούτους, ἔπεμψε τὸ
περικλῶν αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Ἑλληνικῆς θέσεως. Ἐν τούτοις
τὸ ἔλρον τῆς θέσεως ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνας δὲν ἦτο γνωστὸν εἰς
αὐτόν, ἄλλως ἤθελεν ἐνεργῆσαι ἐνταῦθα ἔτι ἰσχυρότερον καὶ
ἀποτελεσματικώτερον. Ὅπωςδὴποτε οἱ Ἕλληνες, οἵτινες διαρ-
κούσης τῆς μάχης λαβόντες ἐπικουρίαν ἀπὸ τοῦ φρουρίου ἀνήλ-
θον μέχρι 900, ἐπολέμησαν ὡσπερ λέοντες καὶ ἠνάγκασαν
τοὺς Ἀραβὰς νὰ υποχωρήσωσιν ἄπρακτοι τὴν ἐσπέραν καὶ μετὰ
μεγάλης ζημίας. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ὁ τρόμος ἐν Ναυπλίῳ ἦτο
ἔτι νῦν μέγας, ὅτε ὁ πασσᾶς τῆ 14)26 Ἰουνίου ἐνέπρησε τὸ
Ἄργος καὶ τὰς παρακειμένας κώμας. Ἄλλ' ὅτε τῆ 15)27 Ἰου-
νίου προὐχώρησε μετὰ 80 ἰππέων μέχρι ἀποστάσεως βολῆς κα-
νονίου ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου, ἔνθα ἔνεκα τῆς γενικῆς φυγῆς μόλις
κατωρθώθη νὰ κλεισθῇ ἡ χερσαία πύλη, μετεβλήθη ἡ κατά-
στασις τῶν πραγμάτων.

Ὁ θερμὸς φιλέλλη, ὁ Ἄγγλος μοίραρχος Ἀμιλτον, ὅστις
ἀπὸ τινων ἡμερῶν εἶχε πλεύσει μετὰ τριῶν πολεμικῶν πλοίων
ἀπὸ Σπετσῶν εἰς Ναύπλιον, ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τὴν Κυβέρ-
νησιν, ἥτις ἀνέθηκε νῦν τὴν διεύθυνσιν τῆς ἀμύνης καὶ τοῦ πυ-

ροβολικοῦ εἰς τὸν Γάλλον φιλέλληνα συνταγματάρχην Φαβιέρον, ὅστις, ὡς πρότερον ὁ στρατηγὸς Νορμάννος, εἶχε τελείως ἐξοικειωθῆ πρὸς τὸν βίον τῶν παλληκαρίων. Ὁ δεξιὸς οὗτος ἀξιοματικὸς κατώρθωσε νὰ ἐμφυχώσῃ αὐτὸς λαὸν καὶ στρατόν, καὶ ὅτε τῇ 15)27 Ἰουνίου ὁ Ἰσραὴμ ἐφάνη πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ ὁ Φαβιέρος μετὰ 80 Βουλγάρων καὶ Σέρβων ἱππέων καὶ διὰ στήφους Κρητῶν ἀκροβολιστῶν.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἤρξατο ὁ Ἰσραὴμ νὰ διατάξῃ. Ἡ αἰφνιδία κατάληψις τοῦ Ναυπλίου δὲν ἦτο πλέον δυνατὴ. Ἄνευ συμπράξεως τοῦ στόλου, ἄνευ βαρέως πυροβολικοῦ, μετὰ μόνων 5000 ἀνδρῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ πολιορκίαν, ἣτις ὑπῆρχε φόβος ὅτι ἔμελλε νὰ γείνη μακροχρόνιος, ἂν πάντες οἱ Ἕλληνες ἐμάχοντο οὕτως, ὡς ἐπολέμησαν οἱ τοῦ Ὑψηλάντου μαχηταὶ παρὰ τοὺς Μύλους. Πρὸς τούτοις ἰδιαιτέραν φρόνησιν ὑπηγόρευεν εἰς τὸν Ἰσραὴμ καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς τύχης, εἰς ἣν ἔν τῷ αὐτῷ τόπῳ πρὸ τριῶν ἐτῶν περιέστη ὁ Δράμαλης. Περὶ πλέον δέ, ἡ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ναυπλίου παρουσία τοῦ Ἄμιλτον καὶ τοῦ Γάλλου ναυάρχου Δεριγνὺ (de Rigny), οἵτινες οὐδόλως ἀπέκρυπτον τὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπαθείας αὐτῶν, ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὴν σκέψιν ὅτι ἦτο φρόνιμον ν' ἀποφύγῃ σύγκρουσιν τινα πρὸς τὴν πολιτικὴν τῶν ναυτικῶν δυνάμεων. Ἐπισυνέβη δὲ τότε καὶ τι σπουδαῖον γεγονός. Διεδόθη τότε μετὰ μεγάλης θετικότητος ἡ φήμη ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶχε παραδώσει νῦν ἑαυτὴν ὅλως εἰς τὴν διακρίσιν τῆς Ἀγγλίας καὶ διὰ τοῦ πλοίαρχου Ἄμιλτον εἶχε λάβει παρὰ ταύτης τὴν ἄδειαν ἵνα, ἐν περιπτώσει προσβολῆς τινος τῶν Αἰγυπτίων ἐναντίον τῆς πόλεως Ναυπλίου, νὰ θέσῃ ἑαυτὴν εὐθὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ φρουρίου νὰ ἀναπετάσῃ τὴν Ἀγγλικὴν σημαίαν. Ὁ Ἰσραὴμ, ὡς φαίνεται, ἐνόμισεν ὅτι ἡ κίνησις αὐτοῦ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ συνεκρούετο πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Κάννιγκ. Ὅπως δὲ ποτε ὁ Ἰσραὴμ κατ' αὐτὴν ἔτι τὴν 15)27 Ἰουνίου ἀπεχώρησεν ἀπὸ τῆς παρὰ τὸ Ναύπλιον χώρας, καὶ ἡ ἐπὶ τὸ Ναύπλιον πορεία αὐτοῦ παρεστάθη ἀπλῶς ὡς τις μεγάλη κατόπτευσις.

Ἐπισχεθεὶς ἐπὶ μικρὸν ὑπὸ μάχης τινὸς ἐν Ἀχλαδοκάμπῃ πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Πλαπούτιαν, ἀφίκετο τῇ 17/29 Ἰουνίου αὐθις εἰς τὴν Τριπολιτσᾶν¹.

Ἡ ἀπρακτος ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου ἀποχώρησις τῶν Αἰγυπτίων ἐγένετο ἡ κρίσιμος τροπὴ τῶν πραγμάτων ἐν τῇ φάσει ταύτῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγώνος. Ἡ Ἀφρικανικὴ πλημμυρὶς ἤρξατο ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης βραδέως, πάντως βραδέως, λιαν βραδέως, νὰ μεταρρέῃ. Τὸ ὑπὲρ Ἑλλάδος διαφέρον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου εἶχε κατὰ μικρὸν τοιαύτας πάντως καταβάλλει ρίζας, ὥστε οὐ μόνον ἡ δημοσία γνώμη, ἀλλὰ καὶ διάφοροι μεγάλοι αὐλαὶ καὶ κυβερνήσεις αὐτῶν δὲν ἔστεργον πλέον τὴν ἀπλὴν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἡμισελήνου ἐπάνοδον τῆς Ἑλλάδος, εἴτε ὑπὸ τὸν τύπον τὸν παλαιὸν Τουρκικὸν τοῦ κράτους τούτου, εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κεχρωματισμένου Φαραωνισμοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατ' οὐσίαν ἦτο ὠφέλιμον εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι τὰ κατ' αὐτοὺς διετέλουν τότε ἐν ἡμιδαρβάρῳ καταστάσει, ὅτι οὔτε στρατὸν εἶχον, οὔ ἡ καταστροφὴ ἠδύνατο νὰ καταθραύσῃ ἅπασαν αὐτῶν τὴν δύναμιν, οὔτε μεγάλην μητρόπολιν (πρωτεύουσαν δηλαδὴ), ἧς ἡ ἄλωσις ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ ὅμιον ἀποτέλεσμα. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁμως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι «ἡ διατήρησις τοῦ Ναυπλίου ἐσήμεινε τὴν σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος». Ἡ πτώσις τοῦ φρουρίου τούτου ἤθελεν αὐθις καταρρίψει εὐθὺς τὸν ἐν Πεποποννήσῳ πόλεμον εἰς τὴν βαθμίδα πολέμου κλεφτικοῦ καὶ πολέμου ὀρέων καὶ ραχῶν.

Ἄλλ' ἀτυχῶς ἡ διάσωσις τοῦ Ναυπλίου ἦτο ὡς πρὸς τὸν δύστηνον Ἑλληνικὸν λαὸν ἀπλῶς οἰονεὶ τις παροδικὴ ἔκλαμψις τοῦ ἡλίου. Ἐνῶ δ' Ἰβραῖμ πασσαῶς ὀπισθεν τῶν τειχῶν τῆς Τριπολιτσᾶς ἔδωρείτο μικρὸν χρόνον ἀναψυχῆς εἰς τὸν δεινῶς ταλαιπωροῦντα στρατὸν αὐτοῦ, ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης ἐβουλεύετο νὰ ἐπαναλάβῃ ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων τὴν τακτικὴν,

1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 259—392. Finlay, σελ. 77—79. Gervinus, σελ. 87—89. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 360 κφε. v. Prokesch-Osten, τόμ. 1 σελ. 304 κφε. Jurien de la Gravière σελ. 314.

δι' ἧς πρὸ τριῶν ἐτῶν εἶχε καταβάλει ἐν Ἀργολίδι τὸν Δράμα-
 λην. Πρὸς τοῦτο κατελάμβανε διὰ τῶν παλληκαρίων αὐτοῦ τὴν
 στεφάνην τῶν ὑψωμάτων, αἵτινα περικλείουσι πανταχόθεν τὸ
 ὄροπέδιον τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὰς εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς
 Ἀρκαδίας ἀγούσας παρόδους, καὶ ἤλπιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ λιμο-
 κτονήσῃ οὕτω τοὺς Ἀφρικανούς. Καὶ οἱ μὲν Καλαβρυτινοὶ ὑπὸ
 τὸν Νικήταν, Λόντον καὶ Ζαῖμην ἴσταντο ἐν Λεβιδίῳ, οἱ Καρυται-
 νιώται ὑπὸ τὸν Κολοκοτρῶνην καὶ τοὺς Δεληγιανναίους ἐν Χρυ-
 σοδοισίῳ, τὰ παλληκάρια τῆς Ἀνδρούσης καὶ τοῦ Λεονταρίου
 νοποδυτικῶς ἐν τῷ Μακρυπλαγίῳ, οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Ἀρκᾶδες
 τῆς Ἀνατολικῆς Ἀρκαδίας ἐν Τσιπιάνῃ βορειανατολικῶς ἐν
 ταῖς φάραξι τοῦ Μαλεβοῦ (Ἀρτεμισίου) καὶ ὁ Ὑψηλάντης
 μετὰ τῶν Ἀγιοπετριτῶν, Τσακῶνων καὶ τινῶν Ρουμελιωτῶν
 πρὸς νέτον παρὰ τὰ Βέρβαινα. Ἄλλ' ἡ ἐμπειρικὴ στρατηγικὴ τοῦ
 Κολοκοτρῶνη δὲν ἦτο ἐφάμιλλος πρὸς τὴν πολεμικὴν τέχνην
 τοῦ Ἰβραῖμ. Ὅτε ὁ ἀρχαῖος ἐπλαρχηγὸς διέταξε μετ' ἀκαί-
 ρου σπουδῆς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γενναῖον νὰ καταλάβῃ ὀρμώμε-
 νος ἀπὸ Βαλτετοῦ τὰς ἀρχαιοῦθεν περιφήμες κλιτύας τῶν
 Τρικώρφων, καὶ αὐθις ἐνταῦθα συγκεντρῶν τὰ πλήθη τῶν
 παλληκαρίων, 8000 περίπου μαχητῶν προεκάλει ἀπ' εὐθείας
 τοὺς Αἰγυπτίους, ἐξώρμησεν ὁ Ἰβραῖμ τῇ 24)6 Ἰουλίου μετ'
 ἰσχυρᾶς δυνάμεως ἐκ Τριπολιτσᾶς. Ὁ Γενναῖος (ὁ καλούμενος
 κυρίως Ἰωάννης) ὅστις τότε ἔνεκα τῆς γενναϊότητος αὐτοῦ
 ἠμειφθῆ διὰ τῆς τιμητικῆς ταύτης προσωνομίας¹, ἀντέσχεν ἐπὶ

1. Ὁ Τρικούπης (τόμ. Β' σελ. 366 σημ. α. (Κεφ. ΙΔ'). Τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρει ὡς γεγόμενον κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς 5 Ἰουνίου 1821 Ὁ μέχρι τότε Γιάννης (Θεοδώ-
 ρου Κολοκοτρῶνης) κολούμενος νέος μόλις τὸ ἑκατάδεκατον τῆς ἡλι-
 κίας ἔτος ἄγων, κρυβεῖς μετὰ τριῶν ἢ τεσσάρων ὀπλοφόρων πλησιέστε-
 ρον τῆς Τριπολιτσᾶς συνέλαβεν Ἄραβα ὀπλισμένον, διὰ τὸ ἀνδραγά-
 θημα δὲ τοῦτο ὀνομάσθη ἔκτοτε Γενναῖος. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ
 ἄλλα ἐπεισόδια τοῦ περὶ τὴν Τριπολιτσᾶν πολέμου τοῦ 1821 συγγέονται
 πρὸς τὰ τοῦ περὶ τὴν αὐτὴν πόλιν πολέμου τοῦ 1825. Οὕτως ὁ Τρικούπης
 (Β' σελ. 64) ἀναφέρει ὅτι ὁ Κώστας Μπούρας ἐφρονεῖτο ἐν τινι πρὸ τῆς
 Τριπολιτσᾶς τῇ 5 Ἰουνίου 1821 γενομένῃ συμπλοκῇ, ἐνῶ ἐν τῇ βιογραφίᾳ
 τοῦ Θ. Κολοκοτρῶνη (σελ. 152) τὸ ὄνομα τοῦ Κώστα Μπούρα κατα-

ὄρας ἀνδρείως Ἄλλ' ἔπειδ' ὅτ' οἱ πρὸ νότον Ἑλληνας ἔμενον ἀπρακτοῦντες, ὁ δὲ Πλαπούτας προσεβλήθη καὶ ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ἰππικοῦ, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ πτέρυγι ἠττήθησαν καὶ οἱ Καλαβρυτινοί, ἠναγκάσθησαν οἱ Ἑλληνας νὰ ὑποχωρήσωσι μετ' ἀπωλείας 400 φονευθέντων καὶ 800 αἰχμαλωτισθέντων¹. Ἐκτοτε οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐπολέμησαν πλέον ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων ἐκ τοῦ συστάδην. Καὶ νῦν ὁ Πασσᾶς κατέλαβε τοὺς μύλους τῆς Πιάνας, τῆς Ζιχροκόδας καὶ τῶν Δαθίων, ἐξ ὧν ἡ φρουρὰ τῆς Τριπολιτσᾶς ἐπορίζετο τὰ ἐπιτήδεια, καὶ ὀχυρώσας τὰς θέσεις ταύτας ἠσφάλισε τὴν συγκοινωνίαν διὰ σειρᾶς σταθμῶν στρατιωτικῶν καὶ περιπολιῶν. Λαβῶν δὲ ἐπικουρίας σημηντικᾶς παρὰ τοῦ Χουσεῖν διεσκόρπισε δι' ἐπανηλειμμένων παρὰ τὴν Ἀλωνίσταιναν καὶ εἶτα πάλιν παρὰ τὰ Μαγούλιανα (δυτικῶς τῆς Βυτίνης) νικηφόρων ἐπιθέσεων τοὺς Ἑλληνας. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ εὐκολίας διεσκόρπισε τῇ 27)8 Αὐγούστου παρὰ τὰ Δολιανὰ καὶ τὰ Βέρβαινα τὰ ἐνταῦθα μένοντα, διὰ Μανιατῶν ἐνισχυθέντα, στίφη.

Οἱ Πελοποννήσιοι, καίπερ ἐμμένοντες πάντοτε ἀκλόνητοι ἐν τῇ βουλῇ τοῦ μηδέποτε ἐπανελθεῖν ὑπὸ τὴν μουσουλμανικὴν ἐξουσίαν, οὐχ ἤττον κατὰ μικρὸν ἀπέβαλλον τὸ θάρρος, καταλαμβάνομενοι ὑπὸ ἀπογνώσεως καταφανοῦς². Τοῦ λοιποῦ δυνάμενοι νὰ διεξάγωσιν ἀπλῶς μικροπόλεμον διηνεκῆ ἐναντίον τῶν Αἰγυπτιακῶν φαλάγγων, κατώρθουν ἔτι τὸ πολὺ νὰ ἀποκόπτωσι τὰς σιταγωγίας τῶν Αἰγυπτίων καὶ τὰ στίφη τὰ φέροντα ἐπιτήδεια πολεμικά. Ὁ δὲ Ἰβραῖμ ἐποιεῖτο ἀκωλύτως

λέγεται μετὰ τῶν φονευθέντων ἐν τῇ ἐνταῦθα ἱστορουμένη μάχῃ τῶν Τρικώρφων (1825). Σ. Μ.

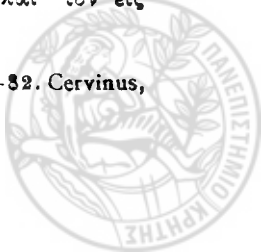
1. Ὁ Κολοκοτρῶνης (σελ. 152) ποιεῖται λόγον περὶ 180 χαθέντων (ὧν 110 ἦσαν ἀπὸ Καρυταίνης)· ἄλλοι ἀναφέρουσι 185, ἄλλοι 200. Ἄλλ' ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῆς ἀφηγήσεως τοῦ Κολοκοτρῶνη ἐξάγεται ὅτι 180 ἐφονεύθησαν μόνον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιθέσει τοῦ Αἰγυπτιακοῦ ἰππικοῦ. Ὁ Φωτιάκος, ὅστις ἦν καὶ αὐτὸς παρὼν ἐν τῇ μάχῃ, λέγει (σελ. 145) ὅτι ἔπεσαν ἐν αὐτῇ Ἑλληνας ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους. Σ. Μ.

2. Καὶ ὅμως ἀκριβῶς περὶ τοῦ χρόνου τούτου προκειμένου λέγει αὐτὸς ὁ Αὐστριακὸς Πρόξενος Ὅστεν : «Ἡ Ἑλλάς ἔπλεεν ἐπὶ τοῦ πελάγους τῶν συμφορῶν ἔχουσα ὑψηλὰ τὸ μέτωπον». Σ. Μ.

κατὰ Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον καταστρεπτικὰς στρατείας ληστροικὰς ἐναντίον τῆς Μονεμβασίας, καὶ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Εὐρώτα ἐναντίον τοῦ Μιστρά καὶ Μαραθωνησίου, εἶτα δὲ πάλιν καὶ ἐπὶ τὰς κοιλάδας τοῦ Λάδωνος καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ πρὸς τὰς πεδιάδας τῆς Μεσσηνίας. Ἐκ τῆς στρατείας δὲ ταύτης, χωρὶς νὰ διαπράττη ὠμότητος δυναμένης νὰ υπερβαίνωσι τὸ μέτρον τοῦ πολέμου τούτου, ἠρήμου τὴν χώραν. Ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ ἐπὶ τῇ πεισματώδει ἀντιστάσει τῶν Ἑλλήνων ἐπέτρεπε τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ νὰ φονεύωσι κατὰ τὸ δικαίον αὐτοῖς, καὶ οἱ αἰχμάλωτοι δὲ οἱ «κατωτέρας τάξεως» ὑφίσταντο νῦν κακώσεις, ἠγνεψήθη δὲ ἀγορὰ ἐν Μεθώνῃ, ἐνθα ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα πλῆθος Ἑλλήνων καὶ Ἑλληνίδων. Δὲν ἦτο δὲ πλέον παράδοξον ὅτι κατὰ μικρὸν διεδίδετο καθ' ἑκάστην εὐρύτερον ἢ φήμη ὅτι ὁ Αἰγύπτιος πασσαῶς ἐπεδίωκε τὸ φοβερὸν σχέδιον τοὺς μὲν Πελοποννησίους νὰ μετοικήσῃ εἰς Αἴγυπτον καὶ εἰς Κορδοφάν, τὴν δὲ Πελοπόννησον νὰ ἀποικίσῃ ἐκ νέου διὰ Σουδαναίων καὶ Φελλάγων. Ἡ κάκωσις τῆς Πελοποννήσου διεκόπη μόνον ἐπὶ τινα χρόνον, ὅτε ὁ Ἰβραῖμ ἀπεφάσισε νὰ περατώσῃ τὴν στρατείαν τοῦ ἔτους τούτου τῇ 19)1 Ὀκτωβρίου, ἵνα ἀναπαυθῆ ὁ καταπονηθεὶς στρατὸς αὐτοῦ, καὶ ἀποφεύγων τὸν ἐν Ναβαρίνῃ, Μεθώνῃ καὶ Κορώνῃ μαινόμενον λοιμὸν νὰ διαχειμάσῃ ἐν Τριπολιτσᾷ¹.

Ἡ δεινὴ ἀπορία ἣ συνέχοντο οἱ Ἕλληνες, καθίστατο ἔτι μείζων, διότι μετὰ τὴν νίκην, ἣν ἤρασαν ἐναντίον τοῦ Καπουτὰν πασσαῶ, καὶ κατὰ θάλασσαν οὐδὲν διέπραξαν ἐπιτυχὲς ἔργον. Οἱ ναύαρχοι Μισούλης καὶ Σαχτούρης ἐνωθέντες πρὸς ἀλλήλους μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην παρὰ τὰ Φαλκόνερα τῇ 2)14 Ἰουνίου ἐπεχείρησαν ἐπιθέσιν ἐναντίον τοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σούδας συνηνωμένου Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο διὰ τῆς ἐπιθέσεως ταύτης κατώρθωσαν ἢ τὴν καταστροφὴν μιᾶς ἐχθρικῆς κορβέτας 24 κανονίων. Ἀλλὰ καὶ τὸν εἰς

1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 262—267. Finlay, σελ. 79—82. Cervinus, σελ. 89—91. Mendelssohn Bartholdy, σελ. 352, 360—362.

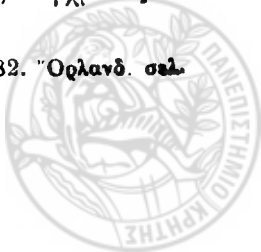
τὸ Ναβαρῖνον κατάπλουν 80 Τουρκικῶν, Αἰγυπτιακῶν καὶ Ἀλγερινῶν πλοίων, τὸν γενόμενον τῆ 24)5 Ἰουνίου, καθ' ὃν ἀπεβίβασεν ὁ Χουσεῖν 400 Ἀλβανούς, 600 ἵππεις καὶ 1200 σκαπανεῖς στρατιώτας καὶ μεταφορὰς ἐφοδίων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κωλύσωσιν οἱ Ὑδραῖοι, μεθ' ὅλας τὰς ἐπιθέσεις, ἃς ἀπεπειράθησαν ἐναντίον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Καὶ ὁ Κανάρης δέ, ὅστις τῆ 23)4 Αὐγούστου ἐπλευσεν εἰς τὸ Δέλτα μετὰ τριῶν πυρπολικῶν, φρουρουμένων ὑπὸ δύο πολεμικῶν πλοίων, ἵνα καταστρέψῃ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας, οὐδὲν ἐνταῦθα ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ (29/10 Αὐγούστου) καὶ μόνον κατὰ τὴν ἐπάνοδον κατέστρεψεν ἐν βρῖκιον πολεμικόν. Ἡ δὲ ἔνεκα τῶν ἀποτυχιῶν τούτων καταλαμβάνουσα κατα μικρὸν τοὺς Ἑλληνας ἀθυμία διττὸν εἶχεν ἀποτέλεσμα. Ἐξ ἐνὸς ἔνεκα τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἐνδείας, ὑφ' ὧν κατελαμβάνοντο τὰ βίαια, ἀρπαγῆς καὶ αἵματος ὀρεγόμενα πλήθη τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ἔνθα πλήν ἄλλων ἐν τινι ταραχῇ ἐφρονεύθη ἡ Μπουμπουλίνα (κατὰ Ἰουνίον τοῦ 1825). Ἐτι δὲ ἔνεκα τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς ἐκδικητικῆς ἐπιθυμίας τῶν ἀναριθμητῶν Ἑλλήνων φυγάδων ἢ τε γενικῇ ἐξαγρίωσις καὶ ἡ πειρατεία ἔλαβον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μεσογείῳ (ιδίως μεταξὺ Τενέδου καὶ Ἑλλησπόντου, καὶ μεταξὺ Ρόδου καὶ Κύπρου) ἔκτασιν ἀληθῶς φοβερὰν, ἧς ἔνεκα εἰς αὐστηρὰν εὐρίσκοντο δοκιμασίαν αἱ φιλελληνικαὶ συμπάθειαι τῶν ἐν Ἀνατολῇ Εὐρωπαϊῶν ναυτικῶν. Ἰδίως δὲ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τὰ φέροντα τὴν μικτὴν μελάγχλωρον Ἀδριατικὴν σημαίαν, ἅτινα ἦσαν γνωστὰ ἐπὶ τῷ θράσει, μεθ' οὗ διέσχιζον τὸν ἀποκλεισμόν, συχνότατα δὲ ἀνελάμβανον ὑπηρεσίας παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις, ἀλλὰ δὲν ἐπροστατεύοντο ἐπαρκῶς ὑπὸ τῶν πολεμικῶν πλοίων τοῦ κράτους αὐτῶν, ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πειρατῶν ἄντικρυς «ἀγώγιμα» (ἐπικεκρηγμένα). Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι Εὐρωπαϊκαὶ σημαῖαι, καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Ἑλληνικῶν μὴ ἐξαιρουμένων, ὑπέφερον ἐνίστε δεινὰ¹.

1. Πρβλ. Gordon-Zinkeissen. σελ. 250—254. Cervinus, σελ. 74—84. Ὁρλανδ., σελ. 212 κφξ. 249 κφξ. Jurien de la Gravière, σελ. 310 κφξ. 323—331.

Ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Σύλλα καὶ Πομπηίου, οὕτω καὶ νῦν ἡ πειρατεία, ἧς κεντρικὴ ἐστία ἦτο ἡ Μύκωνος, ἐκτίησάτο ἰσχυρὸν ἔρεισμα, ὅτε περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου 1825 ὁμάς τις φυγάδων Κρητῶν ὑπὸ τὸν Δημήτριον Καλλέργην καὶ ἄλλους ἀρχηγούς ἀπὸ Τσακωνίας ὀρμηθεῖσα δι' εὐτυχούς τινος ἐπιδρομῆς ἐπὶβόηθη τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἐν ἐπικαίρῳ θέσει κείμενον Κρητικὸν φρούριον Καραβοῦσαν ἢ Γραβοῦσαν. Τὸ ἐπιτυχὲς κινδύνευμα εἶχε στρατιωτικὴν σπουδαιότητα καὶ ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Διότι οὕτως ὅπως ὀψήποτε ἐγένετο τὸ πρῶτον διάδημα πρὸς ἀνάφλεξιν τῆς ὑπὸ τὴν σποδὸν ὑπεκκαιομένης ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως καὶ πρὸς παρασκευὴν σπουδαιωτάτων εἰς τοὺς Αἰγυπτίους δυσχερειῶν¹.

Ἐξ ἄλλου οἱ Ἕλληνες ἐνόουν καθ' ἑκάστην σαφέστερον ὅτι ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσωσι τῇ συνετῇ συμβουλῇ τοῦ Φιλῆλ-ληνος Χάστιγγος καὶ τὰς περὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν πολέμου ἐλπίδας αὐτῶν νὰ θέσωσιν εἰς ἀτμοκίνητα πολεμικὰ πλοῖα. Ἄλλ' ἀτυχῶς οἱ Ἕλληνες ἐν τοῖς πρὸς παρασκευὴν τοιούτων δπλων ὑπὲρ αὐτῶν γενομέναις τότε ἐνεργείαις πολλὰς ἐδοκίμασαν πικρίας. Ἐν Λονδίῳ εὐθὺς μετὰ τὴν συνομολόγησιν τοῦ δανείου κατὰ Φεβρουάριον ἤρξατο ἡ κατασκευὴ τῆς ἀτμοκινήτου κορβέτας «Καρτερίας»· ἀλλ' ἡ συμπλήρωσις τῆς παρασκευῆς τοῦ πλοίου τούτου, ὅπερ περὶ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου 1825 ἔπρεπε κατὰ τὰ συμπεφωνημένα νὰ ᾗ ἐτοιμον, ἐβραδύ-νετο παραδόξως. Ἰσχυρὰ ὑποψία ὑπῆρχεν ἐναντίον τοῦ ἐπιτετραμμένου τὴν κατασκευὴν μηχανικοῦ Γαλλοβαίη (Galloway), οὗτινος ὁ υἱὸς διετέλει ἐν Κατρω ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Μεχμέτ-Ἄλη. Ἡ «Καρτερία», ἧς ἡ μηχανὴ βραδύτερον οὐχ ἀπαξ ἐπαύσατο ἐνεργοῦσα, μόνον κατὰ Μάιον τοῦ 1826 ἐγένετο ἐτοίμη καὶ μόλις κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους τούτου ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὐχ ἦσσαν ἀτυχῆς παιγνίδιον πρὸς ζημίαν τῆς Ἑλλάδος ἐπαίχθη ἐκ μέρους τοῦ οἴκου Ρικάρδου, συγχρόνως δὲ

1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 267 κφε. Cervinus, σελ. 82. Ὁρλανδ. σελ. 246 κφε. (Γ. μ. σ. 246 κφε.).

καὶ ἐν Νέα Ὑόρκη. Ὅτε δηλονότι κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1825 ὁ περίφημος θαλάσσιος ἥρωσ λόρδος Θωμᾶς Κόχραν, κόμης Δουνδονάλδους, μαρκήσιος Μαρανγκάο (Maranhao), ὅστις ἀπὸ τοῦ 1818 λαμπρῶς εἶχε διακριθῆ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Χιλῆς καὶ τῆς Βρασιλίας, ἐπέστρεψεν ἐξ Ἀμερικῆς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, συνθεοῦλευσαν οἱ σὶρ Φράνσις Βουρδέτος (Francis Burdett), Ἐλλίς (Ellice), Hobhouse καὶ Ρικάρδος τοῖς ἐν Λονδίῳ Ἑλλήσιν ἐπιτρόποις ἵνα προσελκύσωσι τὸν ναυτικὸν τοῦτον ἄνδρα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Συνήψαν δὲ εἰτα τῇ 5)17 Αὐγούστου 1825 μετὰ τοῦ Κόχραν σύμβασιν πολὺ ἐπιζήμιον ἀποβάσαν τῇ Ἑλλάδι. Διότι δι' αὐτῆς οὐ μόνον εἰς τὸν νέον ἀρχηγὸν ἐδόθη ὑπόσχεσις περὶ χορηγίας 57 χιλ. λιρῶν στερλινῶν, ἐξ ὧν ἔλαβεν οὗτος παραχρῆμα 37 χιλιάδας, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ ἔδει νὰ ναυπηγηθῶσι καὶ πέντε ἄλλα πλοῖα, ὧν τὴν ναυπήγησιν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν Ἑλλήνων ὁ οἶκος Ρικάρδου ἀνέθηκεν αὐθις εἰς τὸν ὑποπτον Γαλλοβαίην, χωρὶς νὰ καθορισθῆ καὶ χρηματικὴ ποινὴ καθ' ἣν περίπτωσιν οὗτος δὲν ἔμελλε νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ. Ὁ λόρδος Κόχραν πάλιν, ὅστις μόλις κατὰ Μάρτιον τοῦ 1827 ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνήργησε πρὸς τούτους καὶ δοκιμὰς μηχανῶν ὑψηλῆς πιέσεως. Ἀποτέλεσμα τούτων πάντων ἦτο ὅτι ἐκ τῶν νέων τούτων πέντε πλοίων, τὰ τρία ἐσάπησαν ἐν τῷ Ταμέσει, τὰ δὲ ἄλλα μόλις κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1827 παρεσκευάσθησαν, μόλις δὲ τῷ 1828 ἀφίκοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω δὲ 160000 λίραι στερλίναι τοῦ δευτέρου Ἑλληνικοῦ δανείου ἐξηφανίσθησαν ἐν Λονδίῳ. Οὐχὶ βελτίονα ἔκβασιν ἔλαβον τὰ πράγματα ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ. Ἐνταῦθα ἔμελλε νὰ παραγγείλῃ ὁ Λουριώτης ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὴν ἐν Νέα Ὑόρκη ναυπήγησιν δύο φρεγατῶν ἐχουσῶν ἀνὰ 64 κανόνια. Διὰ τοῦτο ἔπεμψε τὸν Γάλλον στρατηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Λαλλεμάνδον ὡς πρᾶκτορα αὐτοῦ εἰς τοὺς οἴκους L. Roy Bayard καὶ Howland, ἐξ ὧν ὁ τοῦ δευτέρου οἴκου ἀρχηγὸς ἦτο πρόεδρος τοῦ ἐν Νέα Ὑόρκη φιλελληνικοῦ συλλόγου. Ὁ Λαλλεμάνδος δὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ συνόμολογήσῃ προκαταρκτικὴν σύμβασιν περὶ τῶν

δαπανῶν. Οἱ δὲ Ἕλληνες, οἵτινες εἶχον ἤδη πέμψει εἰς τὴν Νέα Νὺρκην συνάλλαγμα 156000 χιλ. λιρῶν, ἀλγεινὴν ἠσθάνθησαν ἐκπληξιν ὅτε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1825 οἱ «φιλελληνικαὶ» τῆς Νέας Ὑόρκης οἰκοὶ ἀνήγγειλαν ὅτι, ἂν μὴ κατέβαλλον ἄλλας 50000 λίρας, αἱ φρεγάται ἐμελλον νὰ πωληθῶσιν εἰς τὸν μειοδοτοῦντα! Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἠδυνάτουσαν νὰ ἐκτελέσωσι τὴν ἀπαίτησιν ταύτην. Τότε δὲ διὰ τῆς δραστηριότητος τοῦ Χίου ἐμπόρου Κοντοσταύλου, ὅστις ἀντὶ τοῦ Λουριώτου ἔσπευσεν εἰς Ἀμερικὴν, καὶ πολλῶν ἐντίμων Ἀμερικανῶν, ἀσχυνομένων ἐπὶ τῇ ἐπονειδίσῃ ταύτῃ ἐπὶ τὴν δυστυχίαν τῆς Ἑλλάδος γενομένη κερδοσκοπία, κατωρθώθη νὰ σωθῆ τὸ ἐν ἐκ τῶν πλοίων. Τὸ πρᾶγμα ἦλθεν ἐνώπιον τῆς Ἀμερικανικῆς βουλῆς καὶ ἡ Ἀμερικανικὴ κυβέρνησις (ἣτις ἤδη κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1823, ἐν ὁμοφωνίᾳ πρὸς τοὺς ἐν Νέα Ἀὐρηλία (New Orleans), Φιλαδελφείᾳ καὶ Νέα Ὑόρκῃ φιλελληνικοὺς συλλόγους, εἶχεν ἐκφράσει τὰς ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τοῦ Ἑλληνικοῦ συμπαθείας αὐτῆς) ἠγόρασε τὴν μίαν φρεγάταν καὶ διηυκόλυνεν οὕτω τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς ἄλλης φρεγάτας ὥστε νὰ πλεύσῃ αὕτη τέλος κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1826 εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἄλλ' ἐνῶ οὕτω 400 χιλιάδες τοῦ δανείου ἠφρανίζοντο, κατὰ Ὀκτώβριον ἤδη τοῦ 1825 ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις περιήρχετο εἰς δεινотάτην ἀπορίαν. Ὁ οἶκος Ρικάρδου, ὅστις ἐθεώρει ἀπεγνωσμένην τὴν τότε κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἐβλεπε δὲ τὰ Ἑλληνικὰ χρεώγραφα καταπίπτοντα εἰς 26 ο)ο, ἠρνήθη νὰ καταβάλλῃ περαιτέρω χρήματα. Καὶ ἀφοῦ ἔτι ὁ λόρδος Κόχραν ἐκήρυξεν ἀπὸ Βρυξελλῶν ὅτι τὸ γε νῦν ἠρκεῖτο εἰς ἓν ἀτμόπλοιον, μίαν σκοῦναν καὶ τέσσαρα κανονιοφόρα πλοῖα, ἠρνήθη ὁ Ρικάρδος ν' ἀποτίσῃ τὰ καταθεθειμένα παρ' αὐτῷ χρήματα. Ἐν Ἑλλάδι αὕτῃ, ἐνθα μέχρι τοῦ χρόνου τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰβραὴμ ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς εἶχε κατορθωθῆ ἵνα δι' εἰσαγωγῆς κανονικοῦ συστήματος τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων (τῶν δεκάτων καὶ τελωνείων) αἱ δημόσιαι πρόσοδοι ἀνέλθωσι μέχρι 5,589,000 γροσίων, ἐν τῇ ἐπελθούσῃ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀπορία, αἱ πρόσοδοι αὗται, περιλαμβανομένων ἐν αὐταῖς καὶ τῶν

χρηματικῶν συνδρομῶν τῶν Φιλελλήνων, ἠδύνατο ν' ἀνέρχωνται τὸ πολὺ εἰς 1 1)2 ἑκατομμύριον γροσίων¹. Οὕτως οἰκτρὰ ἦτο ἡ κατάστασις, καθ' ὃν χρόνον ἡ Κυβέρνησις τοῦ δυστήνου τούτου λαοῦ ἦτο ἠναγκασμένη νῦν ἔτι νὰ φροντίζη περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ κυριωτάτου προπυργίου τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος².

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν Ρεσίτ πασᾶν ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου.— Μάχαι παρὰ τὴν Ἄμφισσαν μεταξὺ Γούρα καὶ Ἀιπᾶς πασᾶ.— Ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.— Ὁ Μαχμούτ προσκαλεῖ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου.— Ὁ Ἰβραήμ πασᾶς περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1825 προελαύνει ἀπὸ Μεσσηνίας εἰς Αἰτωλίαν καὶ ἄρχεται κατὰ Ἰανουάριον τῆς ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου ἐπιθέσεως.— Ἀτυχία Φαβιέρου καὶ τῶν τακτικῶν ἐν Εὐβοίᾳ.— Μεγάλῃ ἐξοδος τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ πύσις Μεσολογγίου, 10—11 Ἀπριλίου.

Κριταὶ τῶν πραγμάτων δευδερκεῖς, οὐδεμίαν εὐνοίαν τρέφοντες πρὸς τοὺς Ἕλληνας, εἶχον πάντες νοήσει διτὴ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, μεθ' ὅλας τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Ἰβραήμ, μακρὰν ἔτι ἀπέειχε τοῦ νὰ χειρωθῆ ἔντελῶς. Αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, ἐξ ὧν ἡ Ὑδρα εἶχε νῦν φρουρὰν στρατιωτικὴν 1200 Ρουμελιωτῶν, ἴσταντο ἔτι ἀκατάβλητοι. Τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν οὐδεμίαν ἔτι εἶχε πάθει καιρίαν βλάβην. Τὸ Ναύπλιον διὰ τῶν Γάλλων φιλελλήνων ἀξιωματικῶν εἶχε παρασκευασθῆ λαμπρῶς πρὸς ἀμυναν. Ἡ ἀντοχὴ τῶν Πελοποννησίων ἐφαίνετο ἑκατάβλητος ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, κἄν ἔτι ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Νικητᾶς μετὰ 4000 μαχητῶν ἦσαν περιωρισμένοι ἐν τοῖς ὄρεσι,

1. Ἐκ τούτων εἰσέφερον ἡ Ἀττικὴ (ἐνθα ἡ πόλις Ἀθῆναι κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1824 εἶχε περίπου 9040 κατοίκους), 120000 γροσία ἢ 2000 λίρας στερλίνας Gordon-Zinkeissen, σελ. 223.

2. Gordon-Zinkeissen, σελ. 322—327. Gervinus, σελ. 30 καὶ 106—110. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 327 κφε. Prokesch-Osten, τόμ. 1 σελ. 401, 402 κφε.

ὅπως ὁ Πετρόμπευς ἦτο περιωρισμένος ἐν Μάνη· κἀν ἔτι νῦν ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἑλλάδι· ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν δπλοῖς ἀνδρῶν ἀνήρ-
 χετο περίπου εἰς 17 χιλιάδας καὶ ἡ ἀπὸ 28)10 Ὀκτω-
 βρίου 1895 γενομένη ἀπαριθμησις 15 χιλιάδων Πελοποννησίων
 ἐθεωρεῖτο ὡς κόμπος λόγων ἀποτεϊνόμενος πρὸς τὴν Εὐρώπην¹.
 Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐν Πελοποννήσῳ στρατὸς τοῦ Ἰβραῖμ πασσαῖ
 ἕνεκα τῶν κακουχιῶν, τοῦ πυρετοῦ καὶ τῶν ἐπιδημικῶν νόσων
 εἶχε κατέλθει περίπου εἰς 9000 πεζοὺς τακτικούς, 5000 Ἀλ-
 δανούς, 1400 ἵππεῖς καὶ τινὰς ἑκατοντάδας πυροβολητῶν καὶ
 σκαπανέων, ἐξ ὧν πάντοτε κατὰ τὴν περαιτέρω ἐξακολούθησιν
 τοῦ πολέμου τὸ ἐν τρίτον ἔδει νὰ μείνῃ ὡς φρουρὰ τῆς Τριπο-
 λιτσᾶς καὶ τῶν παραλίων φρουρίων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ τοῦ Σουλ-
 τάνου θέλησις, ὡς καὶ ἡ τοῦ ἀντιβασιλέως, ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρὰ
 καὶ ἐπιτακτικὴ, ὥστε νῦν ἔτι ἔδει νὰ γείνῃ πᾶν, ὅπερ ἔμελλε
 νὰ κατασυντρίψῃ ὀλοσχερῶς κατ' ὀλίγον τὴν κατὰ μέρος συν-
 τριβεῖσαν ἤδη δύναμιν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ κατ' ἀκολουθίαν
 τῶν τοιούτων διαθέσεων τῶν δύο ἰσχυρῶν προμαχῶν τοῦ
 ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ² Ἰσλάμ νῦν ἐπὶ μῆνας πολλοὺς
 ἅπασα ἡ προσοχὴ τῶν διαμαχομένων συνεκεντρώθη εἰς τὴν
 γενναίαν πρωτεύουσαν τῆς ἐν ταῖς Αἰτωλικαῖς λιμνοθαλάσσαις
 κειμένης πρωτευούσης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐνθα ἔμελλον
 αὐτίς νὰ δεῖξωσιν οἱ Ἕλληνες ὅτι ἔδει νὰ πείσῃ αὐτοὺς ἡ ἐσχάτη
 ἀπόγνωσις καὶ ἀπορία, ἵνα ἐκ τῆς πλησμονῆς τῆς ἀθλιότητος
 ἐξαγάγῃσι τὸν γνήσιον χάλυθα τοῦ χαρακτήρος αὐτῶν.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἣτις ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ Δυτικὴ
 Ἑλλάς ἠπειλεῖτο τῷ 1825 ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ δραστηρίου
 Κιουταχῆ, ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους τούτου διὰ μεγίστων οἰκονομικῶν
 ἀγῶνων εἶχε κατορθώσει νὰ διατηρήσῃ εἰς τὰ ὅπλα 4—8 χιλ.
 ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ στρατάρχου
 Τσόγκα ἔμελλον νὰ φρουρῶσι τὰς κυριωτάτας παρόδους τοῦ

1. Πρὸβλ. v. Prokesch-Osten, τόμ. 1 σ. 399—406.

2. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ δηλ. ἐν τῇ ὀνομασίᾳ χρῶνται οἱ Εὐρωπαῖοι τῷ
 ὀνόματι Levanti. Τὸ κείμενον ἔχει: «La vantinisda Islm». Σ. Μ.

Μακρυνόρους καὶ τοῦ Καρβασαρά, ἐνῶ ὁ Γούρας μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδον αὐτοῦ ἦτο ἐπιτετραμμένος τὴν φρούρησιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἡ δραστηριότης καὶ ἡ ταχύτης τοῦ Κιουταχῆ, τοῦ Γεωργιανοῦ τούτου ἐξωμότου, ὅστις νῦν ἅπασαν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν ἔστρεφεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἐματαίωσε πᾶσαν ἐλπίδα περὶ μακροχρονίου ἐν τοῖς ἔρεσι πολέμου. Ὁ Ρεσίτ πασσᾶς εἶχεν ἐσχάτως ἐν Ἄρτῃ 20 χιλιάδας περίπου μαχητῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ἐν οἷς ὑπήρχον 8000 πράγματι ἀξιόμαχοι στρατιῶται, Ἀλβανοί, Βόσνιοι, Ὀθωμανοί, ἀλλὰ καὶ 4000 ἐκ Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας βίβ στρατολογηθέντες ραγιαδες. Τῇ 20)1 Ἀπριλίου 1825 ἤρξατο ἡ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων προέλασις. Ὁ Ἰσμαήλ Ηλιάσσης πασσᾶς μετὰ 7000 ἀνδρῶν ἤρξατο τῆς πρὸς τὸ Μακρυνόρος πορείας, ἦν δὲν ἠδύνατο νὰ κωλύσῃσι τὰ ἀσθενῆ στίφη τῶν ἀρματωλῶν. Ὁ λαὸς τοῦ Βάλτου καὶ τοῦ Ξηρομέρου ὑπεχώρει εἰς τὰ ὄρη ἢ ἔφευγεν εἰς τὴν νῆσον Κάλαμον. Ἐνῶ δὲ ἡ μοῖρα αὕτη τῶν Τούρκων, ὑπὸ τοῦ προδότη Βάρνακιώτου ἀκολουθουμένη, προήλαυε μέχρι Βονίτσης, εἶτα δ' ἐκεῖθεν νοτίως μέχρι τοῦ Ξηρομέρου, περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου ὁ Σουλεϊμάν πασσᾶς τοῦ Βερατίου καὶ ὁ Βανούτ ἀγᾶς μετὰ 6500 ἀνδρῶν κατήρχοντο κατὰ τὸν Ἀχελφὸν πρὸς τὴν Γούριαν. Οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρουν πανταχοῦ, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπίσχωσι παρὰ τὸν Ἀχελφὸν τὴν πορείαν τοῦ ἐχθροῦ. Ἦδη τῇ 11)23 Ἀπριλίου οἱ Τούρκοι ἀφίκοντο ἔμπροσθεν τοῦ Αἰτωλικοῦ, ἀφοῦ ἐξέβαλον ταύς Σουλιώτας ἐκ τῆς παρὰ τὸ Κεφαλόδωρον θέσεως αὐτῶν, καὶ τῇ 15)27 Ἀπριλίου αἱ προπορεῖαι τῶν φαλάγγων αὐτῶν ἐφάνησαν ἐν τοῖς προθύροις τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐνῶ ὁ Κιουταχῆς προήλαυε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ἔπεμπε 1500 Ἀλβανούς διὰ ὁδῶν, ὧν δὲν ἦψαντο ἔτι μέχρι νῦν οἱ Τούρκοι, ἵνα διὰ τῆς τούτων καταλήψεως παρασκευάσῃ συγκοινωνίαν πρὸς τοὺς ἐναντίον τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἐργαζομένους Ὀθωμανούς. Οἱτοι ἐπισχεθέντες ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Σήφακα, εἶτα δὲ ἐνισχυθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆς Ναυπάκτου, διέβησαν τὸν Εὐηνὸν (Φῖδαριν) καὶ διὰ τοῦ χωρίου

Κραβδαρίου προῦχώρησαν πρὸς τὸ Μαλανδρίνον, κατέστρεψαν τὴν (δυτικῶς τοῦ Γαλαξειδίου) παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον κειμένην Βιτριλίτσαν καὶ ἐστράφησαν εἰτα ἐναντίον τῶν Σαλώων. Ὁ ἀνδρεῖος Γούρας μετὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἐναντίον τῶν ἐκ Θεσσαλίας εἰσβαλουσῶν φαλάγγων τοῦ Ἀββᾶ πασσᾶ ἐπιτυχίας ἐπετήρει ἀπὸ τῆς Ἀμπλιανῆς τὰς κινήσεις τοῦ πολεμίου τούτου στρατηλάτου. Ἀλλ' ἐνῷ εἰργάζετο μετὰ ζήλου ὑπὲρ τῆς φρουρήσεως τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισσοῦ, οἱ Ἀλβανοὶ ἐκεῖνοι ἐνεργοῦντες κατὰ τὰ νῶτα αὐτοῦ ὀρμώμενοι ἀπὸ Μαλανδρίνου ἐπέπεσον αἰφνιδίως (5/17 Μαΐου) ἐπὶ τὰ Σάλωνα. Νῦν ἠναγκάσθη ὁ Γούρας ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὸ Δίστομον τῆς Φωκίδος (τὴν ἀρχαίαν Ἀμβρυσον), ἐνῷ ὁ Ἀμπᾶς πασσαῖς ἤνοῦτο μετὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ κατέκαιε τὸ ἐγγὺς κείμενον Λοιδωρικίον. Ἀλλὰ πλέον τι δὲν κατώρθωσεν ὁ στρατηλάτης αὗτος. Διότι ὁ Γούρας ἐνισχύθη νῦν διὰ τῶν ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου πρὸς βορρᾶν ἐλαυνόντων σιφῶν τῶν ὀπλαρχηγῶν Καραϊσκάκη, Τζαβέλλα καὶ Κωνοταντίνου Βότσαρη καὶ μετὰ εὐτυχῆ τινα περὶ τὸ Καστρί (Δελφοὺς) μάχην, μετὰ 4000 μαχητῶν ἐκράτει διαρκῶς μετέωρον τὸν Ἀμπᾶν, ἐνῷ μετὰ τὴν εἰς Αἰτωλίαν ἀνάκλησιν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ρεσίτ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Σήφακας καὶ Σκαλτσοδῆμος μετὰ 2000 ἀνδρῶν ἐπετήρουν τὰ Σάλωνα καὶ κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως. Ὅπως δὲ αἱ ἀπὸ τῆς Εὐβοίας γινόμεναι ληστρικαὶ στρατεῖαι τῶν Τούρκων ὡς ἀποτέλεσμα εἶχον μόνον τὴν θῆωσιν τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, οὕτω καὶ περὶ τὰ Σάλωνα ἀλίγαι μόνον ἐγίνοντο σημαντικαὶ μάχαι, μόνον ἀποτέλεσμα ἔχουσαι τὴν καταστροφὴν τῆς χώρας. Ἐλλειψίς τροφίμων ἠνάγκασεν ἐπὶ τέλος τὸν Ἀμπᾶν πασσᾶν νὰ ἐκκενώσῃ τῇ 25)6 Νοεμβρίου τὰ Σάλωνα καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Θεσσαλίαν. Ὁ Γούρας δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀποπειραθῇ κἂν νὰ ἐνεργήσῃ τινὰ ἀντιπερισπασμὸν, ἐνῷ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κιουταχῆς, εἰς ὃν ἡ στρατηγία εἶχεν ἀνατεθῆ ἐπὶ τῷ ὄρω : «ἢ τὸ Μεσολόγγιον πίπτει

ἦ ἡ κεφαλὴ ἡ σὴ!» , ἐπέιξε μετὰ δεινῆς ὀρμῆς καὶ ἐνεργείας τὸ λιμνοθαλάσσιον φρούριον ¹.

Ὁ Ρεσιτ πασσαῶς ἤρξατο τῇ 17)29 Ἀπριλίου τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ πόλις νῦν δὲν ἦτο τοσοῦτον ἀσθενῶς ὀχυρωμένη ὡς πρὸ τριῶν ἐτῶν. Διὰ τοῦτο ὁ Ρεσιτ βοηθούμενος ἀποτελεσματικῶς ὑπὸ φράγκων μηχανικῶν, ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ μεθοδικώτατα τὴν πολιορκίαν. Εἶχε νῦν πρὸς τοῦτο ὑπὸ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ, πλὴν τῶν σκαπανέων καὶ τῆς τούτων ἀκολουθίας, ἄνδρας περίπου μυρίουσ. Τὰ λοιπὰ δὲ στρατεύματα (πλὴν τῆς εἰς Σάλωνα διευθυνομένης φάλαγγος) ἐτέθησαν νὰ φρουρῶσι σειρὰν σταθμῶν στρατιωτικῶν μεταξὺ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ καὶ τοῦ Μακρυνόρους, ὡς καὶ τὴν μέχρι Καρθασαῶν ὁδόν, νὰ φυλάττωσι δὲ καὶ τὴν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Αἰτωλίᾳ κατὰ τὴν παραλίαν πάροδον τῆς Κακῆς Σκάλας τὴν ἀσφαλίζουσαν εἰς αὐτὸν τὴν πρὸς Ναύπακτον καὶ Πάτρας ὁδόν. Τὸ πυροβολικὸν κατὰ μικρὸν μόνον ἀφίκετο παρὰ τὴν πολιορκουμένην πόλιν. Ὁ Κιουταχῆς μεθ' ἑαυτοῦ ἐκόμισε τρία μόνον κανόνια· πρὸς τούτοις ἦλθον καὶ τὰ κανόνια, ἅτινα πρὸ δύο ἐτῶν εἶχον κατορύξει παρὰ τὸ Αἰτωλικὸν δ' Ὁμὲρ Βρυώνης καὶ ὁ Μουσταφᾶς πασσαῶς τῆς Σκόδρας ². Ἀλλὰ βαρὺ πυροβολικόν, ἐφόδια πολεμικὰ καὶ τροφὰς ἐμελλε νὰ πέμψῃ εἰς αὐτὸν κυρίως ὁ Γιουσοῦφ πασσαῶς, ὅστις, ἀφ' οἴτου ὁ Πλαπούτας κατὰ Μάϊον τοῦ 1825 κατέλιπε τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Πατρῶν, ἔμενεν ἀνενόχλητος ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ καὶ διὰ πέντε πολεμικῶν πλοίων διετήρει τὴν πρὸς τὸν Ρεσιτ συγκοινωνίαν. Ὁ Κιουταχῆς ἤρξατο τῶν κατὰ τῆς πόλεως ἐνεργειῶν ἀφοῦ τῇ 17)29 Ἀπριλίου ἐν ἀποστάσει 600 βημάτων ἀπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ὀχυρωμάτων παρεσκευάσεν τὴν πρώτην παράλληλον, ἣτις κατελήφθη ὑπὸ στρατοῦ τῇ 25)17 Μαΐου.

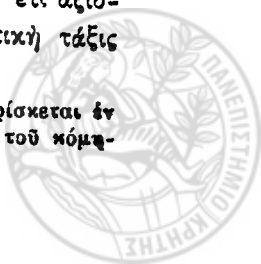
Τὸ Μεσολόγγιον διετέλει τότε ἐν καλῇ καταστάσει ἀμύνης· Ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς εἰς τὴν πόλιν ἀφίξεως καὶ τῆς ἐν αὐτῇ

1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 273—277. Gervinus, σελ. 91—93. Finlay, σελ. 83—85, 94—96. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 363. v. Prokech-Osten, τόμ. 1. σελ. 347, 356 κφξ.

1. Πρβλ. ἀνωτέρω καὶ Gordon-Zinkeisen, σελ. 47.

διαμονῆς τοῦ Βύρωνος ἡ θέσις εἶχεν ἐνισχυθῆ σημαντικώτατα ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ Κοκκίνη¹. Τὸ διὰ λίθων περιβεβλημένον ἐκ γῆς κυριώτατον χαράκωμα τὸ κατὰ τὴν βορείαν καὶ ἀνατολικὴν πλευρὰν, ἦτοι τὴν χερσαίαν πλευρὰν τῆς πόλεως, ἔχον μῆκος 2300 ὀργυίων, διὰ σειρᾶς προμαχώνων ἢ περιτειχισμάτων καὶ ὁμοίων κατασκευασμάτων φερόντων τὰ ὀνόματα Ἑλλήνων καὶ ξένων ἡρώων τῆς ἐλευθερίας εἶχε καταστῆ ἀμυντικώτερον. Τὸ χαράκωμα τοῦτο κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος ἐφρουρεῖτο ὑπὸ κανονιστασίου ἰδρυθέντος ἐπὶ τῆς ἐγγύτατα κειμένης λιμνοθαλασσίας νήσου Μαρμαροῦς· εἰς δὲ τὸ κέντρον ἐγγὺς τῆς πρὸς τὸ Αἰτωλικὸν ὁδοῦ ὑψοῦντο τὰ δύο κυριώτατα περιτειχίσματα Φραγκλίνου καὶ Βότσαρη, ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ ἔκειτο τὸ κανονιστάσιον Βύρωνος, καὶ τὸ καρκινοειδὲς πρόφραγμα («Μονταλαμβέρτου»). Κατὰ τὸ μέτρον τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολεμικῆς ὀχυρωτικῆς τέχνης δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ μετρηθῆ τὸ φρούριον. Ἐξωτερικὰ ὀχυρώματα κατὰ τὴν χερσαίαν πλευρὰν δὲν εἶχε, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ λεγομένη κεκαλυμμένη ὁδὸς ἐκτὸς τῆς τάφρου, ἢ φρουρουμένη ὑπὸ μιᾶς ἐπάλλξεως, κατεσκευάσθη ἐν ἀρχῇ τῆς πολιορκίας. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐν ἀρχῇ πυροβολικὸν σημαντικῶς ὑπέρτερον τοῦ τῶν πολεμίων. Ἐκέκτηντο 48 κανόνια σιδηρᾶ ἀπὸ 4 μέχρι 48 λιτρῶν, προσέτι δὲ δύο βομβοδόλους καὶ δύο ὀβιδοδόλους Haubstzen καὶ ἐναντίον τῶν Τούρκων, οἵτινες ἔστησαν τῇ 26)8 Μαΐου τὸ πρῶτον αὐτῶν κανονιστάσιον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἀπέναντι τοῦ κανονιστασίου καὶ τῇ 28)10 ἤρξαντο τοῦ πυρὸς τῶν βομβῶν, διετήρουν ἄπαυστον κανονιοβολισμόν. Ἀμυντόρων ἡ πόλις δὲν ἔστερειτο. Οἱ εἰς Μεσολόγγιον ἀποχωρήσαντες ὀπλαρχηγοὶ Τσόγκας, Μακρῆς, Στουρνάρας καὶ Νότης Βότσαρης εἶχον ὑφ' ἑαυτοῦς περίπου 4000 παλληκάρια καὶ ἄλλους ὀπλίτας ἐγχωρίους· προσετίθεντο δὲ εἰς τούτους χίλιοι ἔτι ἀξιόμαχοι πολῖται, ἀλιεῖς καὶ ναῦται, πάντες ὡς ἡ ἀστικὴ τάξις

1. Τὸ σχέδιον τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μεσολογγίου εὐρίσκεται ἐν παραρτήματι, προσθήκη εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῆς συγγραφῆς τοῦ κόμητος v. Prokesche-Osten.

ἐμπορούμενοι ἀρίστου πνεύματος. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἀπῆρτετο τροφή καθ' ἑκάστην διὰ 12 χιλιάδας ἀνθρώπων· ἀλλ' ἡ πόλις δὲν ἔστερευτο τροφῶν, ὡς δὲν ἔστερευτο ἐπιτηδείων πολεμικῶν. Ὁ Νότης Βότσαρης μετὰ τῶν ὀνομαστοτάτων ἐπικρατῶν ἀπῆρτιζε συμβούλιον πολεμικόν· ἡ δὲ πολιτικὴ διοίκησις διεξήγετο ὑπὸ ἐπιτροπείας τριῶν ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ προεστοῦ τῶν Πατρῶν Παπαδιαμαντοπούλου.

Ἡ πολιορκία ἐμῆκύνετο ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἄνευ σπουδαίων μαχῶν. Σοβαρώτερα κατεστάθησαν τὰ πράγματα ὅτε ὁ Ρεσίτ ἔλαβε βαρὺ πυροβολικὸν ἀπὸ Πατρῶν καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸ κέντρον τῶν Ἑλληνικῶν ὀχυρωμάτων διευθύνσει, πρὸς τὸν προμαχῶνα Βότσαρη, συνεπλήρωσε καὶ τὴν δευτέραν παράλληλον. Ἐνῶ οἱ Τούρκοι μετὰ ὀκτὼ βαρέων κανονίων, τεσσάρων βομβοδόλων καὶ μυδροβόλων ἐκανονιοβόλουν ἰδίως τοὺς προμαχῶνας Βότσαρη καὶ Φραγκλῖνον, ὡς καὶ τὸ μεταξὺ τούτων κείμενον κανονιοστάσιον Κοραῆν, οἱ Ἕλληνες, οἵτινες δὲν ἠμέλουν νὰ κτίξωσιν ἐτικανονιοστάσια, κατεσκευάσαν καὶ νέαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου γραμμὴν χαρακώματος. Κατὰ μικρὸν δὲ κατέστη ζωηρότερος ὁ πολιορκητικὸς πόλεμος, καὶ πρὸ πάντων κατὰ τρόπον τοιοῦτον, καθ' ὃν πρὸ τῆς χρήσεως τῶν ἐκηβόλων κανονίων πόλεμος τοιαύτης φύσεως διεξήγετο δι' ἐξόδων καὶ ὑπονόμων. Ἐξόδος τις τῶν Τούρκων ἐναντίον τῆς νήσου Μαρμαροῦς γενομένη τὴν νύκτα τῆς 8)20 Ἰουνίου ἐντελῶς ἀπέτυχε.

Τὸ γενναῖον καὶ εἰς ἐθελουσίαν πρόθυμον πνεῦμα τῶν πολιορκουμένων, οἵτινες ἀναλόγως τῶν ποικίλων ἐκ τε τοῦ ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἐκ τοῦ κατὰ θάλασσαν θεάτρου τοῦ πολέμου ἀφικνουμένων ἀγγελιῶν κατελαμβάνοντο ἀμειβαδὸν ὑπὸ ἀθυμίας ἢ ὑπὸ θάρρους, εὑρίσκε κατὰ μικρὸν πολλὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀποδειχθῆ ἐν τῇ δοκιμασίᾳ. Ἡ πολύτιμος βοήθεια, ἣν παρέσχεν αὐτοῖς ἡ ἀφίξις τοῦ πλοίαρχου Νέγκα μετὰ ἑπτὰ Ὑδραϊκῶν πλοίων (28/10 Ἰουνίου), ὧν ἔμπροσθεν ἐτράπη εὐθὺς εἰς φυγὴν ὁ τοῦ Γιουσούφ στολίσκος, καὶ ἡ ἀφίξις ἐπικουριῶν τινῶν ἐκ Πελοποννήσου ἐνίσχυσε τὰς ἐλπίδας αὐτῶν ἀπέναντι τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐπὶ μάλλον καθ' ἑκάστην προσήγγιζον διὰ τῶν τέ-

φρων αὐτῶν πρὸς τὸν «Φραγκλῖνον» καὶ (ἀνατολικῶς τοῦ «Βότσαρη») πρὸς τὸ κανονιστάσιον Ὁράγγην καὶ ἀπέναντι τοῦ κανονιστάσιου Νορμάνου καὶ τοῦ «Φραγκλῖνου» ἀνέβαλλον τάφρον μεγάλην, πλάτους πέντε ὕργυρων. Ἀλλὰ τότε ἀντὶ τοῦ ἀναμενομένου μεγάλου στόλου τοῦ Μιασούλη ἐφάνη ἐν τῷ ὄρμῳ τῆ 28)10 Ἰουλίου ὁ μέγας στόλος τοῦ Καπετᾶν πασσᾶ ἐρχόμενος ἀπὸ Σούδας καὶ Ναβαρίνου, ὅστις, μεθ' ὄλας τὰς ἀπωλείας, ἄς ὑπέστη ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τῆς Ἐνδρου¹, παρέσχε νῦν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ρεσίτ μέγα πλῆθος ἀναγκαίων βολῶν καὶ παντοίων πολεμικῶν ἐπιτηδείων, ἔτι δὲ καὶ κανόνια καὶ στρατώτας. Ἐμφανισθέντων τῶν 55 πλοίων τοῦ Χουρσίτ ὁ Νέγκας ὑπεχώρησεν εὐθὺς πρὸς νότον. Καὶ ἐνῶ ὁ Ρεσίτ διηνεκῶς ἰσχυρότερον ἐπίεξε τοὺς πολιορκουμένους καὶ ἤδη ἐν τισὶ τόποις ἐπλήρου τὴν περὶ τὸ τεῖχος τάφρον καὶ ἤνοιγεν ἰσχυρὰ ρήγματα, ἤγε τότε καὶ ὁ Γιουσούφ πασσᾶς ἀπὸ Πατρῶν 30 Τούρκων πεπληρωμένα ἀβαθῆ πλοιάρια ἄτινα πλέοντα ἐπὶ τῶν λιμνοθαλασσῶν διέκοπτων τὴν πρὸς τὸ Αἰτωλικὸν συγκοινωνίαν καὶ ἐκανονιστόλουν τὴν πόλιν ἐκ μέρους τῆς θαλάσσης. Βοηθεία δὲ τῶν λέμβων τούτων κατώρθωσεν ὁ Κιουταχῆς νὰ καταλάβῃ τὰ νησίδια Ἁγίον Σώστην καὶ Προκοπάννιστον.

Ὁ Ρεσίτ πάλιν, ὅστις εἶχε ἰδρύσει ἐν ἔτι κανονιστάσιον κανονίων τῶν 60 λιτρῶν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, εἶχε δὲ συμπληρώσει καὶ τὴν τρίτην παράλληλον προσεκάλεσε τῆ 11)23 Ἰουλίου τὴν πόλιν διὰ τοῦ Ταχίρ Ἀμπᾶ νὰ παραδοθῇ. Ὅτε οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὴν πρόσκλησιν ταύτην, ἐπειράθη ὁ Ρεσίτ ἐφοδόν τινα κατὰ τοῦ προμαχῶνος Βότσαρη, συμπράξει καὶ τῶν πλοιαρίων τοῦ Γιουσούφ· ἀλλ' ἡ ἐπίθεσις ἀπεκρούσθη λαμπρῶς. Νέας προτάσεις καὶ προσκλήσεις τῶν Τούρκων περὶ παραδόσεως ἀπέκρουσαν μετὰ ὑπερηφάνου χλεύης οἱ ἄνδρες: Ρουμελιῶται², ὧν ὁ ἥρωισμὸς ἐπεσκίαζε τότε λίαν τὴν

1. Τοῦ Κιουταχῆος δηλονότι. Σ. Μ.

2. Ἡ ἀπάντησις τῶν πολιορκουμένων ἦτο: «Ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων συμβιβασμὸς εἶναι τὰ ὄπλα». Σ. Μ.

δόξαν τῶν Πολιοπονησίων¹. Ἡ ἀγγελία τῆς προσεγγίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου (οὗ ἡ ἀφίξις εἶχε χρονίσει μέχρι νῦν ἕνεκα τῆς ἀκαίρου ἀπαιτήσεως, ἣν εἶχον οἱ ναῦται θέλοντες νὰ καταβληθῆ εἰς αὐτοῦ διπλάσιος μισθοῦ καὶ νὰ προκαταβληθῶσι δύο μηνιαῖα), ἔπεισε τὸν Κιουταχῆν νὰ προβῆ τῇ 31)12 Αὐγούστου εἰς νέαν ἰσχυρὰν ἔφοδον, νῦν ἐναντίον τοῦ προμαχῶνος τοῦ Φραγκλίνου, συγχρόνως δὲ καὶ κατὰ τοῦ «Βότσαρη», τοῦ κανονιστασίου Μακρῆ καὶ τοῦ «Μονταλεμβέρτου». Μετὰ δεινὴν μάχην ἠναγκάσθησαν οἱ Τούρκοι νὰ ὑποχωρήσωσι μετ' ἀπωλείας 500 νεκρῶν.

Εἰς τοὺς Ἑλληνας δύο μόνον ἔτι ὑπελείποντο πῆθοι πυρίτιδος. Τότε δὲ τέλος ἐφάνησαν ἐν τοῖς ὕδασι τοῦ Μεσολογγίου τῇ 22)3 Αὐγούστου 40 πλοῖα ὑπὸ τὸν Μιαούλην, Σαχτούρην, Ἀνδρουτσὸν καὶ Ἀποστόλην. Ἐν τῇ ἐπικειμένῃ νυκτὶ οὐριοδρόμησαν ἐναντίον τῶν πολεμίων, εἶτα δὲ διεσκορπίσαν μίαν μοῖραν σταθμεύουσαν ἐγγὺς τῆς παραλίας καὶ κατέστρεψαν δύο πλοῖα. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν προεκάλεσαν τολμηρῶς εἰς μάχην τὸν κύριον στόλον. Ἡ ναυμαχία οὐδὲν παρήγαγεν ἀποτέλεσμα σπουδαῖον· ἀλλ' ἡ τόλμη, μεθ' ἧς τρία πυρπολικά ἐστράφησκον ἀπ' εὐθείας ἐναντίον τοῦ Καπετὰν πιασᾶ,

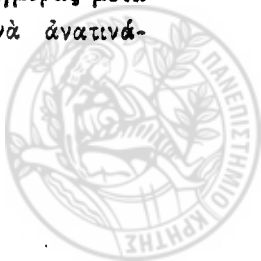
1. Ἡ τοιαύτη σύγκρισις καὶ ἀντιπαράβολή οὐδένα ἔχει λόγον ἐνταῦθα, εἶναι δὲ κατ' οὐσίαν ψευδῆς καὶ ἄδικος ἡ κρίσις, ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς τὰ πρὸ μικροῦ ἐν Μανιακίῳ καὶ Μύλοις ὑπὸ Πελοποννησίων τελεσθέντα ἀνδραγαθήματα. Ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι τοῦ συγγραφέως λόγοι εἶναι ἰσχυρῶς ἀπηχῆσεις τῶν ἐν τοῖς χρόνοις ἔτι ἐκείνοις ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι λεγομένων. Ἀφοῦ ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου διὰ Ρουμελιωτῶν πρὸ πάντων στρατιωτῶν κατέβαλε τοὺς ὅλους ἀπαρασκευάστους εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον παρασυρθέντας Πελοποννησίους, οἱ Ρουμελιῶται ἐκείνοι νικηταὶ κατὰ Φωτάκον (Β. σελ. 25) κατεστάθησαν «τοσοῦτον ὑπερήφανοι, ὥστε, ὅπου εὐρίσκοντο καὶ ὠμίλου, κατηγόρουσαν πάντοτε τοὺς Πελοποννησίους ὡς ἀνάδρους καὶ ἀψύχους εἰς τὰ πολεμικά, καὶ ὅτι αὐτοὶ ἦσαν ἥρωες καὶ ἀνδρεῖοι», καὶ μεγαλαυχούντες ἔλεγον ὅτι: «ὅταν πλησιάσωμεν τοὺς Ἀραπάδες, τότε θὰ ἴδητε τί θὰ τοὺς κάμωμεν, θὰ τοὺς πετάξωμεν ὅλους εἰς τὴν θάλασσαν». Ἐγωισμὸς κοῦφος καὶ ἀνόητος. Οἱ φρόνιμοι ὅμως τῶν Πελοποννησίων ἀκούοντες τὰς τοιαύτας μωρὰς καὶ ἀσυλλογίστους ἀλαζονείας τῶν στρατιωτῶν τῆς Διοικήσεως ἔλυποντο καὶ ἀπληκίζοντο φοβούμενοι νέαν ὑποδοῦλωσιν τῆς πατρίδος αὐτῶν». Σ. Μ.

εἰς τοσοῦτον τρόμον ἐνέβαλε τὸν Χωσρέθ, ὥστε ἐδράξατο εὐθὺς τῆς φυγῆς καὶ ἔπλευσε μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ εἰς Ζάκυνθον, καὶ εἶτα ἐπέστρεφεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Νῦν ἠδυνήθησαν οἱ Ἕλληνες οἱ ναυτικοὶ νὰ ἐφοδιάσωσιν ἀφθόνως διὰ τροφῶν καὶ ἐφοδίων τὴν γενναίαν πόλιν.

Οἱ μέχρι τοῦδε παρὰ τῇ Γούρᾳ μένοντες Ρουμελιῶται στρατηγοὶ Καρκαϊτκάκης καὶ Τζαβέλλας νῦν μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτῶν μετέδησαν εἰς Αἰτωλίαν, ἵνα, εἰ δυνατόν, λύσωσι τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. Καὶ τῇ νυκτὶ τῆς 25)ῆς Αὐγούστου ἔνθεν μὲν τὰ πλοίαρια τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰσέδυσαν εἰς τὰς λιμνοθαλάσσας καὶ καταλαβόντα τὰς πέντε λέμβους τοῦ Ριουσούφ ἠνάγκασαν τὰς λοιπὰς ν' ἀποχωρήσωσι εἰς τὸν αἰγιαλὸν καὶ ἐξέβαλον τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν νήσων τῶν λιμνοθαλασσῶν. Ἐξ ἄλλου δὲ Ρουμελιῶται ἀνερχόμενοι εἰς 500 ἄνδρας προσέβαλλον τὸν Ρεσίτ κατὰ τὰ νῶτα, ἐνῶ χίλιοι ἄνδρες ἐκ τῶν ἐν τῇ πόλει ἐπαιοῦντο ἔξοδον λίαν ἐπιτυχῆ. Εἶτα ὁ Μιαούλης καταλιπὼν ἑπτὰ πλοῖα πρὸ τῆς πόλεως ἐπέστρεφεν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Ὁ Ρεσίτ, ὅστις ἀπώλεσε καὶ σημαντικὸν πλῆθος ἐφοδίων ἄρπαγέντων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ ἐκπορθῆσαι τὴν πόλιν διὰ τοῦ πυρός τοῦ πυροβολικοῦ, στενωχωρούμενος καὶ ὑπὸ ἀπορίας χρημάτων περιήλθεν εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Κατείχετο δὲ νῦν καὶ ὑπὸ τοῦ εὐλόγου φόβου μὴ οἱ Ρουμελιῶται ἀπειλήσωσιν αὐτὸν λίαν σεβαρῶς ἀπὸ τῶν νῶτων. Ἀλλὰ δὲν ἀπώλεσε τὸ θάρρος. Μετ' ἀνηκούστου ἐπιμονῆς καὶ δραστηριότητος ἐξέτεινε τὸ ἐναντίον τοῦ προμαχώνος ραγκλίνου διεθυγμένον πρόχωμα ἑγγύτατα πρὸς τὸν προμαχῶνα τοῦτον, οὗ ἡ διατήρησις κατέστη ἀδύνατος ἀπὸ τῆς 30)11 Αὐγούστου. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὀπισθεν τοῦ προμαχώνος τούτου εἶχον ἐγείρει νέα ὀχυρώματα καὶ ἐκ τούτων ἐμάχοντο μετὰ κανονίων, τουφεκίων καὶ ξιφῶν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας μετὰ μεγίστης ἀντοχῆς, ἕως οὗ ἐπὶ τέλους ἠδυνήθησαν νὰ ἀνατινά-

1. Ὁχθην καθὼς ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Τρικούτης. Σ. Μ.

ξῶσι τῇ 19)23 Αὐγούστου ὑπόνομον τινὰ καὶ εἶτα ἐν λυσοῶδει διημέρῳ μάχῃ ἐξόδου νὰ καταλάβῃσι καὶ τὸν προμαχῶνα αὐτὸν καὶ πάντα τὰ μετὰ τούτου συνεχόμενα Τουρκικὰ ὀχυρώματα καὶ μέρος τοῦ προχώματος. Οἱ Ἕλληνες ἀξυθέντες αὐθις μέχρι 4000 παλληκαριῶν διὰ τῆς προσόδου τῶν ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν Σουλιωτῶν καὶ τοῦ ὑπὸ τὸν Γεώργιον Βαλτινὸν Ρουμελιωτῶν (7)19 Αὐγούστου) καὶ τοῦ ὑπὸ τὸν Φωτομάραν ἐκ Ναυπλίου σταλέντος πυροβολικοῦ ἐκτῆσαντο νῦν τὴν ὑπεροχὴν. Ἐνῶ δὲ ὁ τοῦ Κιουταχῆ στρατὸς διελύετο ὑπὸ πείνης, ἐπιδημικῶν νόσων καὶ τῆς λιποταξίας τῶν Ἀλβανῶν, οἱ πολιορκούμενοι ἐποήσαντος δὲ, τῇ 9)21 Σεπτεμβρίου καὶ τῇ 1)13 Ὀκτωβρίου ἐξόδους τοσοῦτον κρατερὰς, ὥστε κατάρθωσαν νὰ καταστρέψωσι τὸ πρόχωμα τοῦ Ρεσίτ καὶ τοὺς Τουρκικοὺς φραγμοὺς. Βροχὴ φθινοπωρινὴ καὶ χειμῶν ἀπετελείωσεν τὴν καταστροφὴν τῶν λειψάνων τῶν Τουρκικῶν πολιορκητικῶν ἐργασιῶν.

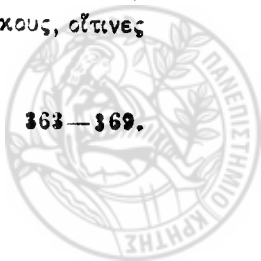
Οὕτως ἐπῆλθε κρίσιμος στιγμή εἰς τὴν πολιορκίαν. Ἐνῶ ὁ Ρεσίτ πασᾶς μετὰ 3000 μόνον ἀνδρῶν περιωρίσθη νῦν εἰς ἄμυναν καὶ ἐκρύβη εἰς τὰς κατὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ζυγοῦ (Ἄρακύνθου) θέσεις καὶ μόνον δι' ἵπικῶν τιῶν ἀποσπασμάτων διετήρει τὴν πρὸς τὸ Κρυονέρι καὶ Ναύπακτον συγκοινωνίαν, ἧ Ἕλληνες τοῦ Μεσολογγίου, δικαίως θαυμαζόμενοι ὑπὸ τῆς Εὐρώπης, ἠδύνατο νῦν νὰ μεταπέμπωνται νέας ἐπικουρικὰς φάλαγγας καὶ νὰ ἀποκαταστήσωσι τὰ χαρακώματα αὐτῶν καὶ νὰ ἐνισχύσωσιν αὐτά. Ὅτι ἦτο δὲ νῦν λίαν ἐπίκαιρον τοῖς πολιορκουμένοις ἵνα ὀλιγώτερον παραδιδόμενοι εἰς τὴν χαράν, καὶ ἐνεργοῦντες ἐν συμπράξει τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Τσόγκα, οἵτινες ἀπαύστως νῦν παρηνώχλουν τὰς συγκοινωνίας τοῦ Ρεσίτ, κατενέγκωσιν ἐγκαίρως καταστρεπτικὴν τινα πληγὴν ἐναντίον τοῦ πείσμονος Σερασκέρη. Ἄλλ' ἀτυχῶς τοῦτο δὲν ἐγένετο· ἀτυχῶς δὲν ἐλήφθη καὶ φροντίς ἵνα ἡ πόλις ἐφοδιασθῇ ἐπὶ πολλοὺς μῆνας δι' ἐπαρκοῦς τροφῆς. Καὶ ὁμως ἀκριβῶς νῦν

1. Gordon-Zinkeissen, σελ. 277—286. Τρικούπ. σελ. 279—321. (268—308). Gervinus, μ(λ. 93—101. Finlay, σελ. 85—97. v. Prokesch-Ostem, τόμ. 1. σελ. 347, 358—360. 365—367. 380—384. Ὁρλανδ.

ὁ Μέγας Κύριος διανοεῖτο νέον φοβερόν πολέμιον νὰ ἐξαποστείλῃ ἐναντίον αὐτῆς.

Ὁ Σουλτάνος Μαχμούτ Β' ἀπεφάσισε, μετὰ τινὰς δισταγμῶς, νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ βοήθειαν καὶ ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου. Ἐνῶ δὲ ἐκανονίζοντο ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως αἱ σχέσεις τῶν ἐνταῦθα ἀνταγωνιζομένων πρὸς ἀλλήλους στρατηγῶν καὶ νέαι σπουδαῖαι ἐνηργοῦντο ἐν τῷ Ὄθωμανικῷ κράτει παρασκευαί, ὁ Μεχμέτ Ἄλης κατὰ τὸ θέρος ἤδη ἐγύμναζε νέα συντάγματα στρατοῦ διὰ τῶν Γάλλων στρατηγῶν Μπαγιέ (Boyer) καὶ Λιβρὼν (Livron) καὶ ἐξέπεμπε πάλιν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καπετὰν πασσᾶ (5)17 μέχρι 7)19 Ὀκτωβρίου) τὸν ἐκ Τουρκικῶν Αἰγυπτιακῶν καὶ ἄλλων Ἀφρικανικῶν πλοίων συγκεκλιμένον στόλον, ἧτοι 135 πλοῖα (ὧν τὰ 75 πολεμικά). Ὁ στόλος ἤγε 10 χιλιάδας περίπου τὸ πλεῖστον τακτικοὺς στρατιώτας, οἵτινες ἐν τούτοις ὡς ἀνήκοντες εἰς τὰ νεότευκτα τάγματα ὑπελείποντο σπουδαίως τῶν παλαιμάχων στρατιωτῶν τοῦ Ἰμδραῖμ κατὰ τὴν στρατιωτικὴν ἀξίαν καὶ χρησιμότητα. Τῇ 24)5 Νοεμβρίου τὰ στίφη ταῦτα ἀπεδιβάσθησαν εἰς τὸ Ναύπλιον. Καὶ ὁ μὲν ἀκατόνητος Μιαούλης ἐπλευσεν εὐθὺς ὀπισθεν τοῦ Καπουτὰν πασσᾶ μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἀλλὰ ἀτυχίαι καὶ πολλῶν πλέον ἢ τῶν νησιωτῶν ἀδράνεια καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους διχόνοια ἐποίησαν ὥστε μὴδὲν νὰ ἐπιτευχθῇ σπουδαῖον ἀποτέλεσμα. Τὰ πυρπολικά δὲν εἶχον τὸ θάρρος νὰ εἰσέλθωσιν ἀφόβως εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναβαρίνου, καὶ ὅτε ὁ Τουρκικὸς στόλος κατέλιπε τῇ 3)15 Νοεμβρίου τὸν λιμένα τοῦτον, ἵνα ἐκπλεύσῃ πρὸς τὰς Πάτρας, ἐναντίοι ἄνεμοι καὶ θύελλαι ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὰς Λακωνικὰς ἀκτᾶς, ἐνθα οἱ Σπετσιῶται καὶ οἱ Ψαριανοὶ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τοῦ Μιαούλη. Ἄλλ' ὁ Μιαούλης καὶ οὕτω μετὰ τοῦ Ἰδραϊκοῦ στόλου (2 κορβητῶν, 25 βρικίων καὶ 9 πυρπολικῶν) κατεδίωκε τοὺς Τούρκους, οἵτινες

σελ. (Γ. Μ. 218—240). Meudelssohn-Bartholdy, σελ. 363—369. Jacin de la Gravière, σελ. 324—327.

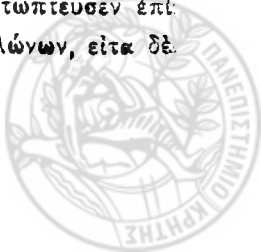
τῆ 6)18 Νοεμβρίου ἀφίκοντο εἰς Πάτρας καὶ διὰ τῶν πολλῶν τροφῶν καὶ ἐφοδίων πολεμικῶν, ἃ ἐκόμισαν, ἔωσαν τὸν Κιουταχὴν ἀπὸ μεγάλης ἀπορίας. Ἀπὸ τῆς 13)25 Νοεμβρίου ἐγένοντο ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν πολλαὶ συγκρούσεις καὶ κινήσεις τῶν πλοίων, οὐδὲν πρὸς οὐδέτερον μέρος ἐπενεγκούσαι ἀποτελέσμα. Ἐν τούτοις οἱ Ἰβραῖμοι κατώρθωσαν νὰ κομίσουν πολλακίς εἰς Μεσολογγίον κατὰ τὸ τέλος Νοεμβρίου ἐπὶ τῶν λέμβων αὐτῶν νέας τροφάς, ἕωσού αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἕνεκεν ἑλλείψεως τροφῶν ἠναγκάσθησαν ἀπὸ τῆς 28)10 Νοεμβρίου νὰ ἐπιστρέψωσιν οἰκᾶς. Τούτους ἀντικατέστησαν νῦν Σπεισιωτικὰ πλοῖα 17 καθ' ὃν χρόνον ὁ Χουσεῖν ἐστάθμευεν ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἰβραῖμ πασσᾶς παρεσκευάζετο νὰ ἐπιληφθῆ ἰσχυρῶς τῆς πολιτοκίας τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν νέων Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διαταγὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὴν ἀποστέλλουσαν αὐτὸν εἰς τὰς λιμνοθαλάσσας τῆς Αἰτωλίας. Ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ αὐτοῦ ἠπειλήσῃ νὰ χειρῶσῃ ἐν μέσῳ χειμῶνος μετὰ τῶν Ἀράβων αὐτοῦ ἐν ἐνὶ δρόμῳ, ὡς ἐφρόνει, τὸ ὑπερήφανον φρούριον, εἰς οὗ τὴν ἐκπόρθησιν ὁ Ρεσίτ καὶ πρότερον ὁ Ὀμὲρ Βρυῶνης καὶ οἱ Ἀλδανοὶ αὐτοῦ μάτην ἐπὶ τσοσούτους θερινούς καὶ μετοπωρινούς μῆνας ἠγωνίζοντο. Ἀπεφάσισε δ' ἐν πρώτοις νὰ καταστήσῃ τὰς Πάτρας στρατοπεδαρχεῖον αὐτοῦ. Ἀφοῦ ἐν Τριπολιτῶν ἀφέθῃ ἰσχυρὰ φρουρά, τὸ πυροβολικὸν μετὰ μεγάλου μέρους τοῦ πεζικοῦ (4000 ἀνδρῶν) ἐπιβιβάσθέντα ἐπὶ τοῦ στόλου τοῦ Χοσρέδ ἤχθησαν μέχρι τῆς 6)18 Νοεμβρίου εἰς Πάτρας, ἐνῶ ὁ πασσᾶς μετὰ τοῦ ἵππικοῦ καὶ τῶν ὑπολοίπων μαχίμων στρατευμάτων (7000) ὤδευε κατὰ γῆν ἀπὸ τοῦ Ναβαρίνου πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος. Οὔτε ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις, οὔτε οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ ἐπραξάν τι ἵνα παρεμβάλωσι δυσχερείας εἰς τὴν πορείαν τῶν Αἰγυπτίων. Αἱ μεγάλαι προμήθειαι αὐτοῦ, αἱ τε ἐν Γαστούνη καὶ αἱ ἐν ἄλλοις τόποις τῆς παραλίας, αἱ σωρευθεῖσαι ἐνταῦθα ὡς ἀντίτιμον τοῦ ἐγγείου φόρου καὶ τοῦ δεκάτου καὶ αἱ οἱ ἐν Ναυπλίῳ κυβερνήται ἠμέλησαν ἐν δεινῇ

ὀλιγωρία νὰ κομίσουν εἰς Μεσολόγγιον, περιέπεσον ἅπασαι εἰς χεῖρας τοῦ Ἰβραῖμ. Οὗτος εὔρεν ἀφρούρητον τὴν σπουδαίαν καὶ εὐφρούρητον παραλιακὴν καὶ λιμνοθαλασσίαν πάροδον τοῦ Κιάφφα τὴν ἐν τῇ θέσει τοῦ ἀρχαίου Σαμικοῦ ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Τριφυλίας ἐρείπια τῶν Κλειδίων¹ καὶ τῇ 8)20 Νοεμβρίου ἀφίκετο εἰς τὴν νοτίαν ὄχθην τοῦ Ἀλφειοῦ. Οἱ ἐν Ἡλιδι ὀπλαρχηγοὶ δὲν ἐσκέφθησαν περὶ κοινῆς ἀμύνης· διὰ τοῦτο δὲ καὶ πᾶσαι αἱ κατὰ μέρος πρὸς ἀντίστασιν ἐνέργειαι, καίπερ μετ' ἐπιτυχίας πολλαχοῦ γενόμεναι, ἀπέβησαν ἀνωφελεῖς εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα. Ἐπίθεσις τῶν Αἰγυπτίων ἐναντίον τῶν ἀγροτῶν τῶν διασωθέντων εἰς τὰς νήσους τῆς μεγάλης λίμνης τῆς Ἀγουλιντζης, ἀπέτυχεν ὀλοοχερῶς. Ἀλλὰ τὸν Ἀλφειὸν ἠδυνήθη νὰ διέλθῃ ὁ πασσαῖς (9)21 Νοεμβρίου) ἀνευ ἀντιστάσεως. Καὶ νῦν ἡ Ἡλις ἠρημώθη δεξιῶς, αἱ κυριώταται θέσεις τῆς χώρας ἐνεπρήσθησαν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Γαστούνη, ἔνθα ἡ τοῦ Ἰβραῖμ προπορεία συνηντήθη μετὰ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Γιουσούφ. Ὁ λαὸς ἐφευγεν ἄθρόος τὸ μὲν εἰς Ἀρκαδίαν, τὸ δὲ εἰς ἄλλα τινὰ ὄχυρὰ σημεῖα τῆς παραλίας, οἷα ἦσαν τὸ Χλωμοῦτσι (Τορνήσιον, Castel Tornese), ἡ μονὴ Σκαφίδια καὶ τὸ Ποντικόκαστρον ἐν Βαρθολομαίῳ, ἐγγὺς τῆς Γαστούνης 250 ἀνδρεῖα παλληκάρια ἠμύνοντο μέχρις οὗ 45 μόνον ἐξ αὐτῶν ἔμειναν ἐν τῇ ζωῇ.

Τῇ 17)29 Νοεμβρίου ἀφίκετο ὁ Ἰβραῖμ εἰς Ρίον ἢ «κάστρο τοῦ Μωρηᾶ» καὶ συνενώσας αὐτόθι τὸν στρατὸν αὐτοῦ παρεσκευάσθη πάσῃ δυνάμει πρὸς ἐναρξιν τοῦ μεγάλου νέου πολέμου. Τὴν αὐτὴν ἔτι ἡμέραν συνδιελέχθη ἐν Ναυπάκτῳ περὶ τῶν περαιτέρω γενησομένων ἐργασιῶν μετὰ τοῦ Χοσρέβ, τοῦ Ρεσίτ καὶ τοῦ Γιουσούφ πασσαῖ τῶν Πατρῶν, ὅστις μετὰ μικρὸν προήχθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου εἰς πασσαῖ τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Μαγνησίας (Μάνισα). Καὶ ὁ μὲν Χουσεῖν ἀνέλαβε νὰ ὑποτάξῃ ὀλοοχερῶς τὴν Ἡλιν, ὁ Ἰβραῖμ δὲ αὐτὸς κατώπιευσεν ἐπὶ πλοίου τὸν κόλπον μέχρι τῆς «Σκάλας» τῶν Σαλώνων, εἶτα δὲ

1. Gurtius, Pelopones, τόμ. 2, σ. 78 κφξ.

κατέλιπε τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ, ἵνα ὑπὸ τὸν Δελητῆ Ἀχμέτ διαχειριάσῃ παρὰ τὰς Πάτρας καὶ τὴν Γαστούνην καὶ διεβίβασε ἀπὸ τῆς 27)9 Δεκεμβρίου 1825 εἰς Αἰτωλίαν τὰς πολεμικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, συγκειμένας νῦν ἐκ 17 χιλ. ἀνδρῶν. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ἐστρατοπέδευσε (12|24 Δεκεμβρίου) παρὰ τὸ δύο ὥρας ἀνατολικῶς τοῦ Μεσολογγίου κείμενον Κρυονέριον, ἐνθα ἔδρυσε κολοσσιαίας ἀποθήκας καὶ ἤθροισε μέγιστον ὑλικὸν πολεμικόν, ἀπ' εὐθείας δ' ἐντεῦθεν συνεκοινῶνει πρὸς τὸν στόλον.

Ὁ πόλεμος αὐτὸς ὁ περὶ τὴν πολιορκουμένην πόλιν διετέλει σχεδὸν καθ' ὄλοκληρίαν ἐν ἡμερίᾳ. Εἶναι ἀληθές ὅτι ὁ Ρεσιτ πασσᾶς καὶ οἱ Μεσολογγῖται ἐκανονιοβόλουν ἀλλήλους ἀσκόπως ὄλιως, ἐγένετο δὲ καὶ ἐξοδός τις ἀσήμαντος· ἀλλ' αἱ φοβεραὶ βροχαὶ ραγδαίαι τῶν χειμερινῶν μηνῶν ἐκώλυσαν Τοῦρκους καὶ Αἰγυπτίους πάσης πολιορκητικῆς ἐργασίας καὶ μεταβάλλουσαι τὴν μέχρι Εὐήγου πεδιάδα εἰς ἔλος παρεῖχον ἀφορμὴν ἵνα ἐνσκήψωσι νόσοι ἐπιδημικαὶ ἐν μέσῳ τῶν ὑπὸ ὑγρασίας καὶ φύχους ταλαιπωρουμένων Ἀράβων. Τέλος ἀπὸ τῆς 26)7 Ἰανουαρίου 1826 ὁ πασσᾶς προσήγγιζεν ἔτι μᾶλλον πρὸς τὴν πόλιν, στήσας τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ εὐθὺς παρὰ τῇ ἀριστερᾷ πλευρᾷ τοῦ Ρεσιτ πασσᾶ. Ἐνταῦθα λοιπὸν παρήχθη εὐθὺς βαθεῖά τις καὶ ἀδιάλλατος μεταξὺ τῶν δύο στρατηλατῶν ἔχθρα, ἥτις καὶ πολλῶ ἔτι βραδύτερον, πολὺ μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἐξεδηλώθη κατὰ τρόπον ὀλέθριον εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος. Ὁ Ρεσιτ ἀρχῆθεν οὐκ ὀλίγον δυσηρεστεῖτο διὰ τὴν εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀνάμιξιν τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν καὶ τὴν ἐντεῦθεν προερχομένην ἀπαραίτητον μείωσιν τῆς στρατηγικῆς αὐτοῦ ὑπολήψεως. Ἀλλὰ νῦν προσεφέρετο πρὸς αὐτὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἰμβραήμ μετ' ἀγερωχίας, ἐμπνευσμένης αὐτῷ ὑπὸ τῶν ταχειῶν αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Ναβαρίνου ἐπιτυχίων. Ἡρώτα τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐμπαικτικώτατα πῶς ὁ Τουρκικὸς στρατὸς κατηγάλισκε τοσοῦτον χρόνον ἐμπροσθεν τοῦ «φράκτου τούτου» ἐνῶ τὸ Ναβαρίνον ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν περιέπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων. Ἐν μέσῳ δὲ σφοδρᾶς λογομαχίας προέτεινεν εἰς τὸν Κουτχῆν νὰ ἐκλέξῃ δύοιν

θάτερον ἢ μόνος (ὁ Κιουταχῆς), καθ' ἑαυτὸν ἐργαζόμενος νὰ ἐκπορθήσῃ τὸ Μεσολόγγιον ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἢ νὰ καταλίπῃ εἰς αὐτὸν (τὸν Ἰβραῖμ) ἵνα ἐντὸς δύο ἐβδομάδων ἀγάγῃ τοῦτο εἰς πέρας. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Ταχίρ Ἀμπᾶ προὔτιμησεν ὁ Ρεσίτ τὸ δεύτερον· καὶ ἀπεκδύς πάσης εὐθύνης ἀπέναντι τοῦ Πατισσᾶχ καὶ ἀπρακτῶν τοῦ λοιποῦ ἐν τοῖς πορρωτάτῳ ὄχυρῶμασιν αὐτοῦ, παρέδιδε τοῖς Αἰγυπτίοις τὰ κανονιστάσια καὶ τοὺς ἐναντίον τῆς πόλεως προβεβλημένους σταθμοὺς ὑπὸ μεγάλης κατεχόμενος κρυφίως ὀργῆς καὶ ὑπὸ σιωπηλῆς ἐλπίδος ἐπὶ ταχεῖαν ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων ἐκδίκησιν. Εἶτα ἤρξατο ὁ Ἰβραῖμ πασσαῖς, πρὶν ἢ προβῆ ἰσοβαρῶς εἰς τὴν ἐπίθεσιν, νὰ ἐκτελῇ σειρὰν ἔργων ἀποδλεπόντων εἰς κρεῖττονα ἀποκλεισμὸν καὶ μέλλουσαν ἐνέργειαν ἀποτελεσματικωτέραν, αἵτινα ἐπὶ 85 ἔτι ἐβδομάδας ἀπησχόλουν τὸν στρατὸν αὐτοῦ.

Οἱ ἥρωϊκοὶ Μεσολογγῖται οὐδόλως ἐπτοήθησαν ἐκ τῆς ἀφίξεως τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων. Ἔτι νῦν οἱ ἐν τῇ παραλίᾳ αὐτῶν πλέοντες Σπετειῶται κατώρθουν ἐκ διαλειμμάτων νὰ κομίζωσιν εἰς αὐτοὺς φορτία προσφάτων τροφῶν καὶ πολεμικοφδίων· καὶ διάφοροι δ' ἐπικουραὶ Ἑλλήνων καλλιχαρίων κατώρθωνον νὰ εἰσέλθωσι εἰς τὴν πόλιν. Ἀκλόνητος ἔτι ἦτο ἡ τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ τῶν Ρουμελιωτῶν αὐτῶν ἀρματωλῶν ἐλπίς, ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ Ναυπλίου ἤθελε κατορθώσῃ νὰ εὔρῃ τὰς ἀναγκαίας δυνάμεις πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀπαραμίλλως σπουδαίου Αἰτωλικοῦ προπορτίου. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τῆς ἐπανόδου τοῦ Μιαοῦλη οἱ πρόκριτοι τῆς Ἰῶρας ἐζήτησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως κατεπειγόντως ἵνα παράσχῃ αὐτοῖς τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ὅσον τὸ δυνατόν ταχὺν ἐκπλοῦν τοῦ στόλου αὐτῶν χρήματα. Ἡ Κυβέρνησις ἐν τῇ δεινῇ χρηματικῇ ἀπορίᾳ, ὑφ' ἧς κατείχετο τότε, ἤθελε νὰ προβῆ εἰς τὴν ἐκποίησιν τῶν ἐθνικῶν κτημάτων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔνθεν μὲν εἰς μίαν τοιαύτην ἐνέργειαν τῆς Κυβερνήσεως ἀντέβαινε διάταξις τις τῆς ἐν Ἀστρεί συνελέουσας, ἐξ ἄλλου δὲ τὰ Ἀγγλικά δάνεια εἶχον συνομολογηθῆ ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν κτημάτων τούτων, ἡ βουλὴ ἤρνηθη νὰ συναινέσῃ εἰς διάθεμα πλέον «τῆ ἀμφίβελον», εἶον

ἦν τὸ προκείμενον. Ἀντὶ τούτου ἐπεκαλέσατο τὴν φιλοπάτριδα συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ ἐπίκλησις αὕτη ἐστέφη ὑπὸ μεγάλης ἐπιτυχίας. Ἡ βουλὴ αὕτη ὑπέγραψε διὰ 82 χιλιάδας γροσίων, τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως καὶ οἱ ὑπουργοὶ (7]19 Δεκεμβρίου 1825) 42005, οἱ ἐν Σύρῳ ἔμποροι 30000 καὶ ἡ εἰς ἐθελουσίαις πρόθυμος φιλοπατρία πολλῶν ἰδιωτῶν διεφάνη ἐν καλλίστῳ φωτί. Ἄλλ' ἡ ἀπόπειρα τοῦ ἐκδοῦναι ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι δάνειον προαιρετικὸν ἀνερχόμενον εἰς ἓν ἑκατομμύριον Ἰσπανικῶν ταλλήρων (24]5 Ἰανουαρίου 1826) οὐδὲν ἐπήνεγκεν ἀποτέλεσμα. Ἐν τούτοις διὰ τῆς προαιρετικῆς συνδρομῆς κατωρθώθη ὥστε, μεθ' ὄλην τὴν τῶν ναυτικῶν νήσων πρὸς ἀλλήλας διχόνοιαν, νὰ καταστῇ πλώμιος νέος στόλος συγκείμενος ἀπὸ 20 Ὑδραϊκῶν καὶ τεσσάρων Ψαριανῶν πλοίων, μεθ' οὗ ὁ Μιαούλης ἐνωθεὶς μετὰ τῶν ἐν τοῖς ὕδασι τοῦ Μεσολογγίου ὑπολειπομένων τριῶν μόνον Σπετσιωτῶν πλοίων ἀφίκετο τῇ 9]21 Ἰανουαρίου 1826 εἰς τὸ λιμνοθαλάσσιον φρούριον Βασιλάδι καὶ ἤρξατο τῆς μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ναυμαχίας. Εἰ καὶ ἐν ἀρχῇ δὲν ἦτο αὕτη εὐτυχὴς εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἐν τούτοις κατώρθωσαν νὰ ἀνατινάξωσιν εἰς τὸν ἀέρα κατὰ τὴν νύκτα τῆς 15]27 Ἰανουαρίου παρὰ τὴν Προκοπάνιστον Τουρκικὴν τινα κορβέταν καὶ τῇ 16]28 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς τὸν ἀπὸ ἐξήκοντα πλοίων συγκείμενον ἰσχυρὸν ἐχθρικὸν στόλον νὰ ἐκδιώξωσι, νικηφόρως ἐκ τοῦ συστάδην ἀγωνιζόμενοι, ὀπισθεν τῶν «μικρῶν Δαρδανελλίων». Νῦν τέλος ὁ ὄρμος τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ πρὸς τὰς Ἰονίους νήσους ὁδὸς κατέστη αὐθις ἀνοικτή, καὶ κατωρθώθη νὰ εἰσκομισθῶσιν πολεμεφῶδια καὶ τροφὴ δι' ἄλλους δύο μῆνας εἰς τὴν πόλιν, ἔνθα εἶχον ἤδη καταβρωθῆ πᾶσαι αἱ κάμηλοι, ἡμίονοι καὶ ὄνοι, εἶχεν ἐξαφανισθῆ ὁ ἄρτος καὶ ὁ μὴ ἀλληλεσμένος σίτος διενέμετο ἐν ἡμερησίαις μερίσιν κινδυνώδους γλισχρότητος (50 δραμίων).

Περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου ὁ Μιαούλης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἡ κατάστασις τοῦ Μεσολογγίου ἦτο λίαν δεινὴ. Ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς πολιορκίας μέχρι νῦν εἶχον πέσει 1500 παλληκάρια, ἡ πόλις ἔκειτο νῦν ἐν ἐρειπίοις, αἱ δὲ ἐν

ταὶς λιμνοθαλάσσαις καὶ πηλώδεσι τάφοις ἐργασίαι καὶ αἱ ἐκ τῆς κακοκαιρίας ταλαιπωρίαὶ παρεῖχον τοῖς πολιορκουμένοις μεγάλας θλίψεις καὶ στενοχωρίας. Ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ φρόνημα τῶν ἀνδρείων Ἑλλήνων ἦτο ἀκαμπτον· πᾶσαι αἱ περὶ παραδόσεως προτάσεις τοῦ Ἰβραὶμ ἀπερρίφθησαν μετὰ σκληρᾶς ἀποφασιστικότητος. Ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ὑπὸ ἔποψιν στρατιωτικὴν καθίστατο καθ' ἑκάστην κινδυνωδεστέρα. Ὁ Ρεσίτ πασσαῶς εἶχεν αὐξήσει αὐθις τὸν στρατὸν αὐτοῦ μέχρι 10 χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ἀποκρούῃ τὰς ὀλίγας ἑκατοντάδας τῶν ἀρματωλῶν, μεθ' ὧν ὁ Καραϊσκάκης, ἄλλως λίαν ἐν ταῖς κινήσεσιν αὐτοῦ στενοχωρούμενος ἐκ τῆς φοβερᾶς ἐρημώσεως τῶν τῆς Ἀσιατικῆς Ἑλλάδος χωρῶν, ἠπεύθει αὐτὸν ἐκ τῶν νώτων. Ἡ κυρία ἐπίθεσις τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ἀνερχομένου νῦν εἰς 13 χιλιάδας ἀνδρας, ἤρξατο τῇ 12)24 Φεβρουαρίου. Τὰ πολλὰ νεωστὶ ἐγερθέντα κανονιστάσια ἤρξαντο ἐρευγόμενα ἀπὸ 40 πυροβόλων πῦρ ἀληθῶς τριμερὸν, ἕπερ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ὀλίγους μὲν ἐφόνευσεν Ἕλληνας, ἀλλὰ κατέστρεψεν ὀλοσχερῶς τὸ λοιπὸν τῆς πόλεως. Τῇ δὲ 15)27, δύο ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπετέθη ὁ Ἰβραὶμ μετὰ κρατερᾶς δυνάμεως πρὸς ἐξωτερικὸν τι δόρυριμα νεωστὶ ἐγερθέν πρὸ τοῦ προτειχίσματος Βότσαρη καὶ κατέλαβεν αὐτὸ ἐξ ἐφόδου. Ἀλλὰ τῆς ἡμέρας ἐπιγενομένης οἱ Μουσουλμάνοι ἐξεβλήθησαν αὐθις τῆς θέσεως τούτης διὰ λυσσαλέας ξιφήρους ἐπιθέσεως τῶν Ρουμελιωτῶν, καὶ αὐτὰ τὰ στρατεύματα τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἰβραὶμ μάτην ἐπειράθησαν δις μέχρι μεσημβρίας νὰ καταβάλωσι τοὺς ἀνδρείους Μεσολογγίτας. Θριαμβευτικῶς νῦν ὁ Ρεσίτ ἠρώτα τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ : «Φρονεῖς ἔτι νῦν ὡς πρὸ μικροῦ διτι εὐρίσκεσαι πρὸ φράκτου ;». Καὶ ὁ Ἰβραὶμ ὑπεχρεώθη νῦν νὰ παράσχη αὐτῷ κατησχυιμένος διπλὴν ἱκανοποίησιν, οὐ μόνον ἐξαιτούμενος τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ γράφων πρὸς τὸν Σουλτάνον διτι εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς ταύτης.

Ἀλλὰ νῦν κατὰ δυστυχίαν τῶν Μεσολογγιτῶν οἱ Τούρκοι στρατηλάται κατὰ συνετὴν πάντως παραίνεσιν τῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ αὐτῶν Εὐρωπαϊῶν συμβούλων ἀπεφάσισαν τὴν κυρίαν

κατὰ τῆς πόλεως ἐπίθεσιν νὰ διευθύνωσι πρὸς τὸ κατὰ θάλασσαν μέρος. Ὁ Ἰβραῖμ διέταξε νὰ ἐπισκευασθῶσι τὰ λείψανα τῶν πλοιαρίων τοῦ Γιουσούφ, ἔτι δὲ νὰ ἔλθωσιν ἐκ Πατρῶν καὶ πολλαὶ νέαι σχεδίαι καὶ λέμβοι λίαν ἀδαθεῖς (αἱ καλούμεναι λανσόνια) καὶ νὰ ἐξοπλισθῶσι. Τότε δὲ ὁ Χουσεῖν μετὰ 1^ο00 Ἀράβων κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τῇ 26)10 Μαρτίου μετὰ σφοδρὰν μάχην τὸ φρούριον Βασιλάδι, καὶ τῇ 28)12 Μαρτίου (ἀκριβῶς καθ' ἓν χρόνον ὁ Τζαβέλλας ἐπεχειρεῖ δεινὴν κατὰ τοῦ Ρεσίτ ἐξοδον), τὸ νησιδίων Δολμᾶ, τὴν κλειδα τοῦ Αἰτωλικοῦ. Μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο τὸ Αἰτωλικὸν παρεδόθη τῇ 1)13 Μαρτίου· συμφώνως δὲ πρὸς τοὺς ὅρους τῆς παραδόσεως οἱ νικηταὶ ἐφείσαντο τῆς ζωῆς τῶν 3000 κατοίκων, οἵτινες μετακίσθησαν εἰς Ἄρταν.

Ἡ μεσιτεία, ἣν εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἀπεπειράθη νὰ ἐνεργήσῃ ὁ Ἄγγλος λόρδος ἐν Κερκύρᾳ ἀρμοστής, ὁ στρατηγὸς οἶρ Φρεϊδερίκος Ἀδάμ, ὅστις καὶ αὐτὸς εἶχε γυναῖκα Ἑλληνίδα Κερκυραίαν, ἀπερρίφθη ὑπὸ τε τῶν Μουσουλμάνων καὶ τῶν Ἑλλήνων. Οὐχ' ἦσσαν ζωηρῶς ἀπερρίφθη οἱ Ἕλληνες σύμβασιν παραδόσεως λίαν εὐνοϊκὴν ὑπὸ τοῦ πασσᾶ προταθεῖσαν (21)2 Αὐγούστου). Οἱ Ὄθωμανοὶ στρατηλάται, οἵτινες νῦν μετὰ νέας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας ἐστράφησαν ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου, ἐζήτησαν νὰ καταλάβωσι, τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο πάντα τὰ ἐξωτερικὰ ὀχυρώματα. Ἐν πρώτοις ἐπετέθησαν ἐναντίον τῆς λιμνοθαλασσίας νήσου Κλεισόδας, τῆς κειμένης νοτιοανατολικῶς τῆς πόλεως εἰς ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν, ἐνθα οἱ Ἕλληνες εἶχον ὀχυρώσει ἰσχυρῶς τὴν μονὴν τῆς Ἀγ. Τριάδος. Ἐναντίον τῆς νήσου ταύτης, ἣν ὑπερήσπιζον μόλις τριακόσιοι Ρομειώται ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν ἔχοντα τέσσαρα μόνον κανόνια, ἦγεν ὁ Ρεσίτ αὐτὸς 2000 Τούρκους καὶ Ἀλβανοὺς ἐπὶ 93 λέμβων· ἀλλὰ τραυματισθεὶς καὶ ὁ ἴδιος ἐν τῇ ἐπιθέσει ταύτῃ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν. Τότε ὁ Ἰβραῖμ προέπεμψε τοὺς τακτικοὺς αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Χουσεῖν· ἀλλὰ καὶ οὗτος ἔπεσεν ἐν σφοδροτάτῃ μάχῃ, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι ἔπαθον δεινοτάτην ἤτταν. Καὶ ἔτε τέλος ὑπεχώρησαν κατὰ

τὴν ἐσπέραν, ὁ καταδιώκων αὐτοὺς Τζαβέλλας ἐκυρίευσεν ἐπτὰ ἔτι λέμβους· καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπώλεσαν ἑκατὰ τὴν μάχην 35 ἄνδρας, οἱ δὲ μουσουλμάνοι πλείονας ἢ χιλίους πολεμιστὰς (25[6 Ἀπριλίου). Ἡ καταλαβοῦσα δὲ τότε τοὺς μουσουλμάνους ἀθυμία ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε οἱ Μεσολογγῖται ἠδύναντο νῦν νὰ σωθῶσι πιθανῶς, ποιούμενοι ἔξοδον τολμηρὰν ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως αὐτῶν, ἐὰν ἐλάμβανον εὐθὺς τοιαύτην ἀπόφασιν. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἤλπιζον ὅτι, ὅπως μέχρι τοῦδε τοσοῦτον θαυμασίως διεσώθησαν ἐκ πάντων τῶν κινδύνων, οὕτω καὶ νῦν ἐμελλε νὰ ἐλευθερωθῶσι τῆς πολιορκίας διὰ βοήθειας ἔξωθεν ἐρχομένης· ἀλλὰ νῦν μάτην, πρὸς αἴσχος τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, προσεδόκων τοιαύτην σωτηρίαν.

Ἀμνηχανία, ἀπορία, ἀτολμία εἶχον τότε πανταχοῦ παραλύσει τοὺς Ἕλληνας. Οὐδὲν ἐκινεῖτο ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν ἐν ταῖς Αἰτωλικαῖς λιμνοθαλάσσαις ἡρώων. Μόνον δέσποιναί τινες καὶ δεσποινίδες Ἑλληνίδες ὀνομαστῶν αἰκῶν, ἐν αἷς ἢ τοῦ Καίρη ὠραία καὶ ὑψηλῆς μορφώσεως εὐμοιροῦσα ἀδελφή, ἢ ποιήτρια Εὐανθία, αἱ θυγατέρες τοῦ Ἰακώβου Τομπάζη καὶ τοῦ Ἀναστασίου Τσαμαδοῦ, ἢ γυνὴ τοῦ Γεωργίου Σαχίνη, ἔτι δὲ καὶ τινὲς ἀδελφὴ τοῦ Ἀντωνίου Μελιδώνη, ἀπηύθυναν ἀπεγνωσμένην τινὰ βοήθειαν ἐπίκλησιν, μάτην ὡς νοεῖται οἴκοθεν, πρὸς τὸν φιλελληνικὸν γυναικεῖον κόσμον τῆς Εὐρώπης ἐξαιτούμεναι ἰδίως θερμῶς τὴν ἀνάκλησιν τῶν ἐν ταῖς μωαμεθανικαῖς ὑπηρεσίαις Φράγκων¹. Ἄλλ' ἢ πρὸς τὸ Μεσολόγγιον ἀταραξία τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἐνήργησεν ἐπὶ τέλος κατὰ τρέπον θανατηφόρον, διότι οἱ κάτοικοι καὶ οἱ στρατιῶται τῆς πολιορκουμένης πόλεως πάσχοντες νῦν δεινὴν ἔλλειψιν ἄρτου διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ καταβληθῶσιν ὑπὸ τοῦ δραστικωτάτου συμμάχου τοῦ Ἰβραήμ, ἤτοι τοῦ λιμοῦ. Κατὰ γῆν δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ ἐνεργηθῇ τις λύσις τῆς πολιορκίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1825 ἢ δεινὴ ἐντύπωσις, ἦν ἡ ταχεῖα καὶ νικηφόρος ἐναντίον τοῦ Ναυπλίου προέλασις τοῦ

1. Dora d' Istria, Les femmes en Orient, τόμ. 1, σελ. 371.

Ἰβρατμ ἐνεποίησεν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας, ἅπαξ ἔτι εἶχεν ἐμβάλει αὐθις εἰς τοὺς Ἕλληνας σκέψιν νὰ γυμνάσῃσι τὰ παλληκάρια τὰ Ἑλληνικά κατὰ σύστημα Εὐρωπαϊκόν. Ὁ Γάλλος φιλέλλην Φαβιέρος, γενόμενος ἀπὸ τῆς 22)4 Ἰουλίου ἀρχηγὸς τάγματος τακτικῶν νεωστὶ σχηματισθέντος, ἡσχολεῖτο πράγματι κατ' ἐντολὴν τῆς Κυβερνήσεως νὰ ὀργανώσῃ καὶ ἀσκήσῃ νέαν φάλαγγα τακτικῶν στρατιωτῶν, φάλαγγα, ἣτις κατὰ μικρὸν ἔμελλεν αὐξήθη μέχρι 4000 ἀνδρῶν. Μεθ' ὄλην δὲ τὴν δυσχέρειαν, ἣν παρεῖχε τὸ ἔργον τοῦ συναρμολογεῖν ὠφελίμως τὰς ἀρίστας ἀκριβῶς ιδιότητας τῶν ἀτάκτων παλληκαρίων μετὰ τῶν τύπων τῶν Εὐρωπαϊκῶν, ὁ ρέκτης καὶ δραστήριος Γάλλος ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ¹. Ἄλλ' ἕνεκα τῆς ἀποξηράνσεως τῶν χρηματικῶν πηγῶν κατέστη ἐπὶ τέλους ἀδύνατον νὰ μεταχθῶσι τὰ νέα στρατεύματα εἰς τὴν ἐκμεμυζήμενην ὕλικῶς Αἰτωλίαν. Καὶ πρὸς μεγάλην συμφορὰν τῆς Ἑλλάδος ἀπέτυχεν ὀλοσχερῶς καὶ τις ἐπιθεσις, ἣν ὁ Φαβιέρος μετὰ 2000 τακτικῶν καὶ 800 παλληκαρίων ἐπεχείρησεν ἀπὸ τῆς 2)14 Μαρτίου ἐναντίον τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Καρύστου. Ὁ Φαβιέρος, ὄν ἀπαύστως κατεδίωκεν ἐν Ἑλλάδι ἡ ἀτυχία, μόλις 600 ἀνδρας ἠδυνήθη νὰ ἀγάγῃ (τῆ 21)2 Αὐγούστου) ἐπὶ πλοίων σφους εἰς Τήνον, ὅθεν αὐθις τῆ 25)6 Ἀπριλίου ἀφίκετο εἰς Ναύπλιον. Ἡ ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τούτου ἐν τῇ χερσονήσῳ Μεθάναις παρὰ Δαμαλᾶ ἀρξαμένη ἀναδιοργάνωσις τῆς φάλαγγος αὐτοῦ ἦτο ἐπιχείρησις δυναμένη νὰ ἔχῃ σπουδαιότητα ἐν τῷ μακρᾷ κειμένῳ μέλλοντι. Τὸ γε νῦν αἱ ἐλπίδες, ὡς εἰ ἐν Ἑλλάδι συνέδρον μετὰ τῶν τύπων τῆς Εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς, ἀπεδείχθησαν ἐντελῶς ἀπατηλαί.

Εἰς τὴν ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησιν, ἣς τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα ἐπὶ μᾶλλον καθ' ἑκάστην κατέπιπτε, ἡ δὲ θέσις καθίστατο διηνεκῶς μᾶλλον ἄπορος καὶ οἰκτρὰ, οὐδὲν ἄλλο νῦν ὑπελείπετο ἢ ἅπαξ ἔτι νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Μεσολογγίου διὰ τοῦ ναυτικοῦ. Ἄλλὰ τοῦτο ἦτο σφόδρα δυσχερές. Διότι τὸ

1. Cervinus. σλ. 103 κφε.

Ἑλληνικὸν ναυτικὸν περιέστη τότε εἰς ὀλεθρίαν διάλυσιν. Τὰ ἀναρχικὰ πλήθη τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν προετίμων τότε πάντοτε νὰ ἐνεργῶσι κατὰ θάλασσαν ἐν πλοίοις πειρατικοῖς καὶ νὰ λεηλατῶσι ἐν τῇ ἀνατολικῇ Μεσογείῳ ἀπηνῶς τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα πασῶν τῶν σημαίων. Μόνον δὲ μετὰ ἀπεγνωσμένων προσπαθειῶν κατώρθωσεν ἡ Κυβέρνησις καὶ οἱ ναύαρχοι Μιαούλης καὶ Σαχτούρης νὰ παρασκευάσωσιν ἀπαξ ἔτι τριάκοντα πλοῖα, ἅτινα τῇ 19)31 Μαρτίου 1826 ἐπλευσαν εἰς Αἰτωλίαν. Ἄλλ' ὁ στόλος οὗτος δὲν ἦτο ἀξιόμαχος. Τινὰ πλοῖα εἶχον μόνον 20 ναύτας, ἔλειπον δ' ἐν τῷ στόλῳ ὀλοσχερῶς ἀβαθεῖς κανονιοφόροι λέμβοι, ἐπιτήδειοι εἰς τὸν ἐν λιμνοθαλάσσαις πόλεμον. Ὁ δὲ Μιαούλης οὐδ' ἐλάχιστον ἐμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου ἠδυνήθη νὰ διαπράξῃ ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν, εὔρε δ' ἔτι τὰς εἰς τὰς λιμνοθαλάσσας ὁδοὺς ἀποκεκλεισμένας ὑπὸ τῶν πυροβολοστασιῶν καὶ τῶν ἐξωπλισμένων λέμβων. Ὁ δὲ Ἰβραὶμ πασσαῦς, ὅστις πολὺ καλῶς ἐγίνωσκε, ὡς βραδύτερον ὠμολόγησε τοῦτο, ὅτι πιθανῶς θὰ ἠναγκάζετο νὰ ὑποχωρήσῃ, ἐὰν τὸ Μεσολόγγιον ἐλάμβανε τροφὰς ἐπὶ τρεῖς μόνον ἑβδομάδας ἐξαρκούσας, εὐφροσύνως πάνυ ἔβλεπε τὸν Ἑλληνικὸν στόλον ἀναγκαζόμενον νὰ καταλίπη πλέον τὴν πόλιν εἰς τὴν τύχην αὐτῆς.

Οἱ ἐν Μεσολογγίῳ Ἕλληνες περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου εἶχον ἔτι ἐν ταῖς ἀποθήκαις αὐτῶν μερίδας τροφῆς εἰς δύο μόνον ἡμέρας ἀναλογούσας. Ὁ λιμὸς νῦν ἐπήρχετο μεθ' ὄλων τῶν φρικαλεοτήτων αὐτοῦ. Ἦδη οἱ κάτοικοι ὡς μόνην τροφήν εἶχον τοὺς μῦς. Ἰχθύς καὶ ἀστακοὺς μόνον μετὰ κινδύνου ζωῆς ἠδύναντο νὰ πορίζωνται· ἡ δὲ γεῦσις τοῦ φύκου καὶ τῶν δερμάτων τῶν ζώων παρήγε δυσεντερίαν, τὴν μάστιγα ταύτην τοῦ νότου· ἡ δὲ ἀθλιότης τῶν νοσοῦντων ὑπερέβαινε πᾶσαν περιγραφὴν. χαλεπὸν δὲ ψῦχος ἐπέβη καὶ τοὺς ἔτι ὑγιεῖς. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων οἱ Μεσολογγῖται ἀπέριψαν αὐτὴς εὐσταθῶς τὰς προτάσεις, ἃς ἐπανέλαβεν ὁ Ἰβραίμης περὶ τῆς ἐπιδρῶσις παραδόσεως τῆς πόλεως, ἀπόφρασιν ἔχοντες πλέον, μετὰ δημοσίᾳ γενομένην κοινὴν σύσκεψιν, νὰ διανοιῶσιν ἑαυ-

τοὺς διέξοδον διὰ τῶν ὄπλων εἰς τὰς μεσογειοὺς Ἑλληνικὰς χώρας. Ἐζήτουν νῦν ἐφ' οἴφδῃποτε κινδύνῳ νὰ διέλθωσι ξιφῆρεις τὴν νύκτα τῆς 10)22 Ἀπριλίου, ἡμέραν Σαββάτου μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν διὰ τοῦ στρατοπέδου τῶν Μουσουλμάνων.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπεμφαν μετὰ σπουδῆς ἀγγελιαφόρους πρὸς τὸ ὄρος Ζυγόν, ἔνθα ἐστρατοπέδευον τότε ὁ Καραϊσκάκης καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ μετὰ 2000 παλληκαριῶν. Ἄτυχῶς ὁ Καραϊσκάκης ἔκειτο, καὶ διὰ τοῦτο τὸ σχέδιον αὐτοῦ, καθ' ὃ τὰ παλληκάρια αὐτοῦ ἔμελλον νὰ κατέλθωσιν ἀπὸ τοῦ Ζυγοῦ τῇ 10)22 Ἀπριλίου καὶ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Μουσουλμάνων, ἵνα οὕτως ἐν τῇ μεταξὺ οἱ Μεσολογγίται θυνηθῶσι νὰ ἐξορμήσωσι τῆς πόλεως, ἀτελῶς καὶ ἐν μέρει μόνον ἐξετελέσθη. Μόνον ὁ Κωνσταντῖνος Βότσαρης ἀπεφάσισε νὰ προσβάλλῃ τοὺς Τούρκους μετὰ 800 ἀνδρῶν. Οὗτος λοιπὸν ἐβάδισε κατὰ διεύθυνσιν ἀνατολικὴν πρὸς τὸ δασῶδες Βαρβάσαρον καὶ τῇ 10)22 Ἀπριλίου μικρὸν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου κατήλθεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μεσολογγίου καὶ διὰ τοῦ κρότου ἰσχυροῦ τινος πυροβολισμοῦ γενομένου ἐγγὺς τῆς Μονῆς τοῦ ἁγίου Συμεῶνος ἔδωκε τῷ συμφωνηθῆν σύνθημα. Ἄλλ' ἀτυχῶς ἐνόησαν καὶ ὁ Ἰβραὶμ καὶ ὁ Ρεσίτ, εἰς οὓς Βούλγαρος τις αὐτόμολος εἶχε προδώσει τὸ σχέδιον τῆς ἐξόδου τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ συνθήματος καὶ διὰ τοῦτο συνήγαγον ἐν πάσῃ σπουδῇ τοὺς ἐξωτερικοὺς αὐτῶν ἀπὸ Στάμνα καὶ Αἰτωλικοῦ μέχρι Γαλατᾶ καὶ Κρουνερίου ἐκτεινομένους σταθμοὺς, τὰ μὴ ἀπαραίτητα ἐν τῇ στρατοπέδῳ αὐτῶν στρατεύματα, παρεσκευάσαν δὲ ἐνέδραν ἱππέων ἐν ἀποστάσει ἡμισείας ἀπὸ τῆς πόλεως ὄρας, καὶ προπέμφσαντες 2000 Ἀλβανοὺς ἠνάγκασαν τὸν Κωνσταντῖνον Βότσαρη νὰ ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Συμεῶνος.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μεσολογγιτῶν μὴ γινώσκοντες τὴν ἀπαισίαν ταύτην τροπὴν τῶν πραγμάτων παρεσκευάσαν τὰ πάντα λίαν συνετῶς πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἔξοδον. Μικρὸν τι μόνον πλῆθος γερόντων ἀσθενῶν καὶ ἄλλων κατοίκων, οἵτινες δὲν ἤθελον ἢ δὲν ἠδύναντο νὰ καταλίπωσι τὰ αἵματα καὶ δόξης

κεκορευμένα ἐρείπια, ἀπεχώρησαν εἰς τὸ φυσιογγοδετεῖον, εἰς τὰ λείψανα ἀνεμομύλου τινος καὶ τινων συνεχομένων οἰκιῶν. Ὁ ἄρχηγὸς τῆς ἐξόδου, ὁ γηραιὸς Νότης Βότσαρης, ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιον εἰς τὰ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς πόλεως, περὶ τὸ πρόφραγμα τοῦ «Μονταλεμβέρτου» καὶ τὸ κανονιστάσιον τοῦ Ρήγα συνηγμένα πλήθη. Κατὰ τὸ σχέδιον χίλιοι τῶν μαχιμωτάτων παλληκαριῶν ἐμελλον νὰ ἐξέλθωσι κρυφίως τῆς πόλεως καὶ νὰ κρυφθῶσιν ἐν τῇ προτάφῳ. Εὐθύς δὲ ὅτε νέος πυροβολισμὸς ἀπὸ τοῦ Ζυγοῦ ἤθελεν ἀγγεῖλαι τὴν ἔναρξιν τῆς τῶν παλληκαριῶν τοῦ Κωνσταντίνου Βότσαρη μετὰ τῶν Τούρκων μάχης, ἐμελλε νὰ ἀρξηται ἡ ἔξοδος. Καὶ μέρος μὲν τῶν Ἑλλήνων ἐμελλε νὰ ἐπιπέσῃ ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τοῦ Ρεσίτ· ἡ δὲ ἑτέρα φάλαγξ, ἣ ἐμελλον νὰ ἀκολουθήσωσιν οἱ ἀπόλεμοι, ἐμελλε νὰ ἐπιτεθῇ ἐναντίον τῶν ἦσσαν φοβερῶν Ἀράβων τοῦ Ἰβραΐμ, τέλος δὲ ἀμφότεραι αἱ φάλαγγες ἐμελλον νὰ συναντηθῶσιν εἰς 1) 2 ὥρας τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἄμπελον τοῦ δημογέροντος Ραζικιώτσικα τὴν κειμένην ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ Ζυγοῦ μονῆς τοῦ ἀγίου Συμεῶνος.

Ὁ θόρυβος τῶν εἰς ἔξοδον συναγομένων καὶ ἐν μέρει μετ' ἀληθοῦς ἀπογνώσεως τὴν πατρίδα καταλειπόντων Ἑλλήνων ἐφείλκυσε νὰ ἦδῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολιορκητῶν, οἵτινες δὲν ἔπυον πυροβολοῦντες ἐναντίον τῶν προμαχώνων τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου. Ἐπελθόντος δὲ τοῦ μεσονυκτίου καὶ οὐδενὸς ἔτι ἀκουσθέντος πυροβολισμοῦ, ἡ ὁρμὴ τῶν στρατευμάτων ἐγένετο ἀδάμαστος. Τέλος δὲ ἡ σελήνη ἐφάνη ἐν τῇ ὄλῃ λάμπει αὐτῆς, οὐχὶ πρὸς ὄφελος τῶν Ἑλλήνων, καὶ νῦν ἐξώρμησαν πάντες ἐκ τῆς πόλεως διὰ τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπὶ τῆς τάφρου ριπτομένων γεφυρῶν. Ἐμπροσθεν ἐπορεύετο τὸ πλῆθος τῶν μαχιμῶν ἔτι ἀνδρῶν, περίπου τρισχίλιοι ἄνδρες, ὑπὸ τὸν Νότην Βότσαρη, Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ Μακρῆν, εἶτα οἱ γέροντες, οἱ ἠλικιωμένοι ὀπισθοῦν παῖδες, αἱ ἀνδρικῶς ἐνδεδυμένοι γυναῖκες μετὰ τῶν μικρῶν παιδῶν αὐτῶν, πάντες ἔνοπλοι. Ὑπόλοιπὸν τι μαχητῶν ἔκλειε τὴν πορείαν. Οὕτως 9000 περίπου ἄνθρωποι ἐπεχείρησαν τὴν διέξοδον. Ἡ ἐπιχείρησις ἐραί-

νετο ὅτι ἐμελλε νὰ ἐπιτύχη. Καί ὁ μὲν Μακρῆς ἐμελλε νὰ προελάσῃ πρὸς τὸ Αἰτωλικόν, ὁ Νώτης πρὸς τὸ Μποχόφριον, ὁ δὲ Τζαβέλλας νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν μέσσην μεταξὺ ἀμφοτέρων ὁδόν. Τὴν φοβεράν ξιφήρη ἐπίθεσιν τῶν ἀνδρείων Ρουμελιωτῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπίσχωσι οὔτε τὰ ὀχυρώματα, οὔτε τὰ πυροβόλα οὔτε τὰ ὄπλα τῶν Μουλσουμάνων. Μετ' ἀκατασχέτου ὀρμῆς διέρρηξαν τὰ παλληκάρια τὴν ὄλην ζώνην τῶν ἐχθρικῶν γραμμῶν, ὀπισθεν δ' αὐτῶν καὶ τὸ πυκνὸν τῶν ἀπολέμων πλήθος, καὶ προήλασαν εἰς τὴν συστάδα χωρὶς νὰ διαιρεθῶσιν. Ἄλλὰ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν συνηντήθησαν πρὸς 500 πολεμίους ἰππεῖς, οἵτινες δὲν ἠδυνήθησαν μὲν νὰ βλάψωσι ἀλλὰ κατέσφαξαν μέγα πλῆθος τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ κερμηκότων, μεχρικοῦ εἰς βοήθειαν τούτων ἦλθον ἑκατὸν Ἑλληγες, οἵτινες ἀπὸ Κλεισθῆος ἐρχόμενοι διέβησαν τὰς λιμνοθαλάσσας καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῆς συνοδείας. Τέλος ἡ Ἑλληνικὴ φάλαγξ ἀφίκετο εἰς τὸν Ζυγὸν καὶ ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε σωθῆ. Ἄλλ' ἐνταῦθα περιέπεσαν ἀπαξ ἔτι εἰς Ἀλθανικὴν ἐνέδραν, ἧς τινος αἱ ἐπιθέσεις πολλοὺς αὐτοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὤλεσαν ἀνδρας, ἐωσοῦ οὔτοι συνηντήθησαν μετὰ λόχου τινὸς Ρουμελιωτῶν τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Δράκου, οἵτινες παρέσχον αὐτοῖς ὀλίγας τροφὰς καὶ ὠδήγησαν αὐτοὺς εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ ὄρους. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἦλθον εἰς Δερβεκίστην, ἔνθα εὗρον τὰ ὀλίγα παλληκάρια τοῦ Κωνσταντίνου Βότσαρη, ὅστις δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ αὐτούς. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀφίκοντο τέλος εἰς Πλάτανον. Ἄλλὰ 500 στρατιῶται καὶ φοβερὸν πλῆθος ἀπολέμων ἀπώλετο κατὰ τὴν ἔξοδον ταύτην. Μόνον δὲ 1800 ἄνθρωποι, ἐν οἷς 200 γυναῖκες διεσώθησαν εἰς Πλάτανον.

Ἐν τῇ μεταξὺ ἐν τῇ Μεσολογγίῳ αὐτῇ διεδραματίζοντο σκηναὶ φοβεραὶ ἔχουσαι ἐν μέρει μὲν τὸ ἀρχαῖον πάθος, ἐν μέρει δὲ χαρακτῆρα φρικώδη. Ὅτε τὰ παλληκάρια διέρρηξαν τὰς ἐχθρικὰς γραμμάς, τὸ πλῆθος τῶν ὀπισθεν ἀκολουθούντων Μεσολογγιτῶν περιήλθεν εἰς σύγχυσιν καὶ ταραχὴν. Ἡ φωνὴ «ὀπίσω, ὀπίσω, εἰς τὰ ὀχυρώματα», εἶτε ἐκ προδοσίας ἑκατομι-

σθεῖσα¹, εἶτε ἐκ τῆς παράφρονος ἀγωνίας καὶ ἀπογνώσεως, ὤθησε τὸ πλῆθος εἰς τὴν ἄρτι ἐγκαταλειφθεῖσαν πόλιν, οἱ δὲ Μωαμεθανοὶ ἐπιχείμενοι τοῖς Ἑλλησιν εἰσήλασαν εἰς τὴν πόλιν. Καὶ νῦν τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως ἐγένοντο θέατρον ἀρπαγῆς, φόνου καὶ ἀναριθμητῶν φοβερῶν κατ' ἰδίαν συμπλοκῶν, ἐνφ συγχρόνως οἱ τοῦ Ρεσίτ καὶ τοῦ Ἰβραῖμ μαχεται πολλάκις ἐφόνευσαν ἀλλήλους, ἵνα ἀρπάσωσιν ἀπ' ἀλλήλων τὰ λάφυρα. Μία ὁμάς παλληκαρίων ἠδυνήθη νὰ διανοίξῃ ἑαυτῇ ὁδὸν πρὸς τὸ Μποχώρι· ἄλλοι ἔφυγον διὰ τῶν λιμνοθαλασσῶν. Ἀλλὰ τὸ μέγα πλῆθος τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ μετὰ τούτων πολλοὶ ὀνομαστοὶ ἀξιωματικοί, ὡς ὁ Κοκκίνης καὶ ὁ Στουρνάρης, ὁ γηραιὸς πρόκριτος Παπαδιαμαντόπουλος, δύο Τρικοῦπαι, πολλοὶ Γερμανοὶ Φιλέλληνες, ὡς καὶ ὁ Ἑλβετὸς ἰατρὸς καὶ δημοσιογράφος Δρ. Μέιερ, εὔρον τὸν ἥρωικὸν θάνατον. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν Μουσουλμάνων ἀπώλεια ἦτο μεγάλη· διότι πανταχοῦ οἱ Ἑλληνες ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα ἀνάπτοντες τὰς πυριτιδαποθήκας αὐτῶν καὶ ἐν τῇ πτώσει αὐτῶν ἔθαπτον καὶ ἀληθεῖς ἑκατόμβας πολεμίων.

Τοῦτο ἐγένετο πρὸ πάντων ἐν τῷ φοβερῷ προμαχώνι Βότσαρη. Ὁ δὲ γηραιὸς πρόκριτος Γεώργιος Καψάλης συνήθροισεν ἐν τῇ κυριωτάτῃ πυριτιδαποθήκῃ καὶ τῷ φυσικειοδετείῳ πλῆθος ἀπολέμων. Ὅτε δὲ πολυπληθεῖς Μουσουλμάνοι εἰσήλασαν ἐνταῦθα, ἀνεφώνησεν ὁ γηραιὸς ἀνὴρ τὸν ψαλμὸν «Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε», καὶ ἀνῆψεν εἶτα τὴν πυριτιδα πρὸς φρικώδη καταστροφὴν φίλων τε καὶ ἐχθρῶν. Καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς αὕτη σκηνὴ τῆς φρίκης ἐλαμπρύνθη ποιητικῶς ὑπὸ τῆς Ἑλληνίδος ποιητρίας Εὐανθίας Καίρου εὐθύς μετὰ τὴν πτώσιν τῆς πόλεως

¹ Ἴδε ἐν τούτοις Τρικοῦπ. Γ. σελ. 340—341: «Ἄλλ' ἡ θανατηφόρος ἐκεῖνη πρὸς τοὺς στραφέντας εἰς τὰ ὀπίσω φωνὴ δὲν ἦτο φωνὴ ἐπιβούλων χειλέων. Τινὲς τῶν προπορευομένων ἐπὶ τῆς διεξόδου ἐθεώρησαν ὡς ἀνυπέβλητα ἐμπόδια τῆς προόδου τὰ ἐλικσιδῆ χαρακώματα καὶ τὰ φρούρια τῶν ἐχθρῶν καὶ ὡς τόσους τάφους ἠνεφωμένους· διὰ τοῦτο προτιμῶντες τὸν ἐπὶ τοῦ πυροβολοστασίου τοῦ τειχίου θάνατον ὡς ἐνδοξότερον ἔκρουξαν «ὀπίσω, ὀπίσω» καὶ ἐστράφησαν καὶ αὐτοὶ ὀπίσω». Σ. Μ.

ἐν τῇ πατριωτικῇ τραγῳδίᾳ «Νικηράτω».¹ Ὁ πόλεμος ἐν τῷ φυσικοῦδεταίῳ τῷ ἐν τῷ Ἀνεμομύλῳ ἐξηκολούθησεν ἕτι μέχρι τῆς 12)24 Ἀπριλίου, ὅτε καὶ ὁ τελευταῖος σταθμὸς ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἀπώλεσαν κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου 2300 ἕλους ἄνδρας· Ὡς λείαν δὲ ἐκρίμισαν μεθ' ἑαυτῶν 3000 κεφαλὰς πεφονευμένων. Τετρακισχίλιοι περίπου γυναῖκες καὶ παῖδες ἐξηνδραποδίσθησαν, ὧν πολλαὶ ἑκατοντάδες ὕστερον ὑπὸ Φιλελλήνων ἐξηγοράσθησαν. Ὁ Ρεσιτ ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν ταῖς λιμνοθαλάσσαις. Ὁ στόλος δὲ μετέβη ἐν πρώτοις εἰς Μεθώνην, ὃ δὲ Καπετὰν πασοῦ μετὰ τῶν πλοίων τοῦ Σουλτάνου ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἑλλησποντον. Ὁ Ἰβραῖμ πασοῦ τῆ 16)28 Ἀπριλίου ἐπέστρεψεν εἰς Πάτρας.

Οἱ δὲ εἰς Πλάτανον διασωθέντες ἀμύντορες τοῦ Μεσολογγίου ἔμειναν ἕτι μίαν ἐβδομάδα ἐνταῦθα ἵνα συναγάγωσι περὶ ἑαυτοῦς τοὺς διασσωσμένους ἐκ τῆς συνοδείας. Ἐἶτα δὲ τὰ λείψανα ταῦτα τῶν ἡρώων καὶ ἡρωίδων ἀθανάτου δόξης, οἱ πανταχοῦ καὶ πάντοτε θαυμαστοὶ τελευταῖοι μάρτυρες τῆς μεγίστης πικρῶν τῶν μαρτυρικῶν θυσιῶν τῶν γενομένων ἐπ' ἐλπίδι μελλούσης ἐλευθέρως τῆς Ἑλλάδος, ὤδευσαν περαιτέρω πρὸς τὰ Σάλωνα. Πολλοὶ ἕτι αὐτῶν ἀπέθανον ὑπὸ πείνης καὶ καταπονήσεως. Μόνον 1300 ἄνθρωποι ἐν οἷς ἑπτὰ γυναῖκες καὶ τινα κοράσια καὶ παῖδες ἔχοντες ἡλικίαν κατωτέραν τῶν 12 ἐτῶν, ἀφίκοντο ἐν ἀρχῇ Ἰουνίου εἰς τὴν Φωκικὴν πόλιν².

1. Gervinus σελ. 225. Dora d'Istria. Les femmes eu Orient τόμ. 1 σελ. 375 κφξ. Nicolai, Gordon der saupgniechs Lideutur σελ. 203. Rangabé, Précis d'une histoire de la littérature neohellénique τόμ. 2. σελ. 192.

2. Gordon-Zinkeinsen σελ. 288—318. Τρικοῦπ. σελ. 322—369 (309—344). Finlay, σελ. 96—111. Gervinus, σελ. 209—226. Ὁρλανδ. (Γ. σελ. 255 κφξ.) v. Prokesch-Osten, τόμ. 2, σελ. 40—48. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 369—380. Jurien de la Gravière, σελ. 337—350.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἡ σημασία τῆς καταστροφῆς ταύτης. — Ἡ ἐν Πετροπόλει συνδιάσκεψις 1824. — Προσφυγή καὶ πεποιθήσις τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τὸν Γεώργιον Κάννιγκ. — Τὸ πρωτόκολλον τῆς Πετροπόλεως (26/7 Ἀπριλίου 1825). — Ρωσικὴ, Γαλλικὴ καὶ Ἀγγλικὴ μερίδες πολιτικαὶ ἐν Ἑλλάδι. — Ἡ Ἑλλάς τίθησιν ἑαυτὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας (κατὰ τὸ θέρος 1825). — Ὁ Στατφόρδος Κάννιγκ. — Ἀγγλορωσικὸν πρωτόκολλον 23/4 Ἀπριλίου 1826. — Ἐθνικὴ συνέλευσις ἐν Πιάδα (Ἀπρίλιος 1825). καὶ νέα Κυβέρνησις ὑπὸ Ἀνδρέαν Ζαΐμην.

Ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου ἀπετέλεσε περίοδον ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις θυμασθὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἐξ ἑνὸς ἡ ἀντοχὴ καὶ ὁ ἀπαράμιλλος ἥρωισμός, μεθ' οὗ ἡ μεμονωμένη ὑφ' ὄλου τοῦ κόσμου ἐγκαταλελειμμένη μικρὰ πόλις τῶν λιμνοθαλασσῶν τῆς Αἰτωλίας ἐπὶ μῆνας πολλοὺς ἡμύνητο ἐπιτυχῶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, καὶ ἐπὶ τέλους οὐχὶ ἐκυριεύθη, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον κατεβυθίσθη εἰς ὠκεανὸν αἵματος, ἐξήγειρε τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν διάπυρον συμπάθειαν σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ οὕτω νέαν παρέσχεν ἔξαρσιν εἰς τὸν φιλελληνισμόν, ὥστε κατὰ τὰ δύο ἐπόμενα ἔτη ἔμελλε νὰ καταστῇ ἐξόχως ὠφέλιμος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐξ ἄλλου ὁμοῦ μετὰ τῆς πτώσεως τοῦ κυριωτάτου ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι προπυργίου ἐπιπτε τότε εἰς τῶν ἰσχυροτάτων καὶ ἀρίστων στύλων τῆς ἐλπίδος, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἤθελε κατορθώσει, κυρίως διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων νὰ διατηρήσῃ τὴν στερὰν αὐτῆς αὐτονομίαν. Ἦδη ἐπολλαπλασιάζοντο αἱ ἐνδείξεις ὅτι αἱ μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ἔμελλον νὰ ἀποφασίσωσι νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δημοσίας γνώμης καὶ νὰ σώσωσι τὰ ἔρείπια τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Μουσουλμάνων. Ἄλλ' οὕτω ἱστορικῶς νῦν ὑπεδηλοῦτο ὅτι ἡ μέλλουσα ἀναπτυξίς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἔμελλε νὰ προσκρούσῃ εἰς νέους δῶλος σκοπέλους, καὶ νῦν ἤδη κατέστη ἐπαισθητὸν ὅτι εἰς τὰς παλαιὰς αἰτίας τῆς τῶν Ἑλλήνων πολιτικῆς κομματικῆς διαι-

ρέσεως ἤρξατο νὰ προστίθεται καὶ τις νέα λίαν ἐπικίνδυνος ἐν τῷ μέλλοντι ροπή.

Εἶπομεν ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ 1824, μεταξὺ τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, καὶ ἰδίως μεταξὺ Ρωσίας καὶ Αὐστρίας ἐγένοντο ζωηραὶ διαπραγματεύσεις περὶ συγκροτήσεως συνδιασκέψεως ἐν Πετροπόλει, περιστρεφόμεναι περὶ τὸ τότε ὑπὸ τῆς Ρωσίας δηλωθὲν πρόγραμμα τῆς 28)9 Ἰανουαρίου 1824. Ἄλλ' ἐναντίον πάσης προσδοκίας τῶν συνετῶς λογιζομένων Ρώσων πολιτικῶν ἀνδρῶν τὸ Ρωρικὸν σχέδιον δὲν ἔτυχεν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς οὔτε παρὰ τῇ Πύλῃ, τῇ ἀποκρουοῦσῃ ἀποτόμως πᾶν εἶδος ξένης ἀναμιξεως εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Πατισάχ καὶ τῶν Ραγιαδων ἔριν, οὔτε παρὰ τῆς Ἑλληνισιν, οἵτινες οὐδεμίαν ἄλλην ἤθελον νὰ στέρξωσι λύσιν εἰμὴ τὴν τελείαν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν. Ἄλλὰ καὶ αἱ Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, ἰδίως ἡ Ἀγγλία, θεωρητικῶς μόνον προσεχώρησεν εἰς τὰς Ρωσικὰς ἰδέας¹, μόνον ὡς πρὸς τὰς βάσεις αὐτῶν, ἐπιφυλαττόμεναι ἄλλως νὰ ἐκφράσωσιν ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τὰς κατὰ μέρος λίαν διαφωνούσας γνώμας αὐτῶν. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων αἱ ἐργασίαι τῆς Συνδιασκέψεως, τῆς συνελευθούσης τῇ 5)17 Ἰουνίου, οὐδεμίαν, ὡς εἰκός, ἐποιοῦντο πρόοδον. Ἐπισυνέβησαν δὲ καὶ πολλὰ γεγονότα παρακωλύοντα ὅλως τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς. Σπουδαιότητα δὲ ἐκτήσαντο τότε αἱ νεωστὶ ἀναπτυχθεῖσαι μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ τῶν Ἑλλήνων σχέσεις. Ἡ τοῦ Κάννιγκ ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος πολιτικὴ καὶ ἡ ἰσχυρὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐνέργεια τῶν Ἀγγλων καὶ τοῦ λόρδου Βύρωνος, οὐχ ἦσσαν δὲ καὶ ἡ ἐν Λονδίνῳ διαπραγματεύσεις Ἑλληνικῶν δανείων τοσοῦτον σφοδρῶς ὡς εὐνόητον, ἠρέθιζον τὸ πνεῦμα τοῦ Διδανίου ἐναντίον τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ὅσον ἐξ ἄλλου ὑπέτρεπον ἰσχυρῶς τὰς τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τὴν συνδρομὴν τῆς Ἀγγλίας ἐλπίδας.

1. Ἡ Ἀγγλία δὲν μετέσχε τῆς ἐν Πετροπόλει συνδιασκέψεως τοῦ 1824· ὁ ἐν Πετροπόλει ἄγγλος πρεσβευτὴς Βαγῶτος παρέστη μὲν εἰς τὴν πρώτην συνεδρίαν, ἀλλ' ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ Γ. Κάννιγκ, διὰ τοῦτο. Ὁ Γ. Κάννιγκ ἐθεώρει ἄκαιρον τὴν ἐπέμβασιν, δὲν ἤθελε δὲ νὰ συμπράττῃ μετὰ τῶν δυνάμεων τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας ὅλων ὁμοῦ ἐργαζομένων. Ἰδὲ κατωτέρω. Σ. Μ.

Καὶ ὅτε νῦν ἐγένετο γνωστὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸ Ρωσικὸν ὑπόμνημα τὸ προτεῖνον τὴν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, ἔσπευσεν ἢ τότε Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοῦ αὐτῆς Ροδίου ἐν τινὶ πρὸς τὸν Κάννιγκ (ἀπὸ 12)24 Αὐγούστου 1825 χρονολογουμένη) διακοινῶσαι νὰ διαμαρτυρηθῇ σαφέστατα ἐναντίον πάσης ἐκ μέρους τῶν μεγάλων Δυνάμεων παραδοχῆς τοῦ Ρωσικοῦ σχεδίου. Τούναντίον δὲ οἱ Ἕλληνες ἠτήσαντο παρὰ τῆς Ἀγγλίας νὰ πράξῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅτι ἔπραξεν ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἰσπανικῶν ἀποικιῶν 1.

1. Ταῦτα εἶναι ἀνακριβῆ καὶ συγκεχυμένα. Αἱ ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἰσπανικῶν ἀποικιῶν πράξεις τῆς Ἀγγλίας ἢ μᾶλλον τοῦ Γ. Κάννιγκ ἦσαν : 1ον. Ὅτι, ἐνῶ τῷ 1822—1823 αἱ Δυνάμεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας αἱ ἐπεμβαίνουσαι ἐν Ἰσπανίᾳ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς μοναρχικῆς ἀπολυταρχίας ἐναντίον τῆς ἐπαναστάσεως, ἤθελον νὰ ἐπεμβῶσι καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἵνα ὑποτάξωσι τὰς Ἰσπανικὰς ἀποικίας εἰς τὸν ἀπολυταρχὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, ὁ Γ. Κάννιγκ ἐκάλυσε τὴν τοιαύτην ἀνάμειξιν τῶν Δυνάμεων εἰς τὰ τῶν ἐν Ἀμερικῇ Ἰσπανικῶν ἀποικιῶν πράγματα. 2ον. Ὅτι ἡ Ἀγγλία τῷ 20)1 Ἰανουαρίου 1825 ἀνεγνώρισε πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν καὶ ἀγανάκτησιν τῆς ὅλης μοναρχικῆς Εὐρώπης, τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἀμερικανικῶν ἀποικιῶν. Ἐννοεῖται ὅτι τὴν πρώτην τῶν πράξεων τούτων τοῦ Κάννιγκ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἢ κυβερνήσις ἢ Ἑλληνικὴ, διότι οὐδόπως προέκειτο ἐνταῦθα περὶ ἐνόπλου ἐν Ἑλλάδι ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἵνα βίᾳ καθυποτάξωσι τὴν χώραν ταύτην εἰς τὸν Σουλτάνον. Τοιαύτην ἐπέμβασιν ἀπέκρουε καὶ αὐτὸς ὁ Μεττερνίχος, ἕνεκα τοῦ σεβασμοῦ τοῦ ὀφειλομένου πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν ἐπαναστασιῶν. Τὴν δευτέραν πράξιν ὡσαύτως τοῦ Κάννιγκ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπικαλεσθῇ ἢ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διότι αὕτη ἐγένετο μῆνας ὀλοκλήρους μετὰ τὴν διαμαρτυρίαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἐκεῖνο ὅπερ θέλει νὰ εἴπῃ ὁ συγγραφεὺς εἶναι ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐν τῇ πρὸς τὸν Κάννιγκ κατὰ τοῦ Ρωσικοῦ ὑπομνήματος τῆς 28)9 Ἰανουαρίου 1825 διαμαρτυρία αὐτῆς ἔλεγε πρὸς τοὺς ἄλλοις : «Ἔστιν ἀπίθανον ὅτι ἡ Αὐτοῦ Βρετανικὴ Μεγαλειότης, ἡ δειξάσα φιλανθρωποπάτην διάθεσιν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, θέλει ἐπιτρέψει ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ ἐξαλειφθῶσιν ἀπὸ τοῦ καταλόγου τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν· οἱ Ἕλληνες ἔχουσι ὑπέρτερα τῆς νοτίου Ἀμερικῆς δικαιώματα ἐπὶ τὴν ἀντίληψιν τῆς Ἀγγλίας». Ἐν παρόδῳ δὲ λέγομεν ἐνταῦθα ὅτι ὁ Γ. Κάννιγκ εἰς τὰς περὶ τῶν νοτίων Ἀμερικανῶν παρατηρήσεις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀπαντῶν ἔλεγεν : «Ὅφειλὼ νὰ παρατηρήσω ὑμῖν ὅτι ἐν τῇ μεταξὺ τῶν πολιτειῶν τούτων καὶ τῆς Ἰσπανίας πάλῃ ἡ Ἀγγλία ἐκήρυξε καὶ διετήρησεν αὐστήρῳ οὐδετερότητα. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὡς πρὸς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὅμως ὁ Κάννιγκ ἕνα μῆνα ἀκριβῶς μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἰσπανικῶν ἀποικιῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀντιφάσκων πρὸς ἐαυτὸν καὶ πρὸς τὸν θυλούμενον φιλελληνισμόν αὐτοῦ. Σ. Μ.

Ἄλλως δὲ τὸ φρόνημα τὸ ἐπικρατοῦν τότε ἐν Ἑλλάδι πᾶν ἄλλο ἢ τὸ ἡ φιλόρωσον. Τοῦτο ἐδοκίμασε κατὰ τρόπον λίαν ἑαυτῷ ἀλγεινὸν ὁ γηραιός, ὁ πλούσιος ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενναῖος εὐεργέτης τοῦ ἔθνους αὐτοῦ διατελέσας Ψαριανὸς Βαρθάκης. Ὅτε ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ ἀγωνισάμενος τῷ 1771 ὑπὸ τὸν Ὀρλώφ ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν καὶ εἶτα κησάμενος περιουσίαν τὸ πλεῖστον ἐν Μόσχᾳ, ὀγδοηκοντούτης περίπου ἡδὴ γέροντων ἐπεσεκέφατο αὐτίς τὴν Ἑλλάδα κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1824 ἐλθὼν αὐτίθι ἀπὸ Ὁδησσοῦ, καὶ ἐδώρησατο πλουσίας δωρεὰς τοῖς Ψαριανοῖς καὶ ἄλλως δὲ σημαντικώτατα προσήνεγκε κεφάλαια ὑπὲρ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἐξυμνήθη ἐν ἀρχῇ ὡς εὐεργέτης. Ἄλλ' ἔτε ἤρξατο ν' ἀντιδρᾷ ἐναντίον τῶν μεταξὺ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος συναπτομένων χρηματιστικῶν δεσμῶν καὶ ἐζήτησε νὰ δημιουργήσῃ πολιτικὴν μερίδα Ρωσικὴν, συνιστῶν ἰδίως τὴν εἰς τὴν προεδρείαν τῆς Κυβερνήσεως ἄνοδον τοῦ πρότερον τοσοῦτον κλειζομένου κόμητος Ἰωάννου Καποδιστροῦ, ὑπὲρ οὗ ἦσαν κεκηρυγμένοι καὶ ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης καὶ τινες ἦττον ὀνομαστοὶ Ἕλληνες, τότε ἐξήγειρε καθ' ἑαυτοῦ βαθεῖαν ἐν Ναυπλίῳ δυσπιστίαν καὶ ψυχρότητα καὶ περιφρόνησιν, καὶ θλίψεως ἔμπλεως ἀπεχώρησεν ἐν πρώτοις εἰς Σύρον, εἶτα δὲ εἰς Ζάκυνθον, ἔνθα μετ' οὗ πολὺ ἐτελεύτησε¹. Ὁ δὲ λόρδος Κάννιγκ², ὅστις τὸ Ἑλληνικὸν ὑπόμνημα ἔλαβε τῇ 23)4 Νοεμβρίου, ἀπήντησεν εἰς αὐτὸ τῇ 20)1 Δεκεμβρίου ἔγραψε δέ, πρὸς χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμὸν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησιν ὡς δύναμιν ἐμπόλεμον. Ἄλλ' ὁ Κάννιγκ, τὸ μὲν ἵνα ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι ἀντενεργήσῃ ἀποτελεσματικῶς

1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 216 κφξ. Gerwinus, σελ. 115 κφξ. Men-
delssohn-Bartholdy, σελ. 381 κφξ.

2. Ὁ Κάννιγκ δὲν ἦτο λόρδος. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ χῆρα αὐτοῦ προήχθη εἰς τὴν τάξιν τῶν ὀμοτίμων, γενομένη lady, παρὰ ταύτης δὲ καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς (1837) ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κάρολος Ἰωάννης Κάννιγκ ἔλαβεν ὡς κληρονομίαν τὸν βαθμὸν τῆς ὀμοτιμίας γενόμενος κόμης Κάννιγκ. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἐξάδελφος τοῦ Γεωργίου Κάννιγκ Στρατηφόρος Κάννιγκ ὅστις ἐγεννήθη τῷ 1786, μετὰ μακρὰν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν προήχθη τῷ 1852 εἰς ὀμότιμον, γενόμενος ὑποκόμης Ρέδκλιφ. Σ. Μ.

κατὰ τοῦ Ρωσικοῦ σχεδίου, τὸ δὲ ἵνα ἀντιπράξῃ εἰς τὰς τότε καταβαλλομένας ἐνεργείας γαλλιζούσης τινὸς ἐν Ἑλλάδι πολιτικῆς μερίδος, βουλευομένης νὰ προτείνῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς μέλλοντα βασιλέα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ τότε δουκὸς Αὐρηλίας, ἔλεγεν ἐν τῇ ἀπαντήσῃ αὐτοῦ ὅτι ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα, μεσολάβησις τις (μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας) δὲν παρεῖχεν ἐλπίδας ἐπιτυχίας. Ἄλλ' ἐὰν βραδύτερον οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἐπικαλεσθῆ τὴν μεσιτείαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ Σουλτάνος ἤθελε δεχθῆ αὐτήν, τότε ἤθελε συμπράξῃ προθύμως πρὸς τὰς ἄλλας δυνάμεις πρὸς ἐπίτευξιν τῆς εἰρήνης. Τό γε νῦν ὁ Κάννιγκ ὑπισχνεῖτο αὐστηράν οὐδετερότητα καὶ ἐκῆρυττεν ὅτι οὐδαμῶς ἐμελλε νὰ μετάσχη ἐνεργείας γινομένης χάριν συμβιβασμοῦ ἀντικειμένου εἰς τὴν θέλησιν τῶν Ἑλλήνων.

1. Ἡ τοῦ Κάννιγκ πολιτικὴ ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι ἦτο κατὰ βάθος ἠθικῶς σοφιστικὴ. Ὑπισχνεῖτο εἰς τοὺς Ἕλληνας αὐστηράν οὐδετερότητα, ὡς ἐὰν ὁ Μεττερνίχος αὐτὸς ἀπῆτει παρὰ τῶν Δυνάμεων ἄλλο τι ἢ τὴν αὐστηράν οὐδετερότητα. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι πᾶσα ἐνέργεια τῶν Δυνάμεων, ὑπερβαίνουσα τὰ ὄρια τῆς οὐδετερότητος, θὰ ἐγένετο μᾶλλον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Διότι οὐδεμία τῶν δυνάμεων, οὐδ' ἡ μισελληνικωτάτη αὐτῶν, διενόηθη ποτὲ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς βίας τὴν ἀπόλυτον ἢ ἐπὶ ὅροις ὑποταγῆν εἰς τοὺς Τούρκους, ἢ οἰονδήποτε μετ' αὐτῶν συμβιβασμόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ Συνδιασκέψει τῆς Πετροπόλεως, τῇ τοῦ ἐπομένου ἔτους (1825), ἐγένετο λόγος ἅπαξ καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιβολῆς τῶν ἀποφάσεων τῶν Δυνάμεων, ἂν αὕτη δὲν ἤθελε δεχθῆ τὰς ἀποφάσεις ταύτας, ἀλλ' ἐπὶ μίαν μόνον στιγμήν καὶ ἄνευ σοβαρότητος, διότι οὐδεμία δύναμις ἤθελε τὴν τοιαύτην ἐκβίασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐγένετο πολὺ μετὰ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Γ. Κάννιγκ. Ὡστε ἡ τοῦ Κάννιγκ οὐδετερότης ἦτο δῶρον ἄδωρον ἐγκαταλείπον τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων. Ἡ ἐναντίον τοῦ Ρωσικοῦ ὑπομνήματος διαμαρτυρία τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐγένετο, ἂν μὴ ἀπ' εὐθείας καθ' ὑποκρίσιν Ἀγγλικήν, τούλαχιστον ἐνεργεία τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀγγλοφρόνων, ἢ δὲ κυρία ἐννοια τῆς διαμαρτυρίας αὐτῆς ἦτο ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἔστεργον ὑποτελείαν εἰς τὸν Σουλτάνον, ὡς ἤξιοι τὸ Ρωσικὸν ὑπόμνημα. Ἀλλὰ μήπως ὁ Γ. Κάννιγκ ἤθελε τι μείζον τῆς ὑποτελείας; Ὡς θέλομεν ἰδεῖ καὶ ὁ Κάννιγκ ἐθεώρει τότε ἀπραγματοποίητον τὴν ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐθεώρει δὲ κατορθωτὴν μόνον τὴν ὑποτελείαν, καὶ ταύτην ἐντὸς ὁρίων πολλῶ στενωπέρων τῶν διὰ τοῦ Ρωσικοῦ ὑπομνήματος τοῦ 1824 διδομένων. Καὶ ὅμως ἀπέκρουε τῷ 1824 τὴν μεσολάβησιν, διότι δηθὲν οὐδ' ἕρος τῶν διαμαχομένων ἔστεργεν αὐτήν. ἐνῶ ἐγίνωσκε καλῶς ὅτι ὁ μὲν εἰς τῶν διαμαχομένων, ὁ Σουλτάνος, οὐδέποτε θὰ ἔστεργεν αὐτήν ἄνευ βίας, ὁ δ' ἕτερος, ἡ Ἑλλάς, θὰ ἔστεργεν αὐτήν εὐθύς, ὡς ἤθελεν ὑπεδηλωθ αὐτῇ

Πρὸς τούτοις ὁ Κάννιγκ περὶ τὰ μέσα τοῦ Δεκεμβρίου 1824 ἐκήρυξεν ἐν Βιέννῃ πρὸς τὸν Μεττερνίχον, ὅτι ὡς εἶχε τὸ πρᾶγμα νῦν, καὶ ὡς εἶχον τότε ἡ Πύλη καὶ οἱ Ἕλληνες φρονήματα καὶ διαθέσεις, ἡ στιγμή τῆς μεσολαβήσεως τῆς ξένης

τοῦτο ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας τοῦ Κάννιγκ εἰλικρινῶς ὡς μόνος τρόπος σωτηρίας. Καὶ ὅμως ὁ Κάννιγκ ἤξiou ἵνα ἡ μεσολάβησις ἀναβληθῆ μεχρισοῦ ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἐπικαλέσωνται αὐτήν, ὅπερ ὡς πρὸς τὸν Σουλτάνον οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ συμβῆ. Τοῦτο ἐνόει καλῶς ὁ Κάννιγκ, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑπὲρ ἀναβολῆς ἀξιώσεων ἐξήτει πρῶτον πάντων νὰ ματαιώσῃ τὸ ἔργον τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ 1824 καὶ νὰ κωλύσῃ οἰανδήποτε λύσιν διπλωματικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ἄνευ πρωτοβουλίας τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τῆς Ρωσίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς γινομένην, ἔχων ὡς ἐπιχείρημα ὅτι οὔτε οἱ Τούρκοι οὔτε οἱ Ἕλληνες ἔστεργον τὴν μεσολάβησιν. Ὅτι ὅμως κατὰ βάθος οὐδὲν πλέον τῆς ὑποτελείας εἰς τὸν Σουλτάνον ἐξήτει καταφαίνεται ἐκ τῆς ἀπαντήσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν: «Ἄν ἡ κυριαρχία τῆς Πύλης, ἔλεγεν ἐν αὐτῇ, δὲν πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ, ἂν ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῆ (διότι ἀμφοτέρω ἀντίκεινται πρὸς τὸν συμβιβασμόν), καὶ οἱ μισοὶ δὲν δύνανται νὰ ἀποφασίσωσι ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν διαμαχομένων, τότε δὲν μένει παρά νὰ τροποποιηθῆ καὶ ἡ κυριαρχία τῆς Πύλης καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, καὶ τότε νὰ συζητηθῶσιν ὁ τύπος καὶ ὁ βαθμὸς τῶν τροπολογιῶν». Οὕτως ὁ Κάννιγκ ὑπαινίσσεται προδήλως μέσῃν τινὰ λύσιν μεταξὺ τῆς ἐπανόδου τῆς ἐντελοῦς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Τὸ σαθρὸν τῆς ὄλης ταύτης πολιτικῆς τοῦ Γ. Κάννιγκ εἶναι ὅτι τὴν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ἐξήρτα ἀπὸ μεσολαβήσεως, καὶ ταύτην ἀπὸ τῆς συμφωνίας ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων, ἐνφ' ἧτο προδήλον ὅτι ἡ Τουρκία οὐδέποτε θά ἔστεργεν ἄνευ βίας τὴν μεσολάβησιν καὶ ὅτι ἡ λύσις τοῦ ζητήματος καὶ δὴ ἡ μνημονευμένη τελεσφόρος μεσολάβησις ἦτο ἡ ὑπὸ τῶν δυνάμεων ἀπ' εὐθείας παρεχομένη τῇ Ἑλλάδι βοήθεια καὶ ἡ ἐπιβαλλομένη εἰς τὴν Τουρκίαν τοιάδε ἢ τοιάδε κατὰ τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων λύσις. Καὶ κατὰ τοῦτο ἡ ἀναβλητικὴ πολιτικὴ τοῦ Κάννιγκ οὐδὲν ἄλλο εἶχε ἀποτέλεσμα ἢ τὴν ἐπίτασιν τῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰς φοβεράς καταστροφὰς τῶν ἐτῶν 1825—1826, ὡς ἐξήτει νὰ προλάβῃ ἡ Ρωσία τῷ 1824 διὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως (οὐχὶ μεσολαβήσεως). Τὸ ἠθικῶς δὲ καὶ λογικῶς σοφιστικώτατον ἐν τοῖς ὑπὲρ ἀναβολῆς ἐπιχειρήμασιν τοῦ Γ. Κάννιγκ ἦτο ὅτι δὲν ἐθεώρει τῷ 1824 ἐπικαίρον τὴν μεσολάβησιν διότι ἀμφοτέροι οἱ διαμαχόμενοι, κατ' αὐτόν, ἔχοντες συμμάχους, ὁ μὲν τὴν Αἴγυπτον, ὁ δὲ (ἡ Ἑλλάς) τὸ Ἀγγλικὸν χρυσίον (τὸ δάνειον τοῦ 1824) δὲν θά ἔστεργον τὴν μεσολάβησιν, ἔδει δὲ ἵνα ὠρμάσῃ αὕτη νὰ καταπονηθῶσιν ἀμφοτέροι, ὥστε κατὰ τὴν ἀδυσώπητον λογικὴν τῶν πραγμάτων, ἡ μὲν Τουρκία ἢ ἄλλον ἢ Αἴγυπτος ἔδει νὰ καταπονηθῆ οἰκονομικῶς, ἡ δὲ Ἑλλάς βυθιζομένη εἰς συμφορὰς φοβεράς, πολεμοῦσα κατὰ Τουρκίας ὁμοῦ καὶ Αἴγυπτου, νὰ καταστραφῆ ἐντελῶς, καὶ τότε Τουρκία ὁμοῦ καὶ Ἑλλάς στέρξωσιν μεσολάβησιν !!! Σ. Μ.

διπλωματίας κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ δὲν εἶχεν ἔτι ἐπιστῆ καὶ ὅτι ἡ Ἀγγλία δὲν ἤθελε νὰ μεσολαβήσῃ ἐναντίον τῆς θελήσεως ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων¹. Ἡ Ἀγγλία λοιπὸν ἀπεχώρησε τὴν ἐν Πετρούπολει Συνδιασκέψεως². Ἀλλὰ καὶ ὁ Μέττερνιχ ἐν τῷ μεταξύ εἶχε μεταβάλει τὸ σχέδιον αὐτοῦ καὶ ἐφρόνει νῦν σαφῶς ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἔδει νὰ λάβῃ τελείαν τινὰ λύσιν. Κατ' αὐτόν, ἐὰν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκατασταθῇ ἐν Ἑλλάδι ὀλοσχερῶς ἡ τοῦ Σουλτάνου ἐξουσία, τότε ὡς μόνη ποθητὴ λύσις ἔδει νὰ θεωρηθῇ ἡ τελεία ἀνεξαρτησία τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔμενεν

1. Πολὺ πρὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀπὸ τῆς περὶ συνδιασκέψεως καὶ μεσολαβήσεως ἐν ἀρχῇ τοῦ 1824 γενομένων διαπραγματεύσεως, εἶχε προβῆ ὁ Κάννιχ εἰς ὁμοίαν διακήρυξιν. Σ. Μ.

2. Καθὰ καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ὁ Κάννιχ δὲν μετέσχε τῶν Συνδιασκέψεων τοῦ 1824, ἀπεδοκίμασε δὲ τὸν ἄνευ ἀδείας μετασχόντα ἐν ἀρχῇ τούτων Ἄγγλον ἐν Πετρούπολει πρεσβευτὴν Βαγῶτον. Ὡς πρόφασιν τῆς μὴ μετοχῆς αὐτοῦ εἶχε κυρίως τὸ ἄκαιρον τῆς μεσολαβήσεως. Ἀλλὰ παρενέβαλε καὶ ἄλλας δυσχερείας. Ἐθῆκεν ὡς ὄρον τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ τὴν ἐπανάληψιν τῶν μεταξύ Ρωσίας καὶ Τουρκίας σχέσεων διὰ διορισμοῦ Ρώσου πρέσβευτος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὅτε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ προέβη εἰς τὸν διορισμὸν τούτον καὶ ὁ Βαγῶτος ἕνεκα τούτου ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ μετασχη τῆς Συνδιασκέψεως, ὁ ἀποδοκίμασας τὴν πρόξιν αὐτοῦ ταύτην Γ. Κάννιχ, ἔθηκε νέους ὄρους τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν, ἀπαιτῶν ἵνα αἱ κυβερνήσεις ἐκ τῶν προτέρων συννηοηθῶσι περὶ ἀπασῶν τῶν λεπτομερειῶν τοῦ συζητηθσομένου μόνον ἐν τῇ Συνδιασκέψει ζήτηματος, εἶτα δὲ διὰ τῆς Συνδιασκέψεως νὰ ἀποφασίσωσι μόνον περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀποφάσεων, ἀποκλειομένου παντὸς μέτρου καταναγκαστικοῦ. Τῶν τοιούτων ὄρων, ἰδίως τοῦ περὶ ἀποκλεισμοῦ τῶν βικίων μέτρων, ὡς ματαιοῦντος ἐκ τῶν προτέρων πᾶσαν ἐλπίδα ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου τῆς Συνδιασκέψεως, ἀπορριφθέντος ὑπὸ τῆς Ρωσίας, ὁ Κάννιχ ἀπέσχε τῆς Συνδιασκέψεως. Ἐγραψε δὲ τότε πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἐπιστολήν. Ταῦτα πάντα παρῴργισαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας, ὅστις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1824 ἐκήρυξεν ἐπισήμως εἰς τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν (κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1824) ὅτι τοῦ λοιποῦ ἐμελλε νὰ ἵποστῇ πάσης πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζήτηματι συμπράξεως. Διὰ τοῦτο ὅτε ἡ Συνδιάσκεψις τῆς Πετρούπολεως ἐπανελήφθη κατὰ Μάρτιον τοῦ 1825, ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ Κάννιχ ἤθελε νὰ μετασχη αὐτῆς ἐπὶ τῷ ὄρω ἵνα ἡ Ρωσία κηρύξῃ ἐκ τῶν προτέρων ὅτι οὐδέποτε ἐμελλε νὰ προβῆ εἰς πόλεμον χάριν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζήτηματος. Ἀλλ' ἡ Ρωσία ἐπ' οὐδενὶ ὄρω ἔστεργεν ἡ Ἀγγλία νὰ μετασχη τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ 1825, μένουσα πιστῆ εἰς τὴν διακήρυξιν τοῦ Δεκεμβρίου 1824. Σ. Μ.

ἀπλῶς θεωρητικῇ¹. Νῦν ἐξ ἑνὸς διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Στρατφ-

1. Ὁ συγγραφεὺς μὴ πολυμερῶς καὶ ἐπισταμένως μελετήσας τὰ κατὰ τὴν διπλωματικὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἰδίως τὰ κατὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ Μεττερνίχου ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ, ἀποδίδει σοβαρῶς εἰς τὸν Μεττερνίχον γνώμας καὶ σκέψεις περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ἃς οὐδέποτε οὗτος σοβαρῶς καὶ εἰλικρινῶς ἐπρέσβευεν, ἐξέφερε δὲ μόνον ἵνα περιπλέξῃ τὰ πράγματα καὶ παρέλκων τὰς συζητήσεις ματαιώσῃ πᾶν ἔργον μεσολαβήσεως Εὐρωπαϊκῆς καὶ δώσῃ καιρὸν εἰς τοὺς Τούρκους τερματίζει καθυπόταξιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ζήτημα δὲ τῆς ἀνεξαρτησίας ἔρριπτεν εἰς τὸ μέσον ἀπλῶς ἵνα στενοχωρῇ τὴν Ρωσίαν. Ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, καθὰ εἶχεν εἰπεῖ καὶ ἐν Βερῶνῃ πρὸς Στρατφόρδον, τὴν ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠθέλεν, ἠθέλε δ' ἀπλῶς αὐτόνομον διοργάνωσιν τῶν ἀπὸ Ἀλβανίας καὶ Μακεδονίας μέχρι Κρήτης χωρῶν παρεμφερῆ πρὸς τὴν τῶν Παραδανουβείων Ἡγεμονιῶν. Τοιαύτην δ' αὐτονομίαν τῶν εἰρημένων χωρῶν προέτεινε καὶ τὸ Ρωσικὸν ὑπόμνημα τοῦ 1824. Γινώσκων λοιπὸν ὅτι ἡ Ρωσία δὲν ἠθέλεν ἐντελῆ ἀνεξαρτησίαν, φρονῶν δὲ ὅτι οἱ Ἕλληες οἱ διαμαρτυρηθέντες τῷ 1824 ἐναντίον τοῦ εἰρημένου ὑπομνήματος δὲν θὰ ἔστεργον τὴν ὑποτελείαν, προέτεινε κυκοπιστῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν μόνον, ἵνα ταράττῃ τὰ Ρωσικὰ σχέδια. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Μεττερνίχος λαλῶν τῷ 1825 πρὸς τὸν Στρατφόρδον, τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐθεώρει χίμαιραν, ἔλεγε δὲ μετὰ κυνισμοῦ ὅτι μετεῖχε τῶν Συνδιακρίσεων τῆς Πετροπόλεως ἀπλῶς καὶ μόνον ἵνα ἀφαιρέσῃ τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων ὡς πρὸς τὰ περὶ ἀνεξαρτησίας ὄνειροπολήματα αὐτῶν, ἐτι δὲ ἵνα καλύψῃ πᾶσαν μεμονωμένην ἐνέργειαν τῆς Ρωσίας. Κατὰ περιέργον δὲ τρόπον ὁ Μεττερνίχος τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος προέτεινε ὡς μέτρον προληπτικὸν τῶν ἐκβιαστικῶν κατὰ τῆς Τουρκίας μέτρων καὶ τοῦ πολέμου, ἐναντίον τῶν λογικωτάτων παρατηρήσεων τοῦ Νεσσαελῶδε ὅτι ἡ περὶ ἀνεξαρτησίας πρότασις ἐμελλε πολλῷ μᾶλλον νὰ ἐρεθίσῃ τὴν Τουρκίαν καὶ καταστήσῃ αὐτὴν ἐτι μᾶλλον ἀνένδοτον εἰς τὰς προτάσεις τῶν Δυνάμεων. Ἄλλ' ὁ Μεττερνίχος ἠθέλεν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος μὴ ἐπιβλομένην τῇ Τουρκίᾳ, καὶ ὅμως προλαμβάνουσαν τὸν πόλεμον, ἀφιμένῃ, ἐννοεῖται τῆς Τουρκίας νὰ καταβάλλῃ τὴν ἀνεξάρτητον ὑπὸ τῆς Εὐρώπης κηρυσομένην, ἄλλ' ὑπ' αὐτῆς πάντοτε ὡς ἐπαναστάτιδα θεοσημένην Ἑλλάδα!! Ὁ Μεττερνίχος γράφων τῷ 1825 πρὸς τὸν ἐν Πετροπόλει Αὐστριακὸν πρεσβευτὴν ἔλεγεν: «ἡ Πύλη οὐδένα ἄλλον τρόπον πλὴν τῆς βίας δύναται νὰ μεταχειρισθῇ, διὰ τοῦτο τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα ἐκ τῆς σφαίρας τῆς διπλωματικῆς μετεφέρετο ἐκεῖ, ἔνθα μόνον αἱ ὑψηλαὶ βουλαι τῆς Προνοίας ἐμελλον νὰ ἀποφασίσωσιν». Ἀλλὰ τίνες ἦσαν οἱ ὑψηλαὶ βουλαὶ τῆς Προνοίας κατὰ τὸν Μεττερνίχον; Κατὰ τὸν Μεττερνίχον δύο μόνον λύσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ὑπῆρχον: ἡ ἡ ὀλοσχερῆς καθυπόταξις τῶν Ἑλλήνων ἢ ἡ ὀλοσχερῆς καὶ ὀριστικὴ νίκη τῆς ἐπαναστάσεως: πρὸ τούτῳ ἡ ἐπέμβασις τῆς Εὐρώπης ἦτο ἀδύνατος. Ἐχω πεποιθήσιν, ἔγραφε, πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Αὐστριακὸν πρεσβευτὴν ὅτι τὸ τῆς ἐπεμβάσεως ζήτημα εἶναι ἐκ τῶν φύσει ἀλύτων. Καλὸν θὰ ἦτο ν' ἀποφάγωμεν αὐτὸ ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, αἱ βάσεις καὶ ἡ πορεία τῆς ἐπε-

φάρδου, ὅστις εἶτα κατέλιπε διὰ παντὸς τὸ Πέραν (29/11 Ὀκτωβρίου 1824) κατωρθώθη ἡ ἐριστικὴ λύσις τῶν μεταξὺ

βάσεως ἀνάγκη νὰ κατονοσῶσιν οὕτως, ὥστε αἱ ἡμέτεραι ἐνέργειαι νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο διὰ τοῦ τρόπου τούτου. Τοῦτο εἶναι δι' ἐμὲ μυστικόν· νῦν θὰ ἐννοήσητε διὰ τί ἀναμειγνύομαι εἰς τὸ πρᾶγμα· οἱ Τούρκοι δὲν θέλουσιν ἐπέμβασιν, οἱ Ἕλληνες δὲν θέλουσι (-) τοῦτο μοι ἄρκει ἵνα προχωρήσω». Ὡστε ὁ Μεττερνίχος θεωρῶν ἄλιτον τὸ ζήτημα τῆς ἐπεμβάσεως, ἐξ ἀνάγκης δὲ μετέχων τῶν περὶ ἐπεμβάσεως συζητήσεων, διὰ τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ ἓνα μόνον ἐπεδίωκε σκοπόν, νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα διὰ τοῦ τρόπου τούτου. Ἐκ τῶν δύο λύσεων, ἅς μόνως ἐθεώρει δυνατάς, ἢ τῆς ἐντελοῦς καθυποτάξεως τῶν Ἑλλήνων, ἢ τῆς ἐντελοῦς νίκης τῆς ἐπαναστάσεως, ἐθεώρει εἰκότως τὴν πρώτην λύσιν ὡς τὴν μόνην ἐφικτήν. τὴν μόνην λογικὴν, τὴν μόνην ποθητήν. Ὅτε κατὰ τὸ 1822 ὁ φίλος αὐτοῦ κόμης Χάτζηφελδ, πρεσβευτὴς τῆς Πρωσίας ἐν Βιέννῃ, ἠρώτησεν αὐτόν: «Τί ἐμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ γείνη ἐάν οἱ Ἕλληνες κατορθοῦν διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὀπλων νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν;» ὁ Μεττερνίχος ἐκάλεσε τὴν τοιαύτην σκέψιν «ἀπεισίαν», καὶ ἀπέφυγε νὰ συζητήσῃ τὴν «ἀπεισίαν ταύτην σκέψιν» εἰπὼν ἀπλῶς: «ἐδοχῶς λάσαι οἱ πιθανότητες παρῆρχον τὴν ἐλπίδα, ὅτι οὐδέποτε οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ἐμελλον νὰ τεθῶσι πρὸ τοιοῦτου ζητήματος ἀναξωγονοῦντος πάσας τὰς ἐπαναστασιακὰς ἐλπίδας». Ὁ Μεττερνίχος ἐρριπτεν εἰσὶτε εἰς τὸ μέσον τὸ ζήτημα τῆς ἀνεξαρτησίας ἀπλῶς ὡς φόβητρον κατὰ τῆς Ρωσίας ἄτε πεπεισμένως, ὡς ἔλεγε πρὸς ἓνα φίλον αὐτοῦ, «ὅτι ἡ Ρωσία οὐδέποτε ἠθέλησε τὴν ἐντελὴ ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ θελήσῃ αὐτήν». Τὴν αὐτὴν ὁμοιοπαθητικὴν οὕτως εἰπεῖν μέθοδον μετέρχεται ὁ Μεττερνίχος καὶ ἐν τῷ ζήτηματι τῶν ὄριων τῆς ἐλευθερωθησομένης Ἑλληνικῆς χώρας. Ὅτε ὁ Γ. Κάνιγκ ἐρωτήθη περὶ τοῦ ζητήματος τοῦτου ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς διπλωματίας ὑπέδειξε τὴν Πελοπόννησον καὶ τινὰς νήσους, ὡς χώρας ἐξ ὧν ἐμελλε νὰ συγκροτηθῇ τὸ μέλλον αὐτόνομον κράτος, ὁ Μεττερνίχος ἐκήρυξεν ὅτι τοσοῦτον μικρὸν κράτος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπάρχῃ ὡς κράτος αὐτοτελὲς καὶ ἀνεξάρτητον· ἵνα δημιουργηθῇ Ἑλληνικὸν κράτος, κατὰ τὸν Μεττερνίχον, ἔδει τὸ κράτος τοῦτο νὰ περιλάβῃ ἀπᾶσας τὰς ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οἰκουμένης χώρας, ἀλλὰ τότε ἔλεγε ἔδει νὰ διωχθῶσιν ἐκ τῆς Εὐρώπης οἱ Τούρκοι. Ἄλλ' ἐφρόντισαν αἱ Δυνάμεις περὶ τοιαύτης λύσεως; ἠρώτα ὁ Μεττερνίχος. Οὕτω καὶ ἐν τῷ ζήτηματι τούτῳ ὅπως ἐν τῷ τῆς ἀνεξαρτησίας, ἐτίθει τὴν λύσιν εἰς τὰ δύο ἀντίθετα ἄκρα, ἢ δηλονότι ἐζήτει Ἑλληνικὸν κράτος περιλαμβάνον ἀπᾶσας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ἐκδιωκομένων τῶν Τούρκων ἀπὸ τῆς Εὐρώπης, ἢ οὐδὲ σαθραμὴν γῆς Ἑλληνικῆς. Ἴνα δὲ περιβάλῃ εἰλικρινείας τῶνον τὴν μέθοδον ταύτην τοῦ καταπολεμεῖν τὴν ἰδέαν τῆς αὐτονομίας Ἑλλάδος καὶ εἶτι μᾶλλον ψυχρὰν τὸν ζῆλον τῆς Ρωσίας πρὸς δημιουργίαν ἐλευθεροῦ κράτους Ἑλληνικοῦ μεγάλου ἐθεώρει συμφεροτάτην εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν δημιουργίαν μεγάλου Χριστιανικοῦ βασιλείου ὁμοῦ καὶ φυσικοῦ συμμάχου τῆ Αὐστρίας. Ἄλλ' ἐφρόντισαν ἄρα αἱ Δυνάμεις, ἠρώτα ὁ Μεττερνίχος, περὶ τοιαύτης λύσεως. Οὕτως ὁ Μεττερνίχος προστίειν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζήτη-

Ρωσίας καὶ Πύλης ἕνεκα τῶν Παραδανουβείων Ἡγεμονιῶν καὶ ἄλλων ζητημάτων παρὰ χθελισῶν ἐρίδων· ἡ δὲ Ρωσία ἀπεφάσισε κατὰ Αὐγουστον τοῦ ἔτους τούτου νὰ διορίσῃ τὸν βαρῶνον Μιντσιάκην ἐπιτετραμένον αὐτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, συγχρόνως δὲ νὰ προσδιορίσῃ εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἕκτακτον ἀπεσταλμένον· προσέειπε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1824 ἡ Πύλη τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἐν ταῖς Παραδανουβείαις Ἡγεμονίαις στρατοῦ αὐτῆς ἠλάττωσεν εἰς τὴν πρὸ τῆς Τουρκικῆς εἰσβολῆς δύναμιν τοῦ στρατοῦ τούτου· ἀλλ' ἐξ ἄλλου αἱ ἀπὸ τῆς 12)24 Φεβρουαρίου ἀρξάμεναι αὐτῆς ἐν Πετρούπολει ἐργασίαι τῆς Συνδιασκέψεως εἰς σημαντικὰς, ὡς οἴκοθεν νοεῖται, προσέχρουν δυσχερείας ἕνεκα τῆς εἰς Πελοπόννησον ἀποβάσεως καὶ τῶν ἐπιτυχῶν ἐνταῦθα πολεμικῶν πράξεων τοῦ Ἰβραήμ. Πρὸ πάντων δὲ ἡ σκέψις τοῦ ἐπενεγκεῖν ἐν πρώταις ἀνακωχὴν τινα μεταξὺ τῶν δύο διαμαχομένων ἀπεδείχθη ἀνεκτέλεστος. Ἐξ ἄλλου δὲ ἐν Πετρούπολει Αὐστριακὸς πρεσβευτῆς, κόμης Λεβζελέτρν, κατῴρθωσε νὰ ἀναγκάσῃ τὴν Ρωσικὴν διπλωματίαν νὰ προσθῆ εἰς τὴν σπουδαίαν ὁμολογίαν «ὅτι ἡ Ρωσία δὲν δύναται νὰ θέλῃ μηδέποτε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, θέλει δὲ αἰ Ἑλληνας νὰ ὦσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου, εὐνομούμενοι, καὶ ὅσον ἐγχωρεῖ, ἀνεξάρτητοι ἐν τῇ διοικήσει αὐτῶν ».

ματι πάντοτε τὰ ἀδύνατα ἵνα κωλύσῃ τὸ δυνατόν. Ὡς μόνον λύσιν τοῦ ζητήματος σχετικῶς ἀρίστην ἐθεώρει ὁ Μετεργνίχος ἐν τινι πρὸς τὸν ἐν Πετρούπολει Αὐστριακὸν πρεσβευτὴν ἀπὸ 3)15 Ἰανουαρίου (1825) διακοινώσῃ τὴν ἀπονομὴν ἀμνηστίας εἰς τοὺς ἐπαναστάτας καὶ παροχὴν εἰς αὐτοὺς ἐγγυήσεων ἀσικῆς εὐημερίας συμβιβασομένης πρὸς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου. Πᾶσα δὲ ἄλλη ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς διπλωματίας γενομένη πρότασις ὑπὲρ Ἑλλάδος ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τὴν ματαίωσιν πάσης πραγματικῆς ὑπὲρ αὐτῆς ἐνεργείας». Σ.Μ.

1. Δὲν γινώσκω πόθεν ἤρυσατο ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς τὴν περὶ τῆς τοιαύτης ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας δηλώσεως εἰδήσιν, ἣν καὶ ἐκφέρει ἐντὸς εἰσαγωγικῶν ὡς ρῆσιν αὐθεντικὴν. Ἐν τούτοις τοιαύτην δήλωσιν Ρωσικὴν δὲν ἀναφέρει οὔτε ὁ Πιρόκες, οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς, ὅσους ἐγὼ γινώσκω, τῶν περὶ τῆς ἐν Πετρούπολει Συνδιασκέψεως τοῦ 1825 γραψάντων. Ἐκείνο, ὅπερ γινώσκωμεν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Συνδιασκέψεως ταύτης εἶναι ὅτι ὁ ἐν Πετρούπολει Αὐστριακὸς πρεσβευτῆς κατὰ τὴν ἐν Πετρούπολει Συνδιασκέψιν τοῦ 1824 ἔλεγε σοφιστικώτατα κατ' οὐσίαν ὅτι: «ἡ κυβερνή-

Ἐπειδὴ δὲ Αὐστρία καὶ αἱ λοιπαὶ Δυνάμεις δὲν ἤθελον νὰ ἀπευθύνωσιν ἀπειλὰς πρὸς τὴν Πύλην καὶ νὰ προδῶσιν εἰς

αὐτοῦ δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐκβιαστικῶν ἐνεργειῶν καὶ περὶ κατοχῆς χωρῶν (Τουρκικῶν) καὶ στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων· προτιμᾷ δι' ἑνὸς πηδήματος νὰ ὑπερβῇ τὸν λάκκον, ἀναγνωρίζουσα κατ' εὐθείαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ αἴρουσα οὕτω τὰ πανταχόθεν ἀναφύομενα κατὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος προσκόμματα. Εἰς ταῦτα ὁ Νεοσελῶδε ἀπήντησεν ὅτι τοιαύτη πρὸς τὴν Πύλην ἀπειλή οὐδὲν ἔμελλε νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα καὶ θὰ παρῶξενεν ἐτι μᾶλλον τὴν Τουρκίαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Πύλη θὰ ἐλάμβανε θέσιν ἐχθρικήν κατὰ τῆς Ρωσίας αὐτῆς ἐπισπεύδουσα οὕτω τὸν πόλεμον, ἐθεώρει δὲ ὁ Ρῶσος ὑπουργὸς ὅτι ἡ Τουρκία εὐκολώτερον θὰ ἔστεργε τὴν ὑποτελείαν ἢ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὁ Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς τότε ἐκόηλων τὰ μύχια βουλευματα τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς ἔλεγε συγχρόνως: «Παρακαλῶ νὰ μὴ παρανοηθῇ ἡ γνώμη αὕτη ἡ Αὐστρία ἐπιθυμεῖ πρῶτιστα καὶ μάλιστα τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἐξασφάλισιν αὐτῆς διὰ καλῶς λελογισμένον ἐσωτερικῶν διοικητικῶν διατάξεων· καὶ ἐάν ὁ σκοπὸς οὗτος δὲν ἐπιτευχθῇ καὶ ἡ Ρωσία προτείνῃ ἓνα μόνον τρόπον λύσεως, τὸν πόλεμον, ἡ Αὐστρία θὰ προτιμήσῃ ὡς ἔσχατον εἰρηνικὸν τρόπον λύσεως τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας». Τὸ δεινῶς λογικῶς εἶτε καὶ ἠθικῶς σοφιστικόν καὶ διὰ καὶ καταφῶρος παράλογον τῆς Αὐστριακῆς δηλώσεως εἶναι προφανέστατον. Ἡ Αὐστρία ἐθεώρει τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας ὡς ἕτερον ὄρον τοῦ διλήματος (τοῦ πρώτου ὄντος τοῦ πολέμου). Ἀλλὰ πῶς ἀνθρωποὶ λογικῶς διανοοῦμενοι δύναται νὰ θεωρῶσιν τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν ὡς δύο ὄρους διλήματος ἀποκλείοντας ἀλλήλους, ἐνῶ ἡ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀναγνώρισίς ἦτο φυσικώτερον νὰ ἀγάγῃ εἰς πόλεμον ἢ ἡ τῆς ὑποτελείας. Τὸ ζήτημα λογικῶς δὲν δύναται νὰ τεθῇ μεταξὺ ἀνεξαρτησίας καὶ πολέμου, ἀλλὰ πρῶτον μὲν μεταξὺ εἰρηνικῆς λύσεως τοῦ ζητήματος καὶ τῆς διὰ πολέμου, εἶτα δὲ μεταξὺ τῆς ὑποτελοῦς αὐτονομίας καὶ τῆς ἀπολύτου ἀνεξαρτησίας. Ἐάν δὲ ἡ περὶ ὑποτελοῦς αὐτονομίας πρότασις τῆς Ρωσίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατορθωθῇ ἄνευ πολέμου, καθὰ ἐφρόνει ὁ Μεττερνίχος, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ κατορθωθῇ ἡ ἀνεξαρτησία ἄνευ πολέμου; Ἀλλὰ, καθὰ εἶπομεν, ὡς πρὸς τὴν Αὐστριακὴν διπλωματίαν ἡ ἀνεξαρτησία ἦτο λέξις κενή, μόνον σκοπὸν ἔχουσα νὰ ἐκφοβῆσιν τὴν Ρωσίαν· τὸ πολὺ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ἀνώδυνος ἀπειλή πρὸς τὴν Τουρκίαν χωρὶς μηδαμῶς νὰ δεσμεύσῃ τὰς χεῖρας αὐτῆς, ἐνόσφ δὲ ἐγένετο προσφυγὴ εἰς ἐκβιαστικὰς ἐνεργείας. Ὅρθῶς δὲ χαρακτηρίζων ὁ Στρατφόρδος Κάννιγκ τὴν πολιτικὴν ταύτην τοῦ Μεττερνίχου, ἔγραφεν ἀπὸ Βιέννης πρὸς τὸν Γ. Κάννιγκ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1825: «Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ Μεττερνίχου ἐν τῇ ὑπὲρ τῆς Συνδιασκέψεως ἐνεργείᾳ αὐτοῦ εἶναι νὰ χρησιμοποίησιν οὐχὶ ἀληθῆ βίαν οὐδὲ ἄμεσον ἀπειλὴν βίας κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ τὴν τῶν συμμάχων πολιτικὴν δύναμιν καὶ ῥοπήν, ἵνα ἐμβάλῃ εἰς ἀθυμίαν τοὺς Ἑλληνας, διαιρέσῃ αὐτοὺς καὶ οὕτως ἐξασθενώσῃ πᾶσαν ἐλπίδα, ἣν δύναται νὰ ἔχωσιν οὗτοι περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν». Σαφέστερον εἰπεῖν, ὁ Μεττερνίχος προτείνων ἐν Πετροπόλει ἀναγνώρισιν ἀνεξαρτησίας ἄνευ ὑποστάσεως ἐζητεῖ ἔνθεν μὲν νὰ ἐκβιάσῃ παρα

βιαίαν ἐπέμδασιν ὑπέγραψαν ἐπὶ τέλους τὸ πρωτόκολλον τῆς 26)7 Ἀπριλίου 1825, δι' οὗ ἀπεφασίζετο ἵνα αἱ Δυνάμεις ἐμ-

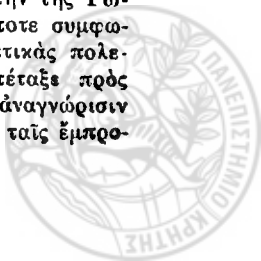
τῆς Ρωσίας ὁμολογίαν μὴ συναινέσεως εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἔνθεν δὲ διαίρεσιν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τῶν μὲν ἐμμενόντων ἐν τῇ ἀξιώσει τῆς ἀνεξαρτησίας, τῶν δὲ στεργόντων τὴν ὑποτελείαν, δι' ἀμφοτέρων δὲ τῶν ὄπλων τούτων, τῆς τε ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας ἀποκηρύξεως τῆς ὀλοσχεροῦς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων παραγομένης διαιρέσεως νὰ καταστρέψῃ πᾶσαν ἐλπίδα ἐλευθερώσεως καὶ αὐτονομίας. Σημειωτέον δὲ ὅτι πλὴν τῆς Αὐστρίας τῆς μετὰ κυνικῆς ἀνοιδίας ἐκ διαλειμμάτων ὑπὲρ τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας κηρυσσομένης οὐδέμια ἄλλη Δύναμις κατὰ τὰ ἔτη 1824—8 ἐποιεῖτο λόγον περὶ ἀνεξαρτησίας. Καὶ ὁ Γεώργιος δὲ Κάννιγξ δὲν ἐπεθύμει Ἑλλάδα ἐντελῶς ἀνεξάρτητον, θεωρῶν ἀδύνατον τὴν ἐπίτευξιν τοιαύτης ἀνεξαρτησίας ἄνευ πολέμου πρὸς τὴν Τουρκίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ Ἀγγλορωσικῷ πρωτοκόλλῳ τῆς 23)4 Ἀπριλίου 1826 μόνον περὶ ὑποτελοῦς Ἑλλάδος ἐγένετο λόγος, ἐπίσης δὲ καὶ ἐν τῇ Λονδινεῖσῳ συνθήκῃ τῆς τριπλῆς συμμαχίας (Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας) τῇ συνομολογηθείσῃ τῇ 24)6 Ἰουλίου 1827. Περὶ ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος σοβαρὸς λόγος ἐγένετο μόνον κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1828—1829 καὶ κατ' ἀκολουθίαν τοῦ πολέμου τούτου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Πετροπόλεως (23/4 Ἀπριλίου 1826) ὁ Κάννιγξ ἀναλαβὼν τὴν πρὸς εἰρηνικὴν πραγματοποίησιν τοῦ πρωτοκόλλου τούτου διπλωματικὴν στρατείαν προέτεινεν ὡς ὅρον εἰρηνικῆς πίεσεως τῆς Τουρκίας πρῶτον νὰ ἀνακληθῶσιν οἱ πρέσβεις ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, δευτέρον δὲ μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τῶν πρέσβεων «νὰ δεῖξωσιν αἱ Δυνάμεις ὅτι εἶναι διατεθειμέναι νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος». Ἄλλ' ὁ Γ. Κάννιγξ τὴν πρότασιν τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας οὐδαμῶς διενόησε σοβαρῶς ἀλλὰ τὸ νὰ δεῖξωσιν ἀπλῶς αἱ Δυνάμεις ὅτι ἦσαν διατεθειμέναι νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν προέτεινεν ἀπλῶς ὡς ἀπειλὴν ἐναντίον τῆς Τουρκίας ἵνα αὕτη συναινέσῃ εἰρηνικῶς εἰς τὸν σχηματισμὸν ὑποτελοῦς τῇ Τουρκίᾳ αὐτοῖμου Ἑλλάδος. Ἀντιπαράβῳ δὲ ὁ Γ. Κάννιγξ τὸ ἑαυτοῦ διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς ἀνεξαρτησίας στρατήγημα πρὸς τὴν ἀνείλικρινή καὶ δολιωτάτην τοῦ Μεττερνίχου περὶ ἀνεξαρτησίας πρότασιν ἔγραψε πρὸς τὸν Στρατηφόρον Κάννιγξ δηκτικώτατα κατεργασμένους τοῦ Μεττερνίχου (κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1826) ἐν τῷ τῆς ἀνεξαρτησίας ζητήματι : «Πόσον ἐν θρονῷ, ἔλεγε, διὰ τὴν χαρὰν, ἦν θὰ ἀσθανθῆς ἀναγινώσκων (ἐν καιρῷ τῷ δέοντι) εἰς τὸν ἔντιμον Διᾶγγελον (Ἀὐστριακὸν πρεσβευτὴν) τὴν ἐπαινετὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθημάτων τῆς αἰχῆς αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἐπαναστησιασῶν ἐπαρχιῶν. Ζήτωσαν αἱ Συνδιασκέψεις αἰ τοιαῦτα παράγουσαι ἀποειλέματα καὶ δίδουσαι εὐκαιρίαν νὰ ἐξακριβωθῶσι διὰ συζητήσεων μετοξὺ ἡμῶν τὰ ἀληθῆ αἰσθήματα τῆς Αὐστριακῆς διπλωματίας. Ἐὖν Βρετανὸς ἀντιπρόσωπος συμμετεῖχε τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Πειρουπόλεως, δὲν οὐ κατορθοῦτο νὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ ἔξις τῆς φιλευθερίας τοῦ πρίγκιπος Μεττερνίχου. Βλέπετε ὅτι τῶρα ἀναγκάζομαι νὰ περιστέλλω τὰς παραφορὰς τῆς Αὐτοῦ Ὑψηλότητος καὶ νὰ ἀπενθυμίζω αὐτὸν ὅτι δὲν ἐνδέχεται νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀναγνώρι-

πιστευτικῷ τῷ τρόπῳ «πεισῶσι τὴν Πύλην, ἵνα αὐτὴ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἐπικαλεσθῆ τὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων». Ἄλλ' ἡ Πύλη ἐνεκα τῆς νικηφόρου ἐν Ἑλλάδι προόδου τῶν ὅπλων αὐτῆς τότε ὅσον οὐδέποτε ἦτο ὀλιγώτερον εὐδιάθετος νὰ συναίνεσῃ εἰς ἀνανδύποτε μεσολάβησιν.

Ἐνῷ ὁ Μεττερνίχος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζητήματι σημαντικώτατα ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς Ρωσίας, ἐξ ἄλλου δὲ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1825 ἐν τινι εἰς Παρισίους ταξειδίῳ αὐτοῦ, πρὸς μεγάλην αὐτοῦ εὐαρέσκειαν καὶ πρὸς σπουδαίαν ἐνίσχυσιν τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζητήματι δράσεως κατώρθωσε νὰ ἔλθῃ εἰς τελείαν συνεννόησιν πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ νῦν (περὶ τὰ μέσα Μαρτίου 1825) ἐντονώτατα ἀπεφαίνετο ὅτι ἀπέναντι τῶν ὑπὸ τῆς Ρωσίας προτεινομένων (4/16 Ἀπριλλίου) ἐκδιαστικῶν κατὰ τοῦ Διθανίου ἐνεργειῶν ἡδύνατο νὰ συμβουλευσῇ μόνον ἡθικὰς καταναγκαστικὰς ἐνε-

σιν πάραυτα καὶ ἀνευ ὄρων. Οὐχί! Βλέπετε ὅτι χωροῦμεν νηφαλίως καὶ κατὰ μικρὸν καὶ φυλακτικῶς εἰς τὸ ἔργον δὲν ἀρμόζει εἰς ἡμᾶς ἡ Γερμανικὴ γοργότης καὶ ἡ Αὐστριακὴ σπουδή. Καὶ ὅμως τὴν τοιαύτην ἀκατονόμαστον, οὕτω δεινῶς στιγματιζομένην, Μεττερνίχειον πολιτικὴν τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς μετὰ μεγάλης ἐπιπολαιότητος ἐχαράκτηρισεν ὡς πολιτικὴν ζητοῦσαν σαφῶς καὶ ὀριστικῶς τὴν ὀλοσχερῆ καὶ τελείαν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος, κατὰ τοῦτο μόνον λέγων ἀληθῶς ὅτι ὁ Μεττερνίχος ἐξήτει πράγματι, ἀλλ' ὑπὸ ἔννοιαν ὀρητικὴν, τὴν ὀλοσχερῆ καὶ τελείαν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος διὰ τῆς παντελοῦς ἐγκαταλείψεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων ἢ τὸ πολὺ διὰ τῆς ἀπονομῆς ἀμνηστίας διὰ τὸ παρελθὸν καὶ κρείττονος διοικήσεως ἐν τῷ μέλλοντι, ἀφοῦ ἐντελῶς ἐκ τῶν προτέρων καθυποταχθῆ εἰς τὸν Σουλτάνον. Σ. Μ.

1. Ὁ συγγραφεὺς τὴν αὐτὴν τῆς ἀγνοίας ὁδὸν πορευόμενος ἀναφέρων ἐνταῦθα τὴν ἀνωτέρω περιγραφείσαν ζωικὴν περὶ ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος πρότασιν τῆς Αὐστρίας παρίστησιν ἡμῖν σοβαρῶς τὴν Αὐστρίαν χωριζομένην ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς Ρωσίας. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία τῇ ἀληθείᾳ μὲν καὶ κατὰ βάθος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐπέδωκε πολιτικὴν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον πρὸς τὴν τῆς Ρωσίας, κατ' ἐπίφασιν δὲ καὶ καθ' ὑποκρίσιν ἐπετήδευε πάντοτε συμφωνίαν πρὸς τὴν Ρωσίαν, ἵνα δύνηται νὰ περιστέλλῃ τὰς ἐπιθετικὰς πολεμικὰς ὁρμὰς τῆς Δυνάμεως ταύτης. Θεατρικῶς δὲ ἀπαξ ἀντέταξε πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς Ρωσίας προτεινόμενα ἐκβιαστικὰ μέτρα τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας δι' ὃν λόγον διὰ μακρῶν ἐξηγησάμεθα ἐν ταῖς ἔμπροσθεν σημειώσεσι. Σ. Μ.

γείας¹, ὡς ἰδίως τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος², ἐνῶ λοιπὸν τριαυτὰ ἐπραττεν καὶ ἔλεγεν ὁ Μεττερνίχος, ἐξ ἄλλου ἐν Ρωσίᾳ ὑπὸ τὴν διπλῆν ἐντύπωσιν, ἦν αἱ μὲν διπλωματικαὶ δυσχερεῖαι ἐνεποιοῦν ἐπὶ τὴν αὐλήν, ἡ δὲ τῆς Ἑλλάδος διηνεκῶς δεινότερα καθισταμένη θέσις ἐνεποίει εἰς τὸν λαὸν καὶ τὸν στρατὸν, τὰ μέγιστα ἐπετείνετο ἢ συγκλίνεσις καὶ ἡ πολεμικὴ ὄρμη. Ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς ἠλλοιώθη ἡ διπλωματικὴ κατάστασις ἕνεκα δύο ἀπροσδοκίως παρεμβληθέντων γεγυνομένων.

Καὶ ἐν πρώτοις ἴδωμεν τί ἐγένετο ἐν Ἑλλάδι αὕτῃ. Ἡ δεινὴ ἀθλιότης ἡ ἐπελθοῦσα ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τὴν τοῦ Ἰβραὴμ ἀπὸ Ναβαρίνου μέχρι Ναυπλίου προέλασιν καὶ ἡ ἀθλιωτάτη κατάστασις ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν Ναυπλίῳ αὐτῷ, ἔνθα πρὸς στιγμὴν καὶ αὐτοὶ οἱ καρτερικώτατοι τῶν Ἑλλήνων ἀπώλεσαν τὸ θάρρος, τὰ δὲ πλήθη κατειχόντο πανταχοῦ ὑπὸ ἀθυμίας, ὁ δὲ πόθος ξένης βοήθειας εἶχε καταστῆ ἀκατάσχετος, προὐκάλεσαν διάδημά τι, ὅπερ μεγίστην ἐκτήσατο σημασίαν ἐν τῇ περαιτέρω πορείᾳ τῆς διπλωματικῆς ἐπεμβάσεως, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀναπτύξει νέων μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος ἐξικνουμένων καὶ

1. Ἡ μετὰ τῆς Γαλλίας συμφωνία τοῦ Μαιττερνίχου δὲν πρέπει μηδαμῶς νὰ ἐρμηνευθῆ ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ὅτι ἡ Γαλλία ἀκολουθοῦσα τῷ Μεττερνίχῳ ἐν τῇ δῆθεν ἀπὸ τῆς Ρωσίας χωρισθείσῃ ὁδῷ τούτου προσεχώρει εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς ἐν Πειρουπόλει ριφθείσαν πρότασιν τῆς ἀναγνώρισεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Τὸ τοιοῦτον οὐδ' ἡ Γαλλία ἤθελε, οὐδ' ὁ Μεττερνίχος προέτεινε, διότι ἡ πρότασις αὐτοῦ ἐκεῖνη ἦτο φενάκη, ἥς στιγμιαίαν μόνον ἠδύνατο νὰ ποιῆται χρῆσιν. Ὁ σκοπὸς γῆς Αὐστρογαλλικῆς ταύτης συνεννόησεως ἦτο νὰ ἀντιπράξωσιν αἱ δύο Δυνάμεις εἰς πᾶσαν ἰδιαιτέραν Ἀγγλορωσικὴν συνεννόησιν, συμπράττουσαι κατ' ἐπιφάνειαν πάντοτε πρὸς τὴν Ρωσίαν ἥς τὴν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζητήματι πολιτικὴν ἐνέργειαν ἤθελε νὰ τηρῇ ὁ Μεττερνίχος διαρκῶς ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ ἄγρυπνον ἐπιτήρησιν καὶ διεύθυνσιν καὶ νὰ περιστέλλῃ τὴν φιλοπόλεμον αὐτῆς ὄρμην. Σ.Μ.

2. Πρβλ. v. Prokesch-Osten, τόμ. 1 σελ. 253—268, 293 κφε-302—326, 332—346. Τόμ. 4 σελ. 173—175.

3. Mehemed-Ali, σελ. 4 κφε. Zur Geschichte der orientalischen Frage, σελ. 20—86. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 380—391.

1. Πρβλ. τὰς παρὰ Γερβίνῳ λεπτομερείας (σελ. 102 κφε.)

ἐπὶ ταύτης ἔτι ἀκμαζουσῶν πολιτικῶν κομματικῶν διαιρέσεων (αἰτινες ἐν μέρει μόνον συνέπιπτον πρὸς τὰς πρώτας καὶ στοιχειώδεις, οὕτως εἶπειν, ἐν Ἑλλάδι πολιτικὰς διαιρέσεις). Ὁ Γάλλος στρατηγὸς Ρὸς (Roche), ὁ κυριώτατος ἐπίτροπος τοῦ ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 1825 ἰσχυρῶς ἐργαζομένου Παρισιανοῦ φιλελληνικοῦ συλλόγου (τῆς «φιλανθρωπικῆς πρὸς βοήθειαν τῆς Ἑλλάδος ἑταιρείας»), ὅστις ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ ἔτους τούτου εὗρίσκετο ἐν Ναυπλίῳ, καίπερ ἔχων ἐντολὴν νὰ ἀπέχη πάσης ἀναμίξεως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, ὅμως, συμπραττόντων καὶ πολλῶν ἐν Ἑλλάδι ἐθρυσκομένων Γάλλων Φιλελλήνων, εἰργάζετο ὡς ἐνθερμος ὁπαδὸς τῶν Ὀρλεανιδῶν νὰ συγκροτήσῃ ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων μερίδα μέλλουσαν νὰ ἀναδιβάσῃ βραδύτερον εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος πρίγκιπά τινα Ὀρλεανίδην. Ἡ κεντρικὴ Ἑλληνικὴ κυδέρνησις ἐτήρει ἀπέναντι τῶν γινομένων πολιτικῶν ὑπεκφυκτικὴν καὶ «ἐφεκτικὴν». Οὐχ ἤττον ὅμως διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ στρατηγοῦ, πολλοὺς πρὸς τοῦτο τρόπους μετελθόντος, καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς Ἀραβικῆς ἐπιδρομῆς κατωρθώθη νὰ συγκροτηθῆ εἰδὸς τι «Γαλλιζούσης μερίδος», εἰς ἣν ἀνήκον ὁ Κωλέττης, ὁ Γούρας, ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ρουμελιῶται ἀρχηγοὶ καὶ τινες ἄλλοι νεαροὶ Ἕλληνες. Ἀλλὰ καὶ ἡ μερίς αὕτη, ὅπως καὶ ἡ Ἀγγλικὴ «μερίς», ἕνεκα τῆς γενικῆς τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ξένους ἀπραθυμίας δὲν κινεῖτο εἰς βάθος ἐν τῇ λαῷ· καὶ αὕτη δὲ ἡ προσωπικὴ πολιτεία τοῦ Γάλλου ναυάρχου Δερινῦ μὴ παραδιδομένου εἰς τοιαύτας ραδιοουργίας, πολλῶν δὲ ἤσσονα ἐπιδεικνυμένου φιλελληνισμὸν ἢ ὁ Ἀγγλος στόλαρχος Ἀμιλτον, ὀλίγον ἐπιτηδεῖα ἦτο νὰ συντελῆ εἰς τὴν πρόοδον τῆς νέας μερίδος. Ἐξ ἄλλου ὅμως ὁ πρίγκιψ Μαυροκορδάτος θεωρῶν ἐπάναγκες νὰ παράσχῃ τοῖς Ἕλλησι νέαν τιὰ ἐν τῇ ἀπορίᾳ τῶν χρόνων τούτων ἄγκυραν ἐλπίδος, ἐπωφελήθη τὰ κινδυνεύματα ταῦτα ἵνα προβῆ εἰς τολμηρὸν τι διάδημα πρὸς τὸ μέρος τὸ Ἀγγλικόν.

Ἡ δημοτικότης τῆς Ἀγγλίας παρά τε τοῖς προκρίταις τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐν ταῖς ναυτικαῖς νήσισι ἀκριβῶς ἐν τοῖς

ἐσχάτοις ταύτοις χρόνοις ἠϋξήθη ἕνεκα τῆς πολιτικῆς τοῦ Κάννιγκ καὶ τῆς πολιτείας, ἦν μετήρχοντο πρὸς τοὺς Ἑλληνας ὁ Ἄμιλτον, πάντοτε μὲν, ἰδιαίτατα δὲ ἐν τῇ στιγμῇ τοῦ μεγίστου ἐπὶ τὸ Ναύπλιον ἐπικρεμασθέντος κινδύνου, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν παρὰ τοῖς ὀνομαστοῖς τῶν Ἑλλήνων προήγετο ἡ σκέψις νὰ προσενέγκωσι τὸ στέμμα τῆς ὡς συνταγματικῆς μοναρχίας λογιζομένης νέας Ἑλληνικῆς πολιτείας πρὸς τὸν εἰς τὸν Ἀγγλικὸν βασιλικὸν οἶκον διὰ κηδεστίας συγγενεύοντα πρίγκιπα Λεοπόλδον τοῦ Σαξονικοῦ Κοβούργου¹. Νῦν ὁ φρόνιμος Μαυροκορδάτος, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς τοῦ Κάννιγκ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν διακοινώσεως τῆς 19)1 Δεκεμβρίου 1824 εἰργάσατο τὸ πρῶτον ἐν Ἰδρᾷ ὑπὲρ τοῦ σχεδίου αὐτοῦ. Εἶτα τῇ 20)1 Αὐγούστου 1825 ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ Ἄμιλτον εἰς Ναύπλιον καὶ τῇ αὐτῇ ἔτι ἡμέρᾳ συνεκάλεσεν ἐνταῦθα τὴν Κυβέρνησιν εἰς ἕκτακτον συνεδρίασιν καὶ ἔπεισεν αὐτὴν νὰ ἀσπασθῇ τὸ σχέδιον τοῦ νὰ θέσῃ ἑαυτὴν ἐν ταῖς συμφοραῖς τοῦ παρόντος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Τῇ ἐπομένῃ δ' ἡμέρᾳ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τινῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως μετέβη εἰς τὴν φρεγάταν «Κχιμβρίαν» καὶ ἀνεκοίνωσε τὸ ψήφισμα τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν στόλαρχον, ὅστις ἔδωκε τοῖς προσελθοῦσι τὴν συμβουλὴν νὰ ἀποταθῶσιν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου καὶ νὰ μὴ ἀποκάμωσιν ἐν τῷ μεταξὺ ἀγωνιζόμενοι καρτερικῶς πρὸς ἀμυναν κατὰ τῶν Τούρκων. Νῦν ἐνηργήθη εὐθὺς περιφορὰ ἀναφορᾶς τινος ἢ ἐγγράφου «ἐπικλήσεως προστασίας», δι' ἧς (συνταχθεῖσης, ὡς λέγεται, ὑπὸ ροπᾶς Ἀγγλικᾶς) ὁ κληρὸς, οἱ βουλευταί, οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ πάντες οἱ ἔγκριτοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ «ἔθετον τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς ἑαυτῶν ἐλευθερίας, ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ πολιτικῆς ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον προστασίαν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας»². Τὰ μέλη τῆς μὴ ἀνε-

1. Πρὸβλ. Gordon Zinkeisen, σελ. 16.

2. Τὸ κείμενον τῆς ἀναφορᾶς ὅλης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ μεταφράσει ἰδὲ παρὰ Τρικουπῆ (Τόμ. Γ'. σελ. 388—396). Ἡ μετάφρασις αὕτη εἶναι ἤκιστα ἀκριβής. Διὰ τοῦτο παραθέτομεν ἐνταῦθα τὴν παρὰ τῷ

γνωρισμένης ἔτι κατὰ τὰ διεθνή νόμιμα κυβερνήσεως ὑπεχρέωθησαν νὰ ὑπογράψωσιν ἐπισήμως τὸ ψήφισμα ἵνα ἐκδηλώσωσι

Prokesch-Osten, Gesh. des Abfalls de Gr. 4 Band. Beilage σελ. 175 ἀκριβῆ περιλήψιν μεταφράζοντες αὐτὴν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ :

(Ὁ κλῆρος, οἱ ἀντιπρόσωποι (παραστάται) οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀναλογιζόμενοι

1. Ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐδράξαντο τῶν ὀπλων πρὸς ἄμυναν τοῦ δικαίωματος τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰδιοκτησίας, τῆς θρησκείας καὶ τῶν νόμων, δικαίων, ὅπερ εἶναι φυσικὸν καὶ ἀνεξάλειπτον τῇ ἀνθρωπότητι καὶ ἐπὶ πέντε ἔτη ἀντέστησαν ἐναντίον τῶν κολοσσίων δυνάμεων Αἰγύπτου, Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς καὶ ἐκτῆσαντο οὕτω δικαίωμα ἐπὶ ἐλευθερίαν πολιτικὴν ὑπαρξίν.

2. Ὅτι οἱ πράκτορες ἡπειρωτικῶν τινων χριστιανικῶν Δυνάμεων προσηνέχθησαν κατὰ τρόπον ἀντιφάσκοντα πρὸς τὰς ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐκείνων κηρυχθείσας ἀρχὰς καὶ ὅτι τινὲς τῶν πρακτέρων τούτων ζήτουσι διὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτῶν νὰ προτρέψωσι τοὺς Ἕλληνας εἰς ἀτόπους ὑποχρεώσεις.

3. Ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν παρακολύεται ἐν ταῖς κινήσεσιν αὐτοῦ καὶ καταδιώκεται ὑπὸ τινον ναυάρχων παραβαινόντων ἀναφανδὸν τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν, ἣν ἐκήρυξαν ἐν Λαϊβάχῃ καὶ ἐν Βερῶνῃ.

4. Ὅτι χριστιανοὶ ὀπλιζόμενοι ὑπὲρ τοῦ Κορανίου ἐναντίον τῶν πιστευόντων εἰς τὸ Εὐαγγέλιον διδάσκουσι καὶ καθοδηγοῦσι τὰ τῶν βαρβάρων στίφη, τὰ ἐρημοῦντα τὴν πατρίδα τοῦ Κίμωνος, τοῦ Λεωνίδου καὶ τοῦ Βότσαρη.

5. Ὅτι μόνῃ ἡ ἐλευθερία Κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας διετήρησεν αὐστηρὰν οὐδετερότητα, ἀλλ' ὅτι ἡ οὐδετερότης αὕτη δὲν εἶναι πλέον ἱκανὴ νὰ προστατεύῃ τὴν Ἑλλάδα ἐναντίον ἀδίκου καὶ διηνεκῶς αὐξανόμενου καταδιωγμοῦ.

6. Ὅτι χάριτι τῆς θείας Προνοίας ἡ δύναμις τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως τῆς Μεγάλης Βρετανίας εἶναι ἕγγυς ἡμῶν καὶ ὅτι ἡμεῖς ἐν τῷ ἀπεγνωσμένῳ τούτῳ ἀγωνίᾳ ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν καταφύγιον ἐν τῇ φιλανθρωπῶ κυβερνήσει αὐτῆς.

Ἀναλογιζόμενοι ταῦτα θεσπίζομεν τὸν ἑξῆς νόμον :

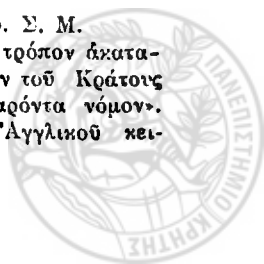
Α'. Διὰ τῆς παρουσίας πράξεως τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς ἐλευθερίας, ἀνεξαρτησίας καὶ πολιτικῆς ὑπάρξεως αὐτῆς τίθεισιν ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον προστασίαν τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

Β'. Εἰς τὴν πράξιν ταύτην προσαρτῶνται δύο ἀντίγραφα ὑπομνήματος ὑποβαλλομένου εἰς τὴν ὑψηλοτάτην Κυβέρνησιν τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας

Γ'. Εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως ἂν ἀνατίθεται ἡ ἔγκαιρος ἐκτέλεσις τοῦ νόμου τούτου.

Ἐγένετο ἐν Ναυπλίῳ τῇ 20 (1 Αὐγούστου) 1825. Σ. Μ.

1. Ἐν τῷ παρὰ τῷ Τρικούπῃ κειμένῳ λέγεται κατὰ τρόπον ἀκατάνοητον ἡμῖν : «Οἱ πρόεδροι τῶν ἐκτάκτων βουλευτηρίων τοῦ Κράτους Ἑλλάδος καὶ θαλάσσης θέλουν ἐντίμως ἐκπληρώσει τὸν παρόντα νόμον». Ἀλλὰ τὸ κείμενον τοῦτο εἶναι ἀτυχῆς μετάφρασις τοῦ Ἀγγλικοῦ κειμένου. Σ. Μ.

τὴν ὁμοφωνίαν αὐτῶν πρὸς τὴν ἐθνικὴν βούλησιν. Ἡ ἀντίληψις τοῦ στρατηγοῦ Ρόε, τῆς γαλλιζούσης μερίδος, ἐτι δὲ τῶν φίλων τῆς Ρωσίας ὡς καὶ τῶν ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας ἐργαζομένων ἐπιτρόπων τῶν Ἀμερικανῶν φιλελλήνων Τουνσενδ Οὐάσιγκτον (Townshend Washington) δὲν ἐκώλυσαν ὥστε ἐν ταῖς ἐπομέναις ἑβδομάσι τοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἡ ἀναφορὰ αὕτη νὰ λάβῃ ἐν διαφόροις τόποις τῆς Ἑλλάδος 2000 ὑπογραφάς. Ἐκ τῶν ὀνομαστῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν ἠρνήθησαν νὰ ὑπογράψωσι μόνος ὁ Κουντουριώτης (οὗτος ἐκ τοπικῆς ἀπλῶς ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Μιαούλην καὶ τὸν Τομπάζην¹), ὁ Κωλέττης, ὁ Γούρας καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης. Περὶ τὰ μέσα δὲ Αὐγούστου ἀπέπλευσαν ἀπὸ Ναυπλίου ὁ υἱὸς τοῦ ναυάρχου Μιαούλη καὶ ὁ Σπυρίδων Τρικούπης μετὰ τεσσάρων ἀντιγράφων τῆς ἀναφορᾶς ταύτης. Καὶ δύο μὲν τῶν ἀντιγράφων ἐμελλον νὰ ἐγχειρισθῶσιν εἰς τὸν λόρδον ἀρμοστήν, δύο δὲ ἐν Λονδίῳ πρὸς τὸν Κάννιγκ.

Ἡ πολιτικὴ ὄξια τοῦ διαβήματος τούτου συνίστατο ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτοῦ ἀπορίᾳ ἀνεθάρρηνεν ἐκ τῆς ἐλπίδος τῆς ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας βοηθείας, ὁ δὲ Ἰσραὴμ καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου μὴ ἐν τῇ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείᾳ αὐτῶν προσκρούσωσιν ἐπὶ τέλους εἰς φανεράν ἀντίπραξιν τῆς Μεγάλῃς Βρεττανίας. Οἱ ἀρχινούστεροι δὲ τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτικῶν ἐφρόνουν πρὸ πάντων ὅτι τὸ διάδημα τοῦτο, ὅπερ τοσοῦτον ἰσχυρῶς ἐίλκυσε τὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας συμπάθειαν τῆς Ἀγγλίας, ἦτο ἐπιτήδειον νὰ ἐκπλήξῃ τὰς Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις καὶ νὰ ἐξαγάγῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀδιαφορίας αὐτῶν².

Πράγματι δὲ καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὰ πράγματα ἔλαβον

1. Ἴδὲ ἐν τούτοις Τρικούπ. τόμ. Γ'. σελ. 390 σημ. δ. «Ὁ δὲ Κουντουριώτης δὲν συνυπέγραψε, διότι ὑπεγράφη τὸ ἔγγραφον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ οὐχὶ αὐτοῦ». Σ.Μ.

2. Gordon-Zinkeisen, σελ. 319—322. Cervinus, σελ. 116—119. v. Prokesch-Osten, τόμ. 1 σελ. 371—380 καὶ 406. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 401. Jurien de la Gravière. σελ. 318—322.

νέαν ἐξέλιξιν. Ὅτε ὁ νεαρὸς Δ. Μιαούλης περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτεμβρίου ἐκόμισε τὰς ἀναφορὰς εἰς τὸ Λονδίνον, ἔλαβε παρὰ τοῦ Κάννιγκ ἀπάντησιν ρητῶς ἀρνητικὴν ἐπὶ τούτου στηριζομένην, ὅτι ἡ Ἀγγλία ἀποδεχομένη τὴν ἐντολὴν τῶν Ἑλλήνων ἔμελλε νὰ περιπλακῇ εἰς πόλεμον ἀδίκον πρὸς τὴν Πύλην, δικαίαν παρέχουσα ἀφορμὴν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς δυνάμεις νὰ βλέπωσιν ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐπεκτάσει τῆς δυνάμεως αὐτῆς παραβίασιν τῶν συνθηκῶν. Ἀλλὰ πράγματι ὁ Κάννιγκ σφόδρα εὐφρανθεὶς ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ ταύτῃ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς, προδηλοῦσης σαφέστατα μέλλουσαν τινα ταχεῖαν ἐπίδοσιν τῆς ἀνεξαρτητοῦ Ἑλλάδος ἀπέτρεπε συγχρόνως τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοῦ νὰ προσφύγωσιν εἰς ἄλλην τινὰ δύναμιν, καὶ ἐπεφυλάσσετο, ἐν ἐνδεχομένη κατ'ὄνομα συμπράξει τῆς Ρωσίας, νὰ κατωρθώσῃ κυρίως διὰ τῆς Ἀγγλικῆς πρωτοβουλίας νὰ ἀναλάβῃ τὴν μετοξὺ τοῦ Διβανίου καὶ τῶν Ἑλλήνων μεσολάβησιν. Διὰ τοῦτο ὅτε μετ' οὐ πολὺ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Στρατφόρδος Κάννιγκ, εἰς τῶν σπουδαιωτάτων διπλωματῶν τῆς Ἀγγλίας διωρίσθη πρεσβευτὴς ἐν Πέραν διάδοχος τοῦ λόρδου Στρατφόρδου, ἔλαβεν οὗτος τὴν ἐντολὴν κατὰ τὴν εἰς Βόσπορον μετάβασιν αὐτοῦ νὰ συνάψῃ διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ νῦν ἐφαίνετο πράγματι ὅτι ἡ πολιτικὴ τοῦ μεγάλου Ἀγγλοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς ἔμελλε νὰ στεφθῇ ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ὁ Στρατφόρδος Κάννιγκ μεταβαίνων εἰς Κωνσταντινούπολιν, γενόμενος τῇ 28)9 Ἰανουαρίου 1826 ἐν Περιβολακίῳ τοῖς κειμένοις ἀπέναντι τῆς Ὑδρας, συνδισκέφατο ἰδιωτικῶς μὲν μετὰ τῶν ναυάρχων Μιαούλη καὶ Τομπάζη, ἐπισήμως δὲ μέχρι τινὸς μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως¹. Ἐν τῇ δεινῇ πολιτικῇ ἀμηχανίᾳ, τῇ καθ' ἑκάστην δεινότερα καθισταμένη, ἐν ἣ τότε διετέλουσιν οἱ Ἕλληνες, οὐ μόνον πρόθυμοι ἦσαν νῦν νὰ ἐπικαλέσωνται τὴν τῆς Ἀγγλίας παρὰ τῇ Πύλῃ μεσολάβησιν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταλίπωσι τὴν ἀξίωσιν τῆς δλοσχεροῦς ἀνεξαρτησίας, καὶ ἐνδεχομένως νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν

1. Οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς Κυβερνήσεως ἦσαν ὁ Μανροκορδάτος καὶ ὁ Ζωγράφος. Σ. Μ.

ὑπερτάτην κυριαρχίαν τῆς Πύλης καὶ νὰ τελέσωσι φόρον. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ κατώρθωσε καὶ ὁ Κάννιγκ νὰ υπερφαλαγγήσῃ τὴν πολιτικὴν τοῦ Μεττερνίχου καὶ νὰ συνάψῃ σχέσεις πρὸς τὴν τότε σφόδρα ἐναντίον τῆς Αὐστρίας δυσηρεστημένην Ρωσικὴν ἀλλήν. Αἱ νέαι πρὸς τὴν Ρωσίαν σχέσεις ἐποιοῦντο ἤδη κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1825 σπουδαίας προόδους ὅτε τῇ 19)1 Δεκεμβρίου 1825 ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος Α' ἀπέθανεν αἰφνιδίως ἐν Ταγανρόκῳ. Ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Νικόλαος ἀφοῦ καταδαλὼν αἰματηράν τινα στρατιωτικὴν ἐν Πετρούπολει ἐπανάστασιν ἐστερεώθη ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ, κατέστησε τάχιστα δῆλον ὅτι: ὁ νέος αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας, μεθ' ὅλα τὰ αὐστηρῶς νομιμόφρονα βουλευόμενα αὐτοῦ καὶ σφοδρὰν πρὸς πᾶσαν ἐπανάστασιν ἀπέχθειαν, ἕνεκα τῆς ἰσχυρᾶς αὐτοβουλίας αὐτοῦ ἐπεθύμει ἰσχυρῶς νὰ μὴ ἀπολέσῃ ἐντελῶς τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ θέσιν, ἣν ἡ Ρωσία ἀνέκαθεν κατεῖχεν ἕνεκα τῶν πρὸς τὸ ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτος Ἑλληνικὸν στοιχεῖον σχέσεων αὐτῆς. Ἐκ τριούτων δὲ ρευμάτων παρήχθη νῦν ἰδιάζον τι διπλοῦν πολιτικὸν παίγνιον, ἀφοῦ ἔνθεν μὲν ἐπὶ μᾶλλον διηνεκῶς προσήγγιζον πρὸς ἄλληλα τὸ Ἀγγλικὸν καὶ τὸ Ρωσικὸν ἀνακτοβούλιον, ἔνθεν δὲ ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἡμιλλῶντο πρὸς ἄλληλα ζηλοτύπως περὶ τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπεκτάσεως τῶν ἀμοιβαίων συμφερόντων αὐτῶν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος πρὸς οὐχὶ εὐφρόσυνον ἐκπληξιν τοῦ πρίγκιπος Μεττερνίχου, ὑφ' οὗ τῆς φρονίμου καὶ περισταλιτικῆς σχετικῶς πολιτικῆς δὲν ἤθελε νὰ περιορίζηται ἐν τῇ πορείᾳ αὐτοῦ, προσήγγισεν ὁ ἡγεμὼν οὗτος λίαν σαφῶς πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Κάννιγκ, καὶ λίαν ζωηρῶς παρητήθη τὴν συνδρομὴν τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γαλλίας ἐν τῷ πρὸς εἰρήνευσιν τῆς Ἀνατολῆς ζητήματι¹. Ὁ Κάννιγκ εἶχε συμφωνήσει

1. Ταῦτα εἶναι ἀνακριβῆ. Οὐχὶ ὁ Νικόλαος, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος μικρὸν πρὸ τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἐκήρυξε (κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1825) ὅτι ἀπεχωρίζετο ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζητήματι, οὐχὶ ἀπλῶς τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ τῶν συμμάχων αὐτοῦ (πλὴν ἐννοεῖται τῆς Ἀγγλίας, τῆς μὴ μετασχούσης τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Πετρούπολεως). Ἄλλ' ὁ Νικόλαος ὁ κηρύξας ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ θὰ προβαίῃ καὶ μετὰ τῶν συμμάχων καὶ μόνος, πολλῶ βραδύτερον διὰ τῆς ἀπὸ 21)3 Μαΐου

μετὰ τοῦ ἐν Λονδίῳ Ρώσου πρέσβευς Λίβεν περὶ τριῶν πραγμάτων, λήθης τοῦ παρελθόντος (Oubli du passé), ἐμπιστοσύνης ἐνδομύχου τῶν δύο κυβερνήσεων πρὸς ἀλλήλας (Confiance intime entre les deux Gouvernements), καὶ μυστικότητος (Le secret). Ἄλλ' ὁ δοῦξ Οὐβλίγκτων «ὁ πεμφθεὶς (τὴν 27)8 Φεβρουαρίου) εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Νέβα ὡς ἔκτακτος ἀπεσταλμένος ἵνα χαιρετίσῃ τὸν νέον αὐτοκράτορα» ἐνόησεν ὅτι οὗτος ἐπέμενεν ἰσχυρῶς νὰ λύσῃ μόνος καὶ ἀποτελεσματικῶς τὰς ἰδιαιτέρας Ρωσοτουρκικὰς ἐριδας. Τὸ ὑπὸ τοιαύτην ἐννοίαν ὑπὸ χρονολογίαν 5)15 Μαρτίου 1826 εἰς Κωνσταντινούπολιν πεμφθὲν ἐντονώτατον τελεσίγραφον ἐγένετο πράγματι δεκτὸν ὑπὸ τῆς Πύλης (18)30 Ἀπριλίου) συμβουλῇ τοῦ Μεττερνίχου. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου ὁ δοῦξ Οὐβλίγκτων, ὅστις τῇ 11)23 Μαρτίου εἶχε κινήσει τὸ ζήτημα τῆς διὰ κοινῆς συμπράξεως Ρωσίας καὶ Ἀγγλίας εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος, κατόρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον. Τῇ 23)4 Ἀπριλίου 1826 ὑπεγράφη ἐν Πετρούπολει ἐν μεγίστῃ μυστικότητι πρωτόκολλον, δι' οὗ Ρωσία καὶ Ἀγγλία ὑπεχρεοῦντο ἀμοιβαίως νὰ μεσολαθῆσωσι περὶ συμβιβασμοῦ μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὸ πρωτόκολλον ὁ Σουλτάνος ἐμελλε νὰ διατηρῇ τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχίαν, ἡ δὲ Ἑλλάς ὡς κράτος ὑποτελὲς νὰ μένῃ ἠνωμένον πρὸς τὴν Πύλην διὰ προσωπικῆς ἐνώσεως¹. Εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐμελ-

1827 ἐγκύκλιον διακοινώσεως τοῦ κόμητος Νισσελρῶδε ἐκήρυξεν ὅτι ἔβιβε σπουδαίαν καὶ ὑψηλὴν σημασίαν εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἀγγλίας συμπράξιν, χωρὶς νὰ ἀποκλείσῃ τὰς ἄλλας Δυνάμεις. Μικρὸν μετὰ τὴν διακήρυξιν ταύτην ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία ἀπέκλεισαν αὐτὰ ἐαυτὰς τῆς κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1827 συνομολογηθείσης τριπλῆς συμμαχίας, ἧς μέλος σημαντικώτατον ἀπετέλεσε καὶ ἡ Γαλλία. Σ. Μ.

1. Τί νοεῖ ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς λέγων : «προσωπικὴν ἔνωσιν», μοι εἶναι ἀκατανόητον. Προσωπικὴ ἔνωσις κρατῶν λέγεται συνήθως ὅταν δύο κράτη αὐτοτελῆ ἄλλως κεχωρισμένα καὶ ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων ἐνώνται πρὸς ἄλληλα διὰ τοῦ προσώπου ἀπλῶς τοῦ ἐνὸς καὶ ἐνῶντος ἀρχοντος ἀμφοτέρων τῶν κρατῶν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἢ διὰ μόνου ἡγεμόνος ἀρχοντος προσωπίαν καὶ διὰ συνθηκῶν (ὡς ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία, Σουηδία καὶ Νορβηγία), ἀλλ' ἡ δι' ὑποκειλίας τοῦ ἡγεμόνος τοῦ ἐνὸς κράτους πρὸς τὸ τοῦ ἑτέρου καὶ τῆς κυριαρχίας τούτου ἐπὶ τὸ δεύτερον ἔνωσις δύο κρατῶν δὲν λέγεται ἔνωσις προσωπικῆ. Σ. Μ.

λον νὰ παραχωρηθῶσι ἐλευθερία θρησκευτικὴ, ἐμπορικὴ καὶ διοικητικὴ καὶ ἐλευθερία ἐκλογῆς τῶν ἀρχῶν, οἱ δὲ Ὄθωμανοὶ ἔμελλον νὰ ἐκκενώσωσι τὴν ὑπ' αὐτῶν ἔτι κατεχομένην ἐν Ἑλλάδι περιοχὴν γῆς ἀπέναντι ἀποζημιώσεως. Τὰ πρῶτα διαβήματα πρὸς μεσολάβησιν ἔμελλε νὰ ἐνεργήσῃ ἡ Ἀγγλία. Περὶ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, εἰς ἃς ἔμελλον νὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ διατάξεις τῆς συνθήκης, ἔμελλον νὰ γίνωνται περαιτέρω συμφωνίαι. Τὸ πρωτόκολλον τοῦτο, ὅπερ ὁ Κάννιγκ ἐπεκώρωσε τῆ 3)15 Μαΐου, ἐγένετο ἡ ἀφετηρία τῶν διαπραγματεύσεων καὶ τοῦ πολέμου, δι' οὗ ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τέλους ἐσώθη πράγματι¹.

Ἐνῶ προπαρασκευάζετο ἡ πρώτη αὕτη σπουδαία συνομιλοῦντες Ἀγγλορωσικῶν σχεδίων ἐπεμβάσεως, ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν Περιβολακίαις διαπραγματεύσεων ἤτειτο ἐν πάσῃ ἐπισημότητι παρὰ τοῦ σιρ Στρατφόρδου Κάννιγκ νὰ μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, ἵνα δοθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα θέσις κράτους διατελοῦντος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης ἀπολαύοντος μείζονος ἐλευθερίας. Ἄλλ' αἱ ἡμέραι τῆς Κυβερνήσεως ταύτης ἦσαν ἤδη μεμετρημένα. Εἶχεν ἤδη αὕτη κατ' ἐπείγουσαν ἀπαιτήσιν τοῦ Δρ. Κωλέττου τῆ 25)7 Ὀκτωβρίου συγκαλέσει νέαν συνέλευσιν ἔθνικὴν μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ κατὰ τὸν ἐπόμενον Ἰανουάριον, παρετάθη δὲ συγχρόνως ἡ διάρκεια τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἐπισήμως τῆ 28)10 Ὀκτωβρίου². Ἄλλ' ὡς πρότερον οὕτω καὶ νῦν παρενεβλήθη βραδύτης εἰς τὴν συγκρότησιν τῆς Συνελεύσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ Κυβέρνησις, ἐξαιρουμένων τῶν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν συναφθεισῶν σχέσεων, οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ διαπράξῃ σπουδαίων. Καὶ αὕτη ἡ κατὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς φρουρᾶς τῆς Τριπολιτσᾶς περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου γενομένη ἀσθενεστάτη ἐπίθεσις οὐδ' ἐλάχιστον ἐπήνεγκεν ἀποτελεσμα ἐπιτυχές.

1. Πρβλ. v. Prokesch-Osten, τόμ. 1 σελ. 393—398, 408—414, τόμ. 2 σελ. 1—28· τόμ. 4 σελ. 176—254. Zur Ceshichte der Orientalischen Frage, σελ. 86—132. Cervinus, σελ. 119 κφξ. 147—189. Mendelssohn Bartholdy, σελ. 398—406.

2. v. Prokesch-Osten, τόμ. 1 σελ. 407.

Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα συνήλθε τέλος κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1826 ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν (τῇ γνωστῇ ἡμῖν ὡς ἔδρα τῆς πρώτης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως κώμη) Πιάδα καὶ συγκειμένη ἀπὸ 127 ἀπεσταλμένων συνετάχθη τῇ 6|18 Ἀπριλίου ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ γηραιοῦ Πανούτσου Νοταρᾶ, κατέθηκεν ἡ τέως Κυβέρνησις τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀπεσταλμένων. Ἡ Συνέλευσις ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῆς διπλῆς θλιβεραῶς εἰδήσεως τῆς ἐν Εὐβοίᾳ ἀποτυχίας τοῦ Φαβιέρου καὶ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, ἐνέκρινε πάσας τὰς μέχρι νῦν μετὰ τῶν Ἄγγλων καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ Στρατφόρδου Κάννιγκ γενομένας διαπραγματεύσεις καὶ προτάσεις τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη, ἐψηφίσατο ὁμοφώνως (12|24 Ἀπριλίου) ἵνα ἀνατεθῆ εἰς τὸν ἐν Πέραν πρεσβευτὴν τῆς Ἀγγλίας νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ ἀνακωχῆς παρὰ τῇ Πύλῃ. Ἡ ἀπότομος ἀντίρρηση τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐναντίον τοῦ διαβήματος τούτου τῆς εἰς μίαν μόνην Εὐρωπαϊκὴν δύναμιν προσφυγῆς ἐτιμωρήθη διὰ ψηφίσματος ἀφαιρουῦντος ἀπὸ τοῦ στρατιωτικοῦ τούτου ἀρχηγοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ Ἑλλήνος πολίτου.

Ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου ἡ παραγαγοῦσα ἐν τῇ Συνελεύσει τὴν βεβητάτην κατάπληξιν καὶ ταραχὴν κατεσίγησε μὲν τὰ πάθη τῶν πολιτικῶν μεριδῶν, ἀλλ' οἱ ἄνδρες οἱ κατέχοντες μέχρι νῦν τὴν ἐξουσίαν ἐσαρώθησαν ὑπὸ τῆς θυέλλης ταύτης ὡς ἀνίκανοι. Οἱ ἄνδρες οὗτοι τό γε νῦν ἦτο ἀδύνατον νὰ διατηρήσωσι τὴν ἀρχὴν ἐν Ἑλλάδι. Ἐκ τούτου ἡ Συνέλευσις προέβη εἰς διορισμὸν νέας κυβερνήσεως, τῆς ὁ τύπος, ὅπως καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐν αὐτῇ ἐκπροσωπήσεως τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν χωρῶν, ὑπέστησαν νῦν ὀλοσχερῆ μεταβολήν, χωρὶς ἐντεῦθεν νὰ περισταλῇ ἰσχυρῶς ἡ ἐλευσινὴ περὶ τὴν σκιάν τῆς ἐξουσίας ἀντιζηλία. Ἡ κυρίως κυβέρνησις συνέκειτο ἀπὸ ἑνδεκα προσώπων, προέτατο δ' αὐτῆς ὁ ἐξαιρετος προεστὼς Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ τοῦ γηραιοῦ Ἀσημάκη Ζαΐμη χρηστὸς υἱός, ὅστις δὲν ἦτο μὲν στρατιώτης, ὡς ὁ ἀνδρεῖος, δραστήριος, ἀλλὰ καὶ βίαιος καὶ ἀκόλαστος φίλος αὐτοῦ Λόντος, ἀλλ' ἀνὴρ μεγάλῃν κεκτημένος ἠδυπέπαιαν καὶ πνεῦμα δεξιὸν (εἰ καὶ ἐνδεὴς γνώσεων) φημιζόμε-

νος ἐπὶ φρονήματι εἰρηνικῷ, πραότητι πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς, μετριοπαθείᾳ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἀποστροφῇ πρὸς σχέδια παράβολα. Καίπερ κατεχόμενος ὑπὸ ἀλαζονικῆς τινος ἐπιθυμίας δόξης, ἦτο ἀπηλλαγμένος φιλοδοξίας ἐπικινδύνου καὶ, μεθ' ὅλην τὴν ὑπερήφανον ἀριστοκρατικὴν στάσιν αὐτοῦ, πάντοτε ἀξιάγαστος καὶ ἐν τῇ φιλοπατρῷ αὐτοῦ ἐμφερούμενος πνεύματος μᾶλλον πανελληνίου ἢ στενωῶς Πελοποννησιακοῦ. Μετ' αὐτοῦ μετεῖχον νῦν τῆς Κυβερνήσεως ὁ Πετρόμπευς, Ἄναγνώστης Δελιγιάννης καὶ Σιτίνης· πρὸς τούτοις ἀπὸ Ρουμελίας ὁ Σπυρίδων Τρικούπης, ὁ Ἀθανάσιος Βλάχος καὶ ὁ Ἀνδρέας Ἴσκος· τέλος δὲ ὡς ἀντιπρόσωποι τῶν νήσων ὁ Τσαμαδὸς ὁ Ὑδραῖος, ὁ Σπεταιώτης Ἀνδρέας Χατζῆ - Ἀναργύρου, ὁ Ψαριανὸς Μοναρχίδης, καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν ἄλλων νήσων ὁ Παναγιώτης Δημητρακόπουλος¹. Ἀντὶ δὲ νομοθετικῆς βουλῆς ἔμελλε τοῦ λοιποῦ διαρκῆς ἐπιτροπεία τῆς ἐθνοσυνελεύσεως νὰ ἐπιτηρῇ τὴν κυβέρνησιν. Τῆς Ἐπιτροπείας δὲ ταύτης προΐσταντο νῦν ὁ γηραιὸς ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς καὶ παρὰ τοῦτον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἄρτης Πορφύριος, ὁ Πανοῦτσος Νοταρᾶς, Κοπανίτζας ὁ Μιστριώτης, ὁ Λόντος, οἱ Ἀρκάδες Δαρειώτης καὶ Βούκουρις, ὁ Δρ. Καλλικυρόπουλος ὁ Κερκυραῖος, ὁ Ἐμμανουὴλ Ξένος, ὁ Βασίλειος Βουδούρης ὁ Ὑδραῖος καὶ οἱ Ρουμελιῶται Γεώργιος Αἰνιᾶν ὁ ἐξ Ὑπάτης καὶ ὁ Βελισσάριος καὶ ὁ Κρής Δρ. Βενιέρης. Νῦν αὖθις ἐπεκράτει ἡ ροπή ἢ τῶν Πελοποννησίων, ἀλλὰ πάντως ἢ τῶν ἀγγλιζόντων Πελοποννησίων. Ὡς στρατηλάται ἐπεκυρώθησαν ἐν τοῖς ἀξιωμασιν αὐτῶν ἐν Πελοποννήσῳ μὲν ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης, ἐν Ἀνατολικῇ δὲ Ἑλλάδι ὁ Γούρας. Ἡ αὐξανομένη ἐκ τοῦ πολέμου ἀπορία ἐγένετο βραδύτερον ἀφορμὴ νὰ διορισθῇ κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1826 γενικὸς ἀρχιστράτηγος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ὁ ὀπλαρχηγὸς Καραϊσκάκης, ὅστις ἐπ' ἐσχάτων ὡς στρατηλάτης λαμπρότερα καθ' ἐκάστην παρεῖχε δείγματα τῆς ἰκανότητος αὐτοῦ καὶ εἶχεν ἀπαλλαγῇ τῶν παλαιῶν αὐτοῦ φάυλων συνηθειῶν.

1. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη εἶχεν ἐντολὴν ἀπλῶς νὰ συννεοῖται πρὸς τὰς ξένας Δυνάμεις καὶ ἰδίως πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἄγγλον πρεσβευτὴν Στρατηγόδον Κάννιγκ. Σ. Μ.

Περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου ἀνέβαλεν ἡ Συνέλευσις τὰς ἐργασίας αὐτῆς μέχρι μέσων Σεπτεμβρίου. Ἡ νέα Κυβέρνησις εἰσηλθε τῇ 17)29 Ἀπριλίου εἰς Ναύπλιον· ἀλλ' ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἦτο τοσοῦτον ἀθλία, ὥστε ἐν τῷ ἐνταῦθα ταμείῳ εὔρεν αὐτὴ μόνον 16 γρόσια¹. Καὶ ὁ Δρ. Κωλέττης ἐτι πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως αὐτοῦ ἐκ τῆς Κυβερνήσεως εἶχε προσφύγει αὐθις εἰς τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ τὸ ἰατρικὸν ἵνα πορρίζηται τὰ πρὸς ὑπαρξιν αὐτοῦ².

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Δεινὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος.—Ἐνεργὸς βοήθεια τοῦ φιλελληνισμοῦ.—Ὁ Ἑυνάρδος.—Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος (κατὰ θέρος 1826) ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει.—Ἰβραὶμ πασσᾶ, πολεμικαὶ ἐνέργειαι ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ ἀποτιχοῦσαι ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Μάνης.—Ὁ Ρεσίτ πασσᾶς ὑποτάσσει τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.—Ἡ κατάστασις ἐν Ἀττικῇ.—Ὁ Ρεσίτ πολιορκεῖ τὴν ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν (ἀπὸ 16 Ἰουλίου 1826).—Τοῦ Καραϊσκάκη πολεμικαὶ ἐνέργειαι ἐν τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι κατὰ φθινόπωρον τοῦ 1826.—Μεγάλη νίκη τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν Ἀράχωβαν καὶ (κατὰ Φεβρουάριον 1827) παρὰ τὸ Δίστομον.—Αἱ περὶ τὴν ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν ἀπὸ Δεκεμβρίου 1826 μάχαι.—Ὁ Καραϊσκάκης προελαύνει εἰς Ἀττικὴν (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1827).

Ἡ ἀθυμία ἡ καταλαβοῦσα τὴν στιγμήν ταύτην τοὺς Ἕλληνας ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε ἡ Πύλη θὰ ἠδύνατο πιθανῶς νὰ ἀποκαταστήσῃ νῦν τὴν εἰρήνην ἐν ταῖς ἐν ἐπαναστάσει διατελούσαις χώραις ἐὰν ἤθελε προσχωρήσει εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Στρατφόρδου Κάννιγκ γενομένας προτάσεις μεσολαβήσεως. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς τοῦ Σουλτάνου κατὰ τῆς Ἀγγλίας, πολλῶ δὲ πλέον κατὰ τοῦ Στρατφόρδου Κάννιγκ ἰδία ὀργῆς αὐτοῦ,

1. Cordon-Zinkeisen, σελ. 349—353, 385 κφξ. Τρικούπ. τόμ. 4 σελ. 3 κφξ. Gervinus, σελ. 226 κφξ. Finlay, σελ. 171. v. Prokesch-Osten. τόμ. 2 σελ. 49—56, τόμ. 4, σελ. 255—262. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 380—422 κφξ. 482.

2. Περὶ βλ. L. Ross, Erinnerungenaus Griechenland, σελ. 65.

ὑπὸ τὸ κράτος μάλιστα τῆς ἀγγελίας τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, δὲν ἠδύνατο ἢ Πύλη νὰ σκεφθῆ περὶ τοιαύτης μετριοπαθοῦς πολιτικῆς. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν τὸ Διδάκιον ἀπεδέχετο πράγματι τὸ Ῥωσικὸν τελεσίγραφον, ἀπέρριπτεν ἀποτόμως καὶ πεισιμόνως τὴν Ἀγγλικὴν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζητήματι μεσολάβησιν. Πᾶσαι αἱ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον γενόμεναι ἐνέργειαι τοῦ Ἀγγλοῦ πρέσβευς αἱ τείνουσαι εἰς τὸ νὰ ἐπενέγκωσι κατὰ μικρὸν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀγγλικῆς μεσολαβήσεως διαπραγματεύσεις ἀπ' εὐθείας μεταξὺ τοῦ Διδανίου καὶ τῶν Ἑλλήνων συναπτομένας καὶ ἀποκλειούσας πᾶσαν περαιτέρω ἀνάμειν Ῥωσικὴν ἀπέτυχον. Ἡ Πύλη δὲν ἤθελε νὰ συγχωρήσῃ εἰς τοὺς ἐν Λονδίῳ φίλους αὐτῆς τὴν ὑπ' αὐτῶν διδομένην τῇ Ἑλλάδι βοήθειαν καὶ οὐδὲ ἐνόει οὐδαμῶς τὴν δυσχερῆ θέσιν, ἐν ᾗ εὐρίσκετο ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ, ἀναλαβοῦσα τὸ δυσχερὲς ἔργον τοῦ νὰ ἐπιδιώκῃ ἐνταυτῇ πράγματα τοσοῦτον ἀντιμαχόμενα πρὸς ἄλληλα, τὴν τε δηλονότι διατήρησιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν Ἑλλήνων, τὴν τε ἀναχαλίτισιν τῆς Ῥωσίας ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν ἀσφαλῆ διατήρησιν τῶν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν Ἑλληνικῶν συμπαθειῶν καθ' ὃν χρόνον αἱ τῶν Ἑλλήνων συμπάθειαι ἀπὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου ἤρξαντο κλίνουσαι αὐθις πρὸς τὴν Ῥωσίαν.

Ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος αὐτῆς ἐφαίνετο σχεδὸν ἀπεγνωσμένη. Διότι ἔνεκα τῆς δεινῆς ἀχρηματίας οὔτε παλαιὰ συσσωρευμένα πρὸς τοὺς στρατιώτας χρέη διελύοντο, οὔτε κατωρθοῦτο νὰ συγκρατῶνται ἀσφαλῶς οἱ φιλοτάραχοι ναυτικοὶ τῶν νήσων. Κατὰ μικρὸν ὀγενικῶς διαδιδόμενος φόβος ἐπιθέσεώς τινος τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ἐναντίον τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ἰδρας ἐπεισε τοὺς Σπετσιώτας νὰ φύγωσι (περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου) εἰς τὴν Ἰδραν. Ἐν Ἰδρᾷ αὐτῇ παρὰ πολλαῖς μεγάλαις οἰκογενεαῖς ἤρξατο ἐπικρατοῦσα ἢ ἐπιθυμία τοῦ φυγεῖν μετὰ τῆς κινήτης περιουσίας εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, τοῦθ' ὅπερ ἐκτελούμενον ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ τὸ κάλλιστον τῆς Ἑλλάδος ὄπλον, τὸ ναυτικόν. Δὲν ἐγένετο δὲ τοῦτο, διότι ἔνθεν μὲν αἱ Ἰόνιοι ἀρχαὶ ἀπηγόρευον τὴν ὑποδοχὴν τοιούτων μεταναστῶν, ἔνθεν δὲ ὁ μαι-

νόμενος δῆμος τῆς Ὑδρας παρεσκευάζετο νὰ κωλύσῃ διὰ τῆς βίας τὴν ἀναχώρησιν τῶν προκρίτων αὐτοῦ, ἀνθίσταντο δὲ ὑπερηφάνως καὶ σταθερῶς εἰς τὰ τοιαῦτα σχέδια ἄνδρες, οἷος ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης. Πρὸς τούτοις κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1826 παρήχθησαν ἐν Ναυπλίῳ αὐτῷ δειναὶ διχόνοιαὶ ἀπτόμεναι τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ ἀπὸ Σαλῶνων εἰς Ναύπλιον ἀφιξίς τῶν ἐνδόξων ἡρώων τοῦ Μεσολογγίου ἐγένετο μετ' ὀλίγον ἀφορμὴ ἵνα οὗτοι ἐνούμενοι ἐνταῦθα μετὰ τῶν Ρουμελιωτῶν προβῶσιν ἕνεκα ἐνδεείας χρημάτων εἰς ὀλεθρίαν στάσιν, μόλις δὲ διὰ μεγάλων θυσιῶν κατωρθώθη αὕτη νὰ κατασταλῇ. Κατὰ Ἰούνιον δὲ ἐν τῇ κατοίκων καὶ φυγάδων παντὸς εἶδους ὑπερπεπληρωμένῃ πόλει καὶ ἐν τοῖς περίξ ἀφῆρπασε πλῆθος ἀνθρώπων, ἐν οἷς καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Γερμανόν. Αἱ δυσχέρειαι τέλος, εἰς ἃς προσέκρουεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ Ἀγγλικὴ μεσολάβησις παρώτρυνε τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ρωσικῆς μερίδος εἰς πολλὰς ραδιουργίας καὶ ἀγρίας ἀπειλάς, ὑποθαλαπομένας ἀναλόγως ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ τύπου. Πρὸς τούτοις κατὰ Αὐγούστον ἔτι ἐπέγενετό τις ἀδικαιολόγητος ἰδιωτικὴ ἔρις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κορινθία μεταξύ τῶν νεαρῶν προεστῶν Ἰωάννου καὶ Παναγιώτου τῶν Νοταράδων, δύο ἐξαδέλφων, ὀριζόντων αἱματηρῶς πρὸς ἀλλήλους διὰ τῶν παλληκαριῶν αὐτῶν περὶ τῆς νέας ἐσοδείας τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος ὡς καὶ περὶ τῆς χειρὸς ὥραιας τινὸς καὶ πλουσίας κληρονόμου, δηγούντων τὴν χώραν καὶ λεηλατούντων καὶ κατακαιώντων τὴν πόλιν Σοφικόν. Ὅμοιαι δὲ συγκρούσεις ἐτάραττον καὶ τὴν ἐπισφαλῆ εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ Μιστραῖ, Βοστίτζης καὶ Καλαβρύτων ἡσυχίαν.

Ἐπιπλέον ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀπώλετο εἰς τὸν κατακλυσμὸν τῆς τοσαύτης τότε φοβερᾶς ἀθλιότητος, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς σύμπτωσιν πλήθους εὐνοϊκῶν περιστάσεων. Καὶ ἐν πρώτοις ἦτο ἀλήθεια λίαν εὐνόητος ὅτι ὁ ἡρωϊκὸς περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἀγὼν τῶν Μεσολογγιτῶν εἶχε τὰ μέγιστα καταναλώσει καὶ κατατρίψει τοὺς στρατοὺς τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Ἰβραῖμ. Καὶ αἱ ἀπώλειαι αὗται δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀναπληρωθῶσι τότε εὐκόλως. Ὡς πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους δὲ ἔκτοτε ἤδη ἦτο ἐπαισθητὴ δυσἀρέσκειά

τις μεταξύ τῶν αὐτῶν Καίρου καὶ Σταμπούλ. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ μάλιστα ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ στρατοπέδῳ ἔθεωρεῖτο ἤδη ἕνεκά τινων λόγων ὡς ἀλήθεια ὑπὸ πάντων ὁμολογουμένη ὅτι ὁ ἀρχαῖος πολέμιος τοῦ νῦν ἡγεμονικοῦ οἴκου τῆς Αἰγύπτου, ὁ Χοσρέφ πασσαῶς, ἀπέβλεπεν οὐχὶ τοσοῦτον εἰς τὴν καθυπόταξιν τῶν Ἑλλήνων ὅσον εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς χερσαίας καὶ θαλασσίας δυνάμεως τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Μεχμέτ Ἀλής δὲ ἐλογίζετο ἤδη ἂν μὴ ἦτο αἰρετώτερον εἰς αὐτὸν νὰ παύσῃ τὴν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πόλεμον μετοχὴν, τοῦθ' ὅπερ ἀληθῶς ἔπραξε μετὰ ταῦτα. Οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ ἀπείχοντο ἐπαισθητῶς κατὰ τὸ θέρος τοῦτο σπουδαίων πολεμικῶν ἐργασιῶν διὰ τοῦτο ἰδίως ὅτι, ὡς γνωστὸν, τότε ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β' ἐκτελῶν τὸ πρὸ πολλοῦ σχεδιαζόμενον ὑπ' αὐτοῦ τόλμημα πρόεβη ἐν μέσῳ φοβερῶν ἀγώνων εἰς τὴν παντελεῖ ἐξολόθρευσιν τοῦ γιαντισαρισμοῦ ἐν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν τῇ κράτει, καὶ τῶν ἀγώνων τούτων ἡ αἱματηρὰ ἀκμὴ συνέπεσεν εἰς τὴν 4)16 Ἰουλίου.

Ἡ δὲ κυριωτάτη θετικὴ βοήθεια ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς φιλελληνικῆς Ἑσπερίας. Ὁ περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἀγὼν καὶ ὁ ὄλεθρος τῶν Μεσολογγιτῶν ἀνέφλεξεν ἐν Εὐρώπῃ τὸν φιλελληνισμόν καὶ προήγαγεν αὐτὸν εἰς πυρετώδη ζέσιν καὶ παρῶρμησε νῦν τοὺς Φιλέλληνας εἰς ἀποστολὴν μεγαλοεργῶν τῇ ἀληθείᾳ συνδρομῶν. Ἐν πρώτοις ὁ Ἄγγλος στρατηγὸς Γόρδων κατὰ Μάϊον τοῦ 1826 ἀφίκετο εἰς Ναύπλιον μετὰ 14 χιλιάδων λιρῶν, αἱ ἐκόμιζεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὡς εὐτυχῶς σεσωσμένον λείψανον τοῦ δευτέρου Ἀγγλικοῦ δανείου. Ὁ λαὸς ὑπέλαβεν αὐτὸν ὡς τὸν πρόδρομον τοῦ πρὸ πολλοῦ ἤδη προσδοκωμένου ναυάρχου λόρδου Κόχραν, ἐφ' οὗ τὰς δυνάμεις οἱ Ἕλληνες ἐστήριζον τὰς τολμηροτάτας ἐλπίδας. Διὰ τῶν χρημάτων δὲ τοῦ Γόρδωνος ἠδυνήθη ἡ Κυβέρνησις νὰ καταβάλλῃ τοὺς τακτικούς τοῦ Φαβιέρου, νὰ καταπραῦνῃ τοὺς Σουλιώτας καὶ Ρουμελιώτας καὶ ἰδίως νὰ παρασκευάσῃ προσηκόντως εἰς ἄμυναν τὴν κατὰ τὰ φαινόμενα βαρέως ἀπειλουμένην Ἵδραν, πρὸς ἣν ἄμυναν παρασκευάσθησαν ἐπὶ 6 ἐβδομάδας 60 πλοῖα, 21 πυρπολικά, 500

ναῦται καὶ 4000 στρατιῶται. Οὕτω δὲ ἠδυνήθησαν ν' ἀντίσχω-
 σιν οἱ Ἑλληνες μεχρισοῦ συνέρρυσαν τὰ ρεύματα τῶν φιλελ-
 ληνικῶν χρημάτων, δι' ὧν πράγματι ἐπὶ ἐλδοκλήρον ἔτος κατε-
 δλήθησαν ἅπασαι σχεδὸν αἱ δαπάναι τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου.
 Τὸ τοιοῦτον κατωρθώθη ἰδίως διότι κατὰ τὸ 1825 ὁ Φιλελληνι-
 σμὸς καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἔλαβε τεραστίαν ἐπίδοσιν. Ἐν τῇ χώρᾳ
 ταύτῃ πανταχοῦ σχεδὸν μέχρι τῶν σπλάγγων τῶν κύκλων τῶν
 αὐστηροτάτων βασιλοφρόνων ἐξηγείρετο καὶ διηνεκῶς ἐπετείνετο
 βαθυτάτη ἀγανάκτησις ἐπὶ τῇ μετὰ τῶν Μωαμεθανῶν συμπρά-
 ξει πολυπληθῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θα-
 λάσσης ἐν τῷ κατὰ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων πολέμῳ τῶν Αἰ-
 γυπτίων. Πνεῦμα μεγάλου, ἵπποτισμῶς, τέλος δὲ καὶ ἐνθουσια-
 σμῶς θρησκευτικῶς κατέστησαν μετ' ὀλίγον δυνάμιν οἰκονομικὴν
 σπουδαιότατην τὸν ἐν ἀρχῇ τοῦ 1825 ἐν Παρισίοις νεωστὶ ἰδρυ-
 θέντα φιλελληνικὸν σύλλογον, οὗ ψυχὴ ἦτο ὁ περίφημος συγ-
 γραφεὺς καὶ πολιτικὸς Σατωδριάνδος, ἐν τοῖς τάξεσι δ' αὐτοῦ
 εὗρίσκοντο ἄνδρες ἀνήκοντες εἰς λίαν διαφόρους μερίδας. Διότι
 μετ' ὀλίγον συνεκροτήθησαν ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς σπουδαιο-
 τέραις πόλεσι τῆς Γαλλίας τοπικοὶ σύλλογοι κομίζοντες τὰς
 προσόδους αὐτῶν εἰς τὸ ἐν Παρισίοις κυριώτατον ταμεῖον. Νῦν
 δὲ ὁ Φιλελληνισμὸς καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν ταῖς Κάτω Χώραις
 καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ μετὰ νέας ἀφυπνίσθη δυνάμεως καὶ ἐνεργείας.
 Ἦτο δὲ πολυτιμώτατον τῇ Ἑλλάδι ὅτι ὁ προθυμώτατος ἐν Εὐ-
 ρώπῃ φιλέλληνας, ὁ ἐκ Γενεύης τραπεζίτης Ἐυνάρδος, ὅστις τῷ
 1814 εἶχεν ἀντιπροσωπεύσει τὴν Γενεύην ἐν τῇ ἐν Βιέννῃ συνε-
 δρίῳ, ἐγένετο μέχρι τινὸς ἡ ψυχὴ καὶ ἡ διευθύνουσα διάνοια
 τοῦ φιλελληνικοῦ κινήματος τῆς Δύσεως. Ὁ Ἐυνάρδος συνήψεν
 ἐν πρώτοις σχέσεις πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις Σύλλογον πέμψας εἰς
 αὐτὸν συνδρομὴν 6000 φράγκων, ταύτη δὲ ἐπηκολούθησε μετ'
 ὀλίγον συνδρομὴ ἄλλων 25000. Καὶ ἐνῶ νῦν ὁ ἐν Γενεύῃ καὶ
 ὁ ἐν Παρισίοις σύλλογοι διετέλουν ἐν ἀρίστῃ πρὸς ἀλλήλους
 ὁμοφωνίᾳ κατῴρθωσεν ὁ ἐν Γενεύῃ φιλέλληνας ἕνεκα τῆς ἐκ νέου
 ἐξεγερθείσης φιλελληνικῆς ἐνεργοῦ συμπαθείας νὰ καταστήσῃ
 τὸν ἐν Γενεύῃ σύλλογον κέντρον τῶν Ἑλβετικῶν, Γερμανικῶν

καὶ τῶν ἀρτισυστάτων φιλελληνικῶν συλλόγων τῆς βορείας Εὐρώπης, νὰ συνενοῖ τὴν τούτων ἐνέργειαν καὶ νὰ διευθύνῃ εἰς πρακτικῶς φρονίμους σκοποὺς τὰς ἠνωμένας δυνάμεις αὐτῶν. Τοὺς μεγίστους ἀγῶνας κατέβαλεν ὁ φιλελληνισμὸς τῷ 1826. Ἡ θλιβερὰ ἀγγελία τῆς καταστροφῆς τοῦ Μεσολογγίου, ἡ θρηνώδης ἐπίκλησις, ἦν ὑπὲρ τῶν εἰς δουλείαν ἀπαγομένων καὶ ὡς ἀνδραπόδων πωλουμένων γυναικῶν καὶ παιδῶν τοῦ Μεσολογγίου ἐποίησατο πρὸς τὸν Ἐϋνάρδον ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἄρτης, παρώρμησεν τὸν ἐστεμμένον φιλέλληνα, τὸν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου 1825 εἰς τὸν θρόνον ἀνελθόντα νεαρὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκον Α' τῆς Βαυαρίας, νὰ προσενέγκῃ ὡς συνδρομὴν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ 126 χιλ. φράγκων πρὸς ἐξαγόρασιν αἰχμαλώτων καὶ πρὸς ἀνακούφισιν τῆς ἐν Ἑλλάδι δυστυχίας· κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον μετέσχε καὶ ὁ ἐν Βερολίνῳ βασιλικὸς οἶκος τῶν μεγάλων συνδρομῶν, αἵτινες ἐπέμποντο νῦν ἀπὸ Βερολίνου εἰς τὸν Ἐϋνάρδον. Μέχρι τοῦ Αὐγούστου 1826 ἐπέμφθησαν ἐκ Βερολίνου 240000 φράγκα. Καὶ ἐνῶ ἐν Παρισίοις οἱ μέγιστα δυνάμειοι Γάλλοι φιλέλληνες ἤδη ἀπὸ τῆς 1)13 Μαρτίου 1828 ἐποιοῦντο ἐν τῇ Γαλλικῇ βουλῇ τελεσφορωτάτας προτάσεις, τὸ μὲν ἵνα τεθῆ τέρμα πρὸς τὴν περαιτέρω πρὸς καθυπόταξιν τῆς Ἑλλάδος σύμπραξιν Γάλλων πολιτῶν, τὸ δὲ (11)23 Μαΐου) ἵνα παραχωρηθῆ εἰς τοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ προξένους τῆς Γαλλίας πίστωσις 300000 φράγκων, ἐξ ἄλλου ἐκ πασῶν τῶν ἀπὸ φιλελληνισμοῦ συγκινουμένων χωρῶν τῆς Δύσεως καὶ ἐκ πάντων τῶν κύκλων, ἀγροτῶν, ἡμεροβίων, καὶ τῶν ὑπηρετῶν ἐτι μὴ ἐξαιρουμένων, συνέρρει διαρκῶς τοσοῦτον σημαντικὸν κεφάλαιον εἰς τὰ ταμεία τῶν ἐν Γενεύῃ καὶ ἐν Παρισίοις συλλόγων, ὥστε δι' αὐτῶν ἐσώζοντο πράγματι ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τὰ ναυάγια τῶν Ἑλλήνων ἐωσοῦ ἐπὶ τέλος οὐ στόλοι τῶν ναυτικῶν δυνάμεων ἐλάλουν διὰ βροντῶν καὶ κεραυνῶν πρὸς τοὺς Τούρκους τὸ σκωπτικὸν αὐτῶν «quos ego!»¹.

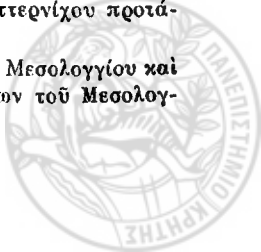
1. Τὸ quos ego . . . (=εἰς ἐγώ . . .) εἶναι ἡ γνωστὴ ἐν ἀποσιωπητικῇ βραχυλογίᾳ ἐκφερομένη παρὰ τῷ Λατίνῳ ποιητῇ Βιργιλίῳ ἀπειλὴ τοῦ Ηοσειδῶνος πρὸς τοὺς ἄνευ ἀδείας αὐτοῦ γῆν καὶ θάλασσαν ταραξάντας

Κατὰ τὸ ἔτος 1826 ἡ Εὐρώπη κατέβαλλε τῇ Ἑλλάδι περίπου $2 \frac{1}{2}$ ἑκατομμύρια φράγκων καὶ τῷ 1827 ἐξηκολούθησε ἐργαζομένη ὑπὲρ αὐτῆς. Ἐν αὐτῇ τῇ Βιέννῃ, (ἐνθα καὶ ἀφοῦ ὁ Μεττερνίχος ἐξήνεγκε θεωρητικῶς τὴν γνώμην ὅτι ἐν χειρίστῃ περιπτώσει προτιμώτερον ἦτο νὰ συναινέσῃ ἡ Εὐρώπη εἰς τὴν ἴδρυσιν Ἑλληνικοῦ κράτους ἐντελῶς ἀνεξαρτήτου ἢ εἰς τὴν ἴδρυσιν ὑποτελοῦς κράτους καθισταμένου νέου ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει σταθμοῦ τῆς Ρωσικῆς πολιτικῆς¹, βαθυτάτῃ ἐπεκράτει ἔτι νῦν παρὰ τοῖς κυριωτάτοις ἰθύντοροι τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἀποστροφῇ) ἐπετρέπετο νὰ συλλέγωνται χρήματα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος². Καὶ ἐν Ἀμερικῇ δὲ ἤρξατο τότε νέα καὶ τελεσφορωτάτῃ ἐνέργεια ἀποδλέπουσα ἰδίως εἰς τὴν διάσωσιν ἐκείνων ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀνίκανοι ὄντες πρὸς τὸ μάχεσθαι (ὄντες δηλονότι, παῖδες, γυναῖκες, γέροντες, ἀσθενεῖς) διετέλουν νῦν ἐν ἐσχάτῃ ἐνδεΐᾳ. Τὰ δὲ εἰλημμένα μεγάλα ἐκεῖνα χρηματικὰ κεφάλαια ἐδαπανῶντο εἰς ἀποστολὴν ἐθελοντῶν μαχητῶν, ἰδίως δὲ πρὸς ἀγορὰν ὑλικοῦ πολεμικοῦ, ἐνδυμάτων καὶ τροφῶν. Καταχρήσεις καὶ ὑπεξαιρέσεις τῶν χρημάτων τούτων προελαμβάνοντο κατὰ δύναμιν. Ἡ νέα Ἑλληνικὴ κυβέρνησις τὴν διερκὴν ἐπὶ τῶν βοηθημάτων ἐπιτροπεῖαν ἔθηκεν εἰς ἄμεσον συνάφειαν πρὸς τὸν ἐν Παρισίοις σύλλογον. Βραδύτερον ἰδρύθησαν μικταὶ ἐπιτροπεῖαι ἐξ Ἑλλήνων καὶ Φράγκων (τοιούτοι ἦσαν ὁ συνταγματάρχης Χαΐδεκ (Haideck) ὡς πρὸς τὴν Βαυαρῖαν, ὁ δρ. Γὸς (Goss) ὁ ἐκ Γενεύης ὡς πρὸς τὴν Ἑλβετίαν καὶ ὁ Γερμανὸς δρ. Κέριγκ (Kering), ὁ ἐκ Μεδιολάνου κόμης Πόρρο, βραδύτερον δὲ καὶ ὁ Ἀμερικανὸς δρ. Χὸμ (Home) μετὰ πολλῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ), οἵτινες

ἀνέμους. Ἐντεῦθεν ἡ φράσις αὕτη ἐν τε τῇ καθόλου λογίᾳ καὶ ἰδίως τῇ πολιτικῇ γλώσσῃ τῶν Εὐρωπαίων εἶναι ἐν χρήσει προκειμένου περὶ δηλώσεως ἀπειλῆς σοβαρᾶς ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν ἰσχυρῶν γινομένης. Σ. Μ.

1. Ἄν ἦτο ἡ τοιαύτη ἡ ἀκριβὴς ἐννοία τῆς τοῦ Μεττερνίχου προτάσεως. Ἰδὲ τμ. Γ'. σελ. 64 σημ. 1 ἡμετ. Σ. Μ.

2. Τοῦτο ἐγένετο μόνον μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μεσολογγίου καὶ χάριν ἀπλῶς φιλανθρωπικοῦ σκοποῦ ὑπὲρ τῶν θυμάτων τοῦ Μεσολογγίου. Σ. Μ.

διένεμον προσηκόντως καὶ σκοπίμως τὰς μεγάλας ταύτας φιλανθρωπικὰς δωρεάς. Πάσας δὲ ταύτας τὰς ἐργασίας διηύθυνεν ὁ εὐγενὴς Ἐϋνάρδος, ὅστις μετὰ μεγίστης φρονήσεως καὶ προνοίας, καρτερίας καὶ ἀφιλόκερδελαι ἐνήργει πάσας σχεδὸν τὰς ὑπὸ τῶν Φιλελληνικῶν Συλλόγων παραγγελλομένας ἀγοράς, εἶχε δὲ ἰδίους αὐτοῦ πράκτορας ἐν Ὑδρᾷ, Ναυπλίῳ, Κυθήροις, Ζακύνθῳ καὶ Κερκύρᾳ, κατῶρθου δὲ νὰ λαμβάνῃ τὰς ἀσφαλεστάτας περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι θέσεως τῶν πραγμάτων εἰδήσεις¹.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων κατῶρθωσαν οἱ Ἕλληνες πράγματι νὰ διατηρήσωσι τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ πολυῦμνητος Κόχραν μόνις κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1827 ἀφίκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα· εἶναι ἀληθὲς ὡσαύτως ὅτι καὶ ὁ ἐξαιρετός Χάστιγξ, ὅστις ἀρχομένου τοῦ θέρους ἀφίκετο ἐπὶ τέλους μετὰ τῆς «Καρτερίας» εἰς Καλιάρι (τῆς Ἰταλίας), ἠναγκάσθη νὰ μένῃ ἐνταῦθα ἐπὶ πολὺν χρόνον ἕνεκα βλάβης, ἣν ἔπαθεν ἡ μηχανὴ τοῦ ἀτμοπλοίου αὐτοῦ. Ἀκριβῶς δὲ τότε ἡ φοβερὰ λύσσα, μεθ' ἧς οἱ Ἕλληνες καταδρομεῖς εἶχον συλλάβει πλοῖα Αὐστριακὰ οὐχ ἦσσανα τῶν 10² ἐγένετο ἀφορμὴ ἵνα δετε κατὰ Μάϊον τοῦ 1826 ὁ τραχὺς καὶ βλαῖος Αὐστριακὸς ναύαρχος Πασουλούκης ἀφίκετο εἰς τὸ Αἶγαλον μετὰ δυνάμεως ἰσχυρᾶς, καὶ προέβη εἰς πολλὰς ἐχθρικὰς πράξεις ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ καὶ πολλῶν νήσων Ἑλληνικῶν καὶ τσοαίνιας ἐντεῦθεν προὐκάλεσε συγκρούσεις, ἡ ἐν Βιέννῃ κυβέρνησις ἐπὶ τέλους προέβη εἰς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ μετριοπαθεστεροῦ Δανδόλου. Αἱ εἰς τοῦτον δοθεῖσαι ἐδηγίαι ἐπέταττον νὰ σεβασθῇ πάντα πραγματικῶς ἐκτελούμενον ἀποκλεισμὸν Ἑλληνικόν, ἄρα σιωπηλῶς νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ ὡς ἐμπολέμους τοὺς Ἕλληνας.

Ἡ τοῦ Γόρδωνος ἀφιξίς καὶ ἐπίκαιρος βοήθεια ἔθηκε τέρμα εὐτυχῶς εἰς τοὺς χειρίστους χρόνους τῆς ναρκώσεως καὶ ἀθυμίας·

1. Finlay, σελ. 127—129, 154—159. Gordon-Zinkeisen, σελ. 328, 352—361. Cervinus, σελ. 112—114, 227—234. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 423—425.

Ἦνδρώθησαν αὖθις τελείως οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ οἱ Μουσουλμάνοι δὲν ἐπεχείρησαν τὴν φοβερὰν ἐναντίον τῆς Ὑδρας ἐπίθεσιν. Ὁ τουρκικὸς στόλος καὶ ὁ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου ἐπέστρεψαν ὁ μὲν εἰς τὸν Ἑλλάσποντον, ὁ δὲ εἰς τὸ Δέλτα. Ἐν τούτοις κατὰ τὸ πρῶτον ἤδη δεκαπενθήμερον τοῦ Ἰουλίου 1826 κατέλειπεν αὖθις ὁ Τουρκικὸς στόλος τὸν Ἑλλάσποντον καὶ διηρέθη εἰς δύο μοίρας. Τούτου ἡ μὲν μία ἐπλευσεν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ναυαρίνου, ἵνα μείνῃ ἐνταῦθα τρεῖς μῆνας· ἡ δὲ ἑτέρα μοίρα ὑπὸ τὸν νέον ἀρχηγὸν αὐτῆς Ταχίρ Ἀβδᾶν, ἡ συγκειμένη ἐκ δύο πλοίων τῆς γραμμῆς καὶ ἀριθμοῦ τινος μεγάλων φρεγατῶν, ἐμελλε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Σάμου, καθ' ἣς συνήχθησαν συγχρόνως καὶ στίφη Ἀσιανῶν Τούρκων. Πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν Σαμίων, οἵτινες ὑπεσχέθησαν νὰ καταβάλωσι καὶ μέρος τῆς ὑπὲρ αὐτῶν γενησομένης στρατείας, ἐπλευσαν (10)²² καὶ 11)²³ Ἰουλίου) πλοῖα 16 Ὑδραϊκὰ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην, 12 Σπετσιωτικὰ ὑπὸ τὸν Ἀνδρουτσον καὶ 6 Ψαριανὰ ὑπὸ τὸν Ἀποστόλην, ἠκολούθουν δὲ τῷ στόλῳ τούτῳ καὶ 8 πυρπολικά. Συγκρούσεις τινές, ἐν αἷς ὁ ἥρως Κανάρης ἀπώλεσε τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ, ἐτραυματίσθη δὲ καὶ αὐτός, ἐπεισαν τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς Λέσβον, ἔνθα ἔμειναν τέσσαρας ἑβδομάδας, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἐπλεον παρὰ τὰ Ψαρά καὶ τὴν Ἰκαρίαν. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Μιαούλης ἤγαγεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆ 24)⁵ Σεπτεμβρίου 13 Ὑδραϊκὰ καὶ 8 Σπετσιωτικὰ πλοῖα καὶ ἀνέλαβεν αὖθις τὴν ὑπερτάτην διεύθυνσιν, ἐτόλμησαν οἱ Ἕλληνες νὰ προσβάλωσιν ἐμπροσθεν τῆς Μυτιλήνης τοὺς ἐνταῦθα μετὰ 24 μεγάλων πολεμικῶν πλοίων ὑπὸ τὰ κανόνια τοῦ φρουρίου σταθμεύοντας Ὀθωμανούς. Τῆ ἑσπέρα τῆς 29)¹⁰ Σεπτεμβρίου ἐφάνη ὁ Μιαούλης, τῆ δ' ἐπαύριον τῆς ἡμέρας ταύτης ἐγένετο ναυμαχία πεισματωδεστάτη ἐξακολοθησασα καὶ τῆ ἐπομένη ἡμέρα μέχρι μεσημβρίας, ὅτε οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀποχωρήσωσιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Σμύρνης. Εἰ καὶ ἀμφότερα τὰ μέρη ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ πολλὰ ἔπαθον χωρὶς μηδὲν νὰ κατορθώσωσι σπουδαίον, ἡ τιμὴ τοῦ πολέμου καὶ τῆς τόλμης (ἦν ἐθαύμαζον καὶ οἱ θεώμενοι τὴν ναυμαχίαν Γάλλος ναύαρχος

Δερινὸ καὶ ὁ πρεσβευτὴς Γκιλλεμενωτός) ἔμεινον εἰς τοὺς Ἑλληνας. Ἐκτοτε οἱ Ὀθωμανοὶ ἐν τῇ ὀλίγον ἐνδόξῳ ταύτῃ αὐτοῖς ναυτικῇ στρατείᾳ διέμενον ἔτι μόνον ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Αἰόβου καὶ τῆς Τενέδου ἐπιτηρούμενοι ἔτι ὑπὸ τοῦ Μιαούλη καὶ Ἀποστόλη, οἵτινες ἔμενον ἔτι παρὰ τὰ Ψαρὰ μετὰ ὀκτῶ πλοίων καὶ δύο πυρπολικῶν, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου ἐπέστρεψαν αὐθις εἰς τὸν Ἑλλάσποντον, ἔνθα εἶχε πλεύσει ἤδη αὐθις ἡ ὄλιως ἀπρακτοῦσα μοῖρα τοῦ Ναβαρίνου. Τοῦναντίον δὲ τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων ἐπερρώσθη σπουδαίως. Ἐγένοντο δὲ οὗτοι αὐθις τολμηρέτατοι, ὅτε τὴν νύκτα τῆς 2)14 πρὸς 3)15 Σεπτεμβρίου 1826 ὁ γενναῖος πλοίαρχος Χάστιγξ εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου μετὰ τῆς ἀτμοκινήτου φρεγάτας «Καρτερίας» φερούσης 68 κανόνια τοῦ συστήματος Rainans, ἀφίκετο δὲ τέλος εἰς Αἴγιναν καὶ ὁ Κοντόσταυλος τῆ 26)8 Δεκεμβρίου μετὰ τῆς λαμπρᾶς φρεγάτας «Ἑλλάδος» φερούσης 64 κανόνια, ἦν καὶ παρέδωκε εἰς τὸν ναύαρχον Μιαούλην ¹.

Ἐν τῷ μεταξύ ὅτε Ἰβραΐμ πασσᾶς καὶ ὁ Κιουταχῆς ἐξήκολούθουν τὰς κατὰ ξηρὰν ἐργασίας, (ὁ πρῶτος ἐν Πελοποννήσῳ ἔνθα οὔτε οἱ Ἕλληνες οὔτε οἱ Ἀραβες ἠδυνήθησαν νῦν νὰ κατορθώσωσι τι σπουδαῖον). Ὁ Αἰγύπτιος πασσᾶς ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ ἐκ τῶν φοινικῶν μαχῶν τῶν Αἰτωλικῶν λιμνοθαλασσῶν 3500 μόνον περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου ἐπανήγαγεν εἰς Πάτρας ἀξιωμαχοὺς ἔτι τακτικοὺς στρατιώτας, μεθ' ὧν ἦτο ἔτι δυνατὸν νὰ ταράσσηται ἡ Πελοπόννησος καὶ νὰ ἐρημωθῇ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νὰ ὑποταχθῇ. Τὸ πρῶτιστον ἔργον αὐτοῦ ἦτο νῦν νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τῆς σχεδὸν λιμοκτονουμένης, καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς Μεσσηνιακοῖς ὄρεσι παλληκαρῶν τοῦ Νικήτα τῆς πρὸς τὸ Ναβαρίνον συγκοινωνίας ἀποκεκομμένης φρουρᾶς τῆς Τριπολιτοῦσας. Ὁ Ἰβραΐμ ἐνισχύσας τὸν στρατὸν αὐτοῦ διὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Δελῆ Ἀχμέτ ἰππικοῦ καὶ μέρους τῆς φρουρᾶς τῶν Πατρῶν, καὶ ἀναθιβάσας αὐτὸν εἰς 4000 πεζοὺς καὶ 600

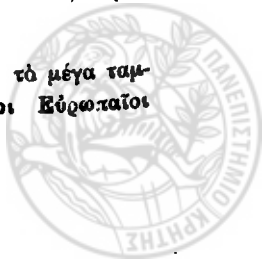
1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 377—384. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 425 κφε. Julien de la Gravière, τόμ. 2, σελ. 1—50 καὶ 70—81.

ἱππεῖς, ἐτράπη ἐν πρώτοις ἐπὶ τὰ Καλάβρυτα, ὧν οἱ κάτοικοι βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν 400 παλληκαρίων τοῦ Σουλιώτου καὶ ἑνὸς τῶν Πετιμεζαίων κατεῖχον θέσιν ὄχυράν ἐν τῇ γειτνιαζόντι ὄρει Χελμῷ (τοῖς ἀρχαίοις «Ἄροανίοις») ἐγγὺς τῶν Κοκκινόχωρῶν. Ὁ Ἰβραὶμ κατέκαυσε τὴν ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐγκαταλειφθεῖσαν πόλιν καὶ ἐπετέθη ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἐν τοῖς ὄρεσιν αὐτῶν καὶ διεσχόρπισεν αὐτούς. Μετὰ χαλεπὴν μάχην συγκροτηθεῖσαν τῇ 5)17 Μαΐου, ἐν ἣ ἐπέσον πολλοὶ Ἕλληνες, πλείονες τῶν χιλίων ἠχμαλωτίσθησαν, 500 δὲ περίπου ἀπώλοντο ἀθλίως κατὰ τὴν ἀνὰ τὸ ὄρος φυγὴν αὐτῶν, τὸ πλεῖστον ἐν τῇ μέσῃ τῆς βαθείας χιόνος. Ἀλλὰ τὸ εἰς ἐπίθεσιν σχεδὸν ἀπρόσιτον, διὰ τῶν ἀνδρείων αὐτοῦ μοναχῶν καὶ στίφους τινὸς παλληκαρίων καλῶς φρουρούμερον πεοίφημεν ἐν σπηλαίῳ μοναστήριον, τὸ καλούμενον Μέγα Σπήλαιον, δὲν ἠνώχλησαν ἔτι τότε οἱ Αἰγύπτιοι. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἰβραὶμ ἀφίκετο τῇ 10)22 Μαΐου εἰς Τριπολιτσάν καὶ ἔθηκεν ἐν αὐτῇ μεγίστας ποσότητας τροφίμων. Νῦν δὲ ἔμελλεν ὁ πόλεμος νὰ μεταστῇ εἰς τὴν νοτιαν Ἄρκαδιαν καὶ εἰς τὴν ἔτι ἀκατάβλητον Μάνην. Ἀλλὰ ἡ μέχρι τοῦδε παρακολουθοῦσα τὰ Ἀραβικὰ ὄπλα εὐτυχία ἤρξατο νὰ στρέφῃ πρὸς αὐτὰ τὰ νῶτα. Ὁ Κολοκοτρώνης κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ ἐξεγείρῃ εἰς κίνησιν τοὺς εἰς ἀπόγνωσιν περιελθόντας Πελοποννησίους. Εὐθὺς ὡς ἤρξατο αὐθις ὁ πασσαὺς νὰ διελαύνῃ τὴν χώραν ἐρημῶν, νὰ καταστρέφῃ τὰς κώμας, τοὺς κατοίκους νὰ φονεύῃ ἢ νὰ ἐξανδραποδίξῃ, πᾶς ὁ λαὸς ἔφευγεν εἰς τὰ βουνὰ καὶ ἠνοῦτο μετὰ τῶν παλληκαρίων, ἵνα παρακολουθῇ τὴν στίφην τῶν Ἀράβων, νὰ προσβάλλῃ πανταχόθεν καὶ νὰ καταπονῇ αὐτούς, καὶ ὡς δυνατὸν νὰ ἐπιτιθῆται αἰφνιδίως κατ' αὐτῶν. Ὁ Ἰβραὶμ κατέλιπε τῇ 17)29 Μαΐου τὴν Τριπολιτσάν καὶ ἐστράφη ἐν πρώτοις ἐναντίον τῆς Καρυταίνης χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἀναστείλῃ ἐνταῦθα τὴν πορείαν αὐτοῦ. Τῇ 22)3 Ἰουνίου ἐξεβίασε τὴν πάροδον τοῦ Μακροπλαγίου πολεμήσας ἐνταῦθα ἐναντίον τῶν σιφῶν τοῦ Κολοκοτρώνη, Νικήτα, Λόντου καὶ τοῦ νεωτέρου Τεππίνῃ κατέστρεψε τὴν Ἀνδρίτσαιναν καὶ εἶτα πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐνοχλούμενος ἐπέστρεψεν εἰς

Μεθώνην. Ἀφοῦ δὲ ἐνταῦθα ἐπὶ τέσσαρας ἐβδομάδας ἀπρακτῶν ἀνεπαύθη, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῆς χώρας τῶν Μανιατῶν, οἵτινες νῦν ἐν τῇ ἀμύνῃ τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐδικαίωσαν τέλος τὴν ἀρχαίαν, ἐπ' ἐσχάτων ἐπισκιασθεῖσαν φήμην τῆς ἀνδρείας αὐτῶν.

Ὁ Ἰβραὶμ ἤρξατο τῆς κατὰ Μάνης ἐπιθέσεως ὀρμώμενος ἀπὸ Μεσσηνίας. Τῇ 21)3 Ἰουλίου ἀπησχόλησε τοὺς Μανιάτας κανονιοβολῶν μετὰ δύο πολεμικῶν βρικίων πολλὰς θέσεις τῆς Λακωνικῆς παραλλίας, ἐνῶ ἡ χερσαία δύναμις αὐτοῦ, ἡ συγκειμένη ἀπὸ 7—8 χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐξώρμησεν ἀπὸ Καλαμῶν ἐναντίον τοῦ Ἀρμυροῦ. Ἄλλ' ὅτε τὰ στρατεύματα ταῦτα ἀφίκοντο τῇ 23)4 Ἰουλίου εἰς τὴν πάροδον τῆς Βέργας¹, ἀπέναντι τοῦ Ἀρμυροῦ, εὔρεν ἐνταῦθα ἀνθισταμένους πρὸς αὐτοὺς 5000 ἰσχυρῶς ὠχυρωμένους Μανιάτας, οἵτινες ἐν δεκαώρῳ μάχῃ ἀπέκρουσαν ἐπιτυχῶς πάσας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράδων. Ὅτε δὲ ὁ πασσαῶς ἀπεδίβασε κατὰ θάλασσαν 1500 ἀνδρας εἰς τὰ νότια τῆς Μάνης καὶ ἐνήργει ἐναντίον τῆς Τσιμόδας, οἱ Ἀραβες οὗτοι προσεδλήθησαν τῇ 23)5, 24)6 καὶ 25)7 Ἰουλίου ὑπὸ τῶν πανδημεὶ προσδραμόντων Μανιατῶν τῆς χώρας ταύτης, ὧν ἐν μέσῳ ἐμάχοντο καὶ γυναῖκες ἀμυνόμεναι μετὰ δρεπάνων καὶ κυλλοῦσαι λίθους ἀπὸ τῶν κρημνῶν, καὶ ὑπὸ 200 καλῶς ὠπλισμένων μαχητῶν, τεταγμένων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Δημητρίου τῶν Μαυρομιχαλαίων, ἠττηθέντες ἐν πολλαῖς μάχαις καὶ μεγάλας ὑποστάντες ζημίας ἀπεκρούσθησαν ἐπίσω εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ κύριον πλῆθος τῶν Ἀράδων ἐπιχειρήσαν αὐθις τῇ 24)6 Ἰουλίου νὰ ἐνεργήσῃ ἐναντίον τοῦ Ἀρμυροῦ μόνον διὰ ταχείας πρὸς τὰς Καλάμας ὑποχωρήσεως διέφυγε τὸν κίνδυνον νὰ καταληφθῆ ἐκ τῶν νῶτων ὑπὸ 2000 παλληκαρίων τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἀθυμῶν ὁ Ἰβραὶμ ἐπὶ τοῖς γινομένοις ἐστράφη αὐθις ἐπὶ τὴν Τριπολιτσάν, ἀφοῦ

1. Τὸ ὄνομα βέργα, τὸ σημαῖνον ἀπλῶς τὸ ὄχυρωμα, τὸ μέγα ταμποῦρι, ἐκλαμβάνει ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς, ὡς καὶ ἄλλοι Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς, ὡς ὄνομα τοπικόν. Σ. Μ.

ἔλαβε νέας ἐπικουρίας ἀπὸ Κρήτης καὶ εἰσήγαγε νέα τρόφιμα εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Ἀλλὰ νῦν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπέλεσεν ἐπιτυχῶς ἐν Ναυπλίῳ τὸν λαὸν εἰς τὰ ὄπλα καὶ τῇ 12)24 Ἰουλίου, ἐνισχυθεὶς ὑπὸ φάλαγγος Ρουμελιωτῶν καὶ 200 ἵππέων (ἐν μέρει Βουλγάρων τεταγμένων ὑπὸ τὸν Χαδζή-Μιχάλην, ἐν μέρει δὲ τακτικῶν τεταγμένων ὑπὸ τὸν Πορτογάλλον Ἀλμείδαν), μετέβη μετὰ τοῦ Νικήτα ἐν πρώτοις εἰς Βέρβαινα καὶ κατὰ τὴν νύκτα τὴν πρὸς 19)31 Ἰουλίου κατέλαβε μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ ἐν πρώτοις τὰς κώμας Ρίζαν καὶ Μεχμέτ Ἀγᾶν, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι ἐποιοῦντο ἐξόδους κατὰ διαφόρους διευθύνσεις. Καὶ νῦν κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες, ἰδίως οἱ τοῦ Ἀλμείδα κληρονομοὶ καὶ λοχιοφύριοι, νὰ ἐπιπέσωσιν αἰφνιδίως ἐπὶ τρεῖς Ἀραβικοὺς λόχους καὶ νὰ διασκορπίσωσιν αὐτοὺς φονεύσαντες 200 ἐξ αὐτῶν. Ὁ Ἰβραῖμ ἐξεδιχῆθη διὰ τῶν εὐτυχῶν ἐξόδων, ἃς ἐνήργησε ἐναντίον τῆς Ἀλωνισταίνης, Βυτίνης καὶ τῆς κοιλάδος τῆς Φενεοῦ (Φόνια). Καὶ ὅτε ὁ Κολοκοτρώνης κατὰ Αὐγούστον μετέβη εἰς Κόρινθον ἵνα συμβιβάσῃ τὰς μεταξὺ τῶν Νοταράδων ἔριδας, ὁ πασσαῖς ἐπεχείρησε νέαν κατὰ τῆς Λακωνίας στρατείαν. Ἐν πρώτοις ἐδήλωσε τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ἀγίου Πέτρου· ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Ζαφειροπούλου ἐγγὺς τοῦ Ἄστρου ἐκτισμένον φρούριον ὑπερήσπισεν ὁ Νικήτας καὶ ὁ τούτου κηδεστὴς Ζαχαρόπουλος (υἱὸς τοῦ ἀρχαίου κλέφτου Ζαχαριά) τῇ 4)16 καὶ 5)16 Αὐγούστου μετὰ 800 ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου ἐλθόντων μαχητῶν ἐναντίον 1300 πολεμιῶν. Νῦν ὁ Ἰβραῖμ συνήγαγε τὸν στρατεύσιμον αὐτοῦ στρατὸν ἐν Μιστράῳ ἵνα ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Μάνης ἀπ' ἀνατολῶν. Πρὸς τοῦτο ἐλαύνων διὰ τῶν Ἀναδρῦτων καὶ Στόρτσας διήλθε μὲν κατὰ τὴν 21)2 Σεπτεμβρίου τὸ λεγόμενον «κακὸν Πέρασμα» τοῦ Ταυγέτου· ἀλλ' εὐρῶν ἐνταῦθα ἀντίστασιν, ἐστράφη αὐθις πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐν μέσῳ φοβερῶν δηώσεων, ἃς ἐνήργει παρὰ τὸν Εὐρώταν, κατήλθεν εἰς Μαραθονῆσι, καὶ πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ Νικήτα καὶ τοῦ Γενναίου καταδιωκόμενος, προήλασε διὰ τῆς χώρας τῶν Βαρδουσιωτῶν ἐναντίον τῆς περιχερείας Μαλιέβρι. ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐρρωμένης ἀντιστάσεως, ἦν εὖρε παρὰ τὴν

Μανιάκοβαν, ἀπεκρούσθη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Πασάδας. Ὅτε δὲ νῦν ὁ Μανιάτης προδότης Βόσνας ἤθελε νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὸν εἰς Μολυάραδον, μάχη τις παρὰ τοὺς πύργους τῆς Δεσφίνης τοσοῦτον χρόνον ἐπέσχεν αὐτόν, ὥστε οἱ κάτοικοι τῆς ἀπειλουμένης χώρας εἰδοποιήθησαν περὶ τῆς ἐπικειμένης ἐπιδρομῆς. Καὶ τῇ 28)9 Σεπτεμβρίου πλείονες τῶν 2000 Μανιατῶν τοσοῦτον ἐπαισθητὴν ἐπήνεγκον παρὰ τὸν Πολυάραδον εἰς τοὺς Ἄραδας ἤτταν, ὥστε τῷ Ἰβραὶμ οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο ἢ νὰ ἐπιστρέψῃ ταχέως διὰ Μαλεβρίου εἰς Μαραθονήσιον καὶ ἐντεῦθεν εἰς Τριπολιτσάν.

Ὁ Ἰβραὶμ ἐξηκολούθει νῦν πάντως ἐπὶ μακρὸν ἔτι χρόνον τὰς ἀγρίας αὐτοῦ ἐπιδρομικὰς στρατείας. Τῇ 8)29 Σεπτεμβρίου ἐστράτευσε βορείωτερον ἐναντίον τῶν οὐχὶ μακρὰν τῶν ὄχθῶν τοῦ Φενεοῦ κειμένων Δάρων, εἶτα δὲ τῇ 18)30 Σεπτεμβρίου ἐστράφη δυτικῶς πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων καὶ ἐνταῦθα ἐν τῇ χώρᾳ Σοπωτῷ (ἐγγὺς τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Ψωφίδος) συνήψε σειρὰν καταστρεπτικῶν μὲν τῇ χώρᾳ, ἀλλὰ οὐδαμῶς ἀποτελεσματικῶν ἐναντίον τῶν μικρῶν ἐντοπίων Ἑλληνικῶν πολεμικῶν σιφῶν (guerrillas) ἠμαχῶν καὶ ἐπέστρεψε τῇ 29)11 Ὀκτωβρίου εἰς Τριπολιτσάν. Ἐντεῦθεν ἐγένοντό τινες ἔτι ληστρικαὶ στρατεῖαι εἰς Ἀργολίδα καὶ εἰς τὸν Ἄγ. Γεώργιον (Φλιοῦντα). Ὅτε δὲ τέλος ἕνεκα τῶν φρικωδῶν δηλώσεων, τῆς ἀπορίας τῶν τροφίμων καὶ τῆς κακῆς ὥρας τοῦ ἔτους οἱ Ἄραδες αὐτοῦ, οἱ ἀρξάμενοι ἤδη νὰ φοβῶνται τὰ Ἑλληνικὰ κατὰ τόπους πολεμικὰ σίφη (guerrillas), δεινότερον καθ' ἑκάστην ἐπιέζοντο, ἠναγκάσθη ὁ Ἰβραὶμ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Μεθώνην, ἐνθα ἀφίκετο τῇ 2)14 Νοεμβρίου 1826. Αἱ ἐπιτυχίαι αὐτοῦ κατὰ τὴν στρατείαν αὐτήν ἦσαν πάνυ ὀλίγαι. Καὶ ἐπήνεγκε μὲν κατ' αὐτὴν ὑπερμεγέθεις ὕλικὰς καταστροφὰς εἰς τοὺς Πελοποννησίους, ἀλλὰ πράγματι οὐδεμίαν καθυπέταξε χώραν. Καὶ νῦν

1. Guerrillas εἶναι λέξις Ἰσπανικὴ σημαίνουσα τὰ ἀπὸ τῶν κατὰ τόπους ποιμένων, ἀγροτῶν καὶ λοιπῶν κατοίκων συγκεῖμενα σίφη, αἵτινα ὑπὸ ἰδίους ἀρχηγούς ἐπολέμουν κατὰ τῶν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν εἰσβολῆν τῶν ἐπιδρομικῶν στρατῶν, ἰδίως κατὰ τῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καταλαβόντων τὴν Ἰσπανίαν Γάλλων. Σ. Μ.

ἤρξατο ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς νὰ ἀμφιδάλη φανερώς περὶ τῆς ἐκδάσεως τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ. Ἐκ τῶν 24000 ἐν Πελοποννήσῳ πολεμιστῶν αὐτοῦ ὑπῆρχον ἔτι ἐν τῇ ζωῇ 8000 μόνον καὶ ἐκ τούτων 1500 ἔκειντο ἀσθενεῖς ἐν τοῖς νοσοκομείοις. Αἱ ὑπ' αὐτοῦ γενόμεναι δαπάναι τοῦ πολέμου ἀνῆρχοντο ἤδη εἰς 25 ἑκατομμύρια Ἰσπανικῶν ταλήρων καὶ ὅμως τὸ τέλος τοῦ πολέμου οὐδαμῶς ἐφαίνετο προσεχές, ἡ δὲ πρὸς τὴν Πύλην θέσις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν Ρώσων καθίστατο διηνεκῶς κινδυνωδωδέστερα. Ἐντεῦθεν ἡ φρόνησις ἐπέβαλλεν αὐτῷ νὰ προχωρῇ λίαν προνοητικῶς καὶ νὰ μὴ ἀυξάνῃ ἐπὶ πλέον τὸ κεφάλαιον τῶν εἰς τὴν στρατείαν ταύτην διατιθεμένων χρημάτων. Καὶ ἡ μὲν δεινὴ ἀπορία τοῦ στρατοῦ ἀνεκουφίσθη ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ κομισάντος (τῆ 20)2 Δεκεμβρίου 1826) ἀπὸ τοῦ Δέλτα εἰς τὸ Ναβαρίνον πλουσίας προμηθείας καὶ ὀκτὼ ἑκατομμύρια ταλήρων. Ἀλλὰ νέα στρατεύματα δὲν ἀφίκοντο, καὶ ὁ Ἰβραῖμ ἠναγκάσθη μέχρι Ἀπριλίου 1827 νὰ μένῃ ἄγων ἡσυχίαν ἐν τοῖς στρατοπέδοις αὐτοῦ. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἐτάραξαν αὐτὸν ἐν τῇ ἡσυχίᾳ αὐτοῦ ταύτῃ. Μόνον ὁ γηραιὸς Κολολοτρώνης ὠχύρωσεν ἐκ νέου διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Γενναίου τὸ ἐν Κρατείνῃ φρούριον τῶν Φραγκικῶν χρόνων καὶ ἐφωδίασεν αὐτὸ μετὰ ἐπιτηδείων πολεμικῶν καὶ τροφίμων¹.

Κατὰ τρόπον σπουδαιότερον καὶ συστηματικώτερον διεξήχθη ὁ πόλεμος τῷ 1826 ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Ὁ Ρεσίτ πασᾶς μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου τὸν δεινῶς ἐλατωθέντα στρατὸν αὐτοῦ ἠῤῥῆσεν αὐθις κατὰ μικρὸν μέχρι 10 χιλ. ἀνδρῶν, ἔχοντα καὶ ἀξιόλογον πυροβολικὸν (26 κανόνια). Οὐχ ἦτον σπουδαῖον ἦτο τὸ γεγονός ὅτι ὁ πασᾶς οὗτος διὰ τῆς περὶ τὰς διαπραγματεύσεις ἰκανότητος αὐτοῦ κατέρθρωσε νὰ πείσῃ πολλοὺς τῶν Ρουμελιωτῶν Καπεταναίων, θεωρούντων νῦν ἀπεγνωσμένον τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα, νὰ εἰρηνεύσωσι πρὸς τὸν

1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 370—377. Broudis, Millchailengen aus Griehhaclend, τόμ. 2, σελ. 293—303. Finlay, σελ. 112 κφξ. Gervinus, σελ. 239—243. Τρικούπ. σελ. 22—35 Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 426 κφξ.

Σουλτάνον καὶ νὰ προσέλθωσιν αὐτοὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν ὑπηρεσίαν ὡς ἀρχηγοὶ ἀρματωλῶν μεταξὺ δὲ τῶν οὕτω προσελθόντων ἦσαν καὶ ἄνδρες, οἱοὶ ὁ Ράγκος, Σήφακας, Δουβουνιώτης, Ἀνδρέας Ἴσκος καὶ τινεὶ Κοντογιάννης. Ἐτι κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1826 ἀνεχώρησεν ὁ Ρεσίτ ἀπὸ τῆς Αἰτωλίας, ἵνα καθυποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ πολιαρκήσῃ τὰς Ἀθήνας, τὸ ἀριστον τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ φρούριον. Τὰ Σάλωνα ἐκυριεύθησαν ἀνευ πολλῆς δυσχερείας, ἐξησφαλίσθη δὲ ἡ κατοχὴ τῆς πόλεως καὶ τῆς περὶ αὐτὴν χώρας διὰ τῆς ἀφειθείσης ἐνταῦθα ἐκ 3000 Τούρκων συγκειμένης φρουρᾶς· τῇ δὲ 28)10 Ἰουλίου κατελήφθησαν ἤδη καὶ αἱ Θῆβαι. Καὶ νῦν ἐμελλε νὰ ἐπιχειρηθῇ στρατεία ἐναντίον τῆς Ἀττικῆς, καθ' ἧς ὁ Ὅμηρ πασσᾶς τῆς Εὐδαίας ἤρξατο αὐτοὶ τῶν συνήθων ληστρικών ἐπιδρομῶν.

Ἡ τότε κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν Ἀττικῇ ἦτο σφόδρα εὐνοϊκὴ εἰς τοὺς Τούρκους στρατηλάτας. Ὁ ἐνταῦθα ἀρχιστράτηγος Γούρας, καίπερ ὢν ἄνδρεις, ἱκανὸς ὡς στρατηλάτης, εἰθισμένος ὁμως νὰ ἀργυρολογῇ ἀπηνῶς καὶ νὰ παραβλέπῃ τὰ ἀδικήματα τὰ διαπρατιτόμενα ὑπὸ τῆς ἐκ τετρακοσίων ἀνδρῶν συγκειμένης σωματοφυλακῆς αὐτοῦ, τοσοῦτον, ἰδίως ἐν τῇ πεδινῇ χώρᾳ, εἶχε καταστῆ μισητός, ὥστε κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Κιουταχῆ πολλοὶ τῶν ἀγροτῶν τῆς Ἀττικῆς (κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1826) προθύμως ὑπετάσσοντο αὐτῷ. Ὁ φρόνιμος δὲ Τούρκος ἀρχιστράτηγος κατώρθου νὰ προσελκύνῃ αὐτοὺς ἐντελῶς πρὸς ἑαυτόν, ἐπιτρέπων αὐτοῖς τὴν ἀτελεῆ καλλιέργειαν δημοσίων γαιῶν καὶ συγκροτῶν, πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ, εἶδος τι χωροφυλακῆς ἐκ τῶν ρωμαλεωτάτων ἀγροτῶν, ἰδίως τῶν τοῦ Μενιδίου καὶ Χασσίων.

Ἄλλ' ὁ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν, ὁ ἄλλως εἰθισμένος νὰ φεύγῃ εἰς Σαλαμίνα δσάκις προσήγγιζον οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τὴν πόλιν, νῦν ἀπεφάσισε νὰ ἀντιστῆ γενναίως. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀποτελέσαντες φάλαγγα χιλίων περίπου ὀπλιτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μακρυγιάννη, προσλαβόντες δὲ ἐπικουρίαν τῶν ἐκ Σαλαμίνας σπευσάντων παλληκαρίων, ἀνέμενον τὴν ἀφίξιν τῶν πολεμίων.

Ἡ Ἀκρόπολις ἦτο ἐξωπλισμένη μετὰ 17 κανονίων ἔχουσα καὶ προμήθειαν τροφῶν ἐπαρκῶν ἐπὶ 18 μῆνας. Ἡ κάτω πόλις δὲν ἠδύνατο βεβαίως νὰ ἀντέχη ἐπὶ πολὺ. Τῆ 11)23 Ἰουλίου ἀφίκετο ἐγγύτατα τῆς πόλεως ἡ προπορεία τοῦ Ρεσιτ ὑπὸ τὸν Μουσταφᾶν βέην, ἡ συγκειμένη ἀπὸ 1000 ἰππέων καὶ 2000 πεζῶν καὶ ἐνωθεῖσα ἐν Καπανδριτίῳ μετὰ τοῦ Ὁμέρ πασᾶ, καὶ ἀφοῦ κατέλαβε τὴν ἀρχαίαν Πύγκα καὶ τινὰς ἐκκλησίας χρησιμευούσας τοῖς Ἕλλησιν ὡς προτειχίσματα, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὸν ἀρχαῖον λόφον τῶν Μουσῶν¹ καὶ ἴδρυσεν αὐτόθι τρεῖς πυροβολοστάσια ἐναντίον τῆς πόλεως. Ὁ Ρεσιτ πασᾶς, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἠσφάλιζε τὰς πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Εὐβοίαν καὶ τὸν κόλπον τῆς Κορίνθου συγκοινωνίας αὐτοῦ, κατασκευάσας ὄχυρώματα ἐν Δομβραίνῃ, Θήβαις καὶ Ὠρωπῷ, ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας τῆ 16)28 Ἰουλίου, ἐστρατοπέδευσεν ἐν Πατησίοις καὶ ἤρξατο σφοδροῦ κανονισολισμοῦ ἐναντίον τῆς πόλεως. Ὅτε δὲ μετὰ πολλὰς μάχας οἱ Ὄθωμανοὶ ἔμαθον τῆ 31)12 Αὐγούστου ὅτι ἐν Σαλαμῖνι καὶ Ἐλευσίνι παρεσκευάζετό τις ἐπίθεσις ἐναντίον τῶν τάξεων αὐτῶν ἤρξαντο τῆ 2)14 Αὐγούστου φοβεροῦ βομβαρδισμοῦ διαρκέσαντος 24 ὥρας καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν κάτω πόλιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν πάσῃ σπουδῇ εἰς τὴν ἀκρόπολιν.

Ἡ ἀκρόπολις δὲν ἦτο δυνατὸν βεβαίως νὰ κυριευθῇ καθ' ὃν τρόπον ἐκυριεύθη ἡ κάτω πόλις. Τούναντίον δὲ ὁ Κιουταχῆς ἠναγκάσθη νῦν, ὡς πρότερον ἐν Μεσολογγίῳ, νὰ ἐπιχειρήσῃ πολιορκίαν ἐκτάκτως μακροχρόνιον καὶ δυσχερῆ. Οὕτω δὲ καὶ νῦν αὖθις μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ 1827 τὸ μέγα διαφέρον τοῦ ὄλου πολέμου περιστρέφετο περὶ τὴν διατήρησιν ἢ τὴν ἄλωσιν τοῦ κλασικοῦ θεωρουμένου τούτου τόπου. Μετ' ὀλίγον αἵματηροτάτη συνήφθη μάχη. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη, ὡς εἶδομεν μικρὸν πρότερον, ἀντὶ τοῦ νωθροῦ καὶ φανερώς ἀνεπαρκοῦς εἰς τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων Γούρα εἶχε διορίσει ἀρχιστράτηγον Ρουμ-

1. Τὸν νῦν λόφον τοῦ Φιλοπάππου, τὸν καλούμενον πάλαι καὶ Μουσεῖον. Σ. Μ.

λίας τὸν θερμουργὸν Καραϊσκάκην, ὅστις κατασταθεὶς σὺν τῷ
 χρόνῳ ἄριστος στρατηλάτης, ἀποβαλὼν δὲ τὰς μέχρι νῦν παρα-
 μορφούσας τὸ ἦθος αὐτοῦ φαύλας ιδιότητας (σκωρίας), διηύθυνε
 τὴν νέαν στρατείαν μετὰ τοιαύτης ρώμης καὶ φρονήσεως, ὅταν
 οὐδέποτε μέχρι τότε εἶχεν ἀναπτύξει ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ἔδω-
 κεν οὕτω ἄπαξ ἔτι εἰς τὸν ἐν Ρουμελίᾳ Ἑλληνικὸν ἀγῶνα
 ἀπροσδόκητον ὄλως δύναμιν καὶ ἐπίδοσιν. Ἄλλ' ἡ πρώτη ἀπό-
 πειρα ἀπέτυχε πάντως. Τῇ 19)31 Ἰουλίου ὁ Καραϊσκάκης ἐξώρ-
 μησεν ἀπὸ Ναυπλίου μετὰ 600 ἀνδρῶν καὶ ἐν Ἐλευσίνῃ γενό-
 μενος ἠνώθη ἐνταῦθα μετὰ τῶν παλληκαρίων τῶν ὑπαρχηγῶν
 Κριεζιώτου, Βάσου καὶ Πανουργιά. Μετ' ὀλίγον ἦλθε πρὸς αὐ-
 τὸν καὶ ὁ Φαβιέρου μετὰ 920 τακτικῶν, ἐν οἷς ἦσαν καὶ 70
 πυροβοληταὶ μετὰ τεσσάρων κανονίων τριῶν λιτρῶν, καὶ 70 φι-
 λέλληνες τεταγμένοι ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Πίσαν. Οἱ Ἑλ-
 ληνες πάντες ὁμοῦ ἀνερχόμενοι εἰς 3500 ἀνδρας ὤρμησαν τῇ
 5)17 Αὐγούστου κατὰ τὴν ἑσπέραν καὶ ἐγγύς τοῦ Χαΐδαρίου,
 ἀνατολικῶς τῆς μονῆς τοῦ Δαφνίου καὶ εἰς ἀπόστασιν $1\frac{1}{2}$ ὥρας
 ἀπ' Ἀθηνῶν καὶ κατέλαβον κήπὸν τινα περιπεφραγμένον, ἐνθα τῇ
 6)18 Αὐγούστου ἀπέκρουσαν λαμπρῶς ἐπίθεσιν τινα τοῦ Τουρ-
 κικοῦ ἵππικοῦ ἐνισχυομένην διὰ δύο πυροβόλων. Ὁφελιμώτερον
 ἴσως θὰ ἦτο νῦν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἂν κατελάμβανον τὸν
 μέγαν ἐλαιῶνα Ἀθηνῶν καὶ ἐστρατοπέδευον ἐν αὐτῷ. Ἄλλ' οἱ
 ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς ἀλ-
 λήλους περὶ οἰουδήποτε σχεδίου· οὕτω δὲ ἔμειναν ἐν Χαΐδαρίῳ,
 ἐνθα τὰ παλληκάρια ὠχυρώθησαν ἐν ταμπουρίοις, τοῦθ' ὅπερ οἱ
 τακτικοὶ ἀπέφευγον νὰ πράξωσιν ἀπὸ ὑπερηφανείας ἢ ἐξ ὀκνη-
 ρίας. Ὅτε τῇ 8)20 Αὐγούστου ὁ Ρεσίτ καὶ ὁ Ὁμέρ ἐπετέθησαν
 ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων μετὰ δυνάμει μὲγάλῃ, ὑπέστησαν οὖ-
 τοι τὴν ἐπίθεσιν ἐν μάχῃ σφοδρᾷ καὶ ἐνδόξῳ. Ἄλλ' ἡ νυκτε-
 ρινὴ ἐπίθεσις, ἣν προέτεινεν ὁ Καραϊσκάκης, ἀπέτυχε, διότι πολ-
 λοι τῶν ἀτάκτων Ἑλλήνων ἐν ἀκαρεὶ κατέλιπον κρυφίως τὸ
 στρατόπεδον· τούτου ἕνεκα ἄπας ὁ στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐπι-
 στρέψῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα· καὶ ἐν Σαλαμίνῃ τοσαύτη ἕνεκα τὴν
 ἀποτυχίαν ἠγέρθη ἕρις μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Γάλλων

ἀρχηγῶν, ὥστε καθίστατο ἀδύνατος ἐπὶ τινα χρόνον ἢ μεταξὺ αὐτῶν σύμπραξις.

Νῦν αὖθις ὁ Ρεσίτ ἐτράπη ἐρρωμένως ἐναντίον τῆς Ἀκροπόλεως, ἐνθεν ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Γούρας ἐπωφεληθεὶς τὴν εὐκαιρίαν εἶχε πέμψει εἰς Σαλαμίνα (12/24 Αὐγούστου) πολλοὺς τῶν μὴ δυναμένων νὰ μάχωνται. Ἄλλ' οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἕλληνες, ἀνερχόμενοι ἔτι εἰς 1630 ἄνδρας, ὧν οἱ 800 ἦσαν ἐνοπιοι, τοσοῦτον ἀπέβαλον τὸ θάρρος ἕνεκα τῆς ἀτυχοῦς ἐκθάσεως τῶν παρὰ Χαϊδάριον μαχῶν, ὥστε μόλις κατῴρητο ὁ Γούρας νὰ κωλύῃ τὴν λειποταξίαν τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, εἰ καὶ αἱ ἀποπειραι, εἰς ἃς προέβησαν οἱ Τοῦρκοι, νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὴν κλεψύδραν καταστρέφοντες δι' ὑπονόμου τὸν προμαχῶνα τοῦ Ὀδυσσεῶς, ἀπέτυχον ἀποκρουσθεῖσαι δι' εὐτυχῶν ἐξόδων καὶ δι' ἀνθυπονόμων τοῦ μηχανικοῦ Κώστα Χορμοβίτου, εὐφυοῦς φυσιοδίφου. Ἀφοῦ δὲ ὁ Γούρας αὐτὸς τῇ 30)12 Ὀκτωβρίου ἐν τινι νυκτερινῇ κατοπτεύσει ἐφονεύθη πυροβοληθεὶς, τὸ ψυχικὸν σθένος καὶ ἡ δραστηριότης τῆς ἐξαιρέτου γυναικὸς αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνδρεία τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη κατῴρθωσαν νῦν τοσοῦτον ἀσφαλῶς νὰ συγκρατήσωσι τὰ παλληκάρια, ὥστε οὗτοι ἀπέκρουσαν λαμπρῶς δύο τῇ 6)18 καὶ 7)19 Ὀκτωβρίου ἐναντίον τῶν πρὸ τῆς κλεψύδρας ὀχυρωμάτων ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν γενομένων σφοδρὰς ἐφόδους. Ἡ γενναία τοῦ Γούρα γυνὴ ἀπώλετο ἀτυχῶς βρῆδύτερον οἰκτρῶς (περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1827), διότι καταρραγέντος τινὸς ὑπὸ βόμβας πληγέντος στύλου τοῦ Ἐρεχθείου, τμημά τι τῆς στέγης καταπεσὼν ἐθανάτωσε τὴν ἀξιόλογον γυναῖκα καὶ δέκα τῶν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς οἰκούντων.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἕλληνες στρατηλάται δὲν κατέλιπον τὴν ἐλπίδα τοῦ διαλύσαι τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως διὰ τολμηρῶν ἐναντίον τῶν πολιορκητῶν ἀντιπερισπασμῶν, φοβούμενοί μάλιστα εὐλόγως μὴ μετὰ τὴν πτώσιν ταύτης ἢ Ρουμελία ἀποκλεισθῆ τῶν ὄρων τοῦ μέλλοντος Ἑλληνικοῦ κράτους. Ἀπαξ ἔτι Φαδιέρος, Κριεζώτης καὶ Καραϊσκάκης συνηνώθησαν πρὸς μεγάλην τινὰ ἐπιχείρησιν. Καὶ ὁ μὲν Κριεζώτης ἐμελλε νὰ εἰσαγάγῃ 300 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας εἰς τὴν Ἀκρόπολιν πρὸς

διευκόλυνσιν δὲ τούτου ὁ Φαβιέρος καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἐμελλον νὰ ἐνεργήσωσιν ἀντιπερισπασμούς ἐναντίον τῶν πολιορκητῶν ἐπιχειροῦντες ἐπίθεσιν, ὁ μὲν (Φαβιέρος) κατὰ τῶν Θηβῶν, ὁ δὲ ἐναντίον τοῦ Χαϊδαρίου. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ Κριεζώτης πράγματι εἰσήλθε τῇ 11)23 Ὀκτωβρίου διὰ νυκτὸς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν καὶ ἀνέλαβεν ἐνταῦθα τὴν διοίκησιν ἀντὶ τοῦ βαρέως τετραυματισμένου Μακρυγιάννη. Ἀλλ' ἡ τοῦ Φαβιέρου ἐναντίον τῶν Θηβῶν στρατεία ἀπέτυχε, διότι καθ' ἣν στιγμήν οὗτος μετὰ τῶν τακτικῶν ἀφίκετο ἤδη εἰς τὸν Ἀσωπόν, τὰ παλληκάρια ἐγκατέλιπον αὐθις τὰς ἐν Κιθαιρώνι κατὰ τὰ νῶτα τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς φύλαξιν αὐτῶν παραδοθείσας θέσεις. Ὁ ὑπὸ ἀπαύστων ἀποτυχιῶν καταδιωκόμενος Γάλλος ἐν τῇ ἀγανακτήσει αὐτοῦ ἐνόμισεν ὅτι καὶ ἡ τελευταία αὐτοῦ ἀποτυχία ἔδει νὰ θεωρηθῇ ἀποτέλεσμα τῶν ραδιουργιῶν τοῦ Καραϊσκάκη. Διὰ τοῦτο ἐπέστρεψεν εἰς Μέθανα σφοδρῶς παρωργισμένος καὶ ἀπέρριψε τὴν γενομένην αὐτῷ πρότασιν τοῦ Ἑλληνοσάρχου (τοῦ Καραϊσκάκη) νὰ διεξάγῃ νῦν κυρίως πόλεμον εἰς τὰ ἔνδον τῆς Ρουμελίας.

Ὁ Καραϊσκάκης εἶχε συλλάβει λαμπρὸν τι σχέδιον πρὸς παράλυσιν τῶν ἔμπροσθεν τῶν Ἀθηνῶν Τουρκικῶν πολεμικῶν δυνάμεων. Ὁ Κιουταχῆς, ὅστις νῦν ἤδη ὑπέφερε πολλάκις ἀπὸ ἐλλείψεως τροφῶν ἐν τῇ αὐχμηρᾷ Ἀττικῇ, ἐμελλε νὰ καταβληθῇ τῶν Ἑλλήνων ἐνεργούντων πάσῃ δυνάμει πρὸς διακοπὴν τῶν συγκοινωνιῶν αὐτοῦ. Ὁ Καραϊσκάκης ἤθελε νὰ καταστραφῶσι τὰ ἐν ταῖς μεσογείοις τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εὐρισκόμενα Τουρκικὰ ἀποσπάσματα, νὰ ἐκταθῶσι δὲ οἱ σταθμοὶ οἱ Ἑλληνικοὶ ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ ὄρμου τῆς Ἀταλάντης, νὰ ἀποκοπῇ πᾶσα εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Τοῦρκον ἀρχιστρατηγὸν ἀποστολὴ τροφῆς, ἥτις ἐν ὥρᾳ χειμῶνος μόνον διὰ ξηρᾶς ἡδύνατο νὰ ἐνεργηθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, συγχρόνως δὲ διὰ τολμηρῶν ἐνεργειῶν καὶ οἱ Ρουμελιῶται ἄρματωτοὶ ἐξεγερωθῶσιν αὐθις ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἡ πρώτη προσβολὴ ἐμελλε νὰ ἐνεργηθῇ ἐναντίον τῶν ἐν Ἀταλάντῃ Τουρκικῶν ἀποθηκῶν καὶ ἐναντίον τῶν ἐν Δομβραίνῃ ὀχυρωμάτων τοῦ

Κιουταχῆ. Ἡ ἀρχὴ τῆς νέας στρατείας δὲν ἦτο πάντως λίαν εὐτυχῆς εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης μετὰ 2500—3000 παλληκαριῶν, ὄντων τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν Σουλιωτῶν τῶν ἀμυντόρων τῶν τειχῶν τοῦ Μεσσολογγίου, ἐρμήσας τῇ 25)6 Νοεμβρίου ἀπὸ Ἐλευσίνας ἦλθεν εἰς τὸν Ἐλικῶνα καὶ ἐνήργει ἐναντίον τῆς Δομβραίνης, ὁ Πανουργιάς δὲ καὶ ὁ αὐθις εἰς τὴν ἐπανάστασιν προσχωρήσας Δουβουνιώτης ἐπολιόρκουν τὰ Σάλαωνα, ὁ Βάσσος ἐφύλαττεν ἐν τῷ μεταξὺ μετὰ τῶν μαχητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν Μεγαρέων τὴν Σάλαμινα, τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὸν πορθμὸν, ὁ Κωλέττης, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ραυδῶ (Raybaud) καὶ τοῦ Βουτιέρου (Boutier), μετὰ 1500 Ὀλυμπίων ἐκ τῶν νήσων Σκιάθου, Σκύρου καὶ Σκοπέλου προσελθόντων καὶ ὑπὸ τὸν Καρατάσον τεταγμένων ἀφίκετο εἰς τὴν ἔμπροσθεν τῆς Ἀταλάντης παραλιαν. Ἄλλ' ὁ Ρεσίτ πασσαῖς, μαθὼν τὰ περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ τῶν κατασκόπων αὐτοῦ, ἐπεμφεν εἰς Λοκρίδα τὸν Μουσταφᾶ βέην ἢ Μουστάβεην μετὰ 2000 ἐκλεκτῶν Ἀλδανῶν. Ὅτε λοιπὸν οἱ Ὀλύμπιοι ἀπέβησαν εἰς τὴν παραλιαν κατὰ τὴν νύκτα τῆς 8)20 Νοεμβρίου καὶ τὴν ἐπομένην ὄρθρου βαθεὺς ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ἀταλάντης, προσεβλήθησαν αἰφνιδίως ὑπὸ τῶν Ἀλδανῶν καὶ μετὰ χαλεπὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιδῶσιν αὐθις εἰς τὰ πλοῖα. Ἰσχυρότερον ἀντέσχεν ἐν Βοιωτίᾳ ὁ Καραϊσκάκης. Αἱ ἀπόπειραι αἱ γενόμεναι ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς 27)8 Νοεμβρίου πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Ὀθωμανῶν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Δομβραίνης καὶ πρὸς διάδοσιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ πέριξ χώρᾳ δι' ἐπιδρομικῶν σιφῶν, δὲν ἐπέτυχον. Πρὸς τούτοις καὶ ὁ καιρὸς ἦτο λίαν δυσμενῆς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας. Τότε δὲ ἀπεφάσισεν ὁ τολμηρὸς στρατηλάτης νὰ καταλίπη τὰς ἐναντίον τῆς Δομβραίνης ἐπιθέσεις καὶ νὰ μετενέγκῃ τὸν πόλεμον εἰς Φωκίδα. Νῦν ἦτο ἀνάγκη νὰ συγκρουσθῇ πρὸς τὴν μεταδατικὴν φάλαγγα, ἥτις μετὰ τὴν παρὰ τὴν Ἀταλάντην νίκην τεταγμένη ὑπὸ τὸν Μουστάβεῦν, τὸν Ἐλμάσβεῦν καὶ τὸν Καραμφίλβεῦν ἔμελλε νὰ φρουρήσῃ τὰς συγκοινωνίας τοῦ Ρεσίτ. Διὰ τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἐνίσχυθεις τῇ 11)23 Νοεμβρίου ὑπὸ τῶν ὑπὸ τὸν Χατζῆ-Μιχάλην Βουλγάρων

ἱππέων ὤρμησε τῇ 14)26 Νοεμβρίου πρὸς τὸ Φωκικὸν Δίστομον. Ἐνταῦθα δὲ τῇ 18)30 Νοεμβρίου ἔμαθε παρά τινος μοναχοῦ ὅτι ὁ Μουσταβέϋς εὕρισκετο ἐν τῇ πρὸς τὰ Σάλωνα ὁδῷ καὶ ὅτι ἦν ἐγγὺς τῆς Δαυλίδος. Εὐθὺς νῦν ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη ὁ Γαρδικιώτης Γρίβας μετὰ 500 ἀνδρῶν, ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἀράχωβαν, τὴν κειμένην ἐν ταῖς νοτιαῖς προβολαῖς τοῦ Παρνασσοῦ ἐν θέσει, ἀφ' ἧς ἐκτείνονται τρεῖς κοιλάδες κατὰ διαφόρους διευθύνσεις. Εὐθὺς ὡς ὁ Γρίβας κατέλαβε τὴν θέσιν τῇ 19)1 Δεκεμβρίου καὶ ἐν τῷ ἅμα ὁ Μουσταφάβέϋς, ἐνισχυθεὶς σπουδαίως ἐν Λεβαδείᾳ ἀφίκετο ἐνταῦθα καὶ ἐπειρᾶτο νὰ ἐκδιώξῃ τὰ παλληκάρια ἀπὸ Ἀραχώβης. Ἄλλ' ὁ Γρίβας γενναίως ἀντέστη εἰς τὴν τετραπλασίως ὑπερτέραν δύναμιν καὶ διηυκόλυνεν οὕτω τῷ Καραϊσκάκῃ νὰ συλλάβῃ ἐνταῦθα τοὺς Τούρκους ὡς ἐν μυάγρᾳ. Ὁ συνετὸς στρατηλάτης διὰ τῆς καταλήψεως τῶν μὲν Τριόδων ἐκώλυεν αὐτοὺς τῆς πρὸς Λεβαδείαν ἐπανάδου, διὰ δὲ τῆς καταλήψεως τοῦ Καστρίου (Δελφῶν) ἀπέκλειεν αὐτοῖς τὴν πρὸς Σάλωνα ὁδόν, ἀπέκοπτε δὲ καὶ πᾶσαν οἰοπομπείαν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μετ' ὀλίγον εὐρέθησαν οἱ Τούρκοι δεινῶς πολιορκούμενοι ἐν τινι παρά τὴν Ἀράχωβαν λόφῳ, ἐνθα ἔπασχον δεινὴν ἀπορίαν. Οἱ ὄροι τῆς παραδόσεως, οἱ προταθέντες αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατηλάτου, ἐφάνησαν αὐτοῖς ἀπαράδεκτοι· ἤλπιζον δὲ ὅτι ἠδύναντο νὰ ἀντέχῳσι μέχρις ἀφίξεως ἐπικουρίας ἢ νὰ διέλθῳσι ξιφῆρεις διὰ τῆς πολιορκητικῆς ζώνης. Ἀλλὰ νῦν ὁ ἀνδρεῖος Μουσταφᾶ βέϋς ἔπεσε μαχόμενος τῇ 22)4 Δεκεμβρίου. Καὶ ὁ καιρὸς δὲ κατέστη φοβερός· εἰς τὸ ψῦχος καὶ εἰς τὰς ραγδαίας βροχὰς ἐπηκολούθησε τῇ 23)5 Δεκεμβρίου νιφετώδης χειμῶν, καθιστῶν, καθὰ ἀναφέρουσιν ἐξ ἰδίας πείρας ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ἀμερικανὸς Τάϋλор¹, τὴν χώραν ταύτην τῆς Ἑλλάδος τοσοῦτον ἄξιον, ὅσον περίπου εἶναι ἡ Λακωνία, καὶ ἐκώλυσε μὲν τὰς μάχας, ἀλλὰ ἐπέφερε μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς Ἀλβανούς. Ὅτε δὲ οὗτοι κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24)6 Δεκεμ-

1. Πρβλ. Taylor (ἐν Γερμ. μεταφρ.) Reisen in Griechenland, σελ. 44
—51 κφε. 62, 221 κφε.)

βρίου ἐτόλμησαν πράγματι νὰ ζητήσωσι διέξοδον διὰ τῶν φαράγγων τοῦ Παρνασσοῦ εἰς τὸ παρὰ Δαυλίδα μοναστήριον Ἱερουσαλήμ, ἅπας ὁ στρατὸς αὐτῶν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἀπώλοντο οἰκτρῶς ἐν ταῖς ἀποκρήμνοις ἀτραποῖς, ἐν μέσῳ βαθείας χιόνος καὶ ὑπὸ τὰ ξίφη τῶν καταδιωκόντων αὐτοὺς Ἑλλήνων. Τριακόσιοι δὲ μόνον ἐσώθησαν ἐκ τοῦ ὀλέθρου. Ἄτυχῶς οἱ Ἕλληνες δὲν ὤκνησαν νὰ ἐγείρωσι τρόπαιον ἀπαίσιον πυραμίδος ἐκ Τουρκικῶν κεφαλῶν ἐσχηματισμένης.

Ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ τοῦ Καραϊσκάκη νίκῃ ἀνεπτερώθησαν αὖθις αἱ ἐλπίδες τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλλήνων καὶ ἡ ἐπανάστασις ἠνωρθώθη παραχρῆμα ἐρρωμένη. Ὁ ἐξαίρετος στρατηλάτης ἐξηκολούθησεν ἐν τῇ μεταξὺ λίαν συντόμως καὶ δραστηρίως τὴν τοσοῦτον λαμπρῶς ἀρξαμένην χειμερινὴν στρατείαν. Ὁ Ρεσίτ πασσάς, ὃν πολλοὶ Ἀλβανοὶ καὶ Βόσνιοι ἐγκατέλιπον ἕνεκα τοῦ χειμῶνος κατὰ τὴν φαύλην αὐτῶν συνήθειαν (τὰ ἄτακτα ταῦτα στίφη ἀντικατεστάθησαν μετ' ὀλίγον διὰ τῶν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως πεμπομένων, ὑπὸ τοῦ Μαχμουτ Β'. μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Γιανιτσάρων συγκροτηθέντων Τουρκικῶν στρατευμάτων) ἤσθάνετο ἑαυτὸν σοβαρῶς ἀπειλούμενον καὶ ἐξέπεμψεν ἐν πρώτοις τὸν Ὀσμὰν πασσάν μετὰ 600 ἀνδρῶν ἐναντίον τῶν Ρουμελιωτῶν. Ἄλλ' ἐνῶ οὗτος διέμεγεν ἐν Διστόμῳ, ὁ Καραϊσκάκης ἐτράπη ἐπὶ τὰς Θερμοπύλας καὶ ἐκυρίευσεν ἐγγὺς τῆς Βελίτσῃ τῇ 7)19 Δεκεμβρίου σημαντικωτάτην εἰς τὸν Ρεσίτ ἀποστελλομένην συνοδείαν τροφίμων. Οἱ δὲ ἀκροβολισταὶ αὐτοῦ διέτρεχον ἤδη τὰς μέχρι Πατραζικίου καὶ Βοδωνίτης χώρας. Ἐν τούτοις ὁ δριμύς χειμὼν καθίστα ἀδύνακτον πᾶσαν σπουδαίαν παρὰ τὴν Οἴτην καὶ τὴν Ὀθρὸν κίνησιν. Διὰ τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἐνήργησε νῦν νὰ πολιορκήσῃ σοβαρώτερον τὰ Σάλωνα. Ἐνταῦθα ἔμενον ἰδίως τὰ παλληκάρια τοῦ Πανουργιᾶ καὶ οἱ Σουλιῶται. Ὅτε δὲ ὁ Ρεσίτ διέταξε νὰ ἐκπεμφθῶσιν ἀπὸ Μεσολογγίου ἐναντίον τῶν Σαλώνων 1500 Ἀλβανοί, ὁ Ἕλλην στρατηλάτης ἀντεπεξελθὼν ἐναντίου τούτων καὶ προσαγαγὼν αὖθις τὸ Λιδωρικίον εἰς τὴν ἐπανάστασιν ἀπέκρουσε τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς τὴν Ναύπακτον (2/14 Ἰανουαρίου 1827), διέδραμε τὴν μέχρι Κραβδά-

ρων χώραν καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τοὺς ἀρματο-
λοὺς Ἴσκον, Ράγκον καὶ Σήφακαν. Καὶ ὅτε τῇ 17)29 Ἰανουα-
ρίου ἔμαθεν ὅτι ὁ Ὁμέρ πασσᾶς τῆς Εὐδοίας προτροπῇ τοῦ
Ρεσίτ ἠνώθη ἐν Τουρκοχωρίῳ τῆς Φωκίδος μετὰ τοῦ Ὀσμάν,
ἀμφότεροι δὲ μετὰ 4000 περίπου ἀνδρῶν ἐστράφησαν ἐναντίον
τοῦ ὑπὸ 300 Σουλιωτῶν ὑπερασπιζομένου Διστόμου, ἔσπευσεν
αὐτόσε ἀπὸ Κραβδάρων διὰ τινος τῶν θαυμαστῶν αὐτοῦ ταχυ-
πορειῶν, καὶ περὶ τὰ τέλη ἤδη τοῦ Ἰανουαρίου ἀφίκετο εἰς Δί-
στομον καὶ ὠχυρώθη ἐνταῦθα ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν στρατη-
λατῶν, πρὸς οὓς νῦν πολλὰς συνήψεν ἀψιμαχίας. Ἀπὸ τῆς
30)11 Φεβρουαρίου ἐγένοντο πολλαὶ σφοδραὶ μάχαι, μέχρις οὗ
ὁ Ὁμέρ πασσᾶς τῇ 6)18 Φεβρουαρίου ἠναγκάσθη νὰ ἐκκε-
νώσῃ τὰς θέσεις αὐτοῦ καὶ ἐγκαταλιπὼν ἐνταῦθα πολλὰς προ-
μηθείας τροφῶν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Λεβάδειαν. Τὰ νεαρὰ Ὀθω-
μανικὰ τακτικὰ στρατεύματα δὲν ἐφάνησαν τότε τοῖς Ἑλλήσιν
ἰδιαζόντως φοβερά. Ἐπειδὴ δὲ εὐθὺς μετὰ ταῦτα οὐ μόνον τὰ
Σάλωνα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Πανουργιά, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν
Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν Δαυλίδι Τουρκοὶ σταθμοὶ κατελήφθησαν ὑπὸ
τοῦ Καραϊσκάκη, καὶ ἠδύνατο οὗτος νὰ διευθύνῃ πρὸς τὰς
Θερμοπύλας τὰς πρωτοπορίας αὐτοῦ, διὰ τοῦτο περὶ τὰ μέσα
Φεβρουαρίου 1827, ἐξαιρουμένων τῶν θέσεων Βονίτσης, Αἰτω-
λικοῦ, Μεσολογγίου, Ναυπάκτου καὶ Ἀντιρρίου ἢ Ρουμελίας ἀπὸ
Καρδασαρά μέχρι τῶν τάφρων τῆς Λεβαδείας καὶ Ἀταλάντης
περιήρχετο αὐθις εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων!

Ἡ παρὰ τὴν Ἀράχωβαν νίκη τῶν παλληκαρῶν ἐνεψύχω-
σεν αὐθις τὸ φρόνημα τῆς φρουρᾶς τῶν Ἀθηνῶν, συγχρόνως δὲ
σφόδρα ἠρέθισε τὴν τοῦ Φαβιέρου ἀντιζηλίαν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι
ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἔνεκεν ἐλλείψεως ἐφοδίων πολεμικῶν
εἶχεν ἐλαττωθῆ μεγάλης ἡ ζωηρότης, μεθ' ἧς ὁ Ρεσίτ καὶ οἱ
ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἕλληνες ἐπολέμουν πρὸς ἀλλήλους. Ἄλλ' ἡ
φρουρὰ ἡ Ἑλληνικὴ ὑπέφερον ἰσχυρῶς οὐχὶ μόνον ἐξ ἐλλείψεως
τροφίμων, ἀλλ' ἐξ ἐλλείψεως πολεμικῶν ἐφοδίων καὶ ἱματίων
χειμερινῶν. Τότε δὲ ὁ ἀνδρείος Μακρυγιάννης, καίπερ τετραυμα-
τισμένος, κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ καὶ νὰ διέλθῃ μετὰ 5 ἀνδρῶν

τὰς Τουρκικὰς γραμμὰς (17/29 Νοεμβρίου 1826), καὶ νὰ ζητήσῃ κατεπειγόντως βοήθειαν παρὰ τῆς τότε ἐν Αἰγίνῃ εὐρισκομένης κυβερνήσεως. Τὴν βοήθειαν λοιπὸν ταύτην ἤθελε νῦν νὰ κομίσῃ ὁ Φαβιέρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπιθὰς λοιπὸν ἐν Μεθώνῃ τῇ 28) 10 Δεκεμβρίου βρικίου τινὸς Ψαριανοῦ μετὰ 650 ἐπιλέκτων τακτικῶν στρατιωτῶν ἀπέβη ἐν ὄρα μεσονυκτίῳ τῆς 1) 13 Δεκεμβρίου πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἀρχαίου λιμένος τῆς Μουνοχίας καὶ ἐξετέλεσε τὸ ἥρωικὸν τόλμημα, καθ' ὃ ἕκαστος στρατιώτης, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Φαβιέρου ἐξαιρουμένου, ἔβαινεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων σάκκον πλήρη πυρίτιδος ἔχοντα βάρος πολλῶν ὀκάδων. Βοηθούμενος δὲ διὰ τινος ὑπὸ τοῦ Κριεζώτου γενομένης ἐξόδου εἰσῆλθε πράγματι εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπεστὰς ζημίας ἕξ μόνον νεκρῶν καὶ 17 τραυματιῶν. Ἐν μόνον κακὸν ἐγένετο βραδύτερον ἀπαραίτητον διτι ἕνεκα τοῦ χαλεποῦ ψύχους τοῦ χειμῶνος τούτου οἱ νεαροὶ αὐτοῦ στρατιῶται σφόδρα ὑπέφερον ἀπὸ νερσημάτων. Σοβαραὶ μάχαι ἐγένοντο αὐθις ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους 1.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ προέδρου Ζαΐμη ἕνεκα λόγων πολιτικῶν τε καὶ στρατιωτικῶν λίαν σπουδαίων ἐπεθύμει ἵνα ὡς δυνατὸν τάχιστα ἀναγκασθῇ ὁ Κιουταχῆς νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνηνῶν. Ἀλλὰ δὲν ἤρεσκεν αὐτῇ τὸ σχέδιον, ὅπερ συνίστων αὐτῇ οἱ Εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοί, σχέδιον, καθ' ὃ ἔδει νὰ ἐπιταθῇ ἡ ἀμηχανία τοῦ Ρεσίτ κατὰ τὴν ὑπὸ Καραϊσκάκη ἐφαρμοζομένην μέθοδον, νὰ ἀποκοπῇ ὀλοσχερῶς πᾶσα πρὸς αὐτὸν κομιδὴ τροφίμων, τέλος δὲ οἱ ἐν Ἀττικῇ Ὀθωμανοὶ νὰ περικλεισθῶσιν δι' ἀλύσεως σταθμῶν στρατιωτικῶν ἀπὸ Μεγάρων μέχρι τοῦ πορθμοῦ τῆς Εὐβοίας ἐκτεινομένων. Οἱ περὶ τὴν Κυβέρνησιν ἤθελον νὰ σωθῶσιν αἱ Ἀθηναὶ ὡς πρότερον οὕτω καὶ νῦν διὰ ταχέως ἰσχυρῶν ἐπιθέσεων καὶ τεχνικῶς συνδυαζομένων πολεμικῶν ἐρ-

1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 387—414. Finlay, σελ. 115—126. Gervinus, σελ. 243—254. v. Prokesch-Osten, τόμ. 2, σελ. 56—58, 94—107. Mendelssohn-Bartholdy, σελ. 427—436. Jurien de la Gravière, τόμ. 2, σελ. 82—103.

γασίων. Διὰ τοῦτο τὰ στρατεύματα, ἅτινα ἦτο δυνατόν νὰ διατεθῶσι νῦν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, διηρέθησαν εἰς δύο μοίρας. Καὶ ἡ μὲν μοῖρα ἡ ὑπὸ τὸν Βάσον ἐν Σαλαμίτι καὶ ἐν Ἐλευσίνοι σταθμεύουσα, ἡ συγκειμένη ἐν ἀρχῇ ἀπὸ χιλίων μόνον παλληκαρίων, διὰ μεγάλων πρὸς τοῦτο καταβαλλομένων ἐνεργειῶν καὶ δαπάνης χρημάτων, ἰδίως τῶν ἀπὸ τῶν φιλελλήνων προερχομένων (μάλιστα ἐκείνων, ἅτινα ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας κατὰ Δεκέμβριον ἔτι τοῦ 1826 ἐπεμφε διὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐπιτρόπου αὐτοῦ, ἀντισυνταγματάρχου Καρόλου *Εἰδεκ) κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1827 ἠὺξήθησαν μέχρι 5000 ἀνδρῶν. Τὰ παλληκάρια τῶν Νοταράδων τῆς Κορίνθου, Ἀθηναῖοι φυγάδες τεταγμένοι ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην, τὸ ὑπόλοιπον τῶν τακτικῶν τοῦ Φαδιέρου καὶ ἄλλοι μαχηταὶ ἀπετέλουν τὸν στρατὸν τοῦτον, ἐν ᾧ νῦν εὐρίσκετο μετὰ 800 νεοσυλλέκτων παλληκαρίων ὁ Ἰόνιος συνταγματάρχης τοῦ ἵππικοῦ Βούρβαχης (Βουρβάκης) πατήρ τοῦ σήμερον πολυθρυλήτου Γάλλου ἀρχιστρατάρχου ¹⁾· ὅστις μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1826 διατελέσας ἐν τῇ Γαλλικῇ ὑπηρεσίᾳ ἐπέστρεψε νῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ μικρὸς λοιπὸν οὗτος στρατὸς διηρέθη εἰς δύο φάλαγγας· ἀφοῦ δὲ τῇ 11/2 Φεβρουαρίου 1827 συνεπληρώθησαν πᾶσαι αἱ παρασκευαί, μετὰ τῆς μᾶς τῶν μοιρῶν τοῦ στρατοῦ, συγκειμένης νῦν ἐκ 3500 ἀνδρῶν ἤρξαντο ὁ Βούρβαχης, ὁ Βάσος καὶ ὁ Παναγιώτης Νοταρᾶς τῇ 22/3 Φεβρουαρίου ἀπὸ Ἐλευσίνας ὁρμώμενοι νὰ ἐνεργῶσιν ἐναντίον τοῦ Μενιδίου καὶ τῶν Χασσίων καὶ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τοσοῦτον πράγματι ἀποτελεσματικῶς εἴλκυσαν τὴν προσοχὴν τοῦ Ρεσίτ, ὥστε ὁ στρατηγὸς Γόρδων (ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Χάϊδεκ) μετὰ 2300 ἀνδρῶν, (τῆς φάλαγγος τοῦ Ἰωάννου Νοταρᾶ, τῶν μαχητῶν τοῦ Μακρυγιάννη καὶ τῶν τακτικῶν, καὶ 15 κανονίων) φρουρούμενος ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου

1. Ὡς γνωστὸν περὶ τὸ τέλος τοῦ 1870 καὶ τὰς ἀρχάς τοῦ 1871 ὁ Βούρβαχης (ὁ υἱὸς) ἦν ἀρχηγὸς ἐν τῇ τότε διεξαγομένῳ Γαλλογερμανικῷ πολέμῳ ἰδίας στρατιᾶς (ἀνατολικῆς) ἠττηθείσης (κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1871) καὶ ὑποχωρησάσης εἰς τὴν Ἑλβετίαν, καὶ ἔμεινεν ἐν τῇ ἐνεργῇ στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Γαλλίας μέχρι τοῦ 1881. Σ. Μ.

Χάστιγξ μετὰ τῆς «Καρτερίας» καὶ πολλῶν μικρῶν πολεμικῶν πλοίων, ἀπελθὼν τῇ 24/5 Φεβρουαρίου ἀπὸ Σαλαμίνας ἠδυνήθη πράγματι νὰ εἰσπλεύσῃ ἀκολούτως ἐν βαθείᾳ νυκτὶ εἰς τὸν ἀρχαῖον Φαληρικὸν λιμένα, ἔνθα καὶ ὠχυρώθη παραχρῆμα ἐπὶ τῆς ἀκτῆς. Ἐν τῷ δὲ αἰ ὑπὸ τῆς φάλαγγος ταύτης ἐναντίον τῶν ἐγγυτάτων Τουρκικῶν ὠχυρωμάτων καὶ τοῦ ὑπὸ 700 Γκέκων κατεχομένου μοναστηρίου τοῦ Ἀγ. Σπυριδῶνος, τοῦ δεσπόζοντος τοῦ Πειραιῶς, γενόμεναι ἐπιθέσεις ἔμενον, τό γε νῦν, ἀνευ ἀποτελέσματος, ἡ πρώτη μοῖρα προήλαυεν ἀπὸ Χασσίων εἰς τὸ παρά τὸ Χαϊδάριον Καματηρόν, τὸ κείμενον, ἐν τῷ κρασπέδῳ αὐτῆς τῆς πεδιάδος τῆς Ἀττικῆς. Καὶ νῦν ὁ συνταγματάρχης Βούρβαχης, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ πεισθῇ ὅτι τὰ παλληκάρια τὰ Ἑλληνικὰ δὲν ἦσαν Γάλλοι στρατιῶται, προὐκάλει μάχην ἀσυνέτως ἐναντίον τῆς συμβουλῆς τῶν περὶ αὐτόν. Καὶ λοιπὸν προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ρεσίτ τῇ 27/8 Φεβρουαρίου μετὰ 2000 πεζῶν καὶ 600 ἵππέων καὶ δύο κανονίων ἠττήθη ὀλοσχερῶς, καὶ αὐτὸς ἐφρονεύθη, οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπολέσαντες 500 μαχητὰς καὶ τὴν πόλιν Ἐλευσίνα ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν εἰς Σαλαμίνα. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ τοῦ στρατηγοῦ Γόρδωνος μοῖρα, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς «Καρτερίας» κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ λαμπρῶς τῇ 30/17 Φεβρουαρίου ἐν πανημέρῳ μάχῃ τὴν κρατερὰν ἐπίθεσιν, ἣν ὁ Ρεσίτ μετὰ 4000 ἀνδρῶν ἐπεχείρησεν ἐναντίον τῶν ἐν Φαλήρῳ ἐπὶ τοῦ πετρώδους ὑψώματος τῆς ἀρχαίας Μουνυχίας ὀχυρωμάτων αὐτῆς. Αἱ περαιτέρω πρὸς τὸ μέρος τοῦτο κινήσεις τῶν Τούρκων οὐδὲν ἐπήνεγκον ἀποτελεσμᾶ· ἀλλ' οὐχ' ἦσσαν ἄγονοι ἀπέβησαν καὶ πολλὰ κατὰ θάλασσαν πρὸς Ὠρωπὸν καὶ πρὸς Ἀταλάντην ἐπιχειρήσεις τῶν Ἑλλήνων.

Ὁὗτω προχοροῦντων τῶν πραγμάτων, ὁ πρόεδρος Ζαῖμης ἐθεώρησε φρονιμώτατον νὰ καλέσῃ πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν Ἀθηναίων τὸν ἐξαιρετὸν Καραϊσκάκη, ὅστις πρὸ μικροῦ διὰ τῆς παρατὸ Δίστομον νίκης αὐτοῦ νέας ἐδρέψατο δάφνας. Ὁ Ἕλλην στρατηλάτης ἠκολούθησε τῇ κλήσει ταύτῃ καὶ τῇ 19/91 Μαρτίου μετὰ χιλίων παλληκαρίων ἀφίκετο εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν

εὐθύς πάλιν ἐγκαταλειφθεῖσαν Ἐλευσίνα καὶ ἐνισχυθεὶς διὰ τῶν ἀπὸ Σαλαμίνοσ ὑπὸ τὸν Π. Νοταρᾶν ἀφικομένων ἐπικούρων καὶ αὐξήσασ οὕτω τὸν στρατὸν αὐτοῦ μέχρι 3000 ἀνδρῶν εἰσῆλασεν εὐθύς εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἔνθα παρὰ τὸ μικρὸν βορειοδυτικῶσ τοῦ Πειραιῶσ (εἰς ἀπόστασιν 1 περίπου ὥρασ) κείμενον Κερασιόνιον ἔλαβε θέσιν ὄχυράν. Ἐνταῦθα δὲ κατώρθωσεν εὐθύς νὰ ἀποκρούσῃ τῇ 3/15 καὶ 4/16 Μαρτίου μετὰ μεγίστης ἐπιτυχίας δύο Τουρκικὰς ἐπιθέσεις.

Ὁ Ρεσιτ πασσᾶσ εἰς νέαν ἐντεῦθεν περιήλθε δυσχερῆ θέσιν. Καὶ κατώρθωσε μὲν διὰ κατασκευῆσ νέων ὄχυρωμάτων ἐν τῷ Δαφνί-Βουνῷ (Κορυδαλλῷ) νὰ ἐπίσχη μέχρι τινὸσ τὴν πορείαν τοῦ Καραϊσκάκη, καθόλου δὲ διὰ μεγίστων προσπαθειῶν νὰ κωλύσῃ ἐπὶ πέντε ἑβδομάδασ πᾶσαν μεταξὺ τῶν δύο δυτικῶσ καὶ ἀνατολικῶσ τοῦ Πειραιῶσ κειμένων Ἑλληνικῶν στρατοπέδων συγκοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ ὁ Καραϊσκάκησ ὠχυροῦτο ἐν Κερασινίῳ καθ' ἑκάστην ἰσχυρότερον· ἡ φήμη αὐτοῦ προσήγαγεν αὐτῷ ἐκ Πελοποννήσου 2000 ἀνδρῶν ἐπικουρικῶν στρατῶν ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Κολοκοτρῶνην, Πετιμεζᾶν τινὰ καὶ τὸν Σισίνην, ὑπῆρχε δὲ πᾶσα ἐλπίσ ὅτι ὁ Καραϊσκάκησ διὰ τῆσ εὐσταθοῦσ καὶ συνετῆσ στρατηγίας αὐτοῦ ἤθελε κατορθῶσει ὥστε προχωρῶν κατ' ὀλίγον, συγκροτῶν ἀπαύστως μικρὰσ μάχασ καὶ ἀποκλείων κατὰ μικρὸν τὸν λίαν ἐλαττωθέντα Τουρκικῶν στρατῶν νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὸν εἰς ἐγκατάλειψιν τῆσ πολιορκίας τῆσ Ἀκροπόλεωσ. Τότε δ' ἀκριβῶσ ἡ ἀσυνεσία καὶ ἡ ἄκαιροσ σπουδὴ τινῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ὑπηρεσίᾳ μέγα δυναμένων Ἀγγλῶν ἀξιωματικῶν ἐπήνεγκον ἐν μιᾷ ὁρμῇ ὀλεθριωτάτην καταστροφὴν¹). Ἀλλὰ πρὶν ἢ περιγράψωμεν τὴν κακὴν τροπὴν, ἣν ἔλαβεν ἡ κατάστασισ τῆσ Ἑλλάδοσ εὐθύσ πρὸ τῆσ ὑπὸ τῶν στόλων τῆσ Εὐρώπησ σωτηρίας αὐτῆσ, ἀνάγκη νὰ μνημονεύσωμεν ἐτι πρότερον συν-

1. Gordon-Zinkeisen, σελ. 438—439. Finlay, σελ. 129—135. Gervinus, σελ. 266 κφξ. Meadelssohn-Bartholdy, σελ. 436 κφξ. Jurien de la gravière, τόμ. 2 σελ. 104—115. (Ἄλλ' οὗτοσ καὶ ἐνταῦθα, ὡσ πρότερον ἤδη, συγγέει διαρκῶσ τὸν Ὅμηρ πασσᾶν τῆσ Εὐβοίας πρὸσ τὸν Ὅμηρ Βριώνην).

τόμωσ τῆς κατὰ μικρὸν ἐπελθούσης ἐν τε τῇ ἐσωτερικῇ θέσει τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν τῷ διπλωματικῷ θεάτρῳ τοῦ πολέμου μεταβολῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Πολιτικὰ κόμματα ἐν Ἑλλάδι.—Ἡ Κυβέρνησις μετοικεῖ εἰς Αἴγινα (κατὰ Νοέμβριον 1826).—Αἱ δύο ἐν Αἰγίῃ καὶ Ἐρμιόῃ πρὸς ἀλλήλας ἀνταγωνιζόμεναι ἔθνικαὶ συνελύσεις (κατὰ Φεβρουάριον 1827).—Ὁ Τσοῦρτζ καὶ ὁ Κόχραν.—Κοινὴ ἔθνικὴ συνέλευσις ἐν Δαμαλᾷ (Τροιζῆνι).—Ὁ κόμης Ἰωάννης Καποδίστριας ἐκλέγεται πρόεδρος (Κυβερνήτης) τῆς Ἑλλάδος (30 Μαρτίου 1827).—Ὁ Περγτέβ ἐφέντης.—Τὸ σύνταγμα τῆς Τροιζῆνος.—Νεαὶ πρὸς διάσωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπόπειραι.—Τὰ κατορθώματα τοῦ Χάστιγξ.—Ἡ ἐπονειδιστος παρασπονδία ἐναντίον τῆς συνθήκης τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Στυριδωνος.—Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.—Ἡττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰς Ἀθήνας (24 Ἀπριλίου).—Ἡ πτώσις τῆς Ἀκροπόλεως.—Ἀγρία καὶ ἀναρχικὴ κατάστασις ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἰδίως ἐν Ναυπλίῳ.—Ὁ Ἰβραῖμ πασοῦς καταλαμβάνει (κατὰ Μάϊον 1827) τὴν Γλαρέντζαν.—Ἀνεπιτυχεῖς κατὰ θάλασσαν στρατεῖαι τοῦ Κόχραν.—Ὁ Ἰβραῖμ κατὰ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου.—Ἀναχαίτισις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρῶνη.

Ἡ σὴν φρων, ἀλλ' ἀσθενὴς κυβέρνησις τοῦ προέδρου Ζαῖμη ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς συγκροτήσεως αὐτῆς εἶχε νὰ παλαιῇ διαρκῶς πρὸς μεγίστας δυσχερεῖας. Εἰς τὴν χρηματικὴν ἀπορίαν καὶ τὰς τοῦ πολέμου συμφοράς, καὶ εἰς τὸ βαρὺ ἔργον τοῦ μετ' ἀσθενῶν δυνάμεων περιορισμοῦ μέχρι τινὸς τῆς καθ' ἑκάστην ἰσχυρῶς αὐξανομένης πειρατείας τῶν εἰς ἔνδειαν περιελθόντων Ἑλλήνων, προσετέθη τάχιστα καὶ ἡ σφοδρὰ τῶν Ἑλληνικῶν πολιτικῶν μερίδων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἀντίθεσις. Καὶ ἡ μὲν ἀρχαιοτέρα μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ἐπικρατησίων ἀντίθεσις ἤρξατο κατὰ μικρὸν ἐλαττωμένη. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου ἕνεκα τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως, ἐν ἣ διετέλει ἡ χώρα, τῆς ὑποχρεούσης

1. Πρὸβλ. ἀνωτέρω, σελ. 356 καὶ προσέτι v. Prokesh-Osten, τόμ. 2 σελ. 58 κφς.

ἐπὶ μᾶλλον τοὺς Ἑλληνας νὰ ζητῶσι τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ βοηθείᾳ, ἢ μεταξὺ τῶν μερίδων ἀντίθεσις καθίστατο διηνεκῶς μᾶλλον ἐπαισθητῇ, μερίδων, ὧν ἑκάστη ἔστρεφε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ ἐπὶ τὴν Ἀγγλίαν, ἢ ἐπὶ τὴν Ρωσίαν ἢ ἐπὶ τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐπεκράτει ἀληθῶς ἡ ροπή ἢ Ἀγγλική, ἔχουσα τὰς βαθείας ρίζας αὐτῆς ἰδίως ἐν ταῖς νήσοις. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν δὲ ἐζήτει στενώτερον καθ' ἑκάστην νὰ προσεγγίση καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη. Ὁ πλοίαρχος Ἀμιλτον ἦτο καὶ ἔμεινε ὁ πιστὸς σύμβουλος καὶ φίλος τῆς Ἑλλάδος. Πλὴν τούτων ἡ Κυβέρνησις ἐκάλεσε τὸν Ἀγγλον στρατηγὸν Ροβέρτον Τσῶρτζ (Church), ὅστις πρὸ ἐτῶν ὑπῆρξεν, ὡς εἶδομεν, ὁ ἀγαπητὸς ἀρχηγὸς πολλῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ Ἀγγλικῇ ὑπηρεσίᾳ μισθοφόρων στρατιωτῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη· εἶτα δὲ ὑπηρετῶν ἐν τῷ στρατῷ τοῦ κράτους τῆς Νεαπόλεως, ἔλαβε τὸν βαθμὸν ἀντιστρατήγου, ἵνα ἀναλάβῃ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1826 τὴν ἀρχηγίαν πάντων τῶν χερσαίων Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἀφοῦ ὁ ἀπότομος χαρακτήρ τοῦ Φαβιέρου καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ὡς Γάλλου, συνδεομένου στενῶς πρὸς τὸν Κωλέττην, κατέστησαν λίαν ὀχληρὰ εἰς τὴν κυβέρνησιν ταύτην. Καὶ ὁ ἐν Πέραν δὲ Ἀγγλος πρεσβευτῆς **Στρατηφόδος Κάνιγμ**, ὅστις ἔνεκεν τῶν περὶ Ἑλλάδος γενομένων τότε διαπραγματεύσεων διετήρει τὴν διαρκῆ αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἐπικοινωνίαν, παρείχεν αὐτῇ σπουδαίαν ὑποστήριξιν. Ἄλλ' εἶχεν ἡ κυβέρνησις αὕτη καὶ ἰσχυροτάτους πολεμίους. Οὐχὶ ὁ κινδυνωδέστερος οὐδὲ ὁ δυνατώτατος ἐν τούτοις ἦτο τότε ὁ Κωλέττης, διότι αἱ ἐπανεπιλημμένα ἀποτυχία τοῦ Φαβιέρου καὶ ἡ πολιτεία τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας (Ὁρλεάνης), μὴ θέλοντος, ἕνεκα σεβασμοῦ πρὸς τὴν Γαλλικὴν αὐλήν, νὰ παραστῇ ὑποψήφιος βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος πρίγκηψ Αὐρηλιανός, παρέλυε τὴν Γαλλικὴν μερίδα. Τοῦναντίον δὲ χεῖρονα ἀντίδρασιν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐνήργει ὁ ὡς πρόεδρος τόσον οἰκτρῶς ἀποτυχῶν Κουντουριώτης, ὅστις ἀγανακτῶν σφόδρα διὰ τὸν ὀλοσχερῆ νῦν παραγκωνισμόν αὐτοῦ ἐκ τῶν δημοσίων, ἐμέμφετο τὴν κυβέρνησιν σφοδρότατα διὰ τοῦ Ὑδραϊκοῦ τύπου ἐπὶ τῇ μετὰ τῆς

Ἄγγλιας συμπράξει εὐτελεστάτους ἀποδίδων αὐτῇ (τῇ κυβερνήσει) σκοπούς. Ἄλλ' ἔτι κινδυνωδέστερος πολέμιος ἐγένετο ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὅστις ὦν πολέμιος μὲν πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τοὺς ἔτι νῦν μισητοὺς αὐτῷ Ὑδραῖους, ἔχων δὲ σύμβουλον καὶ τὸν φίλον αὐτοῦ Μεταξᾶν, τὸν ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν τῆς Ἄγγλιας καὶ θερμότατον φίλον τῆς Ρωσσίας, ἐγένετο νῦν ἀρχηγὸς τῆς Ρωσικῆς μερίδος. Σαφέστερον εἰπεῖν, ὁ Πελοποννήσιος στρατηλάτης ἐγίνωσκε κάλλιστα ὅτι τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Ηετροπόλεως ἐπεθύμει νῦν ζωηρῶς νὰ ἴδῃ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν ἀνερχόμενον εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ προέδρου τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔτε τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦτο κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1826)7 προέτεινεν ἐπισήμως τὸν κόμητα εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν, τὸ Ἀγγλικὸν ἀνακτοβούλιον, καίπερ τῇ ἀληθείᾳ ὀλίγην ἔχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ τοιοῦτον σχέδιον, ἔδωκεν ἐσωτερικῶς τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν πρότασιν «διότι δὲν ἤθελε νὰ ἀποκαλύψῃ πολὺ τὸ κομματικὸν αὐτῆς παίγνιον».

Ὁ Κολοκοτρώνης πάλιν εἰργάζετο παντὶ τρόπῳ ἵνα τὸ γε νῦν προλιάνῃ ἐν Ἑλλάδι τὴν ὁδὸν εἰς τὸ σχέδιον τῆς προεδρίας τοῦ Καποδίστρια, βραδύτερον δὲ ἵνα ἐκτελέσῃ πράγματι τὸ σχέδιον τοῦτο. Ἀλλὰ πρὸ τούτου περιήγαγε τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος πράγματα εἰς τὴν ἐσχάτην σύγχυσιν.

Ἡ θέσις τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ζαΐμη ἦτο λίαν ὀχληρὰ ἐν Ναυπλίῳ· αὐτὴ ἐπάλαιε πρὸς τὰς δυσχερείας, ὡς ἐδημιούργουν καθ' ἑκάστην ὁ ἐνταῦθα πεπωρωμένος ὄχλος καὶ ἰδίως τὰ φιλοτάραχα στρατιωτικὰ στίφη καὶ οἱ πρὸς ἀλλήλους ἐχθρικῶς διακείμενοι Σουλιῶται καὶ Ρουμελιῶται, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι κατεῖχον ὑπὸ τὸν Φωτομάραν τὸ Ἰτζκαλέ, οἱ δὲ δεῦτεροι ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Γρίβαν τὸ Παλαμῆδι. Ἡ κυβέρνησις μένουσα μὲν νῦν ἐν τῷ Θαλασσοπύργῳ (Μποῦρτζι) ἤθελε νὰ μεταθέσῃ τὴν ἔδραν αὐτῆς εἰς τόπον τινά, ἔνθα νὰ δύναται νὰ ἐργάζεται χωρὶς νὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ πλήθους καὶ τῶν παλληκαριῶν. Ἐκάλεσε δὲ διὰ τῆς διαρκoῦς ἐπιτροπείας τὴν Συνέλευσιν τῇ 1)13 Σεπτεμβρίου 1826 εἰς Πόρον, ἵνα ἐπαναλάβῃ ἐνταῦθα τὰς διακοπείας πρὸ τινων μηνῶν ἐργασίας αὐτῆς. Ἡ ἐπανάληψις

τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ἀνεβλήθη ἐπὶ τίνα χρόνον· καὶ ἄλλως δὲ ἡ Κυβέρνησις, ἀποβλέπουσα εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις διεξαγόμενον πόλεμον, ἀπεφάσισε νὰ μεταθέσῃ τὴν ἔδραν αὐτῆς εἰς Αἰγίναν, ἔνθα ἐκλήθη καὶ ἡ Συνέλευσις. Ὁ Ζαῖμης καὶ αἱ δύο κεντρικαὶ ἐξουσίαι ἀφίκοντο ἐνταῦθα τῇ 11)23 Νοεμβρίου.

Ὁ Κολοκοτρώνης, εἰς οὗ τοὺς σκοποὺς δὲν συνῆδε τὸ τοιοῦτον, μάτην ἠγωνίσθη νὰ ματαιώσῃ τὸ πρᾶγμα. Καὶ νῦν ἦλθεν εἰς τελείαν ρῆξιν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ μετέβη εἰς Καστρί (Ἐρμιόνην) καὶ ἐκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας μετὰ τῆς ἑαυτοῦ μερίδος Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἀφ' οὗ κατέλιπεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐπαρχιωτῶν νὰ ἐκλέξωσι δυοῖν θάτερον, ἢ νὰ πέμψωσι τοὺς τέως ἀντιπροσώπους ἢ νὰ πέμψωσι νέους ἀντιπροσώπους. Οὕτω κατὰ τρόπον ἐπονείδιστον καὶ σκανδαλώδη δύο συνήλθον Συνελεύσεις πρὸς ἀλλήλας ἐχθρικαί, ἐν Ἐρμιόνη ἢ μία, καὶ ἐν Αἰγίνῃ ἢ ἑτέρα. Καὶ νῦν ἐπὶ τίνα χρόνον κατίσχυεν ἡ πλάστιγξ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐνῶ δηλονότι αἱ ἄγρια μεταξὺ τῶν παλληκαριῶν τῶν στρατηγῶν Γρίβα καὶ Φωτομάρα ἐν Ναυπλίῳ συγκρούσεις οὐδεμίαν προσελάμβανον πολιτικὴν σημασίαν, ἢ ἰδιοτελής, ἄπιστος καὶ δολία ἐνέργεια τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου σφοδρὰς προὐκάλει ἀπὸ τοῦ τέλους Νοεμβρίου ἐν Ὑδρᾷ ταραχὰς τοῦ πεινῶντος ὄχλου ἐναντίον πάντων τῶν ὀνομαστῶν ἀνδρῶν τῆς νήσου, οἵτινες ἦσαν πολέμιοι τοῦ Κουντουριώτου καὶ ἐκ πεποιθήσεως θιασῶται τῆς Ἀγγλικῆς μερίδος. Τὰ ἄτακτα κινήματα, ἅτινα ἐξηκολούθουν μέχρι 10)22 Δεκεμβρίου, κατέστησαν ἐπὶ τίνα χρόνον τὸν Κουντουριώτην κύριον ἄλοσχερῆ τῶν πραγμάτων, καὶ ὅτε ὁ στόλαρχος Ἀμιλτον ἐπενέβη ἰσχυρῶς ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς ὑπὸ τῶν Ὑδραϊκῶν πειρατικῶν πλοίων ἀπειλουμένης Ἰονικῆς ναυτιλίας, ὁ Κουντουριώτης ἐν τῇ μανιώδει ἀγανακτῆσει αὐτοῦ παρεδόθη ὅλως εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῆς ἐν Ἐρμιόνη ἐπικρατούσης Ρωσικῆς μερίδος. Μετέβη νῦν ὁ ἀνὴρ εἰς τὸ Καστρί καὶ ἀνεγνώρισεν ἐξ ὀνόματος τῶν ναυτικῶν νήσων τὴν «Ρωσικὴν συνέλευσιν»· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ψαριανοί, Κρήτες καὶ Σάμιοι ἀντιπρόσωποι μετέβησαν ἀπὸ Αἰγίνης εἰς Καστρί. Πᾶσαι

αἱ ὑπὸ τῆς ἐν Αἰγίνῃ «Ἀγγλικῆς» συνελεύσεως πρὸς διαλλαγὴν γενόμεναι ἀπόπειραι ἀπέτυχον· καὶ τῇ 11)23 Φεβρουαρίου 1827 οἱ ἐν Ἑρμιόνη συνελθόντες ἤρξαντο τῶν ἐργασιῶν τῆς «Ἐθνικῆς Συνελεύσεως» ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Σισίνη, τὸ παράδειγμα δὲ τούτων δὲν ὠκνησαν νὰ μιμηθῶσι καὶ οἱ ἐν Αἰγίνῃ συνελθόντες, πρὸς οὓς κεκηρυγμένος φίλος ἦτο καὶ ὁ Καραϊσκάκης.

Οἱ ἐν Ἑρμιόνη συνελθόντες ἐνήργουν ἐν ἁπομονῇ πρὸς ἀλλήλους εἰς τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν πρόθυμον συναίνεσιν αὐτῶν πρὸς τὰς τοῦ Στρατηφόρου ὑπὲρ μεσολαβήσεως ἐνεργείας, ὡσαύτως δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀκύρωσιν τοῦ ἐναντίου τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐν Ἐπιδαύρῳ γενομένου ψηφίσματος. Τοῦναντίον δὲ ὁ ζῆλος τοῦ Γ. Κουντουριώτου ἐσθέσθη ἐντελῶς εὐθὺς ὡς ἐνόησεν οὗτος τὸν σκοπὸν, ὃν εἶχον ὁ Μεταξᾶς καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, νὰ καταστήσῃσι τὸν κόμητα Καποδίστριαν ἀρχηγὸν καὶ Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.

Τότε ἡ μεγάλη πανουργία τοῦ Κολοκοτρώνου κατώρθωσεν ἵνα ἡ πολιτικὴ δύναμις καὶ ροπή πολλῶν ἐξόχων Ἀγγλων συντελέσῃ ταυτοχρόνως πρὸς τε ἀποκατάστασιν τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ πρὸς μείωσιν τῆς δυνάμεως τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἀγγλικῆς μερίδος. Καὶ ἐν πρώτοις ὁ μετὰ σφοδροῦ πόθου προσδοκώμενος σὲρ Ριχάρδος Τσουρτζ ἀπέβη τῇ 25)9 Μαρτίου 1827 εἰς τ' ἀπέναντι τῶν Σπετσῶν εἰς τριῶν ὥρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Ἑρμιόνης κείμενον Πόρτο-Χέλι τῆς Ἀργολίδος. Ἐνταῦθα ὁ Τσουρτζ ἐνθουσιωδῶς προσαγορευθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ φίλου Κολοκοτρώνου ἐκήρυξε λίαν ἀταράχως ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἑλλήνων, πρὶν ἢ ἐκποδῶν γένωνται πᾶσαι αἱ διχόνοιαι. Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ ἐν Αἰγίνῃ, ὅπου μετέβη ἀκολούθως τῇ 27)11 Μαρτίου μετὰ τοῦ Ἀμιλτον, ἐκήρυξαν ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς διαιτητὴν καὶ διαλλακτὴν. Ἐπι ἐκυμαίνοντο οἱ ἐν Ἑρμιόνη, παρ' ὄλας τὰς ἐντόνους συμβουλάς τοῦ στολάρχου Ἀμιλτον καὶ μεθ' ὅλην τὴν τοῦ Κουντουριώτου καὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ νησιωτῶν ἀπὸ τοῦ Κολοκοτρώνου ἀποστασίαν, ὅτε ἐφάνη ἐπὶ τέλους ἐν Ὑδρᾷ τῇ 5)17 Μαρτίου καὶ ἐντεῦθεν ἔσπευσεν εἰς Αἰγίναν ὁ ἀπὸ τοσοῦτου χρό-

νου μετὰ τοσούτων μεγάλων ἐλπίδων ποθούμενος Λόρδος Κόχραν μετὰ τοῦ βρικόου «Σωτήρος» καὶ τῆς σκούνας αὐτοῦ (τὸ βρικόιον «Σωτήρ» φέρον 18 κανόνια εἶχε δοθῆ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἐν Παρισίοις Φιλελληνικοῦ συλλόγου ἀγορασθὲν ὑπὸ τούτου ἀντὶ 260 χιλ. φράγκων, εἶχε δὲ δώσει ὁ αὐτὸς Σύλλογος καὶ 355 χιλ. φράγκων). Ὁ ὑψηλὸς καὶ καταπλήττων τόνος, μεθ' οὗ ὁ Κόχραν ὑπεστήριξε τὰς συμβουλάς τῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ Τσοῦρτζ καὶ Ἀμιλτον, ἐπέδρασεν ἐπὶ τέλους ἀποτελεσματικῶς. Αἱ ἐν Ἐρμιόνη καὶ ἐν Αἰγίνῃ μερίδες ἔτεινον τὰς χεῖρας πρὸς ἀλλήλας χάριν διαλλαγῆς. Συνωδᾷ δὲ τῇ κατὰ 12)24 ἐνεργείᾳ τοῦ Τσοῦρτζ γενομένη συμβάσει ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη μετῴκησε τῇ 18)30 Μαρτίου εἰς Πόρον, αἱ δὲ δύο Συνελεύσεις, συγκείμεναι ἀμφοτέραι ὁμοῦ ἐκ 200 ἀνδρῶν ἠνώθησαν εἰς κοινὸν Ἐθνικὸν Συνέδριον, ὑπερ ἠρξαστο τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ ἐν Δαμαλᾷ (εἰς 3)4 ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Τροϊζήνης κείμενον) τῇ 20)1 Ἀπριλίου καὶ πάλιν ἐν τινι κιτριῶνι ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σισίνη.

Ἡ μερίς τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ ὁ Τσοῦρτζ ᾤκουν ἐν Δαμαλᾷ, ὁ δὲ Κουντουριώτης καὶ οἱ νησιῶται ἐν τῷ παρά τὸν ἀρχαῖον λιμένα Πύργωνα μοναστηρίῳ Καλανδερειῶν, ὁ δὲ Κόχραν ἐν τῷ πλοίῳ αὐτοῦ. Τῇ 26)7 Ἀπριλίου ἡ Κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη κατέθηκε τὴν ἐξουσίαν, ἀφοῦ τὴν προτεραίαν ἔτι διώρισε τὸν Κόχραν ἀνώτατον διοικητὴν τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος. Τῇ δὲ 29)10 Ἀπριλίου ὁ λόρδος παρέστη ἐν μέσῳ τῶν ἀπεσταλμένων, ἀφοῦ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως καὶ ὤμοσεν ὄρκον πίστεως. Ὁ Μιαούλης, ὅστις ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἀνεπιφυλάκτως καὶ ἐντίμως, εἶχε πλεύσει εἰς Αἰγιον μετὰ τῆς φρεγάτας «Ἑλλάδος», ἧς ἐπέβη νῦν ὁ Κόχραν. Ἀπὸ τοῦ πλοίου δὲ τούτου ἐξέδωκε τῇ 31)12 Ἀπριλίου τὴν μέγαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας προκήρυξιν, ἧς ἐνήργησεν εὐθὺς κατὰ τρόπον ἐμποιήσαντα μέγα θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ὅτε ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τῆς 26)7 Ἀπριλίου ἠρξαστο συζητήσεις περὶ τοῦ διορισμοῦ τῆς νέας Κυβερνήσεως, τὰ κύματα τῆς

μανιώδους κομματικῆς πάλης ἐξωγκώθησαν σφόδρα. Ἡ κοινὴ γνώμη ἤθελε νῦν τὸν διορισμὸν ἐνὸς μόνου κυβερνήτου· πᾶσαι αἱ μέχρι νῦν γνωσταὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἱκανότητες εἶχον καταστῆ ἤδη τετριμμένοι καὶ ὁ νέος πρόεδρος ἔδει νὰ ζητηθῆ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ ἐν Ἑλλάδι θεάτρου τοῦ πολέμου. Ἄλλ' ὅτε πρὸς τοῦτο ὁ Μεταξᾶς καὶ ὁ Κολοκοτρώνης προέτειναν νῦν τὸν Κόμητα Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὁ Κουντουριώτης καὶ οἱ νησιῶται κατέλιπον μετ' ἀγανακτήσεως πολλῆς τὴν Συνέλευσιν¹. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐγένετο λόγος περὶ ἄλλων ὑποψηφίων, μὴ Ἑλλήνων· ἐπειδὴ πρὸς τούτοις λείψανόν τι τῆς ἀρχαίας γαητείας, ἦν τ' ὄνομα τοῦ Κόμητος ἤσκει πρότερον ἐπὶ τοὺς Ἑλληνας, ἔτι νῦν ἐπενήργει ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ἡ δὲ μωρὰ πολιτικὴ τοῦ Κουντουριώτου ἀποξενώσασα πρὸς αὐτὸν ἄνδρας, οἱ Μαυροκορδάτος καὶ Ζαῆμης, καθίστα ἀδύνατον κοινὴν τινα κατὰ τῆς Ρωσικῆς μερίδος ἐνέργειαν· τέλος δέ, ἐπειδὴ οἱ μεγίστης ἀπολαύοντες τιμῆς φιλέλληνες Τσοῦριζ καὶ Κόχραν, οἵτινες ἐθεωροῦντο μεμυημένοι τὰ τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰονίου καὶ Ρώσου κόμητος, ἀπλῶς ἵνα ἀποφύγῃ «πᾶσαν ὑπόνοιαν περιωρισμένου καὶ ἰδιοτελοῦς Ἀγγλισμοῦ», διὰ τοῦτο ὁ Κολοκοτρώνης ἐπέτυχεν εὐκόλως τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῆς τοῦ ἀνδρὸς τούτου Ὀδυσσείου πανουργίας κατωρθώθη ἐπὶ τέλος ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ φρόνιμος στόλαρχος Ἀμιλτον φρονῶν ὅτι ὁ κόμης ἐμελλε νὰ ἀπορρίψῃ τὴν γενομένην αὐτῷ προσφορὰν, συνήνεσεν ἄκων εἰς τὴν ὑποψηφιότητα ταύτην², ἐξελέγη τέλος ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας τῆ

1. Ἀνακριβῆ ταῦτα. Οἱ περὶ τὸν Κουντουριώτην ἀπῆλθον ἀπὸ τῆς Συνελεύσεως ἀπλῶς ἵνα συσχεθῶσι μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου καὶ ζητήσωσι τὴν γνώμην τοῦ Ἀμιλτον περὶ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Καποδιστριαίου· μαθόντες δὲ παρ' αὐτοῦ ὅτι δὲν ἦτο ἐναντίος εἰς τὴν ὑποψηφιότητα ταύτην, ἐψήφισαν πάντες ὑπὲρ τοῦ Καποδιστριαίου, ἰδ. Φωτ. Β. σ. 382, ἰδ. καὶ τὴν κατωτέρω σημείωσιν. Σ. Μ.

2. Τὰ περὶ τῆς συναινέσεως τοῦ Ἀμιλτον καὶ τοῦ τρόπου, δι' οὗ ἐπέισθη οὗτος ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνου νὰ συναινέσῃ, ἰδοὺ πῶς ἀφηγῆται αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης (ἰδ. Κολοκοτρ. Συμβ. Ἑλλην. Φ. 183 κφξ. Ἡλθε μία ἡμέρα ὁ Ἀμιλτον εἰς τὸ κονάκι, ὅπου ἐκρατοῦσα εἰς τὴν Ἑρμιόνην καὶ πάντα εἶχα διαρμηνευτὴ τὸν Κόντε Ἀνδρέα Μεταξᾶ, μὴ ἤθελοντας

30)11 Ἀπριλίου 1827 ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη «Κυβερνήτης», ἦτοι ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ὀφείλων ἐν τούτοις νὰ κυ-

τὴν γλώσσα. Μοῦ λέγει μία ἡμέρα ὁ Ἄμιλτον : «Ἐμαθα ὅτι ἡ δική σας Συνέλευσις (ἣ ἐν Ἐρμιόνη δηλονότι κατ' ἀντίθεσιν τῆς πρὸς τὴν ἐν Αἰγίνῃ) ἔχει γνώμη νὰ καλέσῃ τὸν Καποδιστριαίον» καὶ ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα : «Ὅποιος σὲ τὸ εἶπε, σὲ ἐγέλασε· διὰ τὴν ὁ Καποδιστριαίος ἦτον μινίστρος τῆς Ρωσίας καὶ δὲν μᾶς δίδει χερί κατὰ ὥρας νὰ προσκαλέσωμεν τοιοῦτον ἄνθρωπον, καὶ ὁ καιρὸς θέλει μᾶς ὀδηγήσῃ διὰ τὴν κρημομένην ἀπὸ τὴν Ἀγγλία πού ὑπεσχέθη τὴν διαφέντεσί μας». Καὶ ἔτσι ἀνεχώρησε ὁ Ἄμιλτον». Ταῦτα ἐγένοντο πρὶν ἢ ἔτι αἱ ἐν Ἐρμιόνη καὶ ἐν Αἰγίνῃ χωρισταὶ συνελεύσεις ἐνωθῶσιν εἰς μίαν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν τῆς Τροιζήνης. Περὶ δὲ τῆς ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ταύτης ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστριαίου καὶ τῆς συναινέσεως τοῦ Ἄμιλτον λέγει ὁ Κολοκοτρώνης (σ. 186) : «Σὲ δύο ἡμέραις ἐκάμαμεν συνέλευσιν καὶ ἀποφασίσασαμεν τὴν αὐτὴν εἰς τὸ ἀπόγευμα νὰ ὑπογράψωμεν τὸν Καποδιστριαίον καὶ ἔτσι ἐπήγα ὅτι τὸ κοινὰ μου, ἔφαγα ψωμί καὶ ἔπασα νὰ κοιμηθῶ. Βλέπω καὶ ἤλθε ὁ κύρ Γεώργιος Κουντουριώτης καὶ Καρκατσάνης Σπετσιώτης καὶ Μαρκῆς Ψαριανὸς νὰ μοῦ ὀμιλήσουν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Καποδιστριαίου, ὅπου θέλει ὑπογράψωμεν ἀπομεσήμερα. Μοῦ λένε ὅτι «τ' ἀπομεσήμερον θὰ ὑπογράψωμεν διὰ τὸν Καποδιστριαίον... εἶναι καλὸν νὰ στείλωμεν νὰ πάρωμεν γνώμην ἀπὸ τὸν Ἄμιλτον»—ἀν ἐμπιστεύσεθε εἰς ἐμένα (ἀκήτησεν ὁ Κολοκοτρώνης) νὰ πάγω ἐγὼ ὁ ἴδιος». Σ' ἐμπιστευόμεθα τρεῖς φοραῖς, μὲ εἶπαν, σ' ἐμπιστευόμεθα». Ὁ Κουντουριώτης ἦτο μὲ μίαν γνώμην ὅτι εἶχα εἰπεῖ τοῦ Ἄμιλτον ὅτι δὲν θὰ ἐκλέξωμεν τὸν Καποδιστριαίον, καὶ ἐνόμισεν ὅτι θὰ εὖρω ἀντίστασιν ἀπὸ τὸν Ἄμιλτον». Καὶ ἐσηκώθηκα καὶ ἔκραξα τὸν Μεταξᾶν... καὶ ἐπήγαμεν ἐπάνω ἔς τὴν φεργάδα. Μᾶς ἐδέχθηκε ὁ Ἄμιλτον καὶ ἐκάτασαμεν εἰς ὀμιλίαν. Τοῦ λέγω : «Πῶς σοῦ φαίνεται τώρα, πού ἐνώθηκα ἡ Συνέλευσις καὶ κοντεύει νὰ τελειώσῃ;»—Χαίρομαι τὴν ἑνασίαν σας, ἐκάματε πολλὰ καλὰ»—τοῦ εἶπα : «Καπετᾶν Ἄμιλτον, ἤλθαμεν νὰ πάρωμεν τὴν συμβουλὴν σου, ὡς μᾶς συμβούλευες τότε διὰ τὴν ἐλευθερίαν μας, σὲ γνωρίζομεν ὡς ἕνα εὐεργέτην ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους καλλίτερον». Μᾶς εἶπε : «Πέστε τὴν γνώμην σας, καὶ ἂν δύναμαι κ' ἐγὼ νὰ σᾶς ἀποκριθῶ εἰς τὴν γνώμην σας».—Στοχάζομαι Καπετᾶν Ἄμιλτον, ὅτι τοὺς γνωρίζεις τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ ἐδῶ καὶ τόσους χρόνους· τοὺς βάλουμεν ὅλους νὰ μᾶς κυβερνήσουν καὶ ποτὲ δὲν μᾶς κυβέρνησαν καθὼς ἔπρεπε, καὶ βλέποντας ὅτι δὲν ἔχομεν ἄνθρωπον πολιτικὸν νὰ μᾶς κυβερνήσῃ ἤλθαμεν νὰ σὲ πάρωμεν εἰς γνώμην· διότι ἐκεῖνο, ὅπου ἤρχετο τῆς Συνελεύσεως ἀπὸ τὸ χερί της, τὸ διορθώσαμεν· ἔβαλε τὸν Κόρραν ἀρχιθαλάσσιον, τὸν Τσοῦρτζι ἀρχιστράτηγον, τώρα χρειαζόμεθα ἕνα πολιτικὸν τάχα δὲν μᾶς δίδει ἡ Ἀγγλία ἕνα πρόεδρον, ἕνα βασιλεῖα ;» — Μᾶς ἀποκρίθηκα : «Ὅχι, ποτὲ δὲν γίνεται».—«Δὲν μᾶς δίδει ἡ Φραντζία ;» — Ὅμοιως μᾶς ἀπεκρίθη—«ἡ Ρουσία ;».—«Ὅχι».—«Ἡ Προυσία ;».—«Ὅχι».—«ἡ Ἀναπολις ;» — «Ὅχι».—«ἡ Ἰσπανία ;».—«Ὅχι, δὲν γίνεται».—Ἀφοῦ ἐμελέτησα ὅλα τὰ βασίλεια—Σὰν δὲν μᾶς δίδουν τούτοις οἱ αὐταῖς, τί θὰ γείνομεν ἡμεῖς ;»—Μᾶς ἀπεκρίθηκα ὅτι : «Τηράτε νὰ εὐρῆτε κανέναν Ἕλληνα».—Ἡμεῖς ἄλλον Ἕλληνα ἀξιότερον δὲν ἔχομεν, μόνον νὰ ἐκλέ-

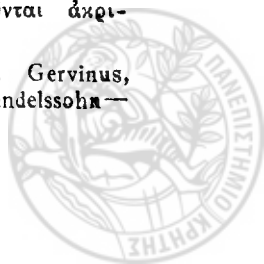
βερνᾶ τὴν χώραν «κατὰ τοὺς ὑφισταμένους νόμους». Μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀνδρὸς ἐμελλε νὰ διεξάγῃ τὰ κυβερνητικὰ πράγματα «ἐπιτροπεία κυβερνητική», ἣ δὲ τὰς πολιτικὰς μερίδας διαφλέγουσα ζηλοτυπία ἐποίησεν ὥστε ἡ σπουδαία αὕτη ἀρχὴ νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τριῶν λίαν ἀνικάνων καὶ ἀσῆμων ἀνδρῶν, τοῦ νεαροῦ καὶ ὠραίου, ἀλλ' ἀπαιδεύτου υἱοῦ τοῦ Πετρόμπεη, Γεωργίου Μαυρομιχάλη, τοῦ Ψαριανοῦ Μαρκῆ Μιλαίτου, ἀνθρώπου κακίστης ὑπολήψεως, καὶ τινος Γιαννούλη Νάκου, θεωρουμένου ὡς «τῆς μεγίστης καθ' ἅπασαν τὴν Λεβάνδειαν μωρᾶς κεφαλῆς». Οἱ ἄνδρες δ' οὗτοι συγχρόνως πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον Τσοῦρτζ ἔδωκαν ὄρκον καὶ ἀνέλαβον τὰ καθήκοντα αὐτῶν¹.

Ἡ εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος πρόσκλη-

ξωμεν τὸν Καποδίστριαν». — Ἐγύρισε καὶ μ' ἐκύτταξεν ἀκούοντας τὸ ὄνομα Καποδίστριας, καὶ μοῦ εἶπε : «Δὲν ἦσουν σὺ ποῦ μοῦ εἶπες δὲν τὸν δεχόμεθα τὸν Καποδίστριαν διότι εἶναι τῆς Ρουσίας μινίστρος ;» — «Ναί, ἐγώ, τοῦ εἶπα ἄλλος καιρὸς ἦτον τότε, καὶ ἄλλος τώρα· διὰ τὴν Ἑλλάδα ποῦ ἔχομεν ὑπεράσπισιν, τὸ δεξιὸ χεῖρ τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ θάλασσα, καὶ ἐβάλαμεν Ἄγγλον ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ τὸ ἄριστερον χεῖρ Ἄγγλον ὅπου εἶναι ἡ δύναμις τῆς ξηρᾶς· καὶ ἂν μᾶς ἔδιδε ἡ Ἄγγλία καὶ ἕνα πολιτικόν, καὶ ἐκεῖνον τὸν ἐβάναμεν καὶ δὲν ἐτσικίζαμεν τὸ κεφάλι μας ἔς τὸν ἕνα καὶ ἔς τὸν ἄλλον, καὶ δι' αὐτό, ὡς μοῦ εἶπες, δὲν γίνεται, πρέπει νὰ καλέσωμεν τὸν Καποδίστριαν». — Μοῦ ἀποκρίθητις ἐκ καρδίας : «Πάρτε τὸν Καποδίστριαν ἢ ὅποιον διάβολον θέλετε, διατὶ ἐχάθηκατε». Αὐτὸ ἤθελα νὰ ἀκούσω ἀπὸ τὸ στόμα του, τ' ἄκουσα καὶ εὐθύς ἀνεχώρησα». Ἰδ. καὶ Φωτακ. Β. σ. 382. «Μόνον δὲ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Καποδίστρια οἱ Ἄγγλοι ὀλίγον ἐμουθίασαν, καὶ ἰδίως οἱ νησιῶται καὶ ἐκ τούτων περισσότερον οἱ πληρεξούσιοι τῆς νήσου Ὑδρας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἠρώτησαν περὶ τούτου τὸν ἀγαθὸν Ἀμιλτον, ὅστις καὶ ἄλλοτε ἔδωκε συμβουλὰς σωτηρίου διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, καὶ τότε τοὺς εἶπε νὰ παραδεχθῶν μόνον, ὥστε ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πολιτικοῦ συστήματος νὰ εἶναι Ἕλληνας τὴν καταγωγὴν καὶ ὡς ἦναι καὶ ὁ Καποδίστριας, καὶ οὕτως ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισε τὴν ἐκλογὴν του».

Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων ἐξάγεται ὅτι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὅτι ὁ Κουντουριώτης καὶ οἱ Ὑδραῖοι ἀπεχώρησαν τῆς Συνελεύσεως ἐν τῇ ζητήματι τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου, (οἶνει διαμαρτυρόμενοι κατὰ τῆς ἐκλογῆς ταύτης), καὶ ὅτι ἀπέστησαν ἀπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τέλος ὅτι μετ' ὀπισθοβουλίας ἀπεδέξατο ὁ Ἀμιλτον τὴν περὶ ἐκλογῆς Καποδιστρίου γνώμην τοῦ Κολοκοτρώνη στεροῦνται ἀκριβείας. Σ. Μ.

1. Gordon—Zinkeisen, σ. 417—429. Finlay, σ. 138—9. Gervinus, σ. 254—284. v. Prokech—Osten, τόμ. 2, σ. 122—125. Mendelssohn—Bartholdy σ. 439—445.

σις τοῦ Καποδιστρίου ἦτο φανερά νίκη τῆς Ρωσικῆς πολιτικῆς ἐν τῇ ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1826 ἀρξαμένη πάλῃ, τῇ ἀποβλεπούσῃ εἰς τὴν νικῶσαν πολιτικὴν ροπὴν ἐν τῇ λύσει τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος. Ἡ Ρωσία ὡς πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας αὐτῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν διαφορὰς εἶχεν ἀποσπάσει παρὰ τῆς Πύλης τῷ 1826 σπουδαῖα πλεονεκτήματα. Ταῦτα τὰ ἰδιαίτερα μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ἀμφισβητούμενα ζητήματα, ἐν εἰς τὸ Διεθάνιον εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὸ Ρωσικὸν τελεσίγραφον, ἐλύθησαν καθ' ὁλοκληρίαν ὑπὲρ τῆς Ρωσίας, ἰδίᾳ τῶν διαπραγματεύσεων τῶν γενομένων ἐν Ἀκκερμαν τῆς Βεσσαραβίας ἀπὸ 25)6 Αὐγούστου μέχρι 24)6 Ὀκτωβρίου 1826, ὑπὸ τὴν πίεσιν, ἣν ἤσκει ἡ Ρωσία ἐπὶ τὴν μετὰ τὴν ἐξολόθρευσιν τῶν Γιανιτσάρων πρὸς στιγμὴν λίαν ἐξασθενήσασαν στρατιωτικῶς Πύλην· καὶ ταῦτα χωρὶς νὰ δύνηται ὁ Πατισάχ νὰ ἐχῇ τοῦ λοιποῦ βεβαίως πεποίθῃσιν ὅτι ἐξηγόραζεν οὕτω τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτοῦ ἀπὸ νέων ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ζητήματι ἀπαιτήσεων¹. Ἄλλ' οὐ μόνον, οὐδὲ κατέβαλεν ὁ Στρατηφόρδος Κάννιγκ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος καὶ πρὸ τῆς συνθήκης τοῦ Ἀκκερμαν καὶ μετὰ ταύτην. Ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἡ Πύλη ἦτο καὶ ἔμεινεν ἀδιάλλακτος καὶ ἀνένδοτος. Ὡς οἱ ἔμπροσθεν τῶν Ἀθηνῶν στρατοπεδεύοντες Τούρκοι στρατηγοί, κἂν ἐτι: ἐφείδοντο ἀπ᾿ ἑξῆς Ἑλληνός τινος αἰχμαλώτου, ἀλλ' ἀπηνῶς ἀπεκεφάλιζον πάντα Φιλέλληνα συλλαμβανόμενον ὑπ' αὐτῶν αἰχμάλωτον, οὕτω καὶ ὁ Σουλτάνος ἠδύνατο μὲν νὰ δώσῃ συγγνώμην τῷ ἡττημένῳ ραγιᾶ, ἀλλὰ τὴν Ἀγγλικὴν μεσολάβησιν ἀπέρριπτε τραχέως². Ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ὁ Κάννιγκ κατώρθωσε νὰ προσ-

1. Mendelssohn—Bartholdy, σ. 410 κλ. ν, Prokech—Osten, τόμ. 2, σ. 62—83. Rosen, Geschichte der Türkei, τόμ. 1, σ. 30—35. «Καὶ ὁμοίως οἱ περὶ τὸν Σουλτάνον εἶχον βεβαίαν πεποίθῃσιν ὅτι ἡ Ρωσία διὰ τῶν παρακλήσεων τοῦ Ἀκκερμαν ἤθελεν ἀποστή τῷ λοιποῦ πάσης ἀναμίξεως εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα. Σ. Μ.

2. Ἡ σύγκρισις εἶναι λίαν ἀνεπιτυχῆς καὶ κατ' οὐσίαν ἀνακριβής, διότι ἡ Πύλη τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ 1827 ἐκηρύχθη κἀντιοικετὰ τῆς ἀμνηστίας, κηρύττουσα εἰς τοὺς ὑπὲρ ταύτης συνηγοροῦντας ξένους διπλωμάτας ὅτι ὁ ἔργος νόμος ἀπῆτει τὴν τιμωρίαν τοῦ ἐνόχου. Σ. Μ.

αγάγη εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς Πετροπόλεως, οὐχὶ ἄνευ ἐνεργείας Ρωσικῆς, καὶ τὸ ἀνακτοβούλιον τὸ Γαλλικόν, καὶ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1827 ὁ κόμης Γκυλλεμινὸς διετάχθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ νὰ συστήσῃ τῇ Πύλῃ τὸ περιεχόμενον τοῦ εἰρημένου πρωτοκόλλου. Καὶ ὑπὸ τὴν ἐπαισθητὴν πίεσιν τῆς Ρωσικῆς πολιτικῆς, ἣτις μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐν Ἄκκερμαν διαπραγματεύσεων εἰργάζετο καὶ ἐν Λονδίῳ, ὡς καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔνθα τέλος τῆ 30)11 Φεβρουαρίου 1827 ἀφίκετο ὁ κόμης Ριθωπιέρρος ὡς Ρῶσος πρεσβευτῆς, ὑποδεικνύων ἐπὶ μάλλον τὴν ἀνάγκην καταναγκαστικῶν κατὰ τοῦ Διδανίου ἐνεργειῶν, ὁ Στρατάρχος Κάννιγκ ἐπέδωκεν ἐπὶ τέλος τῷ Διδανίῳ τῆ 23)4 Φεβρουαρίου ὑπόμνημα (pro memoria), περιλαμβάνον πάσας τὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ζητούμενας παραχωρήσεις. Ἡ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος κυριαρχία τῆς Πύλης ἔμελλε, κατὰ τὸ ὑπόμνημα, νὰ ἀναγνωρισθῇ κυριαρχικῶς, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας ἀπέναντι φόρου τελουμένου ὑπ' αὐτῶν ἐτησίως καὶ καθορισθησομένου ἀπαξ διὰ παντὸς ἔμελλε νὰ παραχωρηθῇ τὸ δικαίωμα τελείως ἀνεξαρτήτου ἐσωτερικῆς διοικήσεως ὑπὸ ἀρχᾶς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐλευθέρως ἐκλεγομένης. Οἱ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις οἰκοῦντες Τούρκοι ἔμελλον νὰ μεταναστεύσωσιν, ἀνακωχῆ δὲ παραχρῆμα διδομένη ἔμελλε νὰ προοδοποιήσῃ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης. Ἄκολούθως ὁ Ἄγγλος πρεσβευτῆς ἀνεκάλωσε τῇ Πύλῃ τῆ 25)9 Μαρτίου ἐμπιστευτικῶς τὸ πρωτόκολλον τῆς 23)4 Ἀπριλίου, τῆ δὲ 23)4 Ἀπριλίου ἑαυτοῦ μετὰ τοῦ Ριθωπιέρρου ἀνεκάλωσε τῇ Πύλῃ τὸ πρωτόκολλον ἐπισήμως ἀπαιτῶν συγχρόνως τὴν παραχώρησιν ἀνακωχῆς. Ὁ Σουλτάνος βαθέως πληγείς ἐκ τῶν τοιοῦτων δηλώσεων ἀπήντησεν εἰς αὐτὰς ἔργῳ ἢ κατὰ τρόπον τραχύτατον. Ἀπέλυσεν

1. Εἰς τὴν Ἀγγλικὴν διακοίνωσιν τῆς 23)4 Φεβρουαρίου ἀπήντησεν ἡ Πύλη διὰ τοῦ Ρεῖτς Ἐφέντη Σαῖδα ὅτι ὁ Σουλτάνος διὰ τοῦ θεοῦ νόμον καὶ διὰ τοῦ δικαιώματος τῆς κατακτήσεως ὧν νόμιμος ἡγετὴς τῶν ἐπαναστασῶν ἐπαρχιῶν καὶ ὡς τοιοῦτος ἀναγνωριζόμενος ἐπισήμως καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν Δυνάμεων οὐδέποτε εἰς οὐδεμίαν ἢ ἀναγνωρίσῃ ἀλλήν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπεμβαίνειν μεταξὺ Αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπαναστάντων ὁμηκῶν Αὐτοῦ, δικαιούμενος νὰ ἀπαιτήσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐκεί-

εὐθὺς (11)23 Μαρτίου) τὸν πρῶτον, συνειδὼν καὶ τοὺς Εὐρωπαίους ἀγαπητὸν Ρετζ Ἐφέντην Σαϊδᾶ καὶ προήγαγεν εἰς τὴν τούτου θέσιν τὸν ἰσχυρογνώμονα ἅμα καὶ μέχρις ἔχθρας πρὸς πάντα χριστιανὸν ζηλωτὴν μωαμεθανὸν καὶ ἀρχαϊόφρονα Τουρκοῦν, τὸν τέως διευθυντὴν τοῦ γραφείου τῆς Πύλης Μωχαμμέτ Σαϊδ Περτέβ ἐφέντην ¹, ὅστις καὶ παραχρῆμα προέβη εἰς ἐντονωτάτην ἀπόρριψιν ² τῶν Ἀγγλορωσικῶν προτάσεων ³.

Θέλομεν ἰδεῖ βραδύτερον πῶς ὁ διορισμὸς οὗτος καὶ τὰ ἀπο-

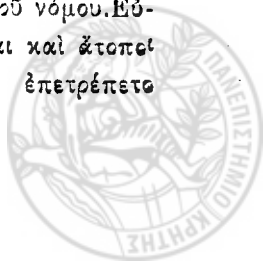
νο, ὅπερ πᾶς ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος νομίζει ἐχώριστον ἀπὸ τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ» καὶ ὅτι «ἡ Πύλη οὐδέποτε ζητήσασα νὰ ἐπεμβῇ ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς τῆς Ἀγγλίας πρὸς τοὺς καθολικοὺς Ἰρλανδοὺς διαφοραῖς ἀξιοὶ ἵνα καὶ ἡ Ἀγγλία ἀπέχη πάσης ἀναμίξεως εἰς τὴν ἀνταρσίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀφήσῃ εἰς τὴν Πύλην τὸ εἰς αὐτὴν καὶ μόνην ἀνήκον ἔργον τῆς εἰρηνεύσεως». Σ. Μ.

1. Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Σαϊδᾶ διὰ τοῦ Περτέβ ἐγένετο δύο ἑβδομάδας μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς Ἀγγλικῆς διακοινώσεως τῇ 25)9 Μαρτίου (11)23 Μαρτίου) 12 ἡμέρας πρὸ τῆς ἐπιδόσεως τῆς Ἀγγλορωσικῆς διακοινώσεως τῆς 23)1 Ἀπριλίου 1827. Ἡ ἀντικατάστασις αὕτη ἐγένετο, καθὰ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Σαϊδᾶ Ἐφέντης, ἵνα ὁ νέος ὑπουργὸς (Περτέβ) «λαλήσῃ πρὸς τὴν Εὐρώπην διὰ γλώσσης φρονιμοτέρας καὶ ἐντονωτέρας κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους». Ἡ ἐπίσημος δικαιολογία τῆς αὐτέρας τοῦ Σαϊδᾶ ἦτο ἡ σωματικὴ αὐτοῦ ἀσθένεια. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Πρόκες ὁ λόγος τῆς ἀπομακρύνσεως αὐτοῦ ἦτο ὅτι εἶχε διαβεβαίωσει τὴν Πύλην ὅτι ἐν Ἀκκερμαν ὁ Ρῶσι ἐπιτροπεὶ εἶχον διακηρῦξει ὅτι ἡ Ρωσία οὐδόπως ἔμελλε νὰ ἀναιμιχθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα. Ἀποδειχθέντος δὲ ὅτι τὸ τοιοῦτον ὑπῆρχε γεγραμμένον μόνον ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ πρωτοκόλλῳ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῷ Ρωσικῷ, ἡ θέσις τοῦ ὑπουργοῦ κατέστη λίαν δυσχερῆς. Σ. Μ.

2. Ἡ προφορικὴ ἀπάντησις τοῦ Περτέβ εἰς τὴν γενομένην αὐτῷ ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν τοῦ πρωτοκόλλου διὰ τῆς Ἀγγλικῆς διακοινώσεως τῆς 23)4 Ἀπριλίου 1826, τῆς ὑποστηρικθείσης καὶ ὑπὸ τοῦ πρέσβους τῆς Γαλλίας, εἶχεν οὕτω : «Ἡ πράξις αὕτη, δι' ἧς δύο Δυνάμεις οὐθαιρέτως διέθεσαν τὰ δίκαια, τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν μιᾶς τρίτης Δυνάμεως εἶναι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς Πύλης χάριτος ἀγραφῆς. Τὸ πρωτόκολλον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ (ἔλεγεν ὁ Π.) εἶναι ἐπιβουλὴ κατὰ τῶν δικαιωμάτων, τῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Πύλης· ἡ ἐμπιστευτικὴ ἀνακοίνωσις τοῦ πρωτοκόλλου τούτου εἶναι προσβολή, ἢ μόνῃ ἢ μετριопάθεια τοῦ Διβανίου ἠδυνήθη νὰ παρίδῃ· ἢ δὲ ἐπίσημος ἀνακοίνωσις καθίσταται ὑβρις». Σ. Μ.

3. Mendelssohn-Bertheldy, σ. 411ης v. Prokech-Osten, τόμ. Β'. σ. 83—93. 107—117. 143ης. τόμ. 4, σ. 263—333. τόμ. 5, σ. 1—45. Zur. Geschichte der oriental. Frange, σ. 132—162. Rosen, σ. 38. 40.

τελέσματα αὐτοῦ περιήγαγον τέλος τὰς μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματευομένας Δυνάμεις εἰς διαβήματα καιρία, ἅτινα ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα, ὅτι δηλονότι ἐν αὐτῇ ἦτο ἔτι δυνατὸν νὰ σωθῆ, ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ πλάστιγξ τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸ ἀνώτατον αὐτῆς ὕψος. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ κόμητος Καποδιστρίου οἱ Ἕλληνες προσέσχον τὸν νοῦν εἰς πολλὰ καὶ διάφορα πράγματα. Ἡ ἐν Τροϊζήνι ἐθνικὴ Συνέλευσις ἐν πολλαῖς συνεδρίαις συνέταξε, χάριν τῆς νέας συντάξεως τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας, **σύνταγμα** περιλαμβανόμενον ἐν 150 ἄρθροις (ἅτινα μετὰ ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν κατὰ Μάτιον καὶ ὑπεγράφησαν ὑπὸ 171 ἀντιπροσώπων). Τὸ σύνταγμα τοῦτο στηριζόμενον τὸ πλεῖστον ἐπὶ προγενεστέρων ἐργασιῶν ἐκήρυττε τὴν θρησκείαν τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς θρησκείαν τοῦ κράτους, ἐπηγγέλλετο δὲ καὶ εἰς πάσας τὰς ἄλλας θρησκείας ἐλευθέραν ἄσκησιν καὶ προστασίαν. Τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιάφρετον Ἑλληνικὸν κράτος ἔδει νὰ περιλαμβάνη, κατὰ τὸ σύνταγμα, πάσας τὰς ἐπαρχίας, αἵτινες εἶχον ἐγείρει τὰ ὄπλα ἐναντίον τῆς Τουρκικῆς δεσποτείας ἢ ἐμελλον ἔτι νὰ ἐγείρῳσιν αὐτά, καὶ νὰ στηρίζηται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. «Πᾶσα ἐξουσία πηγάζει ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ ὑφίσταται χάριν τοῦ λαοῦ». Ἕλληνες πολίται ἔδει νὰ λογίζωνται πάντες οἱ αὐτόχθονες πολίται τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν Χριστόν, προσέτι πάντες οἱ ἐκ Τουρκίας Χριστιανοί, οἱ ἐρχόμενοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ συναγωνισταὶ ἢ μετανάσται ἢ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἀπὸ Ἑλλήνων πατέρων γεννώμενοι, τέλος πάντες οἱ ὀμνύοντες ὄρκον πίστεως εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, καὶ αὐτοὶ δηλονότι οἱ ξένοι, οἱ ζητοῦντες καὶ λαμβάνοντες τὸ δικαίωμα τοῦ Ἑλλήνος πολίτου. Τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ ἦσαν τὰ αὐτά, ἅτινα καθωρίσθησαν καὶ ἐν τοῖς προγενεστέροις ἡδὴ συντάγμασι. Σαφέστατα νῦν ἐξηγγέλη ἡ καθολικὴ ἰσότης καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου ἀπαξ ἔτι ἡγγυᾶτο ὑπὸ τοῦ νόμου. Ἐυγένεια καὶ τιμητικαὶ προσωνυμίαι, ἐκηρύσσοντο ξένοι καὶ ἄτοποι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πολιτείᾳ. Μόνον εἰς τὸν Πρόεδρον ἐπετρέπετο

νὰ φέρῃ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τὴν τιμητικὴν προσιωνυμίαν «Ἐξοχότης».

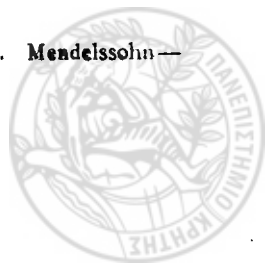
Ἡ κυριαρχία τοῦ ἔθνους ἐμελλε νὰ εὕρῃ τὴν ἔκφρασιν αὐτῆς ἐν τρισὶν ἐξουσίαις, ἐν τῇ νομοθετικῇ, τῇ ἐκτελεστικῇ, καὶ τῇ δικαστικῇ. Ἐντεῦθεν δὲ ἐξεδηλώθη λίαν φανερώς καὶ τὸ τότε περὶ ταῖς πολιτικαῖς μερίσιν ἐπικρατοῦν φρόνημα. Ἀφοῦ πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν καιρῶν δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιτάσσωνται ἐναντίον τῆς κυριαρχίας τῆς Πύλης, εἰς ἣν ἐνέμενε καὶ ὁ φίλος αὐτῶν Κάννιγκ, καὶ ἡ τοπικὴ δὲ ἔκτασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἐξηρτάτο ἐτι κατὰ τρόπον κινδυνωδέστατον ἐκ τῆς αἰχμῆς τοῦ ξίφους, αἱ μερίδες ἠγωνίζοντο νῦν νὰ περιορίσωσιν εἰ δυνατόν τὴν ἐξουσίαν τοῦ νέου Κυβερνήτου, οὗ ἡ ἐκλογή δυσηρέσκει σφόδρα εἰς πολλοὺς τῶν ἀρχηγῶν. Καὶ λοιπὸν ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐμελλε νὰ ἀνήκῃ εἰς βουλὴν, συγκροτουμένην ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ τριετίαν ἐκλεγομένων καθ' ἕκαστον ἔτος κατὰ τὸ ἐν τρίτον τῶν συγκροτούντων αὐτὴν μελῶν ἀνανεουμένην. Οἱ βουλευταὶ ἐλάμβανον ἀποζημιώσεις καὶ πάντες ὁμοῦ ὡς βουλὴ καὶ ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν βουλευτῆς εἶχον πάντα τὰ δίκαια, τὰ εἰθισμένα ἐν τοῖς ἀρχαίοις κοινοβουλίαις. Τὰς ἀποφάσεις δὲ τῆς βουλῆς ὤφειλεν ὁ κυβερνήτης ἐντὸς δύο ἑβδομάδων νὰ ἐγκρίνῃ ἢ νὰ ἀπορρίπτῃ· ἀλλ' ἡ ἀρνησικυρία τοῦ Κυβερνήτου δις μόνον ἠδύνατο νὰ ἀσκηθῇ εἰς τὸ αὐτὸ βούλευμα. Καὶ πάλιν βούλευμα τοῦ Κυβερνήτου τρεῖς πεμπόμενον εἰς τὴν βουλὴν καὶ τρεῖς ἀπορριπτόμενον ὑπὸ ταύτης ἔδει νὰ ἐγκαταλειφθῇ ὀλοσχερώς. Ἡ βουλὴ εἶχε δικαίωμα πλήρες νὰ κανονίζῃ τὸν προϋπολογισμόν, νὰ κανονίζῃ δὲ καὶ τὸ σύστημα τὸ νομισματικόν καὶ τοὺς μισθοὺς τῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους, νὰ ἀσκήσῃ ἐπιτήρησιν ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τοῦ τύπου, τῆς γεωργίας, τῆς ἐμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας, νὰ μεταβάλλῃ ἢ νὰ καταργῇ τοὺς ὑφισταμένους νόμους καὶ νὰ συντάττῃ νέους. Ἄνευ δὲ τῆς συγκαταθέσεως αὐτῆς ὁ κυβερνήτης οὔτε πόλεμον ἐπετρέπετο νὰ κηρύττῃ οὔτε εἰρήνην καὶ συνθήκας νὰ συναμολογῇ. Τέλος δὲ ὑπεχρεοῦτο ἡ βουλὴ νὰ ἐκπονήσῃ νέους νομικοὺς κώδικας ἐπὶ τῇ θάσει τῆς Γαλλικῆς νομοθεσίας. Μέχρις οὗ

δὲ ἐκτελεσθῆ τὸ τοιοῦτο ἔμελλε νὰ ἰσχύη ἐν ταῖς δικαστηρίαις ὁ ἄρχατος Ἀρμενόπουλος καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως τοῦ Ἄστρους καταρτισθεῖσα συλλογὴ ποινικῶν νόμων, καὶ ἐν ταῖς ἐμπορικοῖς ἢ Γαλλικῇ νομοθεσίᾳ. Αἱ σύνοδοι τῆς βουλῆς αἱ διαρκούσαι ἐπὶ 4—5 μῆνας ἔδει νὰ ἄρχωνται πάντοτε ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ὀκτωβρίου. Οὐδεὶς βουλευτὴς ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἄλλην τινὰ ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους· εἰς οὐδένα δὲ βουλευτὴν ἐπετρέπετο νὰ μετέχῃ τῆς ἐκμισθώσεως δημοσίων προσέδων. Ὁ Κυβερνήτης ἐκηρύσσετο ἀνεύθυνος, ἀλλ' ἔδει νὰ ἔχῃ ὑπουργοὺς ὑπευθύνους δυναμένους νὰ παυθῶσιν ὑπὸ τῆς βουλῆς. Ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ ἔκειτο ἅπασα ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπονέμειν χάριν. Ὡς πρὸς τὰ τῆς δικαιοσύνης δέ, ἰδρῦθη τῇ 15)27 Ἀπριλίου ναυτοδικεῖον, ἔμελλε δὲ νὰ ἰδρυθῶσι καὶ Εἰρηνοδικεῖα, Πρωτοδικεῖα, Ἐφετεῖα καὶ ἐν Ἀκυρωτικῶν (Ἄρειος Πάγος), ἡ δὲ εἰσαγωγή τοῦ θεσμοῦ τῶν ὀρκωτῶν δικαστηρίων ἐπεφυλάχθη εἰς τὸ μέλλον¹. Ἐψηφίσθη δὲ καὶ τις ἐναντιὸς μὲν ὀλοσχερῶς πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς μέχρι νῦν ἐξελιξέως τοῦ νεοελληνικοῦ ἐθνικοῦ βίου, κατὰ πράξιν δὲ ἀχώριστος καὶ λίαν ἐπικίνδυνος, ἀποτόμως δογματικὸς καὶ προφανῶς ἀπὸ ξένου ἐπίσκατος, ἦτοι ὁ θεσμὸς ὁ ἀποκλείων τοὺς κληρικοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς βουλῆς καὶ ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τοῦ περιβάλλεσθαι οἰονδήποτε ἀξίωμα κοσμικόν².

Τὴν ἡμέραν καθ' ἣν (5)17 Μαΐου) ὁ Σισίνης ἐκήρυττε τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Τροϊζῆνι Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, μακρὰν, εἴπερ ποτὲ πρότερον, ἔκειτο οἰαδήποτε ἐλπίς ἔτι ἡ Ἑλλὰς ἔμελλέ ποτε ἐξ ἰδίων δυνάμεων νὰ συστήσῃ κανονικὸν σύστημα πολιτείας. Οὐχὶ μόνον ἡ ὑλικὴ ἀπορία, μεθ' ἧλας τὰς μεγαθύμους βοήθειας τῆς φιλελληνικῆς ἀλλοδαπῆς, κατεπίεξε σφέδρα τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ τὰ δημόσια ταμεῖα ἦσαν κενά, καὶ τὰ τελωνεῖα οὐδένα ἔφερον πόρον. Ἄν ὁ κόμης Καποδίστριας, εἰς ἐν

1. Πρὸβλ. v. Prokech—Osreu, τόμ. 2, σ. 139—143. Mendelssohn—Bartoldy, σ. 457—469.

2. Gordon—Zinkeisen, σ. 429.

ἡ Συνέλευσις παρέσχε τὴν ἐξουσίαν (8)20 Ἀπριλίου) ἵνα θέτων ὡς ἐνέχυρον τὰς ἐθνικὰς γαίας συνομολογήσῃ ἐν Ἀουδίνῳ τρίτον δάνειον ἀνερχόμενον εἰς πέντε ἑκατομμύρια δολλαρίων, ἔμελλε νὰ ἐπιτύχῃ ἐν τῇ τοιαύτῃ αὐτοῦ ἀποπείρᾳ, ἦτο σφόδρα ἀμφίβολον. Ὅπωςδὴποτε ὁμοῦς ἦτο λυσιτελὲς τὸ γεγονός· ἐτι τοῦλάχιστον ἐν ταῖς Ἰονίαις νήσοις μεσιτεία τοῦ λόρδου Γκυλφόρδου καταρθώθη νὰ ἐκτεθῇ εἰς ἐγγραφὴν δάνειον, ὅπερ διὰ τῆς συνηγορίας τοῦ νέου Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως (τοῦ Κυβερνήτου) ἐπήνεγκε 150 χιλ. φράγκων.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη συμφορὰ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἦτο ὅτι ἡ τελευταία μεγάλη πρὸς σωτηρίαν τῶν Ἀθηνῶν ἀπόπειρα ἀπέληξεν εἰς ἀποτυχίαν ὑπὸ πολλὰς ἐπὶφύεις χαλεπωτάτην. Ἡ ἀναθάρρησις ἡ ἐπελθοῦσα ἐν τοῖς πνεύμασι τῶν Ἑλλήνων ἔνεκα τῆς ἀφίξεως τοῦ Τσοῦρτζ καὶ τοῦ Κόχραν καὶ τῆς ἐν Δαμαλά ἐκ νέου ἐπιτευχθείσης ὁμονομίας ἐθεωρήθη πρέπον νὰ χρησιμοποιηθῇ παραχρῆμα. Ἦτο δὲ στιγμή κρισιμωτάτη, διότι κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1827 δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ὁ Ἰβραῖμ πασᾶς ἔμελλεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον νὰ τηρήσῃ θέσιν παθητικὴν, ἦτο δὲ τότε προσδόκιμος καὶ ἡ ἀφίξις τοῦ μουσουλμανικοῦ στόλου. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἦτο γεγονός λίαν ἀσύμφορον ὅτι ὁ Κόχραν δὲν περιώρισε τὰς ἐνεργείας ἐν τῷ οἰκείῳ εἰς αὐτὸν χώρῳ ἐνεργείας. Ἐνεργῶν ἀπλῶς ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἤθελε δυναθῆ πιθανῶς νῦν νὰ παράσχῃ ἐξαιρέτους ὑπηρεσίας ἐναντίον τῶν ἐχθρικών στόλων. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡσθάνετο ἰδιαιτέρας ὑποχρεώσεις εὐγνωμοσύνης πρὸς τὰς μεγάλας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνεργείας τοῦ ἐν Παρισίοις φιλελληνικοῦ Συλλόγου, ἐθεώρησεν ὡς καθήκον τιμῆς νὰ σπεύσῃ πρὸ πάντων εἰς βοήθειαν τοῦ συνταγματάρχου Φαδιέρου· καθ' ὅσον μάλιστα ὁ στρατηλάτης οὗτος (καὶ ἄλλως δυσηρεστημένος ἔνεκα τῆς τοῦ Τσοῦρτζ προσκλήσεως) καὶ ἄλλοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἀθηνῶν ἀρχηγοί, κατεχόμενοι ὑπὸ μεγάλης ἀθυμίας εἰκόμιζον τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν ζωφερωτάτοις χρώμασιν· οὔτε δὲ ὁ

Τσοῦρτζ οὔτε ὁ Κόχραν ἠδύναντο νὰ γινώσκωσιν ὅτι ἡ ἀκρό-
πολις τοῦλάχιστον εἶχε τροφὰς ἀρκούσας ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον.
Καὶ νῦν πρὸς μεγάλην συμφορὰν τῆς Ἑλλάδος ὁ Κόχραν, δε-
σποτικὸς ὢν καὶ ἀνένδοτος ἐν ταῖς γνώμαις αὐτοῦ πρὸς οἰανδῆ-
ποτε ἀντίρρησιν καὶ ἐπηρημένων βουλευμάτων ἔμπλεως, ἐν τῇ νέᾳ
τότε ἐναντίον τῶν ἔμπροσθεν τῶν Ἀθηνῶν στρατοπεδευόντων
Ἰθωμανῶν γενομένη ἐπιθέσει διὰ τῆς ἀκαίρου ἀναμίξεως αὐτοῦ
εἰς ὅλα τὰ εἰδικὰ ζητήματα ὤθησεν αὐθις τὰ πράγματα εἰς τοι-
οῦτον σημεῖον, ὥστε τὰ πάντα νὰ ἐξαρτηθῶσιν ἐκ μιᾶς ριπῆς.

Ἕλληνες καὶ Ἀγγλοὶ ἐποιήσαντο σπουδαίας ἐνεργείας. Ὁ
Κόχραν αὐτὸς εἶχε προσλάβει εἰς τὴν ἔμμισθον ὑπηρεσίαν αὐ-
τοῦ 1000 Ὑδραῖους, ὧν τὴν ἀρχηγίαν παρέδωκεν εἰς τὸν ἀνε-
ψιδὸν αὐτοῦ, τὸν ταγματάρχην Οὐρκουάρτον (Urquart), πρὸς τού-
τοις δὲ 200 ἐκ Νάξου συνηγμένους Κρήτας. Παρὰ τὸν Πόρον
συνήχθη φάλαγξ Ρουμελιωτῶν μαχητῶν. Περιλαμβανομένων δὲ
καὶ τῶν ἤδη ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τὸν Γόρδωνα ἐν Ἀττικῇ
ἐνεργούντων παλληκαρίων ἀπηρτίσθη χάριν τῆς ἐξστρατείας
ταύτης στρατὸς ἐκ 10000 μαχητῶν, ἐχόντων πάντα τὰ ἐπιτή-
δεια, ἐξαιρουμένων μόνον τῶν χρημάτων. Ἀπὸ 4)16 μέχρι 6)18
Ἀπριλίου τὰ στρατεύματα ἤχθησαν ἐκ Πόρου καὶ Ὑδρας εἰς
τὰς παραλάς τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Σαλαμίνας. Τῇ δὲ 5)17
Ἀπριλίου Κόχραν καὶ Τσοῦρτζ ἀνεχώρησαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ
Πόρου, ὁ μὲν Κόχραν μεταβαίνων εἰς Αἴγινα, ἵνα ἐνωθῇ μετὰ
τῶν Ὑδραίων καὶ Σπετσιωτῶν, ὁ δὲ Τσοῦρτζ εἰς Μέγαρον. Ὁ
δὲ πλοίαρχος Χάστιγξ ἔπλεε πρὸς βορρᾶν μετὰ τῆς «Καρτε-
ρίας» καὶ πέντε μικροτέρων πλοίων, ἵνα ἀποκόψῃ τὴν τῶν Ἰθ-
ωμανῶν σιταγωγίαν.

Ἡ τοῦ Χάστιγξ καλῶς ἰθυνομένη στρατεία ἐστέφθη ὑπὸ λαμ-
προτάτης ἐπιτυχίας. Ὁ ἐξαίρετος οὗτος ἀξιοματικὸς κατέστρεψε
τῇ 8)20 Ἀπριλίου ἐν τῇ κόλπῳ τοῦ Βόλου ὑπὸ Τουρκικὰ
τροφοφόρα πλοῖα καὶ τῇ 11)23 Ἀπριλίου μυχόμενος ὑπὸ ἐπιτά-
περὶ τὸ Τρίκερι ἐχθρικὰ παράκτια πυροβολοστάσια κατέστρε-
ψεν ἐπίσης διὰ σφαιρῶν διαπύρων Τουρκικῶν πολεμικῶν βρῆκων,
ἠδυνήθη δὲ κατὰ τὴν ἐπάνοδον νὰ λεηλατήσῃ ἐγγύς τῆς Κύμης

τῆς Εὐβοίας τὰς ἐκεῖ χάριν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ρεσίτ ἰδρυμένας πολυπληθεῖς ἀποθήκας. Ἐνῶ δὲ ἡ στρατεία αὕτη ἐμαρτύρησεν ἐκ νέου τὴν ὀρθότητα τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου τοῦ συνετοῦ Καραϊσκάκη, ἡ ἐπίμονος ἀπαίτησις τῶν δύο Ἑλλήνων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ἠνάγκασε καὶ αὐτὸν τὸν πεπειραμένον Ἑλληνα στρατηλάτην νὰ δώσῃ ἄκων τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν σχεδιασθεῖσαν κατὰ τοῦ Ρεσίτ κυρίαν ἐπίθεσιν. Τῆ 7)19 Ἀπριλίου Κόχραν καὶ Τσοῦρτζι ἐξεβίβασαν ἐν Κερατσινίῳ τὴν συναίνεσιν ταύτην. Τῆ 8)20 Ἀπριλίου οἱ τοῦ Οὐρκουάρτου Ὑδραῖοι καὶ Κρήτες ἤχθησαν εἰς τὸ Φάληρον καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην Ἀθηναίων συνεκρότησαν σειρὰν μαχῶν ζωηρῶν πρὸς τοὺς Τούρκους ἐν τοῖς ὑπὲρ τὴν Μουνουχίαν ὑψώμασιν καὶ ἐν τῇ νοτίᾳ ἄκρᾳ τοῦ μεγάλου ἐλαιῶνος. Τῆ 13)25 Ἀπριλίου ἐγένετο μάχη, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες μαχηταὶ ὑπεστηρίχθησαν ὑπὸ πολλῶν Ἑλληνικῶν πλοίων. Ὅτε ὁ Κόχραν παρετήρησε τοῦτο, ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν παλληκαριῶν τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη μετ' ἐλίγον ἡ μάχη ἐξετάθη ἐφ' ὄλην τὴν ἀπὸ Φαλήρου μέχρι Κερατσινίου γραμμὴν, κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ ταύτης οἱ Ἕλληνες ἐν μιᾷ ὁρμῇ κατέλαβον ἐξ ἐφόδου ἑννέα Τουρκικοὺς προμαχῶνας καὶ ἀπεκατέστησαν τέλος τὴν μεταξὺ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ συγκοινωνίαν. Καὶ νῦν ὁ Καραϊσκάκης μετέστησε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ εἰς τὸν ἀρχαῖον ναύσταθμον τοῦ Πειραιῶς, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦτον καὶ τῆ 14)26 Ἀπριλίου ἤρξατο σφοδροτάτῃ ἐπίθεσις εἰς τὸ ἔχυρὸν μοναστήριον τοῦ Ἁγ. Σπυριδῶνος, τὸν τελευταῖον ἐν τῇ τμήματι τούτῳ γῆς σταθμόν, τὸν μετὰ μεγάλης ἀντοχῆς ὑπερασπιζόμενον ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Τέλος ἠναγκάσθησαν οὗτοι (300 καταπεπονημένοι μαχηταὶ) ἕνεκα λειψυδρίας νὰ παραδοθῶσι δι' ὁμολογίας καὶ δὴ ἐπὶ τῇ ὄρῃ τῆς ἐλευθέρας εἰς Ἀθήνας ἀποχωρήσεως. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Τσοῦρτζι, οὖσις ἐπὶ χαλεποῖς διδάκτρους ἔμελλε νὰ ἐννοήσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ βαρβάρου τούτου πολέμου, δὲν ἔλαβε τὰ προσήμοντα μέτρα ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν τούτων ἀποχώρησιν. Ὅτε λοιπὸν οἱ Ἀλβανοὶ τῆ 16)28 Ἀπριλίου ἀκολουθοῦμενοι ὑπὸ τοῦ Καραϊ-

οκάκη, Βάσου καὶ Τσαβέλλα ἀπεχώρησαν εἰς Ἀθήνας, ἐν τῷ ἰλιώδει ἐδάφει τῷ ὀπισθεν τοῦ Πειραιῶς ἐπέπεσον τὰ παλληκάρια ἀθρόα ἐπὶ τοὺς Μουσουλμάνους. Μάτην ἐξήτει ὁ Καραϊσκάκης, μάτην ἐκ τῶν ἐγγυτάτων κειμένων σταθμῶν ἐζήτησαν ὁ Νικήτας καὶ ὁ Κώστας Βότσαρις νὰ κωλύσωσι τὸ ἄγος τοῦτο. Ἐν μιᾷ στιγμῇ ἐφρονεύθησαν πλείονες τῶν 200 Ἀλβανῶν, ἐβδομήκοντα μόνον διεσώθησαν εἰς τοὺς ἐγγύτατα Τουρκοὺς σταθμούς, ἐπόθεν πάλιν οἱ Τούρκοι ἐκανονιοσόβουν κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ κατάπτυστος αὕτη παρασπονδία εἶχεν ἐπακόλουθα λίαν ἐλεύθρια εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ὁ στρατηγὸς Γόρδων κατέλιπε τὸ δεύτερον μετὰ βδελυγμίας τὰ παλληκάρια ταῦτα. Ὁ Καραϊσκάκης ἠσθένησεν ὑπὸ ἀλγους. Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τσοῦρτζ ἄσχητον ἐγένοντο ἀσθενεῖς, οὐδ' ἀνύψωσεν ὁ Τσοῦρτζ τὸ ἠθικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ κωλύσῃ ἵνα οἱ μὲν ἀληθεῖς αὐτουργοὶ τοῦ ἀνοσιουργήματος διαρύγωσι πᾶσαν τιμωρίαν, ἀντὶ τούτων δὲ τιμωρηθῆ μόνον ὁ καθ' ἑαυτὸν ὄλως ἀθῆος Ἰωάννης Νοταρᾶς, οὗ τινες τῶν ἀνθρώπων εἶχον μετᾴσχει τῆς σφαγῆς· τιμωρηθῆ δὲ ἀπλῶς καὶ μόνον διότι δὲν διετέλει εἰς ἀγαθὰς σχέσεις πρὸς τὸν Κολοκοτρώνη. Ἄλλ' ὅμως καὶ μετὰ τὰ γενόμενα ὁ νῦν ἔτι ἐν δυσχερεὶ θέσει εὐρισκόμενος Ρεσίτ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκδιωχθῆ ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ἂν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀκολουθοῦντες τὰς συμβουλὰς τοῦ Καραϊσκάκη κατέβαλλον ἐν πρώτοις τοὺς ἐσχάτους αὐτοῦ πέραν τῶν ἑλαιῶν σταθμούς καὶ ἐγκαθίσταντο ἐν τούτῳ τῷ τοσοῦτον προσφύρῳ τοῖς Ἑλλήσι παλληκαρίοις, ἴσως καὶ χάριν αὐτῶν πεποιτημένῳ χώρῳ, συγχρόνως δὲ ἐξέπεμπον τοὺς Ρουμελιώτας πρὸς τὴν Πάρνηθα ἵνα ἀπειλώσι τὰ νῶτα τῶν Ὀθωμανῶν. Ἄλλ' ὁ Κόχραν, ὅστις εἶχε καταστῆ νῦν καθ' ὀλοκληρίαν ἀρχιστράτηγος, δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ μηδὲν περὶ τούτων. Αὐτὸς τε καὶ ὁ Τσοῦρτζ, ὁ καθ' ὀλοκληρίαν ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτῶμενος, ἤθελον νῦν τέλος ἐν μιᾷ ὁρμῇ νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ποιησάμενοι ἀπόδασιν εἰς τὴν Κολιάδα ἄκραν, καὶ διελαύνοντες ἀνατολικῶς τοῦ ἑλαιῶνος διὰ τῆς κινδυνώδους ἀδένδρου πεδιάδος τῶν Ἀθηναίων, ἦτις ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ Ἰππίου ἐχρησίμευσε

πλέον ἢ Ἄπαξ ὡς παλαιότερα πρόσφορος εἰς τολμηρὰς ἱππικὰς ἐπιθέσεις, νὰ ἔλθωσι κατὰ τὸν ἀφελῆ τοῦτον τρόπον ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἐν τῇ πολεμικῇ συμβουλίῳ τῆς 21)3 Μαΐου ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ Ρουμελιῶται αὐτοῦ ἐμεινοφήγησαν ἐν τῇ ζητήματι τούτῳ, κατώρθωσαν δὲ μόνον νὰ συμφωνηθῇ ὅπως τοῦλάχιστον ἢ ἐπίθεσις ἐπιχειρηθῇ διὰ δύο φαλάγγων, τῆς μὲν προελαυνούσης ἀπὸ τοῦ ἐλαιῶνος, τῆς δ' ἐτέρας ἀπὸ δυσμῶν διὰ τοῦ ἐλαιῶνος. Ἐμελλε δὲ νὰ συντελεσθῇ ἡ ἐπιχειρήσις τὴν 23)5 Μαΐου. Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην συμφορὰν τῶν Ἑλλήνων ὁ τότε ἀκριβῶς ἀπαραίτητος, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἀναπληρωθῇ δι' ἄλλου Ἑλληγ ἤρωος εὗρεν ὅλως ἀπροσδοκῆτως τὸν θάνατον τῆ 22)4 Μαΐου ἐν τινι μάχῃ, ἧς ἤρξαντο ἀνωφελῶς μέθοσοι πινες Κρήτες καὶ Ὑδραῖοι ἐν τῇ ἐκβολῇ τοῦ Ἰλισσοῦ, καὶ τὰ πράγματα περιῆλθον νῦν καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν διάκρισιν τῆς ἀκριβῶς ἐνταῦθα ἀδεξιωτάτης διευθύνσεως ἀμφοτέρων τῶν Ἀγγλων ἀξιωματικῶν. Ἐνεκα τοῦ πένθους τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ κρατίστου ἀρχηγοῦ αὐτῶν ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἢ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας στρατεία.

Τῆ 24)6 Μαΐου λοιπὸν ἔμελλον 3000 ἄνδρες νὰ βαδίσωσιν ἀπὸ τοῦ Φαλήρου ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν, οἱ δὲ λοιποὶ Ἑλληνες ὑπὸ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν νὰ προελάσωσι διὰ τοῦ ἐλαιῶνος. Τὸ καθ' ἑαυτὸ δὲ ἐπισηφαλέστατον τοῦτο σχέδιον ἐξετελέσθη ὅσον ἦτο δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῇ κακῶς. Τακτικοί, Φιλέλληνες, Σουλιῶται, ἢ τοῦ Οὐρκουάρτου φάλαγγ, Πελοποννήσιοι καὶ Ἀθηναῖοι, (οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην, Βάσον καὶ Νοταράδας ἀμφοτέρους), μὴ περιλαβόντες τὸ ἱππικόν, ἀλλὰ καταλιπόντες αὐτὸ ἀφρόνως παρὰ τὸν Πειραιᾶ, ἐποιήσαντο ἀπόδασιν περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐγγὺς τῆς Κολιάδος ἄκρας, ἐν Τρισυργίῳ παρὰ τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐνθα ὄρθρου βαθεῖος (24)6 Μαΐου) συνεπληρώθη ἡ παράταξις αὐτῶν. Ὁ Κόχραν δὲν ἠκολούθησεν αὐτοῖς κατὰ γῆν. Καὶ ὁ στρατηγὸς δὲ Τσοῦρτζ ἔμεινεν ἔτι ἐν τῇ σκούρᾳ αὐτοῦ καὶ δὲν ἐπετήρει τὰ καθήκοντα τῆς ἐπιχειρήσεως! Ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου ἤρξατο ἢ εἰς Ἀθήνας προέλασις ἀνευ σχεδίου καὶ ἀσφαλοῦς τάξεως. Οἱ

κατ' ἰδίαν ἀρχηγοὶ ἔπαυον τὴν πορείαν ἔνθα ἐδόκει αὐτοῖς. Κατὰ μικρὸν δὲ ἡ φάλαγξ διεσπάρθη ἐπὶ ἑκτασιν ὁδοῦ 1 1/2 ὥρας. Ὅτε δὲ τέλος περὶ τὴν 8ην ὥραν τῆς πρώτης ἡ Ἑλληνικὴ προπορεία, οἱ Φιλέλληνες, οἱ τακτικοὶ καὶ οἱ Σουλῳῖται προσήγγισαν μετὰ δύο κανονίων μέχρις ἀποστάσεως βολῆς κανονίου εἰς τὸ πρὸς νότον τῆς Ἀκροπόλεως Μουσεῖον (τὸν λόφον τοῦ Φιλοπάπου), καὶ παρετήρησαν ὅτι τὸ Τουρκικὸν πεζικὸν τὸ δι' οὐδεμιᾶς ἐξόδου τῆς φρουρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως ἀντιπερισπώμενον ἦν παρατεταγμένον ἐν καλῇ τάξει· μεταξύ τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ τῶν ἔρειπίων τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Ὀλυμπείου, τότε ἔσπευσαν μὲν οἱ πολεμιστὰὶ βοηθεῖα τῶν λογῶν αὐτῶν νὰ κατασκευάσωσι προμαχῶνας τινὰς ἐκ τοῦ προχείρου, ἀλλ' ὁ Ρεσίτ διέταξεν ἐναντίον τῶν στρατευμάτων τούτων πῦρ ἐκ τῶν βομβοβόλων, προσέβαλε δ' αὐτοὺς συγχρόνως ἐκ τῶν πλαγίων δι' ὀκτακοσίων ἰππέων. Κατὰ τὴν εἰκοστὴν βολὴν τοῦ κανονίου ἤρξατο τὸ Τουρκικὸν πεζικὸν τῆς ἐπιθέσεως. Δύο ἐφοδοὶ ἀπεκρούσθησαν ἐρρωμένως, ἀλλ' ἡ ἰππικὴ ἐπίθεσις κατέρριψεν ὀλοσχερῶς τοὺς μαχομένους Ἑλληνας. Ἡ ὀπισθεν ἐρχομένη κυρία φάλαγξ τῶν Ἑλλήνων ἐτρέπη τότε εἰς φυγὴν καὶ κατέλιπε τὰ κανόνια καθ' ὃν χρόνον ὁ Ρεσίτ ὤρμησε κατ' αὐτῶν μετὰ τῶν ἰππέων. Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τσοῦρτζ ἀπέβησαν ὡσαύτως εἰς τὴν ξηρὰν καθ' ὃν χρόνον ἐπέστρεφον οἱ φυγάδες. Οἱ Ἑλληνες ἐντὸς δύο ὥρων ἔπαυον τὴν βαρυτάτην τοῦ ὄλου πολέμου ἦτταν. Μόνον δὲ τὸ πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ ἔσωσεν ἔτι πολλοὺς φυγάδας. Ὁ Τσαβέλλας καθ' ἑαυτὸν οὐδὲν ἐπραξεν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν μαχηταὶ ἐν τῇ γενικῇ φυγῇ ὑπεχώρησαν μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ τὸν Πειραιᾶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ διατηρήσωσιν οἱ Ἑλληνες, μόνον δὲ ἡ Μουνυχία ἐσώθη ὑπὸ τοῦ Οὐρκουάρτου.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην (24)6 Μαΐου) οἱ Ἑλληνες ἀπώλεσαν 1500—2000 ἄνδρας. Πολλοὶ τῶν ἠρώων τοῦ Μεσολογίου ἐφονεύθησαν· οἱ ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων ἐξορμήσαντες Σουλῳῖται, Φιλέλληνες, Τακτικοὶ καὶ Κρήτες σχεδὸν ἐξωλοθρεύθησαν. Ὁ Δράκος, ὁ Βέϊκος, ὁ Γεώργιος Τσαβέλλας, ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς καὶ ἄλλοι ἐφονεύθησαν, ὁ Κρῆς Δημήτριος Καλέρ-

γης συνελήφθη αἰχμάλωτος. Καὶ ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Ἀττικῆς ὁ Τσοῦρτζῆς δισχίλους μόνον ἀνθρώπους ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ.

Δεινὸν τῇ ἀληθείᾳ ἦν τὸ πλήγμα, ὅφ' οὗ ἐπλήγησαν οἱ Ἕλληνες. Τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα τοῦ Λόρδου Κέχραν, ὅστις τῇ 25)7 Μαΐου ἐπλευσεν εἰς Ὑδραν, ἔπαθε πληγὴν ἀνήκεστον. Ἐτι δὲ μείζονα ἔπαθε ζημίαν τὸ καὶ ἄλλως πολλῶ ἀσθενέστερον κύρος τοῦ στρατηγοῦ Τσοῦρτζῆ. Οὗτος ἐκράτησε μόνον τὴν θέσιν τῆς Μουνοχίας ἐπὶ τρεῖς ἔτι ἑβδομάδας χάριν τῆς στρατιωτικῆς εὐπρεπειᾶς. Τῇ δὲ 15)27 Μαΐου ἐξεκένωσε καὶ ταύτην τὴν θέσιν καὶ ἐπέστρεφεν εἰς Σαλαμίνα καὶ εἰς τὸν Ἰοθμόν. Ἄλλ' οὕτω καὶ ἡ Ἀκρόπολις ἦν ἤδη ἀπολωλυτα. Οὕτε ὁ Φαβιέρως ἐν τῇ στενοχωρίᾳ, ἦν ἠσθάνετο, οὕτε οἱ ἄλλοι ἀμύντορες εἶχον τὴν καρτερίαν τῶν Μεσολογγιτῶν. Καὶ νῦν κατώρθωσεν ὁ τότε παρὰ τὴν Αἴγιναν σταθμεύων Γάλλος ναύαρχος Δερινὸν νὰ ἐπιτύχῃ ὡς μεσίτης τὴν συνομιλόγησιν τῆς περὶ παραδόσεως συνθήκης. Τὸ γεγονός ὅτι εἶχε διαδοθῆ ἡ φήμη, ὅτι ὁ Ἰβραῆμ προήλαυεν ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν, ἔπεισε τὸν ἀρχιστράτηγον Ρεσίτ, μὴ θέλοντα νὰ ἀφαιρεθῆ αὐτίς ὡς ἐν Μεσολογγίῳ ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτίου ἀνταγωνιστοῦ αὐτοῦ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν τῆς νέας ἀρχῆς, νὰ παράσχη εἰς τὴν φρουρὰν τῶν Ἀθηνῶν τοὺς ἀρίστους κατὰ τὸ ἐνὸν ἔθνος. Τῇ 24)5 Ἰουνίου κατέλιπον τὴν Ἀκρόπολιν οἱ Ἕλληνες, 2000 ἀνθρώποι πάσης ἡλικίας καὶ παντὸς φύλου; καὶ ἤχθησαν ὑπὸ τοῦ Δερινὸν εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ Ρεσίτ παροῦς ἐπετήρει αὐτὸς παρὼν μετὰ πίστεως καὶ ἀπηνουῦς αὐστηρᾶς ἐνεργείας τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης μέχρι τῆς ἀσφαλοῦς ἐν τῷ λιμένι εἰς πλοῖα ἐπιβιάσεως τῶν ἀπερχομένων, οἵτινες ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς ἀπέπλευσαν ἐπὶ Γαλλικῶν καὶ Αὐστριακῶν πλοίων εἰς Πόρον ἢ Αἴγιναν. Οὕτως ἔληγεν ὁ ἐν Ρουμελίᾳ πόλεμος. Οὐ μόνον αἱ Ἀθηναὶ ἀπώλοντο νῦν, ἀλλ' ἐξηφανίσθησαν καὶ αἱ λαμπραὶ κατακτήσεις τοῦ Καραϊσκάκη καὶ ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ διπλωματίᾳ ἐκτήσαντο νέον κύρος αἰ γυνώμαι ἐκείνων, οἵτινες ἤθελον νὰ περιορίσωσι τὸ ὑποτελεῖς κρᾶ-

1. Ἡ ἐν τῷ κειμένῳ λ. εἶναι sugēpane, ἧς καὶ ἐνταῦθα ὅπως ἐλλάσθη ἀνακριβῆ ποιεῖται χρῆσιν ὁ συγγραφεὺς. Σ. Μ.

τος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς νήσους ¹.

Βεβαίως καὶ ἡ Πελοπόννησος, ἥς μόνον ἡ ἀνατολικὴ γωνία ἔμεινεν ἄθικτος ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, διετέλει ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ. Καὶ τοῦτο τὸ λείψανον τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος ἤθελεν ἀπολεσθῆ πιθανώτατα, σχεδὸν εὐθὺς πρὸ τῆς ἀποτελεσματικῆς ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων, ἐὰν ὁ Ρεσίτ πασαῶς, ἀντὶ νὰ μὲν ἡμετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῶν μέσων τοῦ θέρους ἀπρακτῶν ἐν Θήβαις, ἤθελεν ἢ ἠδύνατο νὰ δώσῃ χεῖρα βοήθειας εἰς τὴν μετὰ νέας ρώμης ἐπιχειρηθεῖσαν διὰ τῆς χερσονήσου στρατιωτικὴν ἐνέργειαν τοῦ Αἰγυπτίου στρατάρχου. Διότι ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἦτο τότε ἀθλία. Διχόνοια δεινὴ ἐμαίνετο τότε πανταχοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ ἤριζον τότε πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ μάλιστα πρὸς τὸν Φαβιέρον, ὃν ἐμέμφοντο πικρῶς ἐπὶ τῇ ταχείᾳ παραδόσει τῆς Ἀκροπόλεως· μνηίων δ' οὗτος ἀπεχώρησεν εἰς τὰ Μέθανα, ἵνα αὐτόθι διοργανώσῃ αὐτὸς τοὺς τακτικοὺς αὐτοῦ. Ὅμοιοι ἐριδες παρήχθησαν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Τσοῦρτζι, ἀπαξ δ' ἔτι ἀπώλετο τελείως παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἢ εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἀρχηγίαν ἐμπιστοσύνη. Ἐπὶ ἧθι δὲ νῦν καὶ ἡ νέα καὶ φρικώδης ἀθλιότης ὅτι ἐν ᾧ χρόνῳ ὑφίστατο ὁ φόβος ὅτι ὁ Ἰβραῖμ καὶ ὁ ἐχθρικὸς στόλος τάχιστα ἔμελλε νὰ διευθύνωσι τὰς ἐσχάτας αὐτῶν ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν ἐν Ναυπλίῳ καὶ ἐν ταῖς ναυτικαῖς νήσοις ὑπολειπομένων ἔτι ἐλευθέρων Ἑλλήνων, τὸ Ναύπλιον παρίστα θεάματα δεινῆς καὶ αἱματηρᾶς ἀναρχίας. Ἀκριβῶς δὲ ὅτε ἡ νέα κυβέρνησις, ἡ λεγομένη κυβέρνησις, καὶ ἡ νομοθετικὴ βουλὴ, αὕτη ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Δρ. Ρενιέρη τοῦ Κρητός, ἤλθον τῇ 3)15 Ἰουνίου ἀπὸ Πόρου εἰς Ναύπλιον, ἐζήτηε ὁ Κολοκοτρώνης νὰ καταλάβῃ τὸ Παλαμῆδιον. Ὁ Φωτομάρας εἶχεν ἐπιτρέψει (28)9 Ἰουνίου τῷ Γενναίῳ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν μετὰ 250 ἀνδρῶν. Ἄλλ' ἡ αἰφνιδία πρὸς ἐξ ἐφόδου κατάληψιν ἀπόπειρα τοῦ Τσόκρη ἀπεκρούσθη μετὰ σημαντικῶν ἀπωλειῶν ἕνεκα τῆς πανουργίας

1. Gordon-Zinkeisen, σ. 450—467. Finlay, σ. 132—164. Gervinus, σ. 268—278. v. Prokesch-Osten σημ. 2, σ. 126—135. Mendelssohn-Bartoldy σ. 445—457. Jnrrien de la Gravière, σ. 115—143.

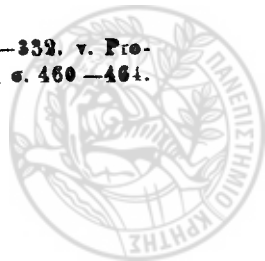
καὶ φυλακτικότητος τοῦ Θεοδώρου Γρίβα, ὁ δὲ Γενναῖος χαλεπῶς πιεζόμενος μόνον ἐπὶ μεγάλοις χρηματικοῖς λύτραις ἀπελύθη ἐκ τῆς πόλεως. Ἄλλ' εὐθὺς μετὰ τοῦτο χείρονα ἐπῆλθον κακὰ. Ἡ ἀθλία κυβέρνησις, εἰς τὴν οὐδεὶς ὑπήκουε καὶ ἦτις κατέστησεν ἑαυτὴν ἀξίαν περιφρονήσεως, ἀφοῦ διὰ πωλήσεως ναυτιλιακῶν ἐγγράφων εἰς τὰ πειρατικὰ πλοῖα μετήρχετο αἰσχρὰν ἐμπορίαν ἐκίνει ἀπερισκέπτως πολιτικὴν δίκην ἐναντίον τοῦ Δρ. Κωλέττου ἐντεῦθεν δὲ ἐν Ναυπλίῳ αὐτῷ παρήχθη ὀλεθρῖα διαίρεσις, τοῦ μὲν Γρίβα συνταχθέντος μετὰ τῆς μερίδος τῆς Κυβερνήσεως, τοῦ δὲ Φωτομάρα μετὰ τῆς τοῦ Κωλέττου. Ἐντεῦθεν τῇ 28)10 Ἰουλίου ἐπῆλθεν ἐν τῇ πόλει καὶ μεταξὺ τῶν φρουρίων Παλαμῆδίου καὶ Ἰτσακῆ μάχη διαρκέσασα ἐπὶ ἑννέα ἡμέρας. Τῇ 1)13 Ἰουλίου μόνον ἔπεσον 220 σφαῖραι εἰς τὴν πόλιν, ἐν τῇ πολλαὶ οἰκίαι κατεστράφησαν καὶ διηρπάγησαν, 120 ἄνδρες εὐρον τὸν θάνατον, τῇ δὲ 2)14 τρεῖς βουλευταὶ ἐτραυματίσθησαν ὑπὸ βόμβας πεσοῦσης ἐντὸς τοῦ βουλευτηρίου, τῇ δὲ 4)16 Ἰουλίου ἐφρονεύθη ὁ Ἀμερικανὸς Τάουγκενδ Οὐάσιγκτον. Ἡ κυβέρνησις ἐφυγεν εἰς τὸν θαλασσόπυργον. Μόλις δὲ ὁ νῦν ἐν ταῖς θαλάσαις ταύταις διαικῶν Ἀγγλὸς ναύαρχος σὺν Ἐδουάρδῳ Κόδριγκτον ἐβोधήθησεν εἰς τὸ νὰ φύγωσιν οἱ κάτοικοι ἐκ τῆς πόλεως καὶ ὁ Ἀμιλτον (6)18 καὶ 7)19 Ἰουλίου) ἀποκατέστησε τοῦλάχιστον ἐξωτερικῶς τὴν εἰρήνην. Ἐν ταῖς αὐτοῖς χρόνοις ἦτο τοῦλάχιστον εὐτύχημα ὅτι ὁ Τσοῦρτζ μετὰ στίφους πιστῶν αὐτῷ παλληκαρίων ἠδυνήθη νὰ φυλάξῃ τὸν Ἴσθμὸν καὶ τὰς παρόδους τοῦ Γερμανεῖου. Ἐγωστικώτερα ἦσαν τὰ βουλευόμενα τοῦ Κίτσου Τσαβέλλα τοῦ ἀγοράσαντος παρὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰωάννου Νοταρᾶ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀκροκορίνθου, καὶ τοῦ Ἰωάννου Μαυρομιχάλη (ἀδελφοῦ τοῦ Πετρόμπευ) τοῦ φρουροῦντος μὲν τὴν Μονεμβασίαν, ἀλλὰ καθιστῶντος τὸ φρούριον τοῦτο φωλεὰν ληστρικὴν ἐνῶ πολλαὶ τῶν Κυκλάδων δεινῶς ἐπιέζοντο ὑπὸ Κρητῶν φυγάδων. Ἐν μέσῳ τοιαύτης εἰδεχθοῦς ἀθλιότητος ἐφάνη ὡς πρώτη πνοὴ δροσερᾶς πρωϊνῆς αὔρας ὅτι τῇ 5)17 Αὐγούστου οἱ ναύαρχοι Κόδριγκτον καὶ Δερινὸ ἀφίκοντο ἐμπροσθεν τοῦ Ναυπλίου καὶ ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακοινώ-

σῶσι τὸ πρῶτον ἐμπιστευτικῶς εἰς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ εἰς τὸν γραμματέα αὐτῆς Δρ. Γλαράκην ὡς καὶ εἰς τὸν Μαυροκορδάτον καὶ Τρικούπην ὅτι (ἰδ. κατωτέρω) ἐν τῇ ἑλληνικῇ ζητήματι συνωμολογήθη συμμαχία μεταξύ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας καὶ τῇ 24)6 Ἰουλίου ὑπεγράφη ἐν Λονδίῳ σωστικὴ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συνθήκη καὶ ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐμελλον νὰ προσκαλέσωσι τοὺς Ἕλληνας νὰ τηρῶσιν ἀναχωρήν. Κυβέρνησις καὶ βουλὴ μετέστησαν τότε τὴν ἔδραν αὐτῶν (9)21 Αὐγούστου) ἐκ τοῦ βδελυροῦ καταγωγίου βορβόρου καὶ αἵματος τοῦ Ναυπλίου, εἰς Αἴγινα¹, πάντες δὲ ἠσθάνοντο ὅτι ἡ πλημυρίς τῆς ἀθλιότητος ἤρξατο ἤδη νὰ μεταρρέῃ.

Ἐν ταῦτοις ἡ Αἰγυπτιακὴ δύναμις ἦτο ἐτι δεινὴ ἀπειλὴ εἰς τὰ συντρίμματα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἐνῷ ὁ Ρεσίτ πασσᾶς κατὰ Αὐγούστον ἤκιστα προσέχων εἰς τὸν Ἰβραῖμ, ἀπὸ Θηβῶν ἐπέστρεφεν εἰς Λάρισσαν καὶ Ἰωάννινα. Αἱ μεταξύ τοῦ Σταμπούλ καὶ τοῦ Καῖρου κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1826)27 γινόμεναι διαπραγματεύσεις ἐπεισαν τὸν τότε ἀμφιταλαντευόμενον ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου ἵνα ἄπαξ ἐτι ποιήσῃ τὸ πᾶν ὅπως καταθραύσῃ τὰ ἐν τῇ θαλάσῃ καὶ ἐν Πελοποννήσῃ λείψανα τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος. Ὁ Χοσρέβ πασσᾶς ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ πολέμου (28)9 Φεβρουαρίου 1827), ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐγένετο ὁ παρὰ τῇ ἀντιβασιλεὶ μεγάλῃς συμπαθείας ἀπολαύων Κοπουδάνβεϋ Ταχίρ—Ἀβδᾶς πασσᾶς, ὅστις ἐμελλε νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵνα λάβῃ ἐντεῦθεν διαταγὰς παρὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ. Ἡ ἀνωτάτη διοίκησις τοῦ ἐν Ἑλλάδι πολέμου ἀνετέθη τῇ ἀντιβασιλεὶ ἐν πάσῃ ἐπισημότητι, ὀριστικῶς δὲ ὑπεσχέθη αὐτῇ ὁ Σουλτάνος τὴν ἐπὶ τῆς νήσου Κρήτης ἀρχήν². Ὁ Ταχίρ πασσᾶς δὲ καὶ ἐξέπλευσε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 1827 ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου μετὰ 28 μεγάλων πολεμικῶν πλοίων καὶ ἠδυνήθη περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου νὰ εἰσπλεύσῃ

1) Gordon—Zinkeisen, σ. 467—477. Gervinus, σ. 330—332. v. Prokesch—Osten, τόμ. 2 σ. 159—163. Medelssohn—Bartholdy, σ. 460—464.

2) v. Prokesch—Osten, τόμ. 2 σ. 109.

ἀκωλύτως εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναβαρίνου. Ἡ ὀλεθρία τοῦ λόρδου Κόχραν εἰς τὰς ἔμπροσθεν τῶν Ἀθηνῶν γενομένης μάχας συν-
 ἔργεια συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διέλθῃ τοσοῦτον εὐκόλως ὁ τουρ-
 κικὸς στόλος τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας. Ὅτε ὁ στόλος οὗτος ἀφί-
 κητο εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν παραλίαν, ὁ Ἰβραῖμ εἰργάζετο ἰσχυ-
 ρῶς ἐναντίον τοῦ δυτικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου· ἠγωνίζετο
 δὲ νῦν μετὰ ζήλου ἵνα κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἐν ᾧ ἐκινδύ-
 νευον τὰ Μουσουλμανικὰ συμφέροντα ἕνεκα τῆς προπαρασκευα-
 ζομένης εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος ἀναμίξεως τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυ-
 νάμεων, πειθαναγκάσῃ εἰ δυνατόν πολλοὺς ἔτι Ἑλληνας εἰς ὑ-
 ποταγὴν εἴτε διὰ τῆς βίας εἴτε διὰ διαπραγματεύσεων.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου 1827 κατέλιπεν ὁ πασσᾶς τὰ ἐν
 Μεσσηνίᾳ χειμᾶδια αὐτοῦ, ἐστράφη πρὸς βορρᾶν, διέβη τὸν Ἀλ-
 φειὸν τῆ 6)18 Ἀπριλίου μετὰ 6000 ἀνδρῶν καὶ εἰσήλασεν εἰς
 Ἡλίδι. Βοηθεῖα πολεμικῶν τινων πλοίων, ἅτινα παρηκολούθουν
 ἐν τῇ παραλίᾳ τὴν στρατείαν αὐτοῦ, γητύχησε νῦν, μικρὸν μο-
 χθήσας, νὰ ἐκβάλλῃ τοὺς Ἑλληνας ἐξ ἀπασῶν τῶν ἄλλως δυσ-
 προσίτων ἐκ τῆς λιμνοθαλάσσης ταῖς νήσοις καὶ τοῖς κρημνοῖς
 καταφυγίων αὐτοῦ, τῶν κειμένων καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τῶν ἐκβο-
 λῶν τοῦ Ἀλφειοῦ μέχρι τοῦ Κατακόλου παραλίαν. Εἶτα δὲ
 ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Χλουμουτσιῦ (Castel Tornese) ἔνθα
 ὀπισθεν τῶν ἔτι νῦν ἄριστα διατηρουμένων τειχῶν τῆς Γαλ-
 λικῆς ταύτης ἀκροπόλεως, ἣτις ἐπιέζετο μόνον ὑπὸ λειψυδρίας,
 ὑπὸ τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ γηραιοῦ Σισσίνη, τὸν Μιχαὴλ Σισ-
 σίνην ἀντείχον 1800 φυγάδες (ἐν οἷς 300 μάχιμοι ἄνδρες) μετὰ
 8 κανονίων. Ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἠμύνοντο ἐνταῦθα τὰ καλλη-
 κάρια. Ἀπόπειρά τις, εἰς ἣν προέβη ὁ Κόχραν, ὅστις μετὰ τὴν
 ἀτυχῆ ἔμπροσθεν τῶν Ἀθηνῶν μάχην εἶχε κατορθώσει νὰ συν-
 εννοηθῇ πάλιν μετὰ τῶν προκρίτων τῆς Ἰδρας, Σπετσῶν καὶ
 τῆς Ψαριανῆς παροικίας (ἣτις ἀκριβῶς τότε ἀπώλεσε τὸν ἀρ-
 χαῖον αὐτῆς ἄριστον ἀρχηγὸν Ἀποστόλην θανόντα ὑπὸ ἐπιδη-
 μίας) ἵνα μόνον μετὰ τῆς «Ἑλλάδος» καὶ τῆς «Καρτερίας»
 ἐπιτιθέμενοι ἐναντίον τῶν παρὰ τὴν Γλαρέντζαν Αἰγυπτιακῶν
 πλοίων, ἐφ' ὧν ἠλπίζεν ὅτι ἐμελλε νὰ εὕρῃ τὸν Ἰβραῖμ, ἔλθῃ

εἰς βοήθειαν τῶν Ἡλείων, ἢ ἀπόπειρα, λέγομεν, αὐτὴ ἀπέτυχεν ἐντελῶς (15)27 Μαΐου καὶ τὰς ἐπομένους ἡμέρας). Ἐγένετο δὲ καὶ βραδύτερον τοῦ δέοντος ἢ ἐπιχείρησις, διότι οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον ἐν τῇ μεταξὺ (5)17 Μαΐου) ἐξαναγκάσει εἰς παράδοσιν τοὺς ὑπὸ δίψης βασιζομένους ἐν Χλουμουταίῳ Ἕλληνας.

Ὁ Ἰβραΐμ, οὗ ἢ εἰς Ἀττικὴν προέλασις μετὰ δυσαρρεσκείας ἀνεμένετο τότε ὑπὸ τοῦ Ρεσίτ πασσᾶ, μετέβη μετὰ ταῦτα εἰς Πάτρας, καὶ τῇ 25)6 Ἰουνίου ἀφίκετο εἰς Ρίον, καὶ ἔλαβεν ἐνταῦθα 3000 ἕξ Ἀλβανίας ἀχθέντας νέους ἵππους πρὸς χρῆσιν τοῦ ἱππικοῦ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἢ ἀγγελία τῆς πτώσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ αἱ νέαι ληστρικάι στρατεῖαι τῶν Ἀράβων ἤρξαντο ἐπὶ τέλους νὰ κλονῶσι τὴν ἀντοχὴν τῶν ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Πελοποννήσῳ Ἑλλήνων. Καὶ ἤδη ὁ Νενέκος, ὁ ἀπὸ Ζουβατίου, ὀπληρχηγὸς δευτέρας τάξεως τῆς ἐπαρχίας Πατρῶν, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς φανεραῦς ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀποστασίας. Ὑπετάγη οὗτος εἰς τὸν πασσᾶν, ὡς πρότερον μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου οἱ Ρουμελιῶται ἀρματωλοί, καὶ συνεχρότησε στίφος μέλλον νὰ ἐνωθῆ μετὰ τῶν Ἀραβικῶν ταγμάτων, παρεκίνησε δὲ τὸν Ἰβραΐμ νὰ δοκιμάσῃ ἐν ἀρχῇ τὴν δι' ἠπιωτέρου συστήματος καθυπόταξιν, φειδόμενος τῶν σπαρτιῶν, καταβάλλων τὸ ἀντίτιμον τῶν χάριν τοῦ στρατοῦ λαμβανομένων ἀπὸ τοῦ τόπου ἐπιτηδείων, καὶ συνετέλεσε σπουδαίως ἕνα νῦν καὶ αἱ ἐπαρχίαι Πατρῶν, Βοστίτζης, Γαστούνης, Πύργου καὶ αὐτῶν τῶν Καλαδρύτων ὑποταχθῶσι κατὰ μέγα μέρος καὶ λάβωσιν ἀμνηστειῶν.

Τὰ πράγματα ἔλαβον ὄψιν λίαν κινδυνώδη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διότι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐναυάγησε καὶ νέα τις μεγάλη ἐπιχείρησις τοῦ λόρδου Κόχραν. Οὗτος ἐπιστρέψας περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἀπὸ τῶν ὑδάτων τῆς Γλαρέντζας, ἐνισχυθεὶς δὲ παρὰ τὰ Κύθηρα διὰ τῆς μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ ἐνώσεως 15 πλοίων Ἑλληνικῶν καὶ ὀκτώ πυρπολικῶν, συνέλαβε παραχρῆμα τὸ σχέδιον νὰ στρατεύσῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Κανάρη καὶ νὰ καταστρέψῃ τὰς νέας παρασκευὰς τοῦ ἀντιβασιλέως καὶ τὸν ναύσταθμον. Ἀφοῦ δὲ ἐν Σπέτσαις ἠῤῥησε τὸν

ἀριθμὸν τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων μέχρι 22, ἀπέπλευσεν ἐντεῦθεν μετὰ τοῦ στόλου αὐτοῦ, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Μιαούλη τῆ 30)11 Ἰουνίου διευθυνόμενος εἰς τὸ Δέλτα καὶ τῆ 4)16 Ἰουνίου ἀφίκετο ὑπὸ σημαίαν Αὐστριακὴν πρὸ τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἠπάτησε τοὺς Αἰγυπτίους πράγματι ἐπὶ τινὰς ὥρας. Τῆ πρώτῃ δὲ τῆς 5)17 Ἰουνίου ἀναγνωρισθεὶς ὑπὸ τῶν πρωρέων εἶδε βρικόιν τι Αἰγυπτιακὸν 22 κανονίων φεύγον πρὸ αὐτοῦ καὶ ἐξοκειλαν πρὸς τὴν ἀκτὴν τοῦ λιμένος. Καὶ τοῦτο μὲν κατεστράφη διὰ δύο πυρπολικῶν καὶ ἡ «Ἑλλάς» ἐκλείσει τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Καὶ νῦν ἔμελλον νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν λιμένα τὰ λοιπὰ πυρπολικά· ἐπειδὴ δὲ οἱ Αἰγύπτιοι, δὲν ἦσαν παρεσκευασμένοι εὐθὺς εἰς ναυμαχίαν, ἠδύναντο οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπενέγκωσιν αὐτοῖς φοδερὰν καταστροφῆν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιν στιγμὴν ἀπέβαλον οὗτοι τὸ θάρρος, ἐπῆλθε δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ ἡ νημερία καὶ διὰ τοῦτο ἔμειναν ἀπρακτοὶ μέχρι τῆς πρώτης τῆς 6)18 Ἰουνίου. Ἀλλὰ νῦν ἠναγκάσθη ὁ Κόχραν νὰ ἀποπλεύσῃ ταχέως· διότι ἔνθεν μὲν ἐγνώσθη νῦν ὅτι οἱ καλοὶ Ἕλληνες, ἀπειθήσαντες, ὡς πάντοτε, εἶχον λάβει τροφὰς ἀρκούσας οὐχὶ εἰς 40, ἀλλὰ εἰς 18 μόνον ἡμέρας, ἐξ ἄλλου δὲ νῦν αὐτὸς ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἔμπλεως γενόμενος ὀργῆς, αὐτὸς μετὰ 22 ἰσχυρῶν πολεμικῶν πλοίων ὤρμησεν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ Αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἀτελῶς μόνον ἦσαν παρεσκευασμένα εἰς πόλεμον καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ὀλίγην εἶχον διαθέσιν νὰ ἐνεργήσωσι ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς «Ἑλλάδος», διὰ τοῦτο εὐλαβῶς μόνον ἠκολούθησαν τοὺς Ἕλληνας μέχρι Ρόδου καὶ ἀφῆκαν τὸν Κόχραν νὰ ἐπιστρέψῃ ἀμαχητὶ εἰς τὸν Πόρον. Ἀλλ' οὕτω ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἀπώλεσε πᾶσαν ὑπόληψιν παρὰ τοῖς Ἕλλησι. Νῦν χωρὶς νὰ πταίῃ αὐτὸς ἀπέβησαν αὐτῶν τὰ πράγματα ἀτυχή, ὅπως πάντοτε εἰς τὸν συνταγματάρχην Φαδιέρων. Διὰ τοῦτο οἱ ναυτικοὶ Ἕλληνες, καὶ αὐτὸς ὁ Μιαούλης, ἐθεώρουν αὐτόν, εἰ καὶ ἀδίκως, ἀπλῶς ὡς «ἥρωα λόγων». Ὅτε δὲ τὴν 30)12 Ἰουλίου ἀπέπλευσεν αὐθις ἀπὸ Πόρου, ἵνα ἐν τινὲ ἀνά τὸ Αἶγατον περίπλω διατάξῃ κατὰ σύστημα ὁμοίομορφον τὴν διοίκησιν τῶν νήσων καὶ διευθύνῃ καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ ναυαρχ-

χείλου τὰς προσόδους αὐτῶν, πανταχοῦ εὔρεν ἀντίστασιν καὶ φανεράν ἀπειθειαν. Ἐφαίνετο δέ τι δυσκατόρθωτον νὰ συγκρατῶνται οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ ἐθελοθυσίᾳ μεγάλῃν ἀπαιτούσῃ καὶ γλίσχωρως ἀμοιδομένη ὑπηρεσίᾳ τοῦ στόλου τοῦ κράτους· ἡ πειρατεία ἐποιεῖτο διαρκῶς φρικωδεστέρας προσόδους.

Ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐπελοπούσῃ καταπτώσει τῆς δυνάμεως τῶν Ἑλλήνων ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης ἀπαξ ἔτι ἐφάνη πράγματι ὠφέλιμος εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ὁ γηραιὸς ἀρχηγὸς καταπλαγεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ Νενέκου ἀποστασίας μετὰ τὴν γελοίαν ἀποτυχίαν, ἦν ἐπαθὸν οἱ ἀξιοματικοὶ αὐτοῦ ἐν Ναυπλίῳ, ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀποφασιστικῶς ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ρύπου. Ἔσπευσε δὲ μετὰ τῶν καλληκαρίων αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἁγ. Γεώργιον (Φλιοῦντα), πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Ἀράβων, καὶ ἐντεῦθεν τὸ μὲν διὰ θαρραλέας παροτρύνσεως, τὸ δὲ καὶ δι' ἀπειλῆς ἐκάλει εἰς τὰ δπλα τοὺς Πελοποννησίους πασῶν τῶν τάξεων: Μία φάλαγξ ὑπότινα τῶν Πετιμεζαίων ἐπέμφθη ἐναντίον τοῦ Νενέκου. Καὶ ὁ μὲν Νικήτας διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Μεσσηνίαν, ἵνα ἀπειλήσῃ τὴν δάσιν τῶν στρατιωτικῶν ἐργασιῶν τῶν Αἰγυπτίων, ὁ δὲ Γενναῖος καὶ ὁ Ψλαπούτας μετέβησαν εἰς τὰ μεσόγεια τῆς Πελοποννήσου. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης προσήγαγε πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἐκ Κορινθίας ὀπλίτας καὶ ἐβάδισε πρὸς τὴν λίμνην Φενεδὸν καὶ ἐντεῦθεν ἐπὶ τῇ ἐπικλήσει βοηθείας, ἦν ἀπηύθυναν αὐτῷ οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἐπεμφε πρὸς βοήθειαν 500 μαχητὰς ὑπὸ τινα Πετιμεζᾶν. Ὅτε λοιπὸν ὁ Ἰβραὴμ πασσαῆς, καταλιπὼν τάγμα στρατοῦ ἐν Πάτραις ὑπὸ τὸν Δεληῖ Ἀχμέτ, ὤρμησεν ἐκ Πατρῶν μετὰ 6000 στρατιωτῶν καὶ τῶν καλληκαρίων τοῦ Νενέκου (17)29 Ἰουλίου) ἐναντίον τῶν Καλαθρύτων, ἵνα καταστρέψῃ τὸ ὄχυρὸν οἰκητήριον τῶν μοναχῶν (αὐτὸς ὁ Νενέκος ὠδήγησε τὸν πασσαῆν, διὰ κρυπτῆς ὁδοῦ, μετὰ 3000 ἀνδρῶν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀκρόπολιν τῆς Πελοποννήσου), εὔρε τῆ 23)5 Ἰουλίου τὸ μὲν μοναστήριον καλῶς ὠχυρωμένον, τοὺς μοναχοὺς δὲ καὶ τὰ καλληκάρια τοσοῦτον εὐτόλμους· τὴν θέσιν τόσον ἐρυμνήν, ὥστε πᾶσαι αἱ ὑπ' αὐτοῦ γενόμεναί

ἀπόπειραι ἵνα ἐπιτεθῆ κατ' αὐτῆς, ἔμειναν καθ' ἑλοκληρίαν ἀτελεσφόρητοι.

Ἐνῶ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ὁ Νενέκος καὶ ὁ Δελῆ Ἀχμέτ κατὰ τὴν μῆνα Ἰούλιον ἐμάχοντο ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Βοστίτζης μετὰ τῶν ὑπαρχηγῶν τοῦ γηραιοῦ Κολοκοτρώνου, οὗτος δὲ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἐπέσχε τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀποστασίαν, ὁ Ἰβραΐμ αὐτὸς ἐτράπη πρὸς νότον, ἵνα ὑποτάξῃ νῦν τὴν περὶ τὴν Καρύταιναν χώραν. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὰ τάγματα αὐτοῦ εὗρον ἀποτελεσματικὴν ἀντίστασιν παρὰ τοῖς ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ Πλαπούταν Ἑλλησι μαχηταῖς καὶ ὁ Πασσαῶς οὐδὲν τό γε νῦν ἠδυνήθη νὰ διαπράξῃ ἢ νὰ ἐπισιτίσῃ ἀπλῶς τὴν Τριπολιτσάν καὶ περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου νὰ ἀνοίξῃ τὴν πρὸς τὴν Μεσσηνίαν ὁδόν. Ἀλλὰ πανταχοῦ ἔνθα ἔστρεφε τὰ νῶτα αὐτοῦ ἐφύοντο «κατὰ τὰ πλάγια αὐτοῦ ὡς καὶ ἐν τοῖς νώτοις ἔνοπλοι Ἑλληνες ὡς μύκητες ἀπὸ τῆς γῆς». Ὁ χρόνος τῶν καιριῶν ἐπιτυχιῶν αὐτοῦ εἶχε παρέλθει πλέον.

Τέλος ἡ σπουδαιότης τῶν δεινῶν τούτων τοπικῶν πολέμων συνεκεντροῦτο ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Πελοποννήσῳ, ἔνθα περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου ὁ Δελῆ Ἀχμέτ διήλανε μετὰ τοῦ Νενέκου τὴν Ἀχαΐαν, ἵνα ἀποκομίσῃ τὴν συγκομιδὴν τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος, ἀλλὰ καὶ ἐν Καυκαρία, ἐγγὺς τῆς Βοστίτζης, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Πλαπούτα (30)11 Σεπτεμβρίου), ὡς καὶ ἐν Δίβρῳ παρὰ τὸν Ἐρῦμανθον (νοτιῶς τοῦ ἕρους Ὠλένου) ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Γενναίου, καὶ ἡ Ἥλις ἠσπάσατο αὐθις τάχιστα τὸν ἀγῶνα τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Πελοποννήσῳ ἡ αὐτὴ ὑπῆρχε καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην σπουδαιότης, διότι ἐνταῦθα ὁ Ἰβραΐμ πασσαῶς ἠγωνίζετο παντὶ τρόπῳ ἵνα ἐπὶ τέλους καθυποτάξῃ ἑλοσχερῶς τὴν νοτίαν Ἀρκαδίαν. Τότε αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης ἔσπευσε πρὸς νότον, ἵνα ἐνισχύσῃ τὸν παρὰ τὸ Λεοντάριον δεινῶς παλαιόντα Νικήταν καὶ μετὰ χιλίων καλληκαρίων παράσχη βοήθειαν τοῖς Μεσσηνίοις, ὑπὲρ ὧν μετεπέμφατο καὶ Μανιατῶν ἐπικουρικὰ στρατεύματα, ἐγκατεστάθη δ' εἶτα περὶ τὸν Ἀρμυρὸν περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου.

Μεθ' ὅλα ταῦτα λίαν ἔτι ἐπικίνδυνος τῇ Ἑλλάδι ἦτο ὁ

Ἰβραῖμ. Τῆ 19)31 Ἰουλίου νέα μεγάλη δύναμις ναυτική τοῦ Μεχμέτ Ἄλῃ, συγκειμένη ἐξ 92 πλοίων, (ἐν ἧ ὑπῆρχον 51 πολεμικά πλοῖα) ἐξέπλευσεν ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν λιμένων, καὶ ἀγομένη ὑπὸ τοῦ Καπουδάνβεῦ καὶ τοῦ Μωχαρρέμ βεῦ, διὰ Ρόδου καὶ Κρήτης ἀφίκετο τῆ 26)7 Σεπτεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναβαρίνου. Ὁ στόλος οὗτος ἤγαγε ἐπ' αὐτοῦ 4000 νέους στρατιώτας, ἀφθονωτάτας προμηθείας τροφῶν καὶ ἐφοδίων πολεμικῶν, καὶ ἐν ἑκατομύριον δολλαρίων. Γενικὸς τότε ἐπεκράτει φόβος διὰ τὴν κρατερὰ αὐτὴ δύναμις, ἐνούμενη μετὰ τῶν 28 χιλ. μαχητῶν τοῦ Ἰβραῖμ, ἔμελλε κατὰ τὴν τελευταίαν ἔτι στιγμήν νὰ κατενέγκη ταχεῖαν καὶ ὀλεθρίαν πληγὴν ἐναντίον τοῦ Ναυπλίου καὶ τῶν ναυτικῶν νήσων. Ἐπιτυχία τινὲς μεμονωμένα, ὡς ἀγωνιζόμενος ἤρατο νεωστὶ ὁ Κόχραν, καὶ αἱ προτροπῆ αὐτοῦ δηλονότι ἐπαναληφθεῖσαι ληστρικαὶ στρατεῖαι τῶν Σαριῶν κατὰ τῶν Ἀσιατικῶν παραλίων καὶ ἰδίως ἡ ὑπὸ τῆς «Ἑλλάδος» καὶ τοῦ «Σωτήρος» σύλληψις Αἰγυπτιακῆς τινας κορβέττας καὶ μιᾶς σκούνας Τυνησιακῆς (γενομένη τῆ 20)1 Αὐγούστου ἐγγὺς τῆς Γλαρέντζας) δὲν μετέβαλλον οὐδαμῶς τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων. Ἀλλὰ τότε ἀκριβῶς ἐπενέθη σωστικῶς ἡ Εὐρώπη ¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἡ μεταξὺ Ρωσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας συνομολογηθεῖσα Λονδί-
νιος συνθήκη τῆ 21)6 Ἰουλίου.— Ὀδηγίαι πεμφθεῖσαι εἰς τοὺς ἐν Με-
σογείῳ στολάρχους.— Ὁ θάνατος τοῦ Κάννιγκ.— Ἡ ἐπίτασις τῆς μεταξὺ
τῶν συμμάχων Δυνάμεων καὶ τῆς Πύλης διαφορᾶς.— Ἡ τῆ 13)25 γενο-
μένη μεταξὺ τοῦ Ἰβραῖμ πασσᾶ καὶ τῶν συμμάχων ναυάρχων συμφω-
νία.— Νέον πολεμικὸν σχέδιον τῶν Ἑλλήνων.— Νέα τοῦ Χάσιτιγῆ παρὰ
τὸ ἐπίνειον τῆς Ἀμφίσης κατὰ θάλασσαν νίκη.— Φρικώδης ὑπὸ τῶν
Αἰγυπτίων ἐρήμωσις τῆς Μεσσηνίας.— Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου.—
Ρῆξις τῆς τριπλῆς συμμαχίας πρὸς τὴν Πύλην.— Ὁ Ρωσοτουρκι-

1) Gordon-Zinkeisen, σ. 478—491. Finlay, σ. 157—159, 174ης.
Gervinus, σ. 332—337. Mendelssohn-Bartholdy, σ. 464—472. v. Prockes-
—Osten, τόμ. 2, σ. 135—138. Jurien de la Gravière, σ. 143—148.

κὸς πόλεμος τοῦ 1829. — Τὸ Ἑλληνικὸν πειρατικόν. Αἱ περὶ τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀχελφου μάχαι. — Ἀτυχὴς στρατεία τοῦ Φαβίου ἐπὶ τὴν Χίον. — Ἡ Γραβούσα. — Ἡ καταστροφὴ τῆς πειρατείας καὶ καθυστάξις τῶν Κρητῶν (1828).

Ἡ διπλωματικὴ θέσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ἀπὸ τῆς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρεῖζ ἐφέντη ἀνόδου τοῦ Περτέβ ἐφέντη καθίστατο διηνεκῶς χείρων ὡς πρὸς τὴν Πύλην. Ἐνῶ αὕτη ἐν διηνεκεὶ διατελοῦσα πρὸς τὸν Ρῶσον πρεσβευτὴν ἐριδι προέβη ἐπὶ τέλους μέχρι τοῦ νὰ ἀνακινῶσθαι τῇ 28)9 Ἰουνίου διακήρυξιν τινα (Μπεγιανναμὲς) ἀπορρίπτουσαν ἀπαξ διὰ παντὸς πᾶσαν ξένην ἀνάμειξιν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς ραγιάδες σχέσεσι τῆς Πύλης ἰ,

1. Ὁ Μπεγιανναμὲς (δήλωσις) ἦτο ἔμμεσος ἀπάντησις εἰς τὴν τῇ 23)4 Ἀπριλίου 1827 πρὸς τὴν Πύλην ὑπὸ τῶν πρέσβων Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας γενομένη ἐπίσημον τῇ Πύλῃ ἀνακοίνωσιν τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Πετρουπόλεως (23)4 Ἀπριλίου 1826) εἰς ταύτην ὁ Περτέβ ἐφέντης δὲν ἠθέλησε, καθὰ εἶδομεν, νὰ δώσῃ ἐπίσημον καὶ ἔγγραφον ἀπάντησιν, προφορικῶς δὲ εἶπεν ὅσα ἐσημειώθησαν ὑφ' ἡμῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ δύο πρέσβεις ὑποστηρίζομενοι καὶ ὑπὸ τοῦ Γάλλου πρέσβους ἐπέμενον ζητοῦντες ἀπάντησιν, ὁ Περτέβ ἔδωκε τέλος τῇ 28)9 Ἰουνίου ἀπάντησιν, ἣν ὠνόμασεν ἀπλῶς Μπεγιανναμὲ ἦτοι δήλωσιν ἵνα μὴ φανῇ ὅτι ἀπαντᾷ εἰς διακοίνωσιν, ἣν ἐθεώρει προσβλητικὴν τῶν δικαιωμάτων τῆς Πύλης καὶ ὑβριστικὴν πρὸς τὸν Σουλτάνον. Ὁ Μπεγιανναμὲς ὅπως καταπολεμῶν κυρίως ἐξ ἀπόψεως τοῦ δημοσίου διεθνoῦς δικαίου τὴν ἀνάμειξιν ξένων Δυνάμεων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἄλλου κράτους ἀρχεται διὰ τῆς ἐπομένης ἀξιοσημειώτου περὶ τοῦ ζητήματος τούτου θεωρίας: «Ἦναι φανερόν καὶ προδηλον εἰς πάντα ἄνθρωπον ἔχοντα νοῦν καὶ κρίσιν ὅτι συμφώνως πρὸς τὰ βουλευμᾶτα τῆς Θεῆς Προνοίας ἢ εὐδαιμονία τοῦ κόσμου τούτου προέρχεται ἐκ τῆς ἐνώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἰς σύστημα κοινωνικόν, καὶ ὅτι. ἐπειδὴ ἡ ἐνωσις αὕτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ἄλλως ἢ διὰ τῆς εἰς μίαν ἀρχὴν καθυποτάξεως λαῶν κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ἢ φρόνησις τοῦ Παντοδυνάμου, διαιροῦσα τὸν κόσμον εἰς διαφόρους χώρας, εἰς ἐκάστην αὐτῶν προσδιώρισε καὶ ἓνα κυρίαρχον, εἰς οὗ τὰς χεῖρας ἔδωκε τὰς ἡνίας τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ὑποτεταγμένων εἰς τὸ κράτος αὐτοῦ λαῶν καὶ διὰ τοῦ σοφοῦ τούτου τρόπου ὁ Δημιουργὸς ἐκωνόνισε καὶ καθίδρυσε τὴν τάξιν τοῦ Σύμπαντος. Ἄλλ' ἢ στερεότης καὶ ἡ διάρκεια τοιαύτης τινὸς τάξεως ἐξαρτᾶται πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ νὰ ἀπέχωνσιν οἱ κυρίαρχοι ἀμοιβαίως πάσης ἀναμίξεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ καὶ τὰ ἰδιαίτερα ἀλλήλων πράγματα· ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ὁ οὐσιώδης σκοπὸς τῶν μεταξὺ τῶν κρατῶν συνθηκῶν ἀποβλέπει εἰς τὴν φρουρῆσιν τῆς θαυμαστικῆς ταύτης τάξεως· ἀπὸ πάσης προσβολῆς καὶ εἰς τὴν στέρησιν τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας λαῶν καὶ βασιλείων». Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι αἱ τοιαῦται θεωρίαι περὶ τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν κρατῶν αἱ τοσοῦτον

συγχρόνως δὲ περιείχε καὶ τινὰ ἀστόχως λελογισμένην ἐναντίον τῆς Ρωσίας προσβολήν, ἢ Ρωσία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐνήργουν πρὸ πολλοῦ κατεπειγόντως ἵνα καὶ τὴν Γαλλίαν προλάβωσιν εἰς τὴν ἑαυτῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζητήματι ἐπέμβασιν.

Τὸ Γαλλικὸν ἀνακτοβούλιον, ἐφ' ὃ μεγίστην ἤσκει ροπήν ὁ φιλελληνισμὸς τῆς δημοσίας γνώμης, ἀπὸ τοῦ τέλους ἤδη τοῦ παρελθόντος ἔτους (1826), εἶχε τραπή τὴν τῶν δύο ἄλλων μεγάλων δυνάμεων ὁδόν. Οἱ ἐν τῷ Κεραμεικῷ (Tuilerie) μάλιστα εἶχον ἐμφαντικῶς ὑποδείξει τὴν ἀνάγκην τῆς εἰς συνθήκην ἐπίσημον μετατροπῆς τοῦ πρωτοκόλλου ('). Ἡ δὲ Ρωσία ζητοῦσα πάντοτε νὰ ἐκκαρπῶθῃ ὑπὲρ ἑαυτῆς ταχέως καὶ ἰσχυρῶς τὴν τοσοῦτον πρόσφορον εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτῆς διπλωματικὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ συνδρομήν, συμφώνως πρὸς τὴν τριαύτην πολιτικὴν αὐτῆς ἐξήτει κατεπειγόντως τὴν ἐξεύρεσιν τρόπου καναγκάζοντος τὴν Πύλην εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς μελλούσης νὰ

συνάδουσαι εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Πύλης κατὰ τὸ 1827, ὅτε ἐδόθη ὁ Μπεγλιανιμῆς, δὲν εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὰς γενικὰς πολιτικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰσλάμ, ἐφ' οὗ ἐστηρίζετο καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Τὸ Ἰσλάμ μίαν ἀναγνωρίζει ἐπὶ γῆς πολιτείαν, τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Προφῆτου ἰδρυθεῖσαν, εἰς ἣν πρέπει νὰ ὑπαχθῶσι πάντες οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου, καὶ εἰς μόνον νὰ ὑπάρχη βασιλεὺς καὶ κύριος Μέγας ἐπὶ γῆς, καὶ καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐν Οὐρανοῖς μόνου Θεοῦ καὶ διάδοχος τοῦ προφῆτου αὐτοῦ. Καὶ βεβαίως οἱ Σουλτάνοι τοῦ 15^{του} αἰῶνος, οἱ συννοῦντα ταῖς τοιαύταις ἀρχαῖς ὀρμήσαντες πρὸς κατάκτησιν ἀπάσης τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀξιοῦντες, εἰ δυνατόν, ὅλον τὸν κόσμον νὰ ὑπαγάγωσιν ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ Ἰσλάμ καὶ τοῦ Χαλίφου, δὲν ἠθέλον ἐγκρίνει τὰς ὑπὸ τοῦ Περτιέβ τῷ 1827 ἐξαγγελθείσας περὶ τῶν ἀμοιβαίων δικαιωμάτων τῶν κρατῶν καὶ λαῶν θεωρίας. Σ. Μ.

1. Ὁ τότε προϊστάμενος τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως Βιλλέλ ἦτο ἡκιστα φιλέλλη, ἐξήτησε δὲ τὴν εἰς συνθήκην μετατροπὴν τοῦ πρωτοκόλλου καὶ διότι δὲν ἠθέλεν ἡ Γαλλία νὰ προσέλθῃ ἀπλῶς εἰς συνεννόησιν κυρίως Ἀγγλορωσικὴν, καὶ διότι ἠθέλεν ἐν τῇ συνθήκῃ νὰ περιληφθῶσιν ἅπασαι αἱ μεγάλαι Δυνάμεις (καὶ ἡ Αὐστρία δηλονότι καὶ ἡ Πρωσία). Ἡ Ρωσία ἐνέκρινε τὴν μετατροπὴν, ἀλλ' ἀπήτησεν ἵνα ἐν τῇ συνθήκῃ καθορισθῶσι καὶ αἱ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ἀπαραίτητοι καταναγκαστικαὶ κατὰ τῆς Πύλης, ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, ἐνέργειαι, ὧς ἄκων ἐδέξατο ὁ Βιλλέλ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Βιλλέλ ὡς ὄρον τῆς μετατροπῆς τοῦ πρωτοκόλλου εἰς συνθήκην ἔθετο καὶ τὴν διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἀναγνώρισιν τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἀλλὰ τὸν ὄρον τοῦτον ἀπέρριψαν Ἀγγλία τε καὶ Ρωσία. Σ. Μ.

συνομολογηθῆ συνθήκης. Μάτην νῦν ὁ πρίγκηψ Μεττερνίχος, οὐ ἡ διπλωματία εἰργάζετο τότε ἐν Ἀνατολῇ συστηματικῶς πρὸς ἐξομάλυνσιν πασῶν τῶν μεταξὺ τοῦ Μαχμοῦτ Β'. καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ διαφορῶν, ἵνα οὕτω ταχέως ὡς εἰκὸς ἐπιτευχθῆ ἡ τῶν Ἑλλήνων ταχεῖα ἤττα, μάτην, λέγομεν, ὁ Μεττερνίχος παντὶ σθένει ἀπέτρεπε τὰς Δυνάμεις ἀπὸ χρήσεως βιαίων πολεμικῶν καταναγκαστικῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐζήτηι νὰ διαβάλῃ τὴν τοῦ Κάννιγκ πολιτικὴν ὡς ἐπαναστατικὴν. Αἱ τοῦ Μεττερνίχου ἐνέργειαι εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν φανερὰν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ ζητήματι ἀπομόνωσιν τῆς Αὐστρίας καὶ δὲν ἐκώλυσαν ἵνα ἡ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συνθήκη, ἧς τὸ σχέδιον ἀνετέθη εἰς τὴν Γαλλικὴν διπλωματίαν¹, ἐπεξεργασθὲν ἀκολούθως ὑπὸ τοῦ Κάννιγκ καὶ συνταχθὲν ἐκ νέου συνωδᾷ ταῖς προτάσεσι τῆς Ρωσίας, ὑπογραφῆ τέλος ἐν τινι ἐν Λονδίῳ τῇ 24)6 Ἰουλίου συγκροτηθεῖσιν ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων Ρωσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας συνδιασκέψαι. Ἡ νέα τριπλῆ συμμαχία ἐτελεσφόρησε πράγματι. Εἰς ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη ἐμελλε νὰ προταθῆ μεσολάβησις καὶ πρὸ πάσης ἄλλης διαπραγματεύσεως ἀνακωχῆ. Ἦθελον δὲ αἱ Δυνάμεις νὰ ἐγγυηθῶσι τῇ Πύλῃ τὴν ἐπὶ τοῦ συστηθησομένου ὑποτελοῦς κράτους κυριαρχίαν² τῆς Πύλης. Εἰς τοὺς Ἑλληνας παρείχετο διὰ τῆς συνθήκης αὐτόνομος κυβέρνησις ὑπὸ

1. Τὸ πρῶτον σχέδιον συνθήκης ὑπεβλήθη ὑπ' αὐτῆς τῆς Ρωσίας, ἐπισυνημμένον τῇ ἀπὸ 10,22 Ἰανουαρίου διακοινώσει τοῦ Νεσελρόδε πρὸς τὸν Μεττερνίχον. Τὸ σχέδιον τοῦτο περιελάμβανε τοὺς 5 ἔθρους τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Πετρούπολεως, προσέθετε δὲ τέσσαρας νέους ἔθρους, ἀναφερομένους εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐν τῇ πρωτοκόλλῳ καθορισμένων. Τὸ σχέδιον ἀνεκοίνωσεν ἡ Ρωσία καὶ πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις, ἡ δὲ τῆς Γαλλίας ἀπάντησις περιελάμβανε καὶ τὸ Γαλλικὸν σχέδιον. Σ.Μ.

2. Ἡ λέξις, ἣν μεταφράζομεν ἐνταῦθα κυριαρχία, εἶναι ἐν τῇ κειμένῳ Suzerenetat, ἣ χρῆται ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα ὀρθῶς, ἀλλ' ἀντιφάσκει πρὸς τὰς προτέρας τῇ λέξει δοθείσας ἐρμηνείας. Σημειώτεον ὅτι περὶ ἐγγυήσεως δοθησομένης τῇ Πύλῃ ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων κυριαρχίαν δὲν ἐγένετο λόγος ἐν τῇ συνθήκῃ, ὡς συγγράματι λέγει ὁ συγγραφεὺς· πρόκειται περὶ ἐγγυήσεως, ἣν ἀναλάβων αἱ Δυνάμεις ὡς πρὸς τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὡς πρὸς τοῦτο ἐν τῇ συνθήκῃ ἔλεγον ὅτι τὴν τοιαύτην ἐγγυήσιν ἐκείναι μόναι ἐν τῶν συμμάχων αὐτῶν ἡδύνατο νὰ ἀναλάβωσιν, ὅσαι ἐθεώρουν τοῦτο δυνατὸν καὶ συμφέρον. Σ. Μ.

ἀρχὰς ἐλευθέρως, ἀλλὰ μὴ ἐπικυρουμένας ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Ἐν τῇ συνθήκῃ καθωρίζετο ὅτι οἱ Χριστιανοὶ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔμελλον νὰ καταλείπωσι τὰς κτήσεις αὐτῶν ἐπὶ ἀποζημιώσεις. Ὁ καθορισμὸς τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἀφίετο εἰς περαιτέρω διαπραγματεύσεις. Παρητούντο δὲ αἱ Δυνάμεις πᾶσαν τὴν ἐκ τῆς διακανονίσεως ταύτης τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν πραγμάτων κάρπωσιν ἰδιαίτερας πολιτικῆς δυνάμεως καὶ ἰδιαίτερων ἐμπορικῶν δικαιωμάτων. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὴν περαιτέρω πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων τούτων ἰδιαίτερον σπουδαιότητα εἶχον οἱ μυστικοὶ ὄροι τῆς συνθήκης. Ἐν τοῖς ὄροις τούτοις καθωρίζετο ὅτι αἱ Δυνάμεις ἔμελλον νὰ συνάψωσιν ἐμπορικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ διορίσωσι προξενικοὺς πράκτορας παρ' αὐτοῖς καὶ νὰ δεχθῶσι τοὺς πρὸς αὐτοὺς ἀποστελλομένους πράκτορας τῶν Ἑλλήνων. Ἐὰν ἡ Πύλη ἢ οἱ Ἕλληνες ἐντὸς προθεσμίας μῆνός δὲν ἐδέχοντο τὴν ἀναχωρῆν, αἱ Δυνάμεις ἔμελλον νὰ κηρύξωσιν εἰς ἀμφοτέρα τὰ μέρη ὅτι αὐταὶ, ἵνα ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ αὐτῶν, ἔμελλον νὰ προβῶσιν εἰς τὰς διὰ τὰς ἄνω περιστάσεις προσφόρους ἐνεργείας, διαβιβαζομένων τῶν προσηκουσῶν ὡς πρὸς τοῦτο ὁδηγίων καὶ εἰς τοὺς στολάρχους τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Δυνάμεων. Καθ' ἣν περίπτωσιν αἱ ἐνεργεῖαι αὐταὶ ἤθελον δειχθῆ ἀνεπαρκεῖς, τὸ ἔργον τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος ἔμελλε νὰ ἐξακολουθήσῃ διὰ κοινῆς συνεννοήσεως τῶν ἐν Λονδίνῃ ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων κατὰ τὰς καθορισθείσας ἤδη βάσεις. Τὸ ζήτημα ἦτο νῦν πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἀναγκασθῆ ἡ Πύλη, διότι ἦτο καταφανέστατον, ὅτι αὕτη μόνον ἔμελλε νὰ παράσχῃ σοβαρὰς δυσχερείας, νὰ δεχθῆ τὰς προτάσεις τῶν Δυνάμεων, χωρὶς νὰ διαπραχθῶσιν αἱ τούτων πρὸς αὐτὴν εἰρηνικαὶ σχέσεις. Καὶ οἱ ἐν Ἀνατολῇ δὲ στολάρχοι τῶν Δυνάμεων εἶχον τελείαν πεποίθησιν ὅτι ἐν τῷ ζήτηματι τούτῳ θᾶττον ἢ βράδιον τὰ πυροβόλα ἔμελλον νὰ λαλήσωσι τὸν ὀριστικὸν λόγον.

Ἐν τῇ τοιαύτῃ περίπτωσις «ὁ ἔσχατος οὗτος λόγος τῶν βασιλέων (ultima ratio regum)» πράγματι λίαν σοβαρῶς ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ, τοῦτο πάντες οἱ γινώσκοντες τὰ πράγματα ἐνόουν

σαφῶς ἐκ τῆς ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις σωρευσεως Εὐρωπαϊκῶν πολεμικῶν δυνάμεων καὶ ἐκ τῶν δοθεισῶν εἰς τοὺς συμμάχους ναυάρχους ὁδηγίων. Ρωσικὸς στόλος 20 πλοίων ὑπὸ τὸν ναύαρχον Σινιάδιν ἤδη πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐν Λονδίῳ συνομολογήσεως τῆς συνθήκης ἀπῆρεν ἀπὸ Κρονστάδης, ἔχων ἐντολὴν νὰ πέμψῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος τὸ γε νῦν ἀπὸ Πλυθμούθης 4 πλοῖα γραμμῆς ¹, 4 φρεγάτας καὶ δύο βόικια ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον κόμητα Χαΐδεν ², ἀρξάμενον τοῦ πλοῦ τῇ 8)20 Αὐγούστου. Ὁ δὲ Κόδριγκτων καὶ ὁ Δερινὸ ἔλαβον ἔτι τινας ἐνισχύσεις. Ἐν ταῖς πρὸς τοὺς στολάρχους ὁδηγίαις, ταῖς καθορισθεῖσαις ἐν Λονδίῳ τῇ 30)12 Ἰουλίου, εἶχε θεωρηθῆ καὶ ἡ χρῆσις τῶν βιαίων ἐνεργειῶν ἐναντίον τῆς Τουρκίας ὡς ἐνδεχομένη καὶ ἀναγκαία. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἐδέχοντο τὴν ἀνακωχήν, ἡ δὲ Πύλη ἀπέρριπτεν αὐτήν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐπετρέπετο τοῖς ναυαρχοῖς νὰ περιέλθωσιν εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ νὰ κωλύωσι πάσαις τὰς ἐξ Αἰγύπτου καὶ Τουρκίας γενομένας εἰς Ἑλλάδα ἀποστολάς στόλων καὶ πολεμικοῦ ὕλικου. Εἰς ἐχθρικὰς πράξεις ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς Τούρκους ἔδει νὰ μὴ περιέρχωνται οἱ ναύαρχοι, ἐκτὸς ἐὰν οἱ Τσῆρκοι ἐπέμενον νὰ διατηρήσωσι διὰ τῆς βίας τὰς διακοπτομένας ὑπὸ τῶν ναυάρχων συγκοινωνίας αὐτῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν ταῖς ὁδηγίαις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προνοηθῶσι πάσαι αἱ δυναταὶ περιπτώσεις, διὰ τοῦτο κατέλιπεν εἰς τοὺς στολάρχους καὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν κρίσιν στάδιον ἐνεργείας ὅπως οὖν εὐρύτερον. Καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης ἐλευθέρας κρίσεως τῶν ναυάρχων ἐπῆλθεν εἴτα ἡ μεγάλη ἐν τῇ Μεσσηνιακῇ παραλίᾳ καταστροφή.

Τάχιστα ἐγένετο ὁδηγὸν οὗ ἀπλῶς διὰ διπλωματικῶν ἐν Πέριαν καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐνεργειῶν οὐδὲν ἦτο δυνατόν νὰ κατορθωθῆ. Ἡ Πύλη ἐφάνη ὡσονοῦδέποτε ἀνένδοτος. Ὅτε τῇ 4)16 Αὐγούστου οἱ πρεσβευταὶ τῶν συμμάχων Δυνάμεων, ὑποστηρίζο-

1. Rosen, σ. 40—42. Finlay, σ. 171, Mendelssohn—Bartholdy, σ. 412—417. v. Prokesch-Osten, τόμος 3 σ. 145—154. Τόμ. 5 σ. 42—110. Zur Geschichte der orientalischen Frage, σ. 162—172.

2. V. Prokesch-Osten, τόμ. 2 σ. 151.

μενοι ὑπὸ τοῦ Πρώσου πρέσβευς, ἐποιήσαντο τὸ συμπεφωνημένον κοινὸν διάθημα, ἵνα πείσωσι τὴν Πύλην νὰ δεχθῆ τὴν συνθήκην τοῦ Ἰουλλίου. Ὁ Περτέβ οὐδὲ ἤθελε νὰ δεχθῆ τὴν διακοίνωσιν¹. Οἱ διερμηνεῖς τῶν πρεσβειῶν ἠναγκάσθησαν νῦν νὰ καταλίπωσι τὴν διακοίνωσιν ἀσφράγιστον ἐπὶ τοῦ σοφᾶ τῆς αἰθούσης τῆς ὑποδοχῆς. Ὁ Μαχμούτ Β' ἐπαρθεὶς ἐπὶ ταῖς ἐν Ἀττικῇ ἐπιτυχίαις τοῦ Ρεσίτ, πολλὰ ἐλπίζων παρὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλή καὶ τοῦ Ἰβραήμ, (πρὸς τούτοις πεποιθὼς ὅτι ἡ Ἀγγλία οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ τινὰ ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Πύλης, οὐχ ἦττον δὲ παρορμώμενος καὶ ἐκ τῆς πολιτικῆς τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκ τοῦ τότε μεταξὺ Ρωσίας καὶ Περσίας διεξαγομένου πολέμου), ὅτε οἱ πρέσβεις ἀπήτησαν αὐτὸς τῇ 18)30 Αὐγούστου ἀπάντησιν κατηγορηματικὴν, ἔδωκε διὰ τοῦ Περτέβ τὴν ὑπερήφανον ἀπάντησιν ὅτι ἡ ὀριστικῆ, ἀπόλυτος, ἀναλλοίωτος ἀπόκρισις τῆς Πύλης ἦτο ὅτι αὕτη οὐδεμίαν ἐδέχετο πρότασιν ἀναφερομένην εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὅτι προετίμα νὰ ἐκταθῆ εἰς τὰς κινδυνωδεστάτας τοῦ πολέμου τύχας ἢ νὰ συναινέσῃ εἰς ταπεινώσιν αὐτῆς².

Ὡς πρὸς τὴν περαιτέρω πορείαν τῶν πραγμάτων ὅπως μετὰ ταῦτα ὡς πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν πολεμικῶν γεγονότων δεινῇ περιστάσει ἦτο ὅτι ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐτελεύτησεν ὁ τῆς Ἀγγλίας μέγας πολιτικὸς ἀνὴρ Κάννιγκ (27)8 Αὐγούστου 1827). Οὕτω κατήρχετο εἰς τὸν τάφον ὁ κρατερὸς ἀνὴρ, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ ἵνα ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀρξαμένη περιπλοκῇ ἀποκλίνῃ τὰ μέγιστα πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ρω-

1. Ἡ διακοίνωσις ἦτο κοινὴ (collective) ὑπογεγραμμένη καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν πρέσβων, οἵτινες ἐπεκαλέσαντο καὶ τὴν συνδρομὴν τῶν πρέσβων τῆς τε Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας. Καὶ ὁ μὲν Πρωσσοὺς ὑπεσχέθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν διακοίνωσιν, ὁ δὲ Αὐστριακὸς ἠρηνήθη πᾶσαν τοιαύτην συνδρομὴν. Σ. Μ.

2. Οἱ πρέσβεις οἱ τῇ 4)16 Αὐγούστου δόντες τῇ Πύλῃ τεσσάρων ἑβδομάδων προθεσίαν πρὸς ἀπάντησιν εἰς τὴν διακοίνωσιν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, μὴ γενομένης ὑπ' αὐτῆς δεκτῆς τῆς κοινῆς διακοίνωσως, ἀλλὰ τεθείσης, ὡς εἶδομεν, ἀσφράγιστου ἐπὶ τοῦ σοφᾶ, ἠλάττωσαν ἕνα τῆς τοιαύτης διαγωγῆς τῆς Πύλης τὴν μηνιαίαν προθεσίαν εἰς δύο ἑβδομάδας καὶ τῇ 19)31 Αὐγούστου ἐπέδωσαν νέαν κοινὴν διακοίνωσιν ἀπειλητικὴν. Σ. Μ.

σικῆς πολιτικῆς, ὁ ἀνὴρ ὁ μέχρι νῦν κατορθώσας νὰ παρασύρῃ πρὸς τὴν πορείαν αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ πολεμίους τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Γεωργίου Δ' ἐξαιρουμένου. Νῦν τὸ Ἀγγλικὸν ἀνακτοδοῦλιον μὴ ὄν ἀρκοῦντως ἐξφκειωμένον πρὸς τὴν ἰσχυρογνώμονα εὐστάθειαν τοῦ Διβανίου, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀκολουθήσῃ ταῖς Ρωσικαῖς προτάσεσι καὶ δι' ἀποτελεσματικῶν ἀποκλεισμοῦ τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν Πύλην ταχέως εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ (κατὰ τῶν Ἑλλήνων) πολέμου. Τοῦναντίον δὲ τὰ πράγματα ἔλαβον νῦν ἠπιωτέραν κατὰ τὸ φαινόμενον πορείαν ¹. Ἡ τῆ 19)31 ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων δοθεῖσα τῇ Πύλῃ νέα κοινὴ διακοίνωσις ἢ ἀπειλοῦσα τὴν Πύλην ὅτι αἱ Δυνάμεις ἔμελλον νὰ προσφύγωσιν εἰς ἐνεργείας τοιαύτας, οἷας αἱ περιστάσεις ἤθελον ὑπαγορεύσει εἰς τὴν φρόνησιν αὐτῶν, ἵνα ἐπιβάλωσιν εὐθὺς τὴν ἀνακωχὴν, ἔμεινεν ἐπίσης ἀπρακτος ², ὡς καὶ ἡ προφορικῶς γενομένη ὑπ' αὐτῶν διακήρυξις (28)9 Σεπτεμβρίου) ὅτι οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων ἔμελλον νὰ κωλύσωσι τὴν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παραλίαις ἐλευθέραν κίνησιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ

1. Τὸν Γ'. Κάννιγκ, ὅστις μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ (κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1827) τελευτήσαντος τοῦ πρωθυπουργοῦ λόρδου Λίβερπουλ εἶχε γίνει πρωθυπουργός, ὑπουργὸν τῶν ἑξωτερικῶν ἔχων τὸν λόρδον Δούδλεϋ (ὅστις καὶ συνυπέγραψεν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας τὴν συνθήκην τῆς 24)6 Ἰουλίου), διεδέξατο ὡς πρωθυπουργος ὁ Γόδεριχ, ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν μείναντος τοῦ Δούδλεϋ, ὅστις νῦν ἠρξάτο νὰ μετέρχεται ἠπιωτέραν πολιτικὴν πρὸς τὴν Πύλην καὶ εἰς συνεννοήσεις εἰς πρὸς τοῦτο ἐρχόμενος πρὸς τὸν Μεττερνίχον. Ἄλλ' ἡ ἀπροσδοκίτης ἐπελθοῦσα ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου ἔδωκεν εἰς τὰ πράγματα νέαν πάλιν ἐξέλιξιν. Σ. Μ.

2. Τὴν διακοίνωσιν ταύτην κομισθεῖσαν ὑπὸ τῶν διερμηνέων τῶν τριῶν πρεσβειῶν δὲν ἐδέξατο ὁ Περτέβ, ἀλλ' οἱ διερμηνεῖς κατόρθωσαν νὰ ἀναγνώσωσι τὸ περιεχόμενον εἰς ἐπὶ κερὸν τοῦ Ρεῖζ ἐφέντου (Περτέβ) διαμαρτυρομένου κατὰ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ὅμως μετὰ προσπεποιημένης ἀπροσεξίας καὶ ἀγανακτήσεως ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει προσέχοντος εἰς τὰ ἀναγνωσκόμενα καὶ ζητοῦντος μάλιστα μετὰ πραγματοποιηθείσης ἀδιαφορίας καὶ πολλάκις ἐξηγήσεως τῶν ἀναγνωσκόμενων. Οἱ διερμηνεῖς μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἔθεσαν καὶ νῦν τὴν διακοίνωσιν ἐπὶ τοῦ σοφῆ, ἐν μέσῳ τῶν διαμαρτυριῶν τοῦ Περτέβ ἀπαιτοῦντος ἵνα ἀποκομίσωσιν αὐτὴν μεθ' ἑαυτῶν. Σ. Μ.

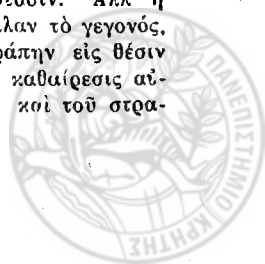
στόλου καὶ νὰ ἐπιβάλωσι διὰ τῆς βίας τὴν ἀνακωχὴν ¹. Ὁ Περ-
 τὲς ἀπεκρίνατο ἀπλῶς ὅτι πᾶσαν τοιαύτην πράξιν ἔμελλε νὰ θεω-
 ρήσῃ ἢ Πύλην ὡς κήρυξιν πολέμου ². Εἰς δὲ τὴν πρὸς τὸν Προϋ-
 θον μετακίνησιν τοῦ ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Βιτγενστάϊν νοτίου Ρω-
 σικοῦ στρατοῦ ἀπήγγησε τὸ Διδάνιον δι' ἐξοπλίσεως καὶ ὑπὸ
 τοῦ Ὁθωμανικοῦ στρατοῦ καταλήψεως τῶν παρὰ τὸν Δανούδιον
 φρουρίων ³. Οὐχὶ ἄλλως εἶχον τὰ πράγματα ἐν Αἰγύπτῳ. Ὁ
 Ἄγγλος συνταγματάρχης Κράδδωκ, ὅστις εἶχε πεμφθῆ εἰς Ἀλε-
 ξάνδρειαν, ἵνα πείσῃ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν ν' ἀποσύρῃ ἀπὸ τῆς
 Πελοποννήσου τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, μόλις τῇ 19)31 Ἰουλίου
 ἀφίκετο εἰς Κέρκυραν, μετέβη δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀντιβασι-
 λέως καθ' ὃν χρόνον ἤδη εἶχεν ἐκπλεύσει ἐξ Αἰγύπτου ὁ τελευ-
 ταῖος μέγας στόλος ὁ εἰσπλεύσας εἰς τὸ Ναβαρίνον. Ὁ δὲ ἀντι-
 βασιλεὺς ζωηρῶς ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς διπλω-
 ματίας ⁴ ἀπέρριψεν ἐγτόνως τὴν γενομένην αὐτῷ πρότασιν ν'
 ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἀνθ' ἧς πρα-

1. Ἡ προφορική αὐτὴ ἀνακοίνωσις ἐγένετο ὑπὸ τῶν διερμηνέων ἐν
 τῇ ἐπαύλει τοῦ Ὁθωμανοῦ ὑπουργοῦ, ἀσθενοῦντος καὶ μὴ μεταβάγιος
 τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὴν Πύλην, καὶ ἐγένετο ὑπὸ τύπον ἐρμηνείας καὶ
 διασαφήσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Ρεῖζ Ἐφέντου λεχθέντων. Σ. Μ.

2. Ἀκριβέστερον, οὐχὶ ὡς κήρυξιν πολέμου, ἀλλὰ καθὰ λέγει ὁ Πρό-
 κες, ὡς ἐπίθεσιν, καθ' ἧς ἔμελλον νὰ ἀμύνωνται οἱ Ὁθωμανοὶ (ἀπλῶς
 οἱ στόλαρχοι Ὁθωμανοί), κατὰ τὰς δοθείσας ἤδη αὐτοῖς διατα-
 γάς. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ρεῖζ ἐφέντης εἶπε πρὸς
 τοὺς διερμηνεῖς τὸν χαρακτηριστικώτατον λόγον ὅτι «ἂν οἱ πρέσβεις ἐλάμ-
 βανον ὁδηγίαν παρὰ τῶν Κυβερνήσεων αὐτῶν, ἢ Πύλην ἐλάμβανε τὰς
 ὁδηγίας παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ».

3 Ὁ λόγος περὶ Γαλαζίου καὶ Βραΐλας Σ. Μ.

4. Ἡ Αὐστρία ἐπέμψε τότε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ μοῖραν στό-
 λου εἰς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀντενεργῆσαι παρὰ τῷ ἀντι-
 βασιλεῖ ἐναντίον τῶν Ἀγγλικῶν προτάσεων καὶ καταγγεῖλαι πάντα τὰ
 γινόμενα εἰς τὴν Πύλην. Ἐπιτελάρχης τοῦ στόλου ἦτο ὁ γνωστός ἡμῖν
 Πρόκας—Ὅσπεν, ὁ συγγράψας βραδύτερον τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνι-
 κῆς ἐπαναστάσεως. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἀντιβασιλεὺς δὲν ἦτο ἀπρόθυμος
 εἰς τὴν δελεαστικὴν περὶ ἀνεξαρτησίας Ἀγγλικὴν πρότασιν. Ἄλλ' ἢ
 ἀκριτομυθία τῶν Γαλλικῶν ἐφημερίδων, αἵτινες ἀνήγγειλαν τὸ γεγονός.
 καὶ ἡ κατασκοπεία τῶν Αὐστριακῶν περιήγαγον τὸν σατράπην εἰς θέσιν
 δυσχερεστάτην ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἠπειλεῖτο ἢ καθαίρεισις αὐ-
 τοῦ ἂν ἐπὶ μικρὸν ἐβράδυνε τὴν ἀποστολὴν τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρα-
 τοῦ. Σ. Μ.

ξως ἐδίδετο αὐτῷ ὑπόσχεσις περὶ ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτοῦ ¹.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πρίγκηψ Μεττερνίχος, ἐννοήσας ὅτι ὁ τοῦ Κάννιγκ θάνατος μόνον τῇ Ρωσικῇ πολιτικῇ ἡδύνατο νὰ καταστῇ κυρίως ὠφέλιμος, ἐπειράθη κατὰ τὴν τελευταίαν ἔτι στιγμήν νὰ καταστήσῃ «ἀνούσιον» τὴν τριπλῆν συμμαχίαν καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἀπὸ Βιέννης ἰδιαιτέραν αὐτοτελῆ μεσολάβησιν, ² καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἰρήνευσιν. Ἡ Πύλη ἐδέξατο πράγματι τὴν τοιαύτην πρότασιν αὐτοῦ. Τῇ 6)18 Σεπτεμβρίου ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐνεχείρισε τῷ Τούρκῳ ὑπουργῷ τῶν Ἐσωτερικῶν ³ ἀναφορὰν ὑποταγῆς ὑπογεγραμμένην ὑπὸ 31 ἀρχηγῶν τῶν πρότερον ἐν ἐπαναστάσει διατελουσῶν χωρῶν, διαμερισμάτων Τρικκάλων, Ἰωαννίνων, Ἀκαρνανίας, Ναυπάκτου, Εὐβοίας, ἰδίως δὲ τοῦ Γεωργίου Βαρνακιώτου. Ἐπὶ τούτῳ διέταξεν ὁ Σουλτάνος τὴν ἄρσιν τοῦ κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν ἐκδοθέντος ἀφορισμοῦ κατὰ τὴν παραχώρησιν ἀμνηστίας εἰς τοὺς μετανοοῦντας. Ἄλλ' ὅτε ἡ Πύλη μετὰ ταῦτα διὰ τῆς διακοινώσεως τῆς 8)20 Ὀκτωβρίου ἠτήσατο ἐμπιστευτικῶς παρὰ τοῦ Βιενναίου ἀνακτοβουλίου τὴν παρὰ ταῖς Δυνάμεισι τῆς Τριπλῆς συμμαχίας μεσολάβησιν αὐτῆς, εἶχον ἤδη τὰ πυροβόλα λαλήσει τὸν τελειωτικὸν λόγον ⁴.

Τὰ ἐν τῷ ἐν Ἑλλάδι θεάτρῳ τοῦ πολέμου εἶχον καταστήσει ἀπαραίτητον τὴν μεγάλην καταστροφὴν. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ὡς ἦτο καὶ λίαν εἰκός, ἐδέξατο τῇ 21)2 Σεπτεμβρίου 1821 τὴν ἐμπιστευτικῶς ἀνακοινωθείσαν ἤδη αὐτῇ ἀνακωχὴν. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγοὶ ἐφρόνουν οὐχὶ ἀλόγως ὅτι ἡ Πύλη δυσκόλως ἐμελλε νὰ συναϊνέσῃ εἰς τὴν κατάπαυσιν τῶν

1. Mendelssohn-Bartholdy, σ. 472 κλ.

2. Περὶ μεσολαβήσεως δηλονότι μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας. Σ. Μ.

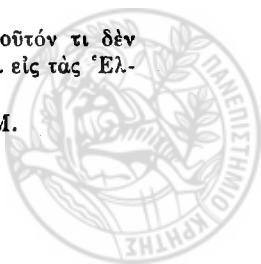
3 Ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν, κυρίως εἰπεῖν, δὲν ὑπῆρχε τότε ἐν Τουρκίᾳ. Ὁ λειτουργὸς τοῦ κράτους, περὶ οὗ ὡδὲ ὁ λόγος, εἶναι ὁ Κεχαγιῶς ἦτοι ἐπίτροπος τοῦ Μεγάλου Βεζίρου. Σ. Μ.

4. Mendelssohn-Bartholdy, σ. 418—422. 472 κλ. Rosen, σ. 42—46—v Prokesch-Osten, τόμ. 5, σ. 111—126.

ἐχθρικών πράξεων, διὰ τοῦτο ἐσχεδίαζον ἤδη ὡς πρὸς τὴν τοιαύτην περίπτωσιν νέα στρατιωτικὰ σχέδια, πεπειθότες ὅτι ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐξακολουθήσει τοῦ ἀγῶνος ἔδει νὰ προσδοκῶσι παρὰ τῶν συμμάχων ἀρχηγῶν τῶν στόλων πλέον ἢ ἀπλήν οὐδετερότητα εὐμενῆ. Οἱ ναύαρχοι Κοδριγκτῶν καὶ Δερινὸ πάλιν, οἵτινες τότε χάριν τῆς προστασίας τῶν Ἑλληνικῶν νήσων εἶχον συνηγμένους τοὺς στόλους αὐτῶν παρὰ τὴν Ὑδραν, Κύθρον (Θερμιὰ) καὶ Μῆλον ἵδεν ἠδύναντο μὲν πλέον νὰ κωλύσωσι τὸν ἀπὸ τοῦ Δέλτα εἰς Μεσσηνίαν διάπλουον τοῦ Αἰγυπτιακοῦ μεγάλου στόλου, ἔλαβον ὁμῶς παρὰ τῶν ἐν Πέραν πρέσβειων τὴν ἐξουσίαν (23)4 Σεπτεμβρίου) νὰ ἐκτελέσωσι πράγματι τὴν ἀνακωχὴν, ἣν ἤρνεϊτο νὰ παράσχη ἡ Πύλη, νὰ κωλύωσι πᾶσαν κατὰ τὰς παραλίας ἐχθρικήν στρατείαν, τὰ μουσουλμανικὰ πλοῖα νὰ ἀπελάσωσι πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐν ἐνδεχομένῃ δὲ περιπτώσει νὰ ποιήσωσιν χρῆσιν βίας ἐναντίον τῶν ἐν Ναβαρίνῳ καὶ Μεθώνῃ μεινάντων πλοίων. Τῇ 31)12 Σεπτεμβρίου ὁ Κοδριγκτῶν εὔρε τὴν συνηνωμένην ναυτικὴν δύναμιν τῶν Τούρκων, τὴν συγκεκριμένην γὰρ ἐξ 126 πλοίων, ἐν Ναβαρίνῳ, καὶ δὴ κατὰ μέρος ἐτοίμην νὰ ἐκπλεύσῃ τέλος εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν Ὑδραν. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ κωλύσῃ πᾶσαν περαιτέρω κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων καὶ νήσων ἐπιχείρησιν, καὶ τῇ 7)19 Σεπτεμβρίου ἐπέσχε κατὰ τὸν ἔκπλουον τὸν Καπουδάνθευ ἀνακοινώσας εἰς αὐτὸν ὡς καὶ εἰς τὸν Ἰβραΐμ πασσᾶν τὴν συνομολόγησιν τῆς Λονδινείου συνθήκης καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Τῇ 9)21 Σεπτεμβρίου ἐφάνη πρὸ τοῦ Ναβαρίνου καὶ ὁ Γαλλικὸς στόλος. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐγένοντο ἱκανῶς ζῶηραι γραπτὰ ἀνακοινώσεις τῶν Εὐρωπαϊκῶν στολάρχων εἰς τὸν Ἰβραΐμ πασσᾶν· εἶτα δὲ καὶ ἰδιαιτέρα τις ἐγένετο συνέντευξις μεταξὺ τοῦ Ἰβραΐμ καὶ τοῦ Δερινού. Τέλος τῇ 13)25 ἐγένετο ἐν τῇ λιμένι ἡ μεγάλη συνέντευξις μεταξὺ τοῦ Ἰβραΐμ,

1. Τοῦτο ρητέον μόνον περὶ Κοδριγκτῶνος· ὁ Δερινὸ τοιοῦτόν τι δὲν ἐβουλεύετο ἔτι, ὁ δὲ Ρωσικὸς στόλος δὲν εἶχεν ἔτι πλεύσει εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας. Σ. Μ.

2. Ἐν τῇ παραλίᾳ, ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Ἰβραΐμ. Σ. Μ.

τοῦ Κοδριγκτιῶνος καὶ τοῦ Δερινὺ παρόντων καὶ πάντων τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν. Μετὰ μακρὰς συζητήσεις ὁ πασσᾶς ἐπὶ τοσοῦτον μόνον ἐνέδωκεν, ὅτι ὑπεσχέθη νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ μηδὲν κατὰ θάλασσαν ¹, ἰδίως δὲ νὰ ἀπόσχη τῆς κατὰ Ἰδρας στρατείας, καὶ τὸν στόλον νὰ περιορίσῃ ἐντὸς τοῦ λιμένος τοῦ Ναβαρίνου μεχρικοῦ ἔλθῃ θετικὴ διαταγὴ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως περὶ τοῦ πρακτέου, ἤτοι ἐπὶ 25 ἡμέρας. Ἄλλ' εἰς τὰ μικρὰ πλοῖα, μὴ ὑπερβαίνοντα κατὰ τὸν ἀριθμὸν τὰ πέντε, ἐπετρέπετο νὰ πλέωσιν ἀκωλύτως εἰς Πάτρας καὶ εἰς Σούδα, ἐπετρέπετο δὲ καὶ ἀποστολὴ ταχυδρομικῶν πλοίων εἰς Κωνσταντινούπολιν ². Πρὸς τούτοις οἱ Εὐρωπαῖοι ναύαρχοι συνεννοήθησαν πρὸς ἀλλήλους νὰ ἀποτρέψωσι τὸν λόρδον Κόχραν πάσης ἐναντίον τῶν Πατρῶν ἐπιχειρήσεως. Ἄλλ' ἤδη τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀνεκλήθη καὶ ἡ παραχώρησις αὕτη, ἐπὶ τῇ λόγῳ ὅτι ἡ Πύλη εἶχεν ἀποκρούσει τὴν ἀνακωχὴν, οἱ δὲ Ἕλληνες εἶχον δεχθῆ αὐτήν, καὶ ὅτι ἡ συνθήκη ὑπεχρέου αὐτοὺς νὰ συνταχθῶσι μετὰ τοῦ μέρους τοῦ ἀποδεχομένου τὴν ἀνακωχὴν. Κατὰ ταῦτα δὲ πᾶσα μὲν ἐπιθεσις τῶν Ἑλλήνων γινομένη ἐκτὸς τῶν ὄριων τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου ἔδει νὰ κωλυθῆ, ἀλλ' ἐντὸς τῶν ὄριων αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ καταπολεμηθῆ. Ἐγγράφους συμφωνίας δὲν εἶχον συνάψει οἱ τρεῖς ἀρχηγοί.

Οἱ Εὐρωπαῖοι στόλαρχοι νομίζοντες ὅτι εἶχον ἀγάγει τὰ πράγματα εἰς ὀμνήν ὁδὸν κατέλιπον πρὸ τοῦ Ναβαρίνου μόνον δύο ἀγγελιαφόρους ναῦς. Καὶ ὁ μὲν Δερινὺ ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἐλαφονήσους (τὰς κειμένας ἐν τῇ νοτίᾳ ἄκρᾳ τῆς ἀνατολικῆς χερσονήσου τῆς Λακωνίας), ἵνα ἐντεῦθεν ἐπιτηρῆ τοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ δὲ Κοδριγκτιῶν ἐπεμφε τὴν κυρίαν αὐτοῦ δύναμιν εἰς Μελλίτην χάριν προμηθείας τροφῶν. Μετὰ τριῶν δὲ πλοίων με-

1. Ὅτι περὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ἐνεργείας μόνον συμφωνήθησαν ταῦτα, τοῦτο διίσχυρίσθησαν ἀκριβῶς οἱ Τούρκοι, ἐνῶ ὁ Κοδριγκτιῶν ἐφφώνει ὅτι ἡ συμφωνία ἦτο γενικὴ, ἐκτεινομένη καὶ εἰς τὰς κατὰ γῆν στρατείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐθεώρησεν ἀθέτησιν τῆς συμφωνίας τὰς ἐπὶ Μεσσηνίαν καὶ Ἀρκαδίαν στρατείας τοῦ Ἰβραΐμ. Σ. Μ.

2. Εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Πρέβεζαν. Τοῦτο δὲ ἐπετρόπη κατ' αἴτησιν τοῦ Ἰβραΐμ. Σ. Μ.

τέθη ὁ ἴδιος εἰς Ζάκυνθον, ἵνα ἐντεῦθεν ἐπιτηρῆ τὰς ἐν τῆ βορείῳ παραλίᾳ τῆς Πελοποννήσου κινήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ἄλλ' ἐντεῦθεν προέκυψε κατὰ μικρὸν ἡ τελικὴ καταστροφή.

Τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων ὡς ἐκ τῆς φάσεως καὶ πορείας, ἦν ἀπὸ τοῦ τέλους Αὐγούστου ἔλαβον τὰ πράγματα, ἀφυπνίσθη αὐθις ἰσχυρῶς. Οἱ σύμμαχοι ναύαρχοι κατὰ συμβουλήν τῆς ἐν Πέρα Συνδιασκέψεως τῶν Πρέσβειων εἶχον ὑποδείξει περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου εἰς τοὺς Ἑλληνας τὰ τότε πιθανὰ ὄρια τοῦ μέλλοντος Ἑλληνικοῦ κράτους, τὰ ὄρια τῶν χωρῶν, ἐν οἷς ἔμελλε νὰ ἀπαγορευθῆ τοῖς Μωαμεθανοῖς πᾶσα στρατεία, νὰ ἐπιτραπῆ δὲ τοῖς Ἑλλησι πᾶσα ἐνδεχομένη ἐπιχείρησις αὐτῶν¹. Ἄλλ' οἱ Ἑλληνες ἐπιθυμοῦντες σφόδρα, ἕνεκα τῆς ἐπικειμένης διακανονίσεως τῆς μελλούσης θέσεως αὐτῶν, καὶ τὴν τελευταίαν ἐτι στιγμήν νὰ ἄρωνται σειρὰν ἐπιτυχιῶν, διέσπασαν αὐθις παραχρῆμα τὰς δυνάμεις αὐτῶν κατὰ πολλὰς διευθύνσεις. Παρεσκευάσθησαν λοιπὸν νὰ πέμψωσι στρατεύματα εἰς Κρήτην, νὰ ἐξεγείρωσιν αὐθις ἐπανάστασιν ἐν Θεσσαλίᾳ, παρεσκευάσαν δὲ καὶ στρατείαν ἐπὶ τὴν Χίαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φαδιέρου. Ἄλλ' ἡ κυρία ἐπίθεσις ἔμελλε νὰ ἐνεργηθῆ εὐθὺς ἐναντίον τῆς Δυτικῆς Ρουμελίας, ἔνθα μετὰ τὴν περὶ Γλαρέντζαν νίκην τοῦ Κόχραν, οἱ ὀπλαρχηγοὶ Τσόγγας, Ράγκος καὶ Τσέλιος ἐπανήρξαντο τοῦ μικροῦ κατὰ συμμορίας πολέμου. Ὁ Τσοῦρτζι περὶ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ὤρμησεν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ πρὸς τὴν Βοστίτσαν μετὰ 1400 ἀνδρῶν. Ἐνταῦθα ἔμελλε νὰ παραλάβῃ καὶ νὰ μεταβιβάσῃ αὐτοὺς εἰς Ρουμελίαν ὁ Κόχραν, ὅστις μετὰ 23 πολεμικῶν πλοίων εἶχε πλεύσει ἀπὸ Σπετσῶν εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν. Προέκειτο νῦν νὰ ἀνακτηθῆ τὸ Μεσολόγγιον καὶ νὰ προσβληθῆ αὐθις ἡ Ἥπειρος.

Ὁ Κόχραν ἀπὸ τῆς 29)10 Σεπτεμβρίου ἐπυροβόλει τὰ παράκτια ὀχυρώματα τοῦ Μεσολογγίου. Ἄλλ' ὁ Κοδριγκτὼν ἀγόμενος ὑπὸ πνεύματις φειδοῦς, ἦν ἐπεβάλλετο αὐτῷ νὰ τηρῆ πρὸς τοὺς Τούρκους, ἠγγελλε τῷ Κόχραν (6)18 Σεπτεμβρίου) ὅτι οἱ

1. Ἡβλ. Gerbinus, σ. 342.

σύμμαχοι δὲν θὰ ἐπέτρεπον αὐτῷ ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἠπείρου. Εὐθύς δὲ μετὰ ταῦτα χρημάτων ἀπορία ἠνάγκασε τὸν ναύαρχον τῶν Ἑλλήνων (τὸν Κόχραν), νὰ ἐπαναπλεύσῃ τό γε νῦν μετὰ 17 πλοίων εἰς Σύρον. Μόνον ὁ Χάστιγξ μετὰ τῆς «Καρτερίας» καὶ ὁ Θωμᾶς (Ἄγγλος) ἔμειναν ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, μετὰ τοῦ «Σωτήρος» καὶ τεσσάρων μικρῶν πλοίων· ἐμελλον δ' οὔτοι νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Κορίνθου καὶ νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τοῦ Τσοῦρτζ. Καὶ νῦν ὁ ἀνδρείος καὶ ρέκτης Χάστιγξ εὔρε παραχρῆμα τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαπράξῃ τὸ ἐνδοξότατον αὐτοῦ πολεμικὸν ἔργον. Ὁ Θωμᾶς διέβη τῇ 9)21 Σεπτεμβρίου μετὰ τοῦ «Σωτήρος» καὶ τριῶν μικρῶν πολεμικῶν πλοίων τὸν πορθμὸν τοῦ Ρίου καὶ τῇ 11)23 προσέβαλε παρὰ τὴν «Σκάλαν» τῶν Σαλῶνων στολισκόν τινὰ Τουρκικὸν ἀγκυροβολοῦντα ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν προστασίαν παρακτίου πυρεβολοστασίου καὶ ἑκατοντάδων τινῶν ἀκροβολιστῶν, καὶ συγκείμενον ἐκ δύο Αὐστριακῶν ἐμπορικῶν πλοίων, τεσσάρων μικρῶν καὶ πέντε μεγάλων ὀπλισμένων πλοίων, ὧν τὰ δύο ἰσχυρότατα εἶχον 16 καὶ 14 κανόνια. Καὶ ἡ μὲν ὑπὸ τοῦ «Σωτήρος» γενομένη ἐπίθεσις ἔμεινε ἀτελεσφόρητος. Ἄλλ' ἀφοῦ ὁ Χάστιγξ διέβη τὸν πορθμὸν, ἐπετέθη τολμηρῶς τῇ 18)30 Σεπτεμβρίου ἐναντίον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου μόνον μετὰ τῆς «Καρτερίας», τοῦ «Σωτήρος» καὶ δύο κανονιοφόρων. Ἐνῶ δὲ αἱ Ὀθωμανοὶ ἐφρόνουν ὅτι παίζοντες ἠδύναντο νὰ κατανικήσωσι τὴν μικρὰν αὐτοῦ ναυτικὴν δύναμιν, κατέστρεψεν (ὑπὸ τὰ δῆματα τοῦ ἐκ τῆς Πελοποννησιακῆς παραλλίας μετὰ θάμβους παρατηροῦντος στρατηγοῦ Τσοῦρτζ) διὰ τῶν μύδρων τῆς «Καρτερίας», ἐντὸς ἡμισείας ὥρας οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν ἑπτὰ Τουρκικῶν πλοίων, συνέλαβε δὲ καὶ δύο Αὐστριακὰ πολεμικὰ πλοία.

Ἡ μεγάλη αὕτη ἐπιτυχία ἀνύψωσε τὰ μέγιστα τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων. Τοῦναντίον δὲ ὡς πρὸς τοὺς Μωαμεθανοὺς ὤθησε τὰ πράγματα ταχέως εἰς καταστροφὴν. Ὁ Ἰσραὴμ πασσαῆς ἤφρισεν ὑπὸ ὀργῆς· αἱ συμφωνίαι τῆς 13)25 Σεπτεμβρίου ἐφάνησαν αὐτῷ μὴ δυνάμεναι πλέον νὰ ὦσιν ὑποχρεωτικαί, ἀφοῦ αἱ Δυνάμεις τὰς μὲν τῶν Μουσουλμάνων δυνάμεις ἐδέσμευον, εἰς δὲ

τοὺς Ἕλληνας ἐπέτρεπον ἐλευθέραν κίνησιν οὕτω φρικωδῶς ἐνεργουμένην. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπαναλάβῃ παραχρῆμα καὶ ἐρρωμένως κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν πόλεμον οὐ μόνον κατὰ γῆν ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν· ἐνταῦθα δὲ προῆλθον κατὰ φυσικὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων αἱ πρὸς τοὺς Φράγκους συγκρούσεις. Ὁ πασσᾶς ἤθελεν ἐν πρώτοις νὰ κατασυντρίψῃ τὸν Χάστιγξ. Ἄλλ' ὅτε τῇ 19)1 Ὀκτωβρίου ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Πατρονάβεῦ (ἢ τὸν δευτέρον ἀντιναύαρχον) Μουσταφᾶ παρέπλευσε τὴν Ζάκυνθον, ἵνα μεταβῇ εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, ὁ Κοδριγκτῶν διὰ τῆς παρεμβάσεως αὐτοῦ ἠνάγκασεν αὐτὸν (20)2 Ὀκτωβρίου) νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ναβαρίνον. Καὶ τὴν 22)4 Ὀκτωβρίου ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἠνάγκασε καὶ τὴν δευτέραν ὑπὸ τὸν Ταχίρ πασσᾶν καὶ Μωχαρρέμβεῦ μοῖραν, ἐν ἣ εὗρισκετο καὶ ὁ Ἰβραῖμ αὐτός, νὰ ὀπισθοχωρήσῃ ἀφοῦ ἀντηλλάγησάν τινες λόγοι δριμεῖς· ἐγένοντο δὲ τινες κανονισμοὶ σφοδροί. Τὰ αὐτὰ ἐγένοντο καὶ ἐναντίον ἄλλων συμπλεγμάτων πλοίων τῇ 24)6 Ὀκτωβρίου.

Συγχρόνως ὁ Ἰβραῖμ πασσᾶς ἐν τῇ ὁργῇ αὐτοῦ ἐξέπεμψεν ἀπὸ Ναβαρίνου τῇ 20)2 Ὀκτωβρίου δύο φάλαγγας, τὴν μὲν κατὰ τῆς Μεσσηνίας, τὴν δὲ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Καρυταίνης. Αἱ φάλαγγες αὗται εἶχον λάβει ἐντολὴν ἵνα, πρὸς ὀριστικὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὀλοσχερῆ κατασύντριψιν τῶν Ἑλλήνων, ἐρημώσωσι τὴν χώραν κατὰ τρόπον βαρβαρικὸν πρωτοφανῆ, μέχρισοῦ ἐξαφανίσωσι δηλονότι καὶ τὰς τελευταίας πηγὰς τῆς εὐημερίας καὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς Πελοποννήσου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν κατέκοπησαν νῦν καὶ κατεστράφησαν ἐν Μεσσηνίᾳ 60 χιλιάδες συκεῶν καὶ 25 χιλιάδες ἐλαιῶν. Ὁ γηραιὸς Κολοκοτρώνης ἀδυνατῶν νὰ περιστείλῃ τὸ στυγερὸν τοῦτο καταστρεπτικὸν ἔργον, ἐπέμψεν ἀπὸ τοῦ Ἀρμυροῦ ἀγγελιαφόρον εἰς τοὺς Εὐρωπαίους στολάρχους καὶ ἠγγελεν αὐτοῖς τὰς φρικαλεότητας, ὅς καὶ ὁ πλοίαρχος Ἀμιλτον αὐτὸς ἐβλεπεν ἀπὸ Καλαμῶν¹. Φαίνεται:

1. Οἱ στόλαρχοι μαθόντες παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη (ἀγγελίαντος αὐτοῖς ταῦτα ἀπὸ Ἀρμυροῦ διὰ τινος πλοίου) τὰ γενόμενα καὶ μὴ πιστεύ-

ἔτι ἢ ἐκ τῶν πραγμάτων τούτων ἐντύπωσης συνετέλεσε σφόδρα εἰς τὰς ἐσχάτας ἀποφάσεις τῶν ναυάρχων.

Ὅτε ὁ Ἰβραῖμ πασσαῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Ναβαρίνον μετὰ τὸν πρὸ μικροῦ γενόμενον ἔκπλυν αὐτοῦ, ἔλαβεν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως (27)9 Ὀκτωβρίου τὴν ἐπίσημον εἶδησιν ἔτι ἢ Πύλην ἐνέμενον ἐν τῇ ἀντιστάσει αὐτῆς πρὸς πᾶσαν τῶν ξένων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τοῦ κράτους ἀνάμειξιν καὶ ἔτι ἐνετέλλετο αὐτῷ νὰ διπλασιάσῃ τὰς πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου προσπαθείας αὐτοῦ¹. Ὁ δὲ Ρεσίτ πασσαῆς, ὅστις νῦν αὖθις συνῆγε παρὰ τὴν Λαμίαν νέον στρατόν, ἔμελλε νὰ συμπράξῃ εὐθὺς μετ' αὐτοῦ. Νῦν τὰ ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ ἐναντίον τῆς Ἀρκαδίας ἐνεργοῦντα στρατεύματα ἠϋξήθησαν μέχρι 7000 καὶ 6000 ἀνδρῶν, τρίτος δὲ στρατὸς ἐκ 4000 ἀνδρῶν ἀπεστάλη εἰς Πάτρας.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κοδριγκιτῶν εἶχεν ἐνωθῆ τῇ 1)13 Ὀκτωβρίου παρὰ τὴν Ζάκυνθον μετὰ τοῦ Ρωσικοῦ καὶ τοῦ Γαλλικοῦ στόλου. Οἱ ναύαρχοι ἐσκέφθησαν ἔτι δυσχερέστατον αὐτοῖς θᾶ ἦτο, φερόμενοι ὡς ἐφέροντο μέχρι νῦν, νὰ κωλύωσι διχρῶς τοὺς Ὀθωμανοὺς τῆς κατὰ τὸν μέχρι νῦν τρόπον ἐξακολουθήσεως τῶν ἐνεργειῶν αὐτῶν. Ἡ ὥρα τοῦ ἔτους κατέστη λίαν δυσμενῆς εἰς τοὺς στόλους· τελευτῶντος δὲ τοῦ φθινοπώρου, ἕνεκα τῆς φύσεως καὶ τοῦ κλιματολογικοῦ χαρακτῆρος τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἀποκλεισμός τις τοῦ λιμένος τοῦ Ναβαρίνου δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῆ ἀσφαλῶς. Οὕτω δὲ ἀπεφάσισαν οἱ ναύαρχοι νὰ ἐνεργήσωσι ταχέως, ἵνα ἀποτελεσματικῶς δράσωσιν ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης, ἣν ἐπεζήτησαν. Ἐπελάβοντο λοιπὸν τῶν νεωστὶ ἐν Πελοποννήσῳ διαταχθεισῶν ὑπὸ τοῦ Ἰβραῖμ κινήσεων τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς φρικώδους ἐρημώσεως τῆς Μεσσηνίας ὡς ἀφορμῆς ἵνα πιέσωσι τὸν Ἰβραῖμ. Καί

σαντες ἐτεμψαν δύο φρεγάδας (μίαν Ἀγγλικὴν καὶ μίαν Γαλλικὴν) εἰς τὸν Ἀρμουρὸν μετὰ τοῦ Ἀμιλτον, ὅστις ἐξετάσας ἐβεβαίωσε τὰ ἀγγελ-
λόμενα. Σ. Μ.

1. Τοῦτο δὲν ἦτο ἀπάντησις εἰς τὴν ἀπὸ 13,25 Σεπτεμβρίου, μετὰ τὴν γενομένην πρὸς τοὺς ναύαρχους συμφωνίαν, ἐρώτησιν τοῦ Ἰβραῖμ. Πιθανῶς δὲ αἰ τῇ (27)9 ἐλθοῦσαι εἰς τὸν Ἰβραῖμ ὁδηγίαι εἶναι ἐκεῖναι, περὶ ὧν ἐποιήσατο ὑπαιτιγμόν ὁ Ρεῖς ἐφέντης εἰς τοὺς διερημνείας.

τῆ 2)14 Ὀκτωβρίου ἐπλευσαν οἱ Εὐρωπαϊκοὶ στόλοι πρὸς τὸ Ναβαρίνον καὶ τῆ 4)16 δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Ἰβραῖμ ἀπέτρεπον αὐτὸν τῆς περαιτέρω ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐρημώσεων. Ἐζήτησαν ἵνα ὁ στόλος αὐτοῦ ἀποπλεύσῃ εἰς Σταμποῦλ καὶ Ἀλεξάνδρειαν, ἐκκενώσῃ δ' αὐτὸς τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' ὁ Ἰβραῖμ τὴν προτεραιάν ἤδη εἶχεν ἀπέλθει εἰς Πύργον, εἴτε ἵνα ἀποφεύγῃ πᾶσαν ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν Φράγκων ἐπικοινωνίαν εἴτε ἵνα (ὡς καὶ ἐλέχθη) συντύχῃ τῷ Ρεσίτ παρῶν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ναυπάκτου. Νῦν οἱ ναύαρχοι ἐπεμφαν (5)17 Ὀκτωβρίου) ἀνθρώπους πρὸς ἀκριβῆ ἐξέτασιν τοῦ λιμένος καὶ τῆς θέσεως τοῦ Μουσουλμανικοῦ στόλου, συνεκρότησαν δὲ τῆ 6)18 συμβούλιον πολεμικὸν ἐν τῷ πελάγει, ἐν ᾧ ἀπεφάσισαν νὰ ἐσέλθωσιν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναβαρίνου μετὰ συμπάσης αὐτῶν τῆς δυνάμεως, ἧτοι μετὰ 27 πλοίων πολεμικῶν φερόντων 1270 πυροβόλα καὶ ὑπὸ τὴν πείσιν τῆς καταπληκτικῆς ταύτης ἐπιδείξεως καὶ φοβερᾶς ἐξελιξεως τῆς δυνάμεως αὐτῶν νὰ ἐπαναλάβωσιν εἰς τοὺς μουσουλμάνους ἀρχιστρατήγους τὰς προτάσεις αὐτῶν. Τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ἠλπίζεν ἔτι δι' ἀπλῆς ἀνασπάσεως καὶ ἀπογομνώσεως τοῦ ξίφους ἐμελλε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ. Ἄλλ' ὁ ναύαρχος Κοδριγκτών, ὅστις ὡς ἀρχαιότατος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ¹, εἶχε τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων, ἔδωκε τῆ 7)19 Ὀκτωβρίου ὀδηγίας ἀποβλεπούσας εἰς μάχην ἐπικειμένην. Ὁ Ἰβραῖμ ἔμενεν ἔτι νῦν μακρὰν. Ὅτε δὲ τῆ 8)20 Ὀκτωβρίου ἠγγέρθη ἐλαφρὸς οὐριος ἄνεμος, οἱ σύμμαχοι στόλοι ἐπλευσαν τὴν 1)2 μ. μ ὥραν, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς νκυαρχίδος «Ἀσίας», διὰ τοῦ πρὸς νότον τῆς νήσου Σφακτηρίας πορθμοῦ, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναβαρίνου. Κωλύματα δὲν εὔρον κατὰ τὸν εἰσπλουν· ἀπλῶς δὲ ὁ Μωχαρρέμβεὺς ἠξίωσεν ἵνα μὴ ὁ Κοδριγκτών εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα μεθ' ὄλου τοῦ στόλου. Τὰ πρῶτα πλοῖα τῶν συμμάχων ἠδυνήθησαν ἐν πάσῃ ἡσυχίᾳ νὰ στρέψωσι τὰς κκτὰ πλάτος πλευρὰς αὐτῶν ἐναντίον τῶν Μου-

1. Ὁ Κοδριγκτών ἦτο καὶ ἀνώτερος τὸν βαθμὸν. ὦν ἀντιναύαρχος (vic-admiral), ἐνῶ οἱ δύο ἄλλοι ἦσαν ὑποναύαρχοι (contre-amiral). Σ.Μ.

σουλμάνων. Ὁ κεραυνὸς ἐλάνθανεν ἐν τοῖς βαθέως κατερχο-
 μένοις νέφεσι· καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν ἐπέκειτο ἡ ἔκρηξις
 αὐτοῦ. Καὶ ἦτο ἤδη ἡ ὥρα 2 1)2 μετὰ μεσημβριαν, ὅτε ἡ προ-
 σθία τῶν συμμάχων γραμμὴ ἔκειτο εἰς ἀπόστασιν βολῆς πιστο-
 λίου ἀπὸ τῶν μουσουλμανικῶν πλοίων. Κατὰ τὴν στιγμήν ταύ-
 την ἡ Ἀγγλικὴ φρεγάτα «Δαρτμούθ» στενοχωρουμένη ὑπὸ τοῦ
 πρὸς τὸ δεξιὸν αὐτῆς ἐν² ὑπερηνέμφῳ ἀγκυροβολοῦντος Αἰγυπτια-
 κοῦ πυρπολικοῦ προσεκάλεσεν αὐτὸ νὰ ἀπομακρυνθῇ. Ἡ ἄρνη-
 σις, ἣν ἀντέταξε τὸ πυρπολικὸν εἰς τὴν πρόκλησιν ταύτην, ἔδω-
 κεν ἀφορμὴν ἵνα ἐκπεμφθῇ ὑπὸ τῆς «Δαρτμούθ» λέμβος πρὸς
 ἐκκοπήν τοῦ πείσματος τῆς ἀγκύρας τοῦ πυρπολικοῦ. Ἐναν-
 τίων τῆς ἐνεργείας ταύτης τῶν Ἀγγλῶν ἠμύναντο οἱ Αἰγύπτιοι
 δι' ἐνεργοῦ κανονιοβολισμοῦ. Τότε δὲ τὸ πλήρωμα τῆς «Δαρ-
 τμούθ» ἀπήντησεν εὐθὺς μετὰ ἰσχυροῦ πυροβολισμοῦ τυφεκίων.
 Ἡγωνίζετο ἐτι ὁ Δερινὸς ἐν τῇ φρεγάτῃ «Σειρῆνι» νὰ κωλύσῃ¹

1. Λεπτομερῆ ἀφήγησιν τῆς ἐν Ναβαρίνῳ ναυμαχίας ἰδ. ἐν τῇ ἡμε-
 τέρα ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως (ἱστορ. ΙΘ' αἰῶνος. Τόμ. Β'.
 σ. 671—738). Τὰ δὲ κατὰ τὴν πρώτην ἀφορμὴν τῆς συγκρούσεως,
 περὶ ἧς ποιεῖται λόγος ὁ συγγραφεὺς, ἔχουσιν ἀκριβέστερον οὕτω : «Ὁ
 κυβερνήτης τῆς «Δαρτμούθ» Φέλλιγξ στενοχωρούμενος ὑπὸ τῆς γειτονίας
 τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πυρπολικοῦ ἐξώπλισε τὸν μέγαν λέμβον αὐτοῦ καὶ ὑψώ-
 σασ ἐπ' αὐτοῦ σημαίαν κήρυκος ἐπεμφε δι' αὐτοῦ τὸν ὑποπλοίαρχον
 Φιτζρόην ἵνα προσκαλέσῃ τὸ πυρπολικὸν νὰ ἀπομακρυνθῇ. Ἀλλὰ μόλις
 προσήγγισεν ὁ λέμβος, σφαῖρα ἐκ τοῦ πυρπολικοῦ ἔτρωσε καιρίως τὸν
 Ἀγγλον ἀξιωματικόν, πεσόντα αἰμόφυρτον εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ συν-
 τρόφου αὐτοῦ δοκίμου Φόρβες. Εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην τῶν Αἰγυπτίων ἡ
 «Δαρτμούθ» ἀπήντησε διὰ πυροβολισμοῦ, ὅπως ὑπεραστίσῃ τὴν ὑποχώ-
 ρησιν τοῦ λέμβου αὐτῆς. Τὸ πυρπολικὸν ἐπυροβόλησεν αὐτὴν, τότε δὲ
 πάντες οἱ ἐν τῷ λέμβῳ τῆς «Δαρτμούθ» ἐφονεύθησαν ἢ ἐτραυματίσθη-
 σαν. Ὁμοίον τι συνέβη μετὰ τινα λεπτά παρὰ τὴν φρεγάταν τοῦ Μωχαρά-
 ρεμ βέι. Ὁ ναύαρχος Κοδριγκτὼν εἶχεν ἀποστείλει τὸν Ἕλληνα πωροῦρα
 Μιχαήλ, ἵνα προσκαλέσῃ τὸν Αἰγύπτιον ναύαρχον νὰ μείνῃ ἐν πάσῃ πε-
 ριπτώσει οὐδέτερος. Ὁ ἀτυχὴς ἀπεσταλμένος, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὴν ἀπο-
 στολὴν αὐτοῦ, κατήρχετο εἰς τὸν λέμβον τῆς «Ἀσίας», ὅτε Μωαμεθανὸς
 τις προκύψας ἐκ τῆς θυρίδος καὶ γνοὺς ὅτι ὁ ἀπεσταλμένος ἦτο Ἕλ-
 λην ναύτης, ἐξήγαγε πιστόλιον ἐκ τῆς ζώνης αὐτοῦ καὶ ἐξεκένωσεν αὐτὸ
 μετὰ φρικτῆς ἀρᾶς ἐναντίον τοῦ ἀτυχοῦς Μιχαήλ, ὅστις τραπείδεις τὸ στή-
 θος ἐπεσεν ἐντὸς τοῦ λέμβου. Μετ' ὀλίγον Ὀθωμανικὸν τι πλοῖον τεταγ-
 μένον ἐν δευτέρῃ γραμμῇ ἔρριψε τὰς πρώτας σφαίρας, ὧν ἡ μία διη-
 θύνητο κατὰ τῆς «Δαρτμούθ», ἄλλη σφαῖρα τοῦ αὐτοῦ πλοίου ἐπεσεν
 ἐπὶ τῆς Γαλλικῆς ναυαρχίδος καὶ ἐφόνησεν ἓνα ναῦτην. Ἡ Γαλλικὴ

τὴν ἀνάφλεξιν τοῦ πυρπολικοῦ, ὅτε ἐβρόντησαν οἱ πρῶτοι κανονιοβολισμοὶ τῶν Αἰγυπτίων ἐναντίον τῆς «Δαρτιμούθ» καὶ «Σειρῆνος». Ἐπαξ ἔτι ὁ Κοδριγκτῶν ἐπέσχε τὸ πῦρ καὶ ἐπεμφε λέμβον τινὰ εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Μωχαρρέμβεῦ. Ἄλλὰ τοῦ λέμβου τούτου ὁ πηδαλιούχος ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων διὰ κανονιοβολισμοῦ, καὶ τὰ κανόνια τῶν Αἰγυπτίων διηύθυναν πῦρ κατὰ τῆς «Ἀσίας», καὶ τότε ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἔδωκε τὸ σύνθημα μάχης, ἥτις ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς, ἦν ἐπὶ πένεγκε τοῖς Μουσουλμάνοις, δύναται νὰ παραβληθῇ μόνον πρὸς τὴν περὶ τὴν ἐν Ναυπάκτῳ νίκην τοῦ Δὸν Ζουὰν τῆς Αὐστρίας καὶ τὴν τοῦ Ναχίμωφ (1854) παρὰ τὴν Σινώπην. Ἡ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Μουσουλμανικοῦ στόλου, συγκειμένου ἐξ 82 πολεμικῶν πλοίων, ἐχόντων πλείονα ἢ 2000 κανόνια, ἢ καλὴ θέσις αὐτῶν, ἔτι δὲ τὰ πυροβολοστάσια τῆς Σφακτηρίας καὶ τοῦ Ναβαρίνου οὐδὲν ἰσχυσαν ἐναντίον τῆς δυνάμεως, τῆς καλῆς διοικήσεως καὶ ἐρρωμένης ἐνεργείας τῶν Εὐρωπαϊκῶν στόλων καὶ τῶν κρείττονος ἀξίας καὶ ἰκανότητος πυροβολητῶν αὐτῶν. Περὶ τὴν 5. μ. μ. ἤδη ὥραν 1 πλοῖον γραμμῆς, 12 φρεγάται, 22 κορδέται, 25 μικρότερα πλοῖα Μουσουλμάνων ἦσαν κατεστραμμένα, φονευθέντων καὶ ἐξακισχιλίων ἀνδρῶν ἐκ τῶν πληρωμάτων τῶν πλοίων, ὧν 29 μόνον, καὶ ταῦτα οὐχὶ μεγάλα, ὑπελείποντο ἔτι σφᾶ. Ἐκ τῶν συμμαχικῶν στόλων ἐφονεύθησαν 172 καὶ ἐτραυματίσθησαν 470· ἀλλὰ καὶ τούτων τὰ πλοῖα τσοσάυτας εἶχον πάθει ζημίας, ὥστε, ἐξαιρουμένων τῶν μικρῶν πλοίων τῶν πεμφθέντων πρὸς ἐπιτήρησιν τῶν περαιτέρω διαδημάτων τοῦ Ἰβραῖμ, ἠναγκάσθησαν χάριν ἐπιδιορθώσεως νὰ ἀποπλεύσωσιν εἰς Μελίτην καὶ Τουλών. Τῇ 2/21 Ὀκτωβρίου ὁ Ἰβραῖμ πασσᾶς εὗρε τὸν λιμένα τοῦ Ναβαρίνου πεπληρωμένον ἔτι πτωμάτων καὶ ναυαγίων¹.

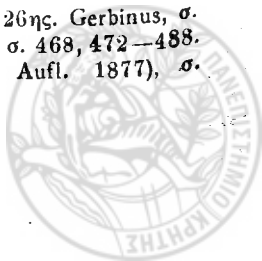
ναυαρχὸς ἀπῆντησε διὰ πάντων αὐτῆς τῶν τηλεβόλων, συγχρόνως δὲ καὶ ἡ Ἀγγλικὴ ναυαρχὸς σφοδρότατον τότε διηύθυνε πῦρ κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ καὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς ναυαρχίδος καὶ οὕτως ἐγενικεύθη ἡ μάχη». Σ. Μ.

1. Gordon-Zinkeisen, σ. 477 κλ. 492—500. Finlay, σ. 176—189. Julien de la Gravière, σ. 149—196. Brandis, Μέγ. 2, σ. 305ης. v. Prokesch

Ἡ εἶδησις τῆς κρατερᾶς ταύτης μάχης ἐξήγειρεν πάντως ἐν Ἑλλάδι τε καὶ ἐν τοῖς κύκλοις τῶν Φιλελλήνων τὸν μέγιστον ἐνθουσιασμόν. Ἀλλὰ μεγάλη ἦτο ἡ δυσαρέσκεια τῶν ἀνακτοβουλίων, ἐξαιρουμένου τοῦ Ρωσικοῦ καὶ τοῦ Γαλλικοῦ. Ἴδιως ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐνθα δὲν ἐκυβέρνα πλέον τὸ κράτος ὁ Κάννιγκ, λίαν δυσάρεστον ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν. Ἐκ τῶν πολιτικῶν τῶν ἐχόντων τότε δύναμιν καὶ ψήφους ἐν τῇ κοινοβουλίᾳ μόνον ὁ λόρδος Παλμερστὼν ἐθεώρησε τὴν μάχην ὡς διευκολύνουσαν τὴν περαιτέρω ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου, ὡς τεκμηριοῦσαν τὸ σθένος καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα τῶν Δυνάμεων. Ἡ πλήγμα τοῦ Ναβαρίνου, περὶ οὗ καὶ ὁ Δερινὺ μετ' ὀλίγον ἀπεφάνητο γνώμην σφόδρα δυσμενῆ, ὑπερέβη τὰ ὅρια τῶν λογισμῶν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως· οἱ νέοι ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου κυβερνῆται ἐνόμισαν ὅτι ἡ μεγάλη αὕτη ἐξασθένωσις τῆς Πύλης ἐμελλε μόνον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς δύναμις ἐν τοῖς χερσὶ τῆς Ρωσίας. Εἰς τοὺς ἀνδρείους Ἁγγλοὺς ναύτας οἱ ἐν Λονδίνῳ κυβερνῆται προσηνέχθησαν μετὰ μεγάλης ψυχρότητος. Ἡ τοῦ Κοδριγκτιῶνος ἐνέργεια ἐπισήμως τε καὶ κοινοβουλευτικῶς οὐδαμῶς ἐκρίθη εὐμενῶς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ τὸ γεγονός οὐδόλως ἐπήνεγκε τὰ προσδοκώμενα ἐξ αὐτοῦ ταχέα καὶ κκαταπληκτικὰ ὡς πρὸς τὴν με γ ά λ η ν πολιτικὴν τῆς Ἀνατολῆς ἀποτελέσματα. Αἱ διπλωματικαὶ παρελκύνσεις καὶ αἱ μετὰ τῆς Πύλης ἐριδες ἐξηκολούθησαν ἀπλούστατα, φέρουσαι μόνον χαρακτῆρα αὐξανομένου μεΐζονος ἐρεθισμοῦ. Εἶναι ἀληθές ὅτι δεινὴν ἐποίησε τὸ γεγονός αἴσθησιν εἰς τὸν Μαχμούτ Β' ἀλλὰ εἰ καὶ ἐφαίνετο οὗτος ὡσπερ προσδεχόμενος τὸ πρᾶγμα καὶ οὐδόλως ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐκρηξιν τῆς μανίας τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Φράγκων, ἐν τούτοις ἔμεινε καὶ νῦν ὡς ἀνέκαθεν ἰσχυρογνώμων καὶ ἀνένδοτος. Περὶ

Osten, τόμ. 2, σ. 157—159, 163—177, τόμ. 5, σ. 126ης. Gerbinus, σ. 336—351). Rosen, σ. 46—49. Mendelshon Bartholdy, σ. 468, 472—488. v. Moltke, der russ-türk Feldzug 1828 u. 1829 (2 Aufl. 1877), σ. 4—12.

1. v. Prokesch—Osten, Mehmet—Ali, σ. 11.

ἐνδοτικότητος πρὸς τὰς Δυνάμεις καὶ ἀποδοχῆς τῶν διατάξεων τῆς Λονδινείου συνθήκης οὐδεὶς ἔτι νῦν ἐγένετο λόγος, καὶ ἐν ταῖς ἐξίωσιν, ἃς προέβαλλε νῦν ἡ Πύλη πρὸς τὰς Δυνάμεις πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ ἐν Ναυαρίνῳ γενομένου πρὸς αὐτὴν ἀδικήματος, ὑπῆρχεν ἔτι καὶ ἡ ἀπαιτήσις νὰ ἀπέχωσι τοῦ λοιποῦ αἱ Δυνάμεις πάσης εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα ἀναμίξεως! Τὴν δὲ νῦν ὑπὸ τῆς Πύλης ἀπαιτηθεῖσαν μεσιτείαν τῆς Αὐστρίας ἀπέρριψαν οἱ πρέσβεις τῆς Τριπλῆς συμμαχίας. Ἰ Κατέστη ἀδύνατον νὰ πεισθῆ, καὶ νῦν ἔτι νὰ προβῆ ἡ Πύλη εἰς ἐλαχίστας ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ζητήματι παραχωρήσεις κατὰ τὴν ἔννοιαν τῶν πολιτικῶν ἀπαιτήσεων τῶν τριῶν συμμάχων Δυνάμεων. Ἔτι κατὰ τὴν 12)24 Νοεμβρίου ὁ Περτέβ ἐφέντης ἐν μακρᾷ συνδιαλέξει, ἐκήρυξε πρὸς τοὺς πρέσβεις ὅτι ἡ Πύλη ἐν τοῖς ἀφορῶσιν εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος διετῆρει ἀκέραια τὰ δικαιώματα τῆς ἀρχῆς αὐτῆς· ὑπισχνεῖτο δ' ἀπλῶς τελείαν ἀμνηστειάν μετὰ τὴν ὑποταγὴν καὶ ἐνδεχομένη τὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας παραχωρήσιν διαφόρων προνομίων. Ὅτε τέλος τῆ 17)29 Νοεμβρίου

1. Τοῦτο καὶ καθ' ἑαυτὸ ἀνακριβὲς εἶνε καὶ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφῆως πρότερον καὶ ὕστερον λεγόμενα ἀντιφάσκον. Ἡ Πύλη οὐδέποτε ἐζήτησε τὴν μεσολάβησιν τῆς Αὐστρίας μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν πρέσβων τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας. Εἶδομεν ὅτι ἡ Πύλη τῆ 8]20 Ὀκτωβρίου τῆ ἡμερᾶ δηλαδὴ αὐτῆ κατ' ἦν ἐγένετο ἡ ἐν Ναβαρίνῳ ναυμαχία, εἰσηγήσατο τῆς Αὐστριακῆς διπλωματίας, ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν τοῦ Μεγάλου Βεζύρου πρὸς τὸν Μαυταρνίχον αἰτουμένη τὴν μεσιτείαν τῆς Αὐστρίας μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν τριῶν Δυνάμεων. Ἄλλ' αὕτη δὲν ἐτελεσφόρησε, ἀποκρουσθέντα ἰδίᾳ ὑπὸ τῆς Ρωσίας εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐντόνως παντός τοιοῦτου διαβήματος τοῦ Μαυταρνίχου. Ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει μετὰ τὴν ἀγγελίαν τῶν ἐν Ναβαρίνῳ συμβάντων ἐγένετο ἀκριβῶς τὸ ἐναντίον ἐκείνου, ὅπερ ἀναγράφει ὁ συγγραφεὺς. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἀγγελίαν ταύτην ἡ Πύλη ἐφάνη πρὸς στιγμὴν διακόπτουσα τὰς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τοὺς πρέσβεις, προβάσα εἰς κατὰσχῆσιν πάντων τῶν ἐν τῷ λιμένι Κωνσταντινουπόλεως ἐμπορικῶν πλοίων καὶ μὴ διδοῦσα τὰ συνήθη φερριάνια εἰς τοὺς ταχυδρομοὺς τῶν τριῶν πρέσβων καὶ κολύουσα οὕτως αὐτὰς τῆς πρὸς τὰς κυβερνήσεις αὐτῶν συγκοινωνίας, ὁ Αὐστριακὸς πρεσβευτῆς ἐζήτησεν οὐχ ἄταξ νὰ μεσολαβῆσιν μετὰ τῶν πρέσβων καὶ τῆς Πύλης, ἀλλὰ τὴν τοιαύτην προσφορὰν τοῦ Διαγγέλου ἀπέρριπτον οἱ τρεῖς πρέσβεις. Σ. Μ.

2. Τὰ προνόμια ταῦτα (ὡς καλεῖ αὐτὰ ὁ συγγραφεὺς) συνίσταντο εἰς ὑπόσχῆσιν ἠν. ἐδίδεν ἡ Πύλη νὰ μὴ δημεύσῃ τὴν περιουσίαν τῶν κατορηγησάντων (τῶν ἐπαναστατῶν δηλοῦσι). ὡς ἀπῆτει ὁ νόμος, νὰ μὴ

ὁ Σουλτάνος αὐτὸς εἰς οὐδεμίαν ἄλλην πρὸς τοὺς πρέσβεις παρὰχώρησιν προέβη εἰμὴ τὴν ἄφεισιν τοῦ ἀπὸ ἐξ ἔτων (1821—1827) καθυστερουμένου κεφαλικοῦ φόρου καὶ τῶν δαπανῶν τοῦ πολέμου¹, καὶ ἀπαλλαγὴν παντὸς φόρου ἐπὶ ἔν ἔτος, γενησομένης ἀρχῆς ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ὑποταγῆς, τότε ἐπὶ τέλους οἱ πρέσβεις προέβησαν εἰς διπλωματικὴν ῥῆξιν πρὸς τὴν Πύλην καταλιπόντες τὸ Πέραν (26)8 καὶ 4)16 Δεκεμβρίου²) καὶ μετέ-

έποικίση εἰς τὴν Πελοπόννησον ξένους λαοὺς, ὡς. λ. γ. Ἕλληνας, ἔτι δὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐν Πελοποννήσῳ τὸ πρὸ τοῦ 1821 καθυστάτως τῆς χωριστῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως, νὰ ἀναθέσῃ δὲ τὴν διοίκησιν τῆς χερσονήσου εἰς διοικητὴν Τούρκον φιλοδίκαιον, παρέχοντα πᾶσαν ἀσφάλειαν καὶ προστασίαν εἰς τοὺς ῥαγιαδάς. Σ. Μ.

1. Εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ἀκατανόητον πῶς ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται λόγον ἐνταῦθα περὶ «τῶν δαπανῶν τοῦ πολέμου». Πῶς νῦν οἱ ὁ Σουλτάνος εἶχε ἀξιώσεις νὰ τελέσωσι τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου, τῶν στρατειῶν δηλονότι ὡς ἐποίησατο πρὸς καθυπόταξιν τῶν Ἑλλήνων; — Τὸ τοιοῦτον ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ψευδὲς καὶ πλημμελέστατον. Πρωτὸν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ψευδὲς τὸ λεγόμενον, διότι οὐδὲν τοιοῦτον περιείχετο ἐν τῇ διακηρῦξει τοῦ Σουλτάνου. Ἐπειτα θὰ ἦτο καὶ παραλογώτατον ὁ Σουλτάνος νὰ ποιῆται λόγον περὶ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, οἷον εἰ ἀναγνωρίζων τοὺς Ἕλληνας ὡς ἐμπολέμους καὶ νὰ ἀξιοῖ ἀποζημιώσιν ἐπὶ δαπάνης ἀνερχομένης εἰς ἑκατοντάδας ἑκατομμυρίων ἀπὸ χωρῶν ἠρημαμένων, ὡς αὐτὸς αὐτὸς ἀπέλυσε τοῦ παρελθόντος φόρου 6 ἔτων καὶ τοῦ ἐπιόντος ἔτι ἐνιαυτοῦ. Ἄλλὰ πόθεν ὁ συγγραφεὺς παρήχθη εἰς τὸ ἀναγράψαι τοιαῦτα πλημμελῆ καὶ παράλογα; — Ἴσως ὁ συγγραφεὺς εἶχε ἐν νῷ ἄλλο τι γεγονός. Τῇ 24)5 Νοεμβρίου, ἀφοῦ ἤλθεν εἰς τὴν Πύλην ἡ ἀγγελία τῆς καταστροφῆς τοῦ Ναβαρίνου, συνεκλήθη μέγα συμβούλιον, ἐνῶ ἀποφασίσθη νὰ θεωρηθῶσι διακεκομμένοι αἱ πρὸς τὰς τρεῖς Δυνάμεις σχέσεις, νὰ ἀπαιτηθῶσι δὲ παρ' αὐτῶν α'.) ἀποζημιώσεις ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τοῦ στόλου β'.) ἀποδοκίμασία τῶν ναυάρχων ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν γ'.) ἀποχὴ ἀπὸ πάσης τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα ἀναμίξεως. Τὰς ἀποφάσεις δὲ ταύτας ἀνεκοίνωσεν ὁ Ρεῖξ ἐφ' ἑφάντης τῇ 27)8 Νοεμβρίου εἰς τοὺς διερχομένους, εἶτα δὲ καὶ εἰς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν, ἀλλ' οἱ τρεῖς πρέσβεις ἀπέρριψαν τῇ 29)10 Νοεμβρίου τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας καὶ οὐδεὶς ἕκτοτε ἐγένετο λόγος περὶ ἀποζημιώσεως, οὐδαμῶς δὲ ἐν τῇ Σουλτανικῇ διακηρῦξει τῆς 17)29 Νοεμβρίου. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Σουλτάνος μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνεκάλεσε τὰς γενομένας παραχωρήσεις τῆς 17)29 Νοεμβρίου ἰδὼν τὴν πολιτείαν τῶν πρέσβων. Σ. Μ.

2. Τῇ 26)8 μετέβησαν ὁ Ἄγγλος καὶ ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς εἰς Σμύρνην καὶ ἐκείθεν εἰς Κέρκυραν, ὁ δὲ Ρῶσος ἀνέμενε μέχρι τῆς 4)16 Δεκεμβρίου πλοῖον Ρωσικὸν (μένων αὐτὸς ἐν Βοσπόρῳ), ἵνα μεταβῇ εἰς Ρωσίαν, ἀλλὰ κατὰ νεωτέραν διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου ἀνεχώρησε τῇ 4)16 Δεκεμβρίου εἰς Τεργέστην καὶ ἐκείθεν εἰς Κέρκυραν. Σ. Μ.

θησαν εἰς Κέρκυραν, ἵνα ἐνταῦθα διατελῶσιν εἰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ δὲ Μεττερνίχος κατέπαυσε νῦν τὴν περαιτέρω ἀπόπειραν μεσολαθήσεως. Ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων ἢ ἐπιδράσασα ὀριστικῶς καὶ ἐπὶ τὴν λύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος ἀνήκει εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Τὰ ἀπὸ τοῦ τέλους Νοεμβρίου ὑπὸ τῆς Πύλης γενόμενα διαθήματα ἠγγελλον σαφῶς τοῖς Ὀθωμανοῖς ὅτι μετέωρος τρόπον τινα ἐπεκρέματό τις μέγας πόλεμος καὶ ἀναπόδραστος. Ἀλλὰ τὸ γενικὸν αἰσθημα καὶ φρόνημα ἦτο ὅτι ὁ πόλεμος οὗτος ἐμελλε νὰ γείνη κατὰ τῶν μισητῶν Ρώσων, πρὸς οὓς ἐγίνωσκον οἱ Ὀθωμανοὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς εἰς Μολδαυίαν ἀπελάσεως τοῦ Ὑψηλάντου διετέλουν εἰς ἀκατάπαυστον ὑπολανθάνοντα πόλεμον. Ἡ πολεμικὴ δὲ τοῦ ἔθνους ζέσις παρέσυρε καὶ τὸν Μέγαν Κύριον¹, καὶ ἢ μετὰ σφοδρότητος ὕφους συντεταγμένη προκήρυξις ἢ δήλωσις (Μπεγιακναμέ) τῆς 8)20 Δεκεμβρίου ἢ ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς προϊσταμένους τῶν νομῶν καὶ προκρίτους τῆς Ἀνατολῆς καὶ Ρουμελίας², ἐδείκνυεν ἀνεπιφυλάκτως τὴν Ρωσίαν ὡς τὸν ἀληθῆ πολέμιον, ὅστις καὶ τοὺς Ἕλληνας ραγιαδάς ἐξήγειρεν εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ κράτους. Νῦν μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναβαρίνου, ἔλεγεν ἢ ἐήλωσις, οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται τῇ Πύλῃ νὰ πράξῃ ἢ νὰ ἐκλέξῃ μετὰ τὸν πόλεμον καὶ τῆς παραίτησεως τῆς Ἑλλάδος, τοῦθ' ἕπερ (ἢ παραίτησις τῆς Ἑλ-

1. Ὅπως τοῦναντίον. Ὁ Τουρκικὸς λαὸς δὲν κατελήφθη τότε ὑπὸ πολεμικῆς ζέσεως σφοδρᾶς. Καὶ αὐτὴ δὲ ἢ μετὰ τὴν ἀγγελίαν τῆς ἐν Ναβαρίνῳ καταστροφῆς δοθεῖσα τοῖς κατοικοῖς τοῦ κράτους διαταγὴ περὶ γενικῆς ὀπλοφορίας καὶ πολεμικῆς περιβολῆς δὲν εὔρε προθύμον ἐκτελεστὴν τὸν Ὀθωμανικὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀπεδίδοτο δὲ ἢ ἀπροθυμία αὕτη εἰς τὴν δυσαρέσκειαν τῶν κατοίκων ἐπὶ τῇ ὀμίτητι, μεθ' ἧς ἐτελέσθη ἢ καταστροφὴ τῶν Γιαντισάκων. Τοῦναντίον ἢ κυβερνήσις εἰργάζετο ἵνα ἀναρριπίσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τοῦ Μωαμεθανικοῦ λαοῦ χάριν τοῦ πολέμου. Σ. Μ.

2. Ἡ Πύλη προσεκάλεσε τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν πολλοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς καὶ προκρίτους μωαμεθανικῶν κοινοτήτων (ἀγιάν) καὶ τιμαριούχους εὐγενεῖς, περὶ ὧν λόγος ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, ἵνα συσκεφθῇ μετὰ τούτων περὶ τῆς πολεμικῆς ἀμύνης, ἔδωκε δ' αὐτοῖς καὶ ἀντίγραφα τῆς ἐν τῷ κειμένῳ μνημονευομένης δηλώσεως, ἵνα διοδώσῃ ταῦτα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Σ. Μ.

λάδος) θέλει ἔχει ἐπιβλαβέστατα ἀποτελέσματα. Καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἀπεγνωσμένης ταύτης τοῖς τε Φράγκοις καὶ τοῖς Ρώσοις ἐξ Ἰσου σχεδὸν ἐχθρικής πολιτικῆς οὐ μόνον κατὰ ἰδιαζόντως δριμύειαν ὥραν τοῦ χειμῶνος περὶ τὰ τέλη Ἰανουαρίου 1828 πάντες οἱ Οὐνῖται Καθολικοὶ Ἀρμένιοι ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ἀσιατικὴν αὐτῶν πατρίδα¹,

1. Τὰ περὶ τῶν διωγμῶν τῶν Ἀρμενίων καθολικῶν δὲν ἔχουσιν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰ πολιτικὰ γεγονότα τοῦ χρόνου τούτου καὶ τὸν θερησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν Τούρκων, ἀφοῦ οἱ τε Γρηγοριανοὶ Ἀρμένιοι καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ραγιάδες οὐδένα ἐν Εὐρώπῃ ἢ Ἀσίᾳ ἔπαθον τότε διωγμὸν. Τὰ περὶ τῶν αἰτίων τῶν διωγμῶν τῶν Ἀρμενίων καθολικῶν, (οἱ διωγμοὶ οὗτοι σημειωτέον περιορίζοντο ἀπλῶς εἰς ἐξορίαν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀγκυραν καὶ εἰς τὰς κατὰ τὴν χειμερινὴν ὥραν τῆς ἐξορίας κακουχίας τῆς ὁδοιπορίας, ἐξ ὧν ἀπέθνησκον πολλοὶ κατὰ τὴν πορείαν), δὲν εἶναι σαφῶς γνωστά. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Γερβίνου ὅτι ἡ Πύλη ἐπωπτεύετο σύμπραξιν τῶν παρὰ τὰ Τουρκορωσικὰ ὄρια Ἀρμενίων πρὸς τοὺς Ρώσους, δὲν φαίνεται διόλου ἀληθές, ἀφοῦ οἱ ἐν τοῖς Ρωσοτουρκοκίς ὄριοις Ἀρμένιοι ἦσαν Γρηγοριανοί, οἱ δὲ Γρηγοριανοὶ οὐδαμῶς κατεδιώχθησαν, ἐθεωρήθησαν μάλιστα αὐτοὶ ὑπάλληλοι τοῦ διωγμοῦ τῶν μισητῶν αὐτοῖς ἑτεροδόξων ὁμοεθνῶν. Ἡκιστα ὡσαύτως πιθανὸν εἶναι ὅτι ἡ Πύλη προέβη εἰς τὸν διωγμὸν τούτον πρὸς τιμωρίαν τῆς καθολικῆς Γαλλίας. Γενικῶς αἰτίοι τῶν διωγμῶν θεωροῦνται, καθὰ εἴρηται, οἱ Γρηγοριανοὶ Ἀρμένιοι, οἵτινες, ὡς λέγεται, διέφθειρον τότε χρήμασι τὸν Περτέβ καὶ ἄλλους ἐν τοῖς πράγμασι ισχυροὺς Τούρκους λειτουργοὺς τοῦ κράτους, ἐπωφελήθησαν δὲ τὴν περιστασίαν ἵνα πολλοὺς τῶν καταδιωκομένων προσηλυτίσωσιν ἢ μᾶλλον ἐπαναγάγωσιν εἰς τὴν ἐθνικὴν Ἀρμενικὴν Ἐκκλησίαν. Ἔγεται δὲ ὅτι ὁ τῶν Γρηγοριανῶν Ἀρμενίων πατριάρχης κληθεὶς εἰς τὴν Πύλην μετὰ τινῶν προεφίτων Γρηγοριανῶν Ἀρμενίων, ἵνα ἐγγυηθῆ περὶ τῆς πίστεως τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἀρμενίων, τῆς ἐγγυήσεως, ἣν ἔδωκε περὶ τῆς πρὸς τὴν Πύλην πίστεως τοῦ Ἀρμενικοῦ ἔθνους. ἐξήρσεν τοὺς καθολικοὺς Ἀρμένιους. Ἡ πρὸς τὴν Πύλην δικαιολογητικὴ ἐκθεσις, ἢ συνταχθεῖσα, ὡς λέγεται, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Περτέβ ἢ ὑπὸ Γρηγοριανοῦ τινος Ἀρμενίου καὶ υἰοθετηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Περτέβ, ἢ οὕτω χαρικτηριστικῶτά τε πρὸς τὰς ἱστορικὰς γνώσεις καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως τῆς συνήθους τοῖς ἀνωτάτοις ὀθωμανικοῖς κόμισις προκειμένου περὶ Χριστιανῶν, εἶχεν οὕτω: «Οἱ βασιλεῖς τῆς Γερμανίας (Ἀυστρίας), Βενετίας (!) καὶ Πολωνίας (!), τῶν δύο Σικελιῶν, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Γαλλίας; ὑπόκεινται ἕκαστος ἰδίᾳ καὶ πάντες ὁμοῦ εἰς τὴν θερησκείαν τοῦ Πάπα τῆς Ρώμης, τὴν καλουμένην *Καθολικισμόν* καὶ ἔπειθὲ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ *χοίρου τοῦ τυτοῦ*, τοῦ Πάπα, αἱ γυναῖκες τῶν Καθολικῶν ἐξέρχονται ἀνευ καλύπτρας, καὶ ἐπειθὲ κατὰ τὸν χρόνον τῆς νηστείας αὐτῶν ἐπιτρέπει αὐτοῖς νὰ τρώωσιν ἰχθῦς καὶ παντὸς εἶδους θαλάσσια ζῷα καὶ πολλὰ ἄλλα ὅμοια καὶ δίδει ἀμέσους καὶ μεγάλας εὐκολίας, ἵνα τὴν Ἀρμενικὴν ἐκκλησίαν ἐλκύσῃ πρὸς αὐτόν, καὶ ἔπειθὲ μετ' ἐσχάτης ἀσεβοῦς ὑβρῶς δίσσχορίζεται ὅτι εἶναι τοκοκτηρητής

ἀλλὰ καὶ οἱ τῇ Πύλῃ ὑποπτοὶ ἑπτανήσιοι, οὐχ ἦσσαν δὲ καὶ πολλοὶ φιλειρηνικοὶ Γάλλοι καὶ Ἕλληνοὶ ἐξεδιώχθησαν τῆς Τουρκικῆς πρωτεύουσας ¹, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ πρὸς τοὺς Φράγκους θρασύτης καὶ αὐστηρότης ἐγένετο γενικὸς κανὼν ². Ἐντεῦθεν ἡ πρὸς τὴν Πύλῃν συμπάθεια ἠλαττοῦτο διηνεχῶς καὶ παρὰ ταῖς μεγάλας Δυνάμεις καὶ ἡ Ρωσία, εὐρισκομένη νῦν ἐν τῇ

τοῦ Προφήτου Ἰησοῦ Χριστοῦ (οὗ τὸ ὄνομα εἶη αἰνετόν!)· ἐπειδὴ κατὰ τὸ δόγμα τοῦ Καθολικισμοῦ ὁ Πάπας δύναται νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἀμαρτίας πάντων τῶν θετνωτέων ἀπίστων καὶ νὰ δώσῃ αὐτοῖς εἰσιτήρια εἰς τὸν παράδεισον, διὰ τοῦτο πολλοὶ Ἀρμένιοι κρυφίως, χωρὶς νὰ νοήσῃς αὐτό, ἐγένοντο Καθολικοὶ, καὶ τοῦτο διὰ τῶν χιλίων ἐκείνων δόλων καὶ κολακειῶν, ἅτινα συνέδουσι πρὸς τὸν διεστραμμένον χαρακτήρα τῆς ἀγέλης ταύτης τῶν χόλων καὶ πρὸς τοὺς βδελυροὺς αὐτῶν θεσμοὺς τοὺς καθιστῶντας αὐτοὺς ἴσους πρὸς τὸ εὐτελέστατον κτήνος. Ἄν λοιπὸν ἐκ τῶν εἰς τὸν Πάπαν ὑποκειμένων λαῶν, λ.χ. τῶν Γερμανῶν (Αὐστριακῶν) ἢ Βενετῶν (1) ὁ εἰς ἡ ὁ ἕτερος ἤθελε περιέλθει εἰς πόλεμον πρὸς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, τότε οἱ Καθολικοὶ ραγιαδες θὰ πράξωσι πᾶν τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἵνα προδοτικῶς φερόμενοι πρὸς τὴν Πύλῃν περιποιήσωσιν ὄφελος τοῖς πολεμίοις τούτοις. Διότι, ἐάν δὲν παράσχωσιν εἰς τοὺς πολεμίους τούτους πᾶσαν ὑποστήριξιν, τότε ἐν τῇ θρησκευτικῇ αὐτῶν συνειδήσει θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ὡς ἐπαναστάτας κατὰ τοῦ Προφήτου Ἰησοῦ. Τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (Ρουμ μιλλετι) δείκνυσιν ἐπαρκῶς τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων, ἐνῶ οἱ εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτῶν πιστοὶ μείναντες Ἀρμένιοι, οἱ μὴ ἀνήκοντες οὔτε τῇ μιᾷ (τῇ Ἑλληνικῇ) οὔτε τῇ ἑτέρᾳ (τῇ τῶν Καθολικῶν) αἰρέσει, εἰσὶν ἀναμφιλέκτως πιστοὶ ὑπηκοοὶ τῆς Πύλης. Διὰ ταῦτα τὸ πρὸς πάντας ἡμᾶς ἐπιβαλλόμενον καθήκον τῆς πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλῃν, τὴν εἰεργετίδα ἡμῶν, εὐγνωμοσύνης ὑπαγορεύει ἡμῖν νὰ ζητήσωμεν τὴν τιμωρίαν ἀρχηγῶν τινῶν τῶν κατηγορουμένων Καθολικῶν. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ διάταγμα (Χάτι σεριφ) τὸ ἐκδοθὲν ἐναντίον τῶν Ἀρμενίων καθολικῶν (3) 15 Ἰανουαρίου) ἐπαίτηγεν ἀπλῶς εἰς ἰσχὸν διάταξιν παλαιάν, καθ' ἣν δὲν ἐπετρέπετο εἰς ραγιαδὰς νὰ μετοικῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, οἱ δὲ Ἀρμένιοι καθολικοὶ ἦσαν μέτοικοι ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἀγκύρας, ὅπου καὶ αὐτοὶ ἐξωρίσθησαν. Σ. Μ.

1. Πολλοὶ τούτων ἀπῆλθον ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν πρέσβων αὐτῶν. Οἱ πρέσβεις ἐξήτησαν νὰ θέσωσι τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ὀλλανδίας. Ἄλλ' ἡ Πύλη δὲν συνήνεσεν εἰς τοῦτο, ἐκήρυξε δὲ ὅτι τοὺς μὲν φαύλους τῶν ὑπηκόων τῶν τριῶν Δυνάμεων θὰ ἐκδιώξῃ, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς θὰ προστατεύῃ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν ἰδίων αὐτῆς νόμων. Σ. Μ.

2. Ἡ Πύλη ἐποίετο κατάσχεσιν τῶν φορτίων πάντων τῶν Εὐρωπαϊκῶν πλοίων, κατελάμβανε δὲ καὶ τὰς μεγάλας εἰς Γάλλους ἐμπόρους ἀνηκούσας σιταποθήκας, ἀπηγόρευε δὲ τὴν εἰς τοὺς Φράγκους (μηδ' αὐτῶν τῶν πρεσβειῶν ἐξαιρουμένων) ἐκ τῶν δημοσίων ἀποθηκῶν πώλησιν ἄλευρου, ἐλαίου καὶ βουτύρου. Σ. Μ.

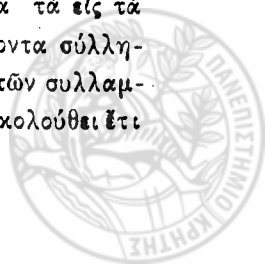
εὐαρέστῳ θέσει, νὰ βλέπη τὸ κυριώτατον μέρος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καταστραφέν ἐν Ναβαρίνῳ καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν διατελούσας ἐν διπλωματικῇ βῆξει πρὸς τὸν Μέγαν Κύριον, εὐκόλως προήνεγκε πλῆθος ἐπιχειρημάτων, ὃ ἕνεκα τῆς 14)26 Ἀπριλίου 1828 ἐκηρύχθη ἐπίσημως ὁ ἀπὸ τοῦ 1821 πολλάκις ἀπειλούμενος κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμος¹, καὶ τῆς 25)7 Μαΐου ἤρξατο πράγματι διὰ τῆς ὑπὸ τῶν Ρώσων διαβάσεως τοῦ Προύθου.

Ἐν τῷ ἐν Πελοποννήσῳ θεάτρῳ τοῦ πολέμου ἢ τοῦ Ἰβραὶμ πεισματώδης ἐπιμονὴ συνῆδε καθ' ὀλοκληρίαν τῇ τοῦ Πατισάχ. Ὁ πασσᾶς μετὰ ἀλγεινοῦ Στωϊκισμοῦ ὑπέμεινε τὴν ἀπώλειαν τοῦ στόλου αὐτοῦ. Ἀλλὰ νὰ ἀπέλθῃ διὰ τοῦτο ἀπὸ Πελοποννήσου δὲν ἤθελεν εἶτι. Οἱ σύμμαχοι στόλαρχοι, ἀφοῦ αἱ πρῶται αὐτῶν ἀπειλῆαι δὲν ἐπήνεγκον ἀποτέλεσμα, οὐδεμίαν πλέον δύναμιν οὐδὲ θέλησιν εἶχον νὰ ἐξαναγκάσωσιν αὐτὸν πρὸς τοῦτο. Τῆς δὲ 12)24 Ὀκτωβρίου κατέλιπον καὶ τὴν περὶ τὸ Ναβαρίνον θάλασσαν. Ὁ Πασσᾶς πάλιν προυμηθεύετο τὰς τροφὰς αὐτοῦ ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων, ἐπεσκεύαζε δὲ καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῶν πλοίων αὐτοῦ καὶ ἐπεμφεν ἐπὶ τούτων (8)20 Δεκεμβρίου) τοὺς ἀσθενεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς περιττοὺς κατασταθέντας ναύτας, τὰς Τουρκικὰς οἰκογενεῖας (ἐν ὅλῳ 15 χιλιάδας ἀνθρώπων), ἐπονειδίστως δὲ (τοῖς Εὐρωπαίοις στολάρχαις) καὶ 2000 Ἑλληνας δούλους εἰς Ἀλεξάνδρειαν², ἐνθα οὗτοι ἀφίκοντο τῆς 17)29 Δεκεμβρίου. Ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς αὐτοῦ (συγκείμενος νῦν ἐκ 2500 στρατιωτῶν τῶν Πατρῶν, 4500 τῆς Τριπολιτσᾶς, 2900 τῆς Κορώνης, 5000 τῆς Μεθώνης, 3300 τοῦ Ναβαρίνου, εἶτι δὲ καὶ 11000 χιλ. περίπου τοῦ στρατοπέδου τῆς Μεθώνης ἀνδρῶν) τό γε νῦν συνεκροτεῖτο ἰσχυρῶς. Ὁ πόλεμος ὁ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐπαύσατο μετ' ὀλίγον.

1. Ἡ Ρωσία ὡς ἀφορμὴν πολέμου ἔλαβε τοὺς κατ' αὐτῆς ὑπαιτιγμούς τοῦ Μπειγιαννάμ, εἶτι δὲ τὸν ἐν αὐτῷ φανερὸν σχεδὸν ὑπαιτιγμὸν τῆς ἀποκηρύξεως τῆς συνθήκης τοῦ Ἀκκερμαν. Σ. Μ.

2. Finlay, σ. 183, v. Trokaide-Osten, τόμ. 2, σελ. 177—208, 204, 207—220. Rosen, σ. 50—67. Mendelssohn-Bertholdy, σελ. 488—502.

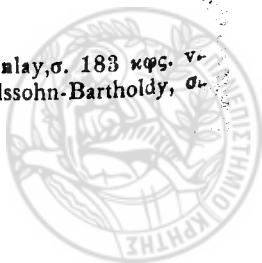
Διὰ τὸ ὅτι ἐπετράπη εἰς τὸν Αἰγύπτιον πασσᾶν νὰ ἐκπέμψῃ τοὺς ἐξανδραποδισθέντας ὑπ' αὐτοῦ Ἕλληνας σφόδρα κατεκρίθησαν οἱ σύμμαχοι ναύαρχοι καὶ ἰδίως ὁ Κοδριγκτών. Καὶ ὁμοίως δυσκόλως ἔναυαρχος οὗτος ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ τὸ πρᾶγμα. Διότι ἐξ ἑνὸς παρελύετο ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἕνεκα τῆς ἐπισηφοῦς θέσεως, εἰς ἣν περιήρχετο πρὸ τῆς ἡμιστά φιλελληνικῆς πολιτικῆς, τῆς ἐπικρατούσης νῦν αὐθις ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου, ἐὰν διεξῆγε φανερόν πόλεμον πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους· ἀλλὰ καὶ δυνάμειον πρὸς τοιαύτην ἐνέργειαν ἔστερεῖτο, διότι τὰ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς θαλάσσαις εὕρισκόμενα ἀξιόμαχα πλοῖα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Δερινὸ ἦσαν διεσκορπισμένα, ἕνα ὡς δυνατὸν καταλύσῃσι νῦν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πειρατείαν, τὴν ἀνεληθοῦσαν κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1827 εἰς τὸν φρικώδη αὐτῆς κολοφῶνα. Ὑπετίθετο ὅτι τότε τὸ τέταρτον περίπου τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος ἠσχολεῖτο ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τὸ ἐπιτήδευμα τοῦτο, ἐνῶ τὸ ἐπίσημον ἐν Αἰγίνῃ ἐπὶ τῶν συλλαμβανομένων πλοίων δικαστήριον ἔθεωρεῖτο ὑφ' ἑλοῦ τοῦ κόσμου ἀπλῶς ὡς ὄργανον «περικαλύπτου τὴν πειρατείαν ὑπὸ τύπους νομίμους». Αἱ ἀποπειραι, εἰς ἃς ὁ Κοδριγκτών καὶ ὁ Δερινὸ προέβησαν παρὰ τῇ Ἑλληνικῇ κυβερνήσει τῇ 18)30 Σεπτεμβρίου καὶ τῇ 26)8 Ὀκτωβρίου, ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι. Δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκλίπῃ τοσοῦτον ταχέως τὸ φοβερόν τοῦτο σύστημα, ὅπερ παρήγαγεν ἡ ἀπορία καὶ ἡ σφοδρὰ ἀγανάκτησις τῶν Ἑλλήνων, ἡ δ' ἀκηδία τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἰδίως τῶν Ἀγγλων, (οἷτινες ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πειρατείᾳ εὕρισκον τὴν σπουδαιοτάτην δικαιολογίαν τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναμίξεως), ἐπέτρεψε νὰ αὐξηθῇ τοσοῦτον ἰσχυρῶς. Νῦν ὁ Κοδριγκτών, ὁ Χαΐδεν καὶ ὁ Δερινὸ ἀπηύθυναν ἀπὸ Ναβαρίνου (12)24 Ὀκτωβρίου) ἔντονον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν βουλὴν ἔγγραφον, ἐν ᾧ ἠπειλοῦν ὅτι ἔμελλον νὰ ἐνεργήσωσιν αὐστηρῶς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ἂν μὴ ἐπαύετο ἡ πειρατεία. Ἡ Κυβέρνησις ἀνεκάλεσε τότε (21)2 Νοεμβρίου) πάντα τὰ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα χορηγούμενα ἔγγραφα, τὰ ἐπιτρέποντα σύλληψιν πλοίων, καὶ περιώρισε τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐπὶ τῶν συλλαμβανομένων πλοίων δικαστηρίου. Ἀλλὰ τὸ κακὸν ἐξηκολούθει ἐτι

Ἡ τε καθόλου κατάστασις τῶν πραγμάτων καὶ τὸ ὑδρογραφικὸν σχῆμα τῶν Ἑλληνικῶν παραλίων καὶ νήσων ἐκώλυον τὴν ταχέϊαν ἐξάλειψιν. Ὁ Κόχραν, ὁ Κοδριγκτὼν καὶ ὁ Δερινὺ δὲν εἶχον νῦν πρόχειρα πλοῖα ἵνα πραγματοποιήσῃσι ταχέως καὶ ἐνεργῶς τὴν θέλησιν αὐτῶν ¹.

Συνεδέετο δὲ πρὸς ταῦτα καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ναβαρίνου πανταχοῦ, ἀφέντες μόνον ἤσυχον τὸν Ἰσραήμ, ἐπανέλαβον τὸν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν πόλεμον, ὀλίγον φροντίζοντες ταῖς ὑπὸ τῶν ναυάρχων γενομέναις ἀπαγορεύσει πάσης ἐκτὸς τῆς πρότερον ὑποδειχθείσης γραμμῆς τοῦ μέλλοντος κράτους ἐπιχειρήσεως, νέων κατὰ θάλασσαν στρατειῶν καὶ πολιορκιῶν. Πράγματι πολῦτιμοι ἀπέβησαν μόνον αἱ τοῦ Χάστιγξ καὶ Τσοῦρτζ ἐν τῇ δυτικῇ Ρουμελίᾳ ἐπιχειρήσεις (διότι ἐπίθεσις τις τῶν ὀπλαρχηγῶν Γριζιώτου καὶ Βάσου ἐναντίον τοῦ Τρικκερίου, ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς 5) 17 Νοεμβρίου 1827 ἔληξεν ἀτελεσφόρητος). Μετὰ τὴν μάχην τὴν γενομένην παρὰ τὴν Σκάλαν τῶν Σαλῶνων ὁ Χάστιγξ ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ ἀπὸ Ναβαρίνου ἐκπλοῦ τῶν Αἰγυπτίων ὠχυρώθη ἐν τινὶ παρὰ τὴν Περαιχώραν (ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Μεγαρίδος) λιμένι, ὁ δὲ Τσοῦρτζ ἀπεχώρησεν ἀπὸ Βοστίτζης νοτίως εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Διακοφτοῦ. Ἀλλὰ νῦν ὁ Τσοῦρτζ περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1827 μετὰ 1400 περὶπου ἀνδρῶν ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς εἰρημένης θέσεως διαλαθὼν τὴν τῶν πολεμίων προσοχὴν καὶ διὰ Νεζερῶν ἀφίκετο εἰς τὴν βορείαν παραλίαν τῆς Ἀχαΐας καὶ διαφυγῶν πᾶσαν σύγκρουσιν πρὸς τὰ μεταξὺ Πατρῶν καὶ Γαστούνης διατρέχοντα στίφη τοῦ διοικητοῦ Πατρῶν Δελῆ Ἀχμέτ ἐπεβιβάσθη τῇ 17) 29 Νοεμβρίου εἰς τὸν στόλον τοῦ πλοιάρχου Χάστιγξ, ὅστις (Χάστιγξ) τῇ 6) 18 Νοεμβρίου εἶχε διέλθει τὸν πορθμὸν τοῦ Ρίου καὶ ἀπὸ 10 ἡμερῶν ἀνέμενε τὰ καλληκάρια παρὰ τὸ Καραβοστάσιον ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Ἀραξὸν (κάδο Παπᾶ) τῇ 19) 1 Δεκεμβρίου, ἀπε-

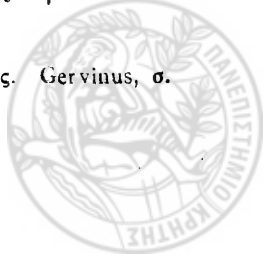
1. Gordon-Zinkeisen, σ. 544—550, 574—580. Finlay, σ. 183 κφς. v. Prokesch-Osten, τόμ. 2 σ. 178 κφς., 203 κφς. Mendelssohn-Bartholdy, σ. 470, 488.

διβάσθη ὁ Τσοῦρτζ εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Ἀκαρνανίας καὶ κατέλαβεν ἐνταῦθα ἄνευ ἀντιστάσεως τὸ Δραγομέστριον, τὸ Κανδεῆλι καὶ Μύτικα. Ἐνταῦθα ἔτεινε χεῖρα πρὸς τοὺς ἀρματωλοὺς τῆς χώρας ταύτης καὶ ἀνεξωπύρῃσε κατὰ μικρὸν τὸ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι κίνημα. Μετ' οὗ πολὺ δευτέρα τις ἔτι μοῖρα Ἑλληνικὴ τεταγμένη ὑπὸ τὸν Κώσταν Βότσαρην μετεδιβάσθη εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ὁ Χάστιγξ ἤρξατο νῦν νὰ ἐνοχλῇ μετὰ τῆς «Καρτερίας» καὶ τινος κανονιοφόρου πλειαρίου τὰ φρούρια Ἀνατολικὸν καὶ Μεσολόγγιον. Κατώρθωσε δὲ ἐπὶ τέλους μετὰ σφοδρὸν κανονιοβολισμὸν νὰ ἀναγκάσῃ εἰς παράδοσιν τῇ 17)29 Δεκεμβρίου τὸ σπουδαῖον νησιωτικὸν φρούριον Βασιλάδιον¹.

Ἐν τούτοις αἱ τῶν Ἑλλήνων ἐπιτυχίαι περιωρίσθησαν εἰς ταῦτα καὶ μόνα. Πανταχοῦ ἄλλοθι αἱ τε ἐνέργειαι καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν ἐδειχθησαν ἀνεπαρκεῖς. Ὁ λόρδος Κόχραν οὐδὲν σπουδαῖον ἠδυνήθη πλέον νὰ διαπράξῃ κατὰ θάλασσαν. Τὸ ἄλλο, ὅπερ ἠσθάνετο βλέπων τὴν ἐν τῇ Νοτίῳ Ἀμερικῇ κτηθεισάν φήμην αὐτοῦ μαρτινομένην ταχέως ἐν Ἑλλάδι, παρῶρμησεν αὐτὸν ἐπὶ τέλους νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀγγλίαν (29)10 Ἰανουαρίου 1828) παραδούς ἐν τῷ δριμυ τῆς Αἰγίνης τὴν διοίκησιν τῆς «Ἑλλάδος» εἰς τὸν γηραιὸν Μιαούλην. Ὑπὸ ἀναλόγους δ' ἀτυχεῖς περιστάσεις κατέλιπε μετ' οὗ πολὺ τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος καὶ ἕτερος φιλέλληνας ἄξιωματικός, ὁ Φιλιέρως. Οὗτος, ὁ ὑπὸ διηνεκῶν ἀτυχιῶν καταδικώμενος στρατηλάτης, ἐπέισθη καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν ἰδέαν νέας ἐπὶ τὴν Χίον στρατείας, ἰδέαν, ἣτις καὶ ἔνεκα τῶν ἀναμνήσεων τοῦ 1822 καὶ νῦν αὐθις ἔνεκα τῆς παρούσης πολιτικῆς καταστάσεως οὐδεμίαν παρεῖχεν ἐλπίδα ἐπιτυχίας καὶ οὐδαμῶς ἐδικοιολογεῖτο. Κατὰ Σεπτέμβριον ἤδη τοῦ 1827 πολλοὶ Σπυταῖοι καὶ τινες καταδρομεῖς ἤρξαντο νὰ ἀποκλείωσι τὴν νῆσον καὶ νὰ διακόπτωσι πᾶσαν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συγκοινωνίαν, οὐδὲν ἄλλο ἐν τούτοις κατορθοῦντες ἢ νὰ καθι-

1. Gordon-Zinkeisen, σ. 508 κφς. Finlay, σ. 185 κφς. Gervinus, σ. 361 κφς.

στῶσι προσεκτικὸν τὸν Τεῦρκον δικαιοκτῆν Γιουσούφ πασσάν καὶ νὰ ἐξεγείρωσι τὸ θάρρος αὐτοῦ πρὸς παρασκευὴν ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως. Τῇ 9)21 Ὀκτωβρίου ἐπλευσεν ὁ Φαβιέρος μετὰ 1000 περίπου τακτικῶν καὶ 19 κανονίων ἀπὸ Μεθώνων εἰς Ψαρά, εἶτα δὲ ἦ, ἀγε τὰ στίφη αὐτοῦ ἑμοῦ μετὰ 1500 Χίων καὶ Ρουμελιωτῶν (16)28 Ὀκτωβρίου) εἰς αὐτὴν τὴν Χίον καὶ ἐνέκλεισε μετ' ὀλίγον τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει αὐτῇ τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου. Ἄλλ' ἡ πολιορκία, ἕνεκα τῆς γενναίας ἀντιστάσεως τοῦ Γιουσούφ πασσᾶ οὐδεμίαν ἐποιεῖτο πρόοδον, καὶ ἤδη περὶ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου ἡ ἐπιχειρήσις ἐφαίνετο μηδεμίαν παρέχουσα ἐλπίδα. Ὁ Φαβιέρος πάνυ καλῶς θὰ ἔπραττε πάντως ἂν ἀκολουθῶν τῇ προκλήσει, ἣν διεδίδασεν αὐτῷ ὁ ναύαρχος Δερινύ διὰ τοῦ πλοιάρχου Δερεσερβῶ (de Reseriaux) τῇ 29)10 Νοεμβρίου, ἀπεχώρει αὐθις τῆς νήσου. Ἄλλ' ἀντὶ τούτου ὁ Φαβιέρος σταθερώτερον νῦν εἶχετο τοῦ σχεδίου αὐτοῦ, εἰ καὶ ἀπὸ τῶν μέσων Νοεμβρίου ἠναγκάσθη νὰ μεταβάλλῃ τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμόν. Τὸ πρᾶγμα παρετάθη μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1828 καὶ ἐπέκεινα. Λήγοντος δὲ τοῦ Ἰανουαρίου (καθ' ὃν ἀπώλετο καὶ ὁ «Σωτήρ» ἐν τινι κατὰ τὴν παραλίαν τῆς νήσου ἐγερθείῃ θυέλλῃ) ὁ Γιουσούφ πασσᾶς ἐνισχυθεὶς διὰ τῶν ἐξ Ἀσίας μεταβασῶν ἐπικουριῶν ἐτόλμα νὰ ἐπιχειρῇ δεινὰς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐξέδους. Ὅτε δὲ ἐξ ἐνδὸς ἡ τοῦ Φαβιέρου καρτερία καὶ ἀντοχή, ἐξ ἄλλου δὲ ἡ ἀπορία τροφῶν καὶ αἱ ἐπιδημικαὶ νόσοι ἤρξαντο ἐπὶ τέλους νὰ κάμπτωσι τοὺς Ὀθωμανοὺς, κατώρθωσεν ὁ Ταχίρ πασσᾶς νὰ δεσπόσῃ ἀπὸ τῆς 28)12 Μαρτίου μετὰ πέντε πολεμικῶν πλοίων τοῦ μεταξὺ Χίου καὶ Ἀσίας πορθμοῦ. Ἐντεῦθεν οἱ Τεῦρκοι ἠδυνήθησαν τοσοῦτον σπουδαίας στρατιωτικᾶς δυνάμεις νὰ μεταβιβάσωσιν ἀπὸ Τσεσμέ εἰς Χίον, ὥστε οἱ Ἕλληνες ἀπέδαλον τὸ θάρρος τοῦ ἐξακολουθῆσαι τὸν πόλεμον. Ἀφοῦ δὲ τῇ 2)14 Μαρτίου ἀπεκρούσθησαν εἰς τὴν ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς νήσου θέσιν Μεστά, οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο πλέον αὐτοῖς νὰ πράξωσιν ἢ νὰ ἐκκενώσωσιν ὀλοσχερῶς τὴν νήσον (ἀπὸ 10)22 μέχρι 14)26 Μαρτίου) βοηθεῖα τῆς «Ἑλλάδος» καὶ τοῦ ἐν Σμύρνῃ διαχειμᾶζοντος Δερινύ. Τῇ 19)31 Μαρτίου ἐπέστρεψεν ὁ Φαβιέρος εἰς Μέθανα.

οὐ πολὺ δὲ μετὰ ταῦτα παραιτηθεὶς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ κατέλιπε τὴν Ἑλλάδα (κατὰ Μάιον τοῦ 1828), ἅτε μὴ δυνάμενος νὰ συνεννοηθῆται μετὰ τοῦ προέδρου Καποδιστρίου¹.

Πολλῷ αἵματηρότερον ἔληξε τὸ κίνημα τὸ Κρητικόν, ὅπερ κατὰ μέρος εἶχε περιπλακῆ μετὰ τῆς πειρατείας τῆς Ἑλληνικῆς, ἧς ἡ κατάλυσις συνέπεσεν ὡσαύτως εἰς τοὺς χρόνους τούτους. Τὸ ὀχυρὸν φρούριον Γραμβούσα ἐγένετο ἀπὸ τοῦ 1825 ἔνθεν μὲν τὸ ὀρητήριον τοῦ ἐν αὐτῇ τῇ Κρήτῃ ὑποκκαυθέντος Κλεφτικοῦ κινήματος, ἐξ ἄλλου δέ, καθ' ὃν τρόπον κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας, ἐστία φαυλοτάτης πειρατείας, ἧς ἀρχηγοὶ ἐγένοντο οἱ ἡγέται τῆς ἐνταῦθα ἐγκατασταθείσης ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπείας, οἱ Κρητῆς Οἰκονόμος καὶ Ἀντωνιάδης. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1827 οἱ καταδρομεῖς τῆς Γραμβούσης ἐκέκτηντο πλὴν πολλῶν μικρῶν «ποντικοκάραβων» 8 βρίκια καὶ 40 σκούνας. Ἐκ τοῦ πειρατικοῦ πλοῦτου παρήχθη εὐημερία καὶ τρυφή εἰς τὴν πόλιν Γραμβούσαν. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Πέτρας, ἐφ' ἧς ἔκειτο ἡ πόλις, οἱ πειραταὶ ἔκτισαν τὸ ἐκκλησιδιον τῆς προστάτιδος τῶν κλεφτῶν κατ' αὐτοὺς Παναγίας, τῆς «Παναγίας Κλεφτρίνης» καὶ ἐκόσμησαν αὐτὴν πλουσιοπαρόχως μετὰ πολυτίμων ἀφιερωμάτων. Ἀπὸ τῆς 12)24 Ὀκτωβρίου ἡ πειρατεία περιωρίσθη ἐνταῦθα ἐν μέρει. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου ἤρξατο σοβαρῶς πάλιν ἀναρριπιζόμενος ὁ πραγματικὸς πόλεμος ἐν Κρήτῃ. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπὸ τῆς 22)3 Νοεμβρίου ἐκήρυξε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν Τουρκικῶν λιμένων τῆς νήσου. Ἀπὸ Γραμβούσης δὲ ὀρηθέντες 2000 μισθοφόροι, τὸ πλεῖστον Ρουμελιῶται ἐκ Πελοποννήσου ἐλθόντες, αὐξηθέντες μέχρι 4000 ἀνδρῶν, ἐπεβιάσθησαν διὰ πλοίων τῇ 26)2 Δεκεμβρίου ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Χάλιν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην καὶ ἐνταῦθα ἀνενέωσαν τὴν ἐπανάστασιν, ἐνῶ μέρος διέτρεχε τὴν χώραν λεηλατοῦν μέχρι τῶν προθύρων αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλείου. Ἡ ἔνωσις αὐτῶν μετὰ 1200 ἀπὸ Νάξου καὶ Μήλου προσελθόντων φυγάδων Κρητῶν

1. Gordon-Zinkeisen, σ. 516—542, Finlay, σ. 205, Brandis, σ. 389—393, Gervinus, σ. 362—364. Jurien de la Gravière, σ. 210—219.

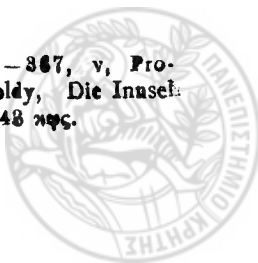
τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης οὐδὲν ἄλλο ἐποίησεν ἢ ἔριδας καὶ ἀταξίας, καὶ ἤτταν, ἦν ἔπαθεν ὁ Χάλις ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ Ἡρακλείου ἐγγὺς τοῦ Μόχου ἢ Μάλια τῇ 10)22 Δεκεμβρίου. Τότε ἡ Ἐπιτροπεία μετεπέμφατο εἰς Κρήτην κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1828 ἄλλα 600 παλληκάρια ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον Ἡπειρώτην ἀρχηγὸν ἱππέων Χατζῆ Μιχάλην, καὶ κατώρθωσε νὰ προσαγάγῃ ἀδθίς τοὺς Σφακιώτας εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἀφίκετο εἰς Ναύπλιον καὶ Αἴγινα ὁ νέος πρόεδρος (Κυβερνήτης) τῆς Ἑλλάδος. Οὗτος ἐν Μεσσηνίᾳ ἤδη γενόμενος εἶχε συνεννοηθῆ μετὰ τῶν Εὐρωπαϊῶν στολάρχων περὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν πειρατεῖαν. Καὶ νῦν ἀφίκοντο ὁ Ἄγγλος στόλαρχος Σιρ Θωμᾶς Σταίνες (Staines) καὶ ὁ Γάλλος Δερεσερβῶ, ὁ μὲν πρῶτος μετὰ πέντε, ὁ δὲ δεύτερος μετὰ τεσσάρων πολεμικῶν πλοίων, εἰς τὰ Κύθηρα καὶ ἐπιβιβάσαντες ἐνταῦθα Ἀγγλικὰ στρατεύματα τοῦ τακτικοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ, λαβόντες δὲ καὶ τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον ὡς ἐπίτροπον τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἠγκυροβόλησαν πρὸς τῆς Γραμβούσης καὶ ἀπήτησαν τὴν παράδοσιν τῶν τε συλληφθέντων πλοίων καὶ τῆς πειρατικῆς λείας, οὐδαμῶς ἄλλως κωλύοντες τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον τῶν Κρητῶν. Οὐδεμιᾶς δὲ ἐπιτευχθείσης συνεννοήσεως ἤρξατο τῆς ἐπιθέσεως ὁ Ἄγγλος στόλαρχος τῇ 19)31 Ἰανουαρίου 1828. Τὰ πειρατικὰ πλοῖα κατελήφθησαν νῦν ἢ κατεστράφησαν, οἱ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν, κατελήφθη δὲ καὶ τὸ φρούριον μετὰ μακρὸν ἀποκλεισμόν (διարκέσαντα μέχρι τέλους Φεβρουαρίου) καὶ ἐδόθη εἰς φρούρησιν Ἀγγλων καὶ Ἑλλήνων τακτικῶν στρατιωτῶν, εἶτα δὲ κατεστράφησαν αἱ ἐν τῷ φρουρίῳ οἰκίαι. Ἐνῶ δὲ κατὰ διαταγὴν τῆς νέας Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὁ Μιαούλης οὐχὶ πολὺ μετὰ ταῦτα ὑπέταξε κατὰ Μάρτιον μετὰ τῆς «Ἑλλάδος», μετὰ μεγάλης φερόμενος φειδοῦς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἐν ταῖς βορείαις Σποράσις, (οἷον Σκοπέλω) πειρατεῖαν, συλλαβὸν 78 πλοῖα πειρατικά, ὁ ἀνδρεῖος Χατζῆ Μιχάλης, οὐδὲν ἐπὶ μακρὸν ἐν Κρήτῃ ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ διὰ τὸ ἀναποφάσιστον τῶν Σφακιωτῶν. Μόλις δὲ προϊόντος τοῦ ἔαρος ἐπέ- τέθη, μετὰ 500 μόνον ἀνδρῶν, ἐναντίον τῆς παρὰ τὸ Ρέθυμνον

χώρας καὶ ἐπήνεγκε (9)21 Μαΐου) τῷ πασσᾷ ἦρταν δεινὴν παρὰ τὸν Ἄσχυρον. Πρὸς ἐκδίκεσιν τῆς ἤτις ταύτης ἐπετέθη κατ' αὐτῆς ὁ τῆς νήσου διοικητῆς Μουσταφᾶ πασσᾶς μετὰ 5000 περίπου ἀνδρῶν, παρὰ τὴν θέσιν, ἔνθα ἀπέβη εἰς τὴν νήσον, τὸ Φραγκοκαστέλλι δηλονότι (τὸ κείμενον μεταξὺ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου καὶ τῶν Σφακιῶν) καὶ ἐν φονικῇ μάχῃ κατέστρεψεν αὐτὸν τε τὸν ἴδιον καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῶν παλληκαριῶν αὐτοῦ. Τῆ. 24)5 Ἰουνίου τὰ λείψανα τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ἐξεκένωσαν τὴν νήσον, ὅλως δὲ ἀνωφελῆς ὑπῆρξεν ἡ ἐπιτυχία, ἣν κατὰ τὰς τρεῖς ἐπικειμένους ἡμέρας ἤρασαν οἱ Σφακιανοὶ ἐναντίον τῶν Μουσουλμάνων ἐν ταῖς παρόδοις τῆς Ἰδης ταῖς καλουμέναις Χαλάραις καὶ Κόρακι, καθ' ὃν χρόνον οὗτοι ἐπέστρεπον εἰς Ρέθυμνον ¹.

Ἄλλὰ καθ' ὃν χρόνον συνέβαινον τὰ ἐσχάτως σκιαγραφηθέντα γεγονότα εἶχεν ἀναλάβει ἤδη τὴν ἐξουσίαν ἡ νέα Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἡ ἀντικαταστήσασα τέλος τὴν ἀσθενῆ κυβερνητικὴν ἐπιτροπεῖαν τῆς τριανδρίας τῆς Τροϊζῆνος. Ὁ πρὸ πολλοῦ προσδοκώμενος κόμης Καποδίστριας ἀφίκετο ἐπὶ τέλους εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆ 6)18 Ἰανουαρίου 1828.

Τ Ε Λ Ο Σ

1. Gordon-Zinkeisen, σ. 551—578, Gervivius, σ. 358—367, v, Prokesch-Osten, τόμ. 2, σ. 241—248, Mendelssohn Bartholdy, Die Inseln Krete, σ. 494 κφ. Geschichte Griechenlands, τόμ. 2, σ. 48 κφς.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Οἱ Αἰγύπτιοι διαλύουσι τὴν πολιορκίαν Πατρῶν καὶ Κορώνης.— Ἐσπευσμένα ἑκτασχευαὶ τῶν Ἑλλήνων.— Ἦττα αὐτῶν παρὰ τὸ Κρεμμύδι.— Οἱ Αἰγύπτιοι κυριεύουσι Σφακτηρίαν καὶ Ναβαρίνον.— Ἡ κατὰ θάλασσαν νίκη τοῦ Σαχτούρη παρὰ τὴν Ἄνδρον.— Ἦττα καὶ θάνατος τοῦ Δικαίου παρὰ τὸ Μανιάκι.— Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται ἀρχιστράτηγος.— Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεύς.— Ὁ Ἰβραΐμ πασσᾶς παρὰ Δράμβλα.— Καταλαμβάνει τὴν Τρίπολιν.— Μάχη παρὰ τοὺς Μύλους.— Ὑποχώρησις Αἰγυπτίων ἀπὸ τοῦ Ναυπλίου.— Μάχαι παρὰ τὴν Τρίπολιν καὶ ἦττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰ Τρίκορφα.— Ὁ Ἰβραΐμ ἐν Μεθών.— Ἡ πειρατεία.— Ἑλληνικὰ πολεμικὰ πλοῖα κατασκευαζόμενα ἐν Λονδίῳ καὶ Νέφ Ὑόρκη.....

Σελίς 3—30

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Ρεσίτ πασσᾶν ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου.— Μάχαι παρὰ τὴν Ἀμφισσαν μεταξὺ Γούρα καὶ Ἀμπᾶς πασσᾶ.— Ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.— Ὁ Μαχμουτ προσκαλεῖ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου.— Ὁ Ἰβραΐμ πασσᾶς περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1825 προελαύνει ἀπὸ Μεσσηνίας εἰς Αἰτωλίαν καὶ ἀρχεται κατὰ Ἴανου-

έριον τῆς ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου ἐπιθέσεως.—'Ατυ-
 χία Φαβιέρου καὶ τῶν τακτικῶν ἐν Εὐβοίᾳ.—Μεγάλη
 ἔξοδος τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ πτώσις Μεσολογγίου,
 10—11 Ἀπριλίου..... Σελ. 30—56

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

'Η σημασία τῆς καταστροφῆς ταύτης.—'Η ἐν Πε-
 τρουπόλει συνδιάσκεψις 1824.—Προσφυγὴ καὶ πεποί-
 θησις τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τὸν Γεώργιον Κάννιγκ.—Τὸ
 πρωτόκολλον τῆς Πετρουπόλεως (26)7 Ἀπριλίου 1825).
 —Ρωσικὴ, Γαλλικὴ καὶ Ἀγγλικὴ μερίδες πολιτικά
 ἐν Ἑλλάδι.—'Η Ἑλλὰς τίθησιν ἑαυτὴν ὑπὸ τὴν προ-
 στασίαν τῆς Ἀγγλίας (κατὰ τὸ θέρος 1825).—'Ο Στε-
 φόρδος Κάννιγκ.—'Αγγλορωσικὸν πρωτόκολλον 23)4
 Ἀπριλίου 1826.—'Εθνικὴ συνέλευσις ἐν Πιάδῳ ('Α-
 πρίλιος 1825) καὶ νέα Κυβέρνησις ὑπὸ Ἀνδρέαν
 Ζαΐμην..... Σελ. 57—81

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Δεινὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος.—'Ενεργὸς βοήθεια τοῦ
 φιλελληνισμοῦ.—'Ο Ἐυνάρδος.—'Ο κατὰ θάλασσαν
 πόλεμος (κατὰ θέρος 1826) ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει.
 —'Ιβραΐμ πασσᾶ πολεμικαὶ ἐνέργειαι ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ
 ἀποτυχοῦσαι ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Μάνης.—'Ο Ρεσίτ
 πασσᾶς ὑποτάσσει τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.—'Η κατάστα-
 σις ἐν Ἀττικῇ.—'Ο Ρεσίτ πολιορκεῖ τὴν ἀκρόπολιν
 Ἀθηνῶν (ἀπὸ 16 Ἰουλίου 1826).—Τοῦ Καραϊσκάκη
 πολεμικαὶ ἐνέργειαι ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι κατὰ φθινό-
 πωρον τοῦ 1826.—Μεγάλη νίκη τῶν Ἑλλήνων παρὰ
 τὴν Ἀράχωβαν καὶ (κατὰ Φεβρουάριον 1827) παρὰ τὸ
 Δίστομον.—Αἱ περὶ τὴν ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν ἀπὸ Δε-
 κεμβρίου 1826 μάχαι.—'Ο Καραϊσκάκης προελαύνει εἰς
 Ἀττικὴν (κατὰ Μάρτιον τοῦ 1827)..... Σελ. 81—109

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Πολιτικὰ κόμματα ἐν Ἑλλάδι.—'Η Κυβέρνησις με-
 τωκεῖ εἰς Αἰγίναν (κατὰ Νοέμβριον 1826).—Αἱ δύο ἐν
 Αἰγίνῃ καὶ Ἐρμιόνη πρὸς ἀλλήλας ἀνταγωνίζονται

ἔθνικαὶ συνελεύσεις (κατὰ Φεβρουάριον 1827).— Ὁ Τσοῦρτζι καὶ ὁ Κόχραν.— Κοινὴ ἔθνικὴ συνέλευσις ἐν Λαμαλά (Τροιζήνι).— Ὁ κόμης Ἰωάννης Καποδίστριας ἐκλέγεται πρόεδρος (Κυβερνήτης) τῆς Ἑλλάδος (30 Μαρτίου 1827).— Ὁ Περτέβ ἐφέντης.— Τὸ σύνταγμα τῆς Τροιζήνης.— Νέαι πρὸς διάσωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἀποπειραι.— Τὰ κατορθώματα τοῦ Χάστιγξ.— Ἡ ἐπονεϊδιστος παρασπονδία ἐναντίον τῆς συνθήκης τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος.— Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.— Ἡττα τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰς Ἀθήνας (24 Ἀπριλίου).— Ἡ πτώσις τῆς Ἀκροπόλεως.— Ἀγρία καὶ ἀναρχικὴ κατάστασις ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἰδίως ἐν Ναυπλίῳ.— Ὁ Ἰβραῖμ πασοῦ καταλαμβάνει (κατὰ Μάϊον 1827) τὴν Γλαρέντζαν.— Ἀεπιτυχεῖς κατὰ θάλασσαν στρατεῖαι τοῦ Κόχραν.— Ὁ Ἰβραῖμ κατὰ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου.— Ἀναχαίτισις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη..... Σελ. 109—139

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἡ μεταξὺ Ρωσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας συνομολογηθεῖσα Λονδίνοιος συνθήκη τῆ 21.6 Ἰουλίου.— Ὁδηγία κεμφθεῖσαι εἰς τοὺς ἐν Μεσογείῳ στολάρχους.— Ὁ θάνατος τοῦ Κάννιγκ.— Ἡ ἐπίτασις τῆς μεταξὺ τῶν συμμάχων Δυνάμεων καὶ τῆς Πύλης διαφορᾶς.— Ἡ τῆ 13)25 γενομένη μεταξὺ τοῦ Ἰβραῖμ πασοῦ καὶ τῶν συμμάχων ναυάρχων συμφωνία.— Νέον πολεμικὸν σχέδιον τῶν Ἑλλήνων.— Νέα τοῦ Χάστιγξ παρὰ τὸ ἐπίγειον τῆς Ἀμφίσης κατὰ θάλασσαν νίκη.— Φρικώδης ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἐρήμωσις τῆς Μεσσηνίας.— Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου.— Ρῆξις τῆς τριπλῆς συμμαχίας πρὸς τὴν Πύλην.— Ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1829.— Τὸ Ἑλληνικὸν πειρατικόν.— Αἱ περὶ τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀχελῷου μάχαι.— Ἀτυχῆς στρατεία τοῦ Φαβιέρου ἐπὶ τὴν Χίον.— Ἡ Γραμβούσα.— Ἡ καταστροφὴ τῆς πειρατείας καὶ καθυπόταξις τῶν Κρητῶν (1828)..... Σελ. 140—171

ΒΙΒΛΙΟΠΛΑΕΙΟΝ
ΓΕΩΡΓ. Ι. ΒΑΣΙΛΕΪΟΥ
ΑΘΗΝΑΙ - 42 ΟΔΟΣ ΕΤΑΛΙΟΥ 42

